

SZENTEK ORSZÁGA

REGINA
SANCTORVM

✻ S. ✻
PETRVS

✻ S. ✻
BENEDICTVS

DR. BARNALÉANDER
NAGY SZENT
I. GERGELY PÁPA
590-604

CORONA
SANCTORVM

✻ S. ✻
PAVLVS

✻ S. ✻
STEPHANVS

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT KIADASA

Janos

NAGY SZENT
I. GERGELY PÁPA

590—604.

IRTA

Dr. BARNA LEANDER

K. R. FŐGIMN. TANÁR

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA

BUDAPEST

Nihil obstat.

Dr. Michaël Marczell
censor dioecesanus.

Nr. 1743.

Imprimatur.

Strigonii, die 16. Junii 1926.

Dr. Julius Machovich
vic. generalis.

Nr. 647.

Imprimatur.

Budapestini, die 19. Junii 1926.

Antonius Hám
Praepositus Provincialis
Scholarum Piarum.

Kiadja a Szent István-Társulat.
Stephaneum nyomda és könyvkiadó r. t. Budapest.
Nyomdaigazgató: Kohl Ferenc.

ELŐSZÓ.

Munkám megírásánál elsősorban a nagy pápa saját műveit, főleg széleskörű levelezéseit használtam, de nem mulasztottam el azt sem, hogy a vele foglalkozó régibb és újabb írók műveit is értékesítsem. A kidolgozásban a nagyobb súlyt inkább a kor közállapotainak rajzára, a pápának ezzel szemben kifejtett tevékenységére és nem a politikai oldal bővebb ismertetésére fektettem.

A méltatásnál eltértem attól a módszertől, amely az ellenfelek ítéleteit közli először s ezekből mintegy előzményekből vonja le a helyes kép megalkotásához szükséges adatokat. Célszerűbbnek találtam, hogy e pont alatt röviden összefoglaljam mindazt, amit a pápára nézve lényegesnek és különösen kiemelendőnek tartok.

Feladatomnak a legjobb igyekezetemmel és a rendelkezésemre álló segédeszközök kellő felhasználásával törekedtem megfelelni. Hogy mily mértékben sikerült ez, a megítélése nem hozzám tartozik. Ámde ha valamivel is közrehathattam a középkor e nagy szellemének megismertetéséhez, e jeles mintakép felfogásához és tevékenysége átértéséhez, úgy munkámmal meg leszek elégedve.

I. RÉSZ.

1.

A kereszténység alakulása és a római birodalom állapota Nagy szent Gergely előtt.

Az egyház helyzete a IV. századig bizonytalan. A tíz nagyobb és számos kisebb üldözés megakasztotta békés fejlődését. A gazdag pogányok és a hatalmon levők megvetett társaságnak tekintették. Akadtak gondolkozó pogányok, kik múltó tüneménynek, népies bölcséleti irányzatnak minősítették. Nem hiányoztak azonban olyan egyéneksem, kik mélyebbre láttak s az új dolgok lényegét is felfogták. Az utóbbiak két részre oszlottak. Az egyik forradalmi egyesülésnek vélte a kereszténységet, melyet ezért minden eszközzel üldözni kell; a másik a pogány vallás szertartásainak ürességén és a bölcsélet tehetetlenségén elmélkedve, az új vallást a római nép újjáalkotójának kívánta felhasználni és maga is a hívők sorához csatlakozott.

A keresztények példás élete, vallási belső lelkesültsége, istentiszteletük tiszta egyszerűsége, fenséges titokszerűsége, állhatatos kitartásuk a megpróbáltatásokban, mindezek nem maradhattak hatás nélkül a makacsabb pogányokra sem.

A vértanuk kiontott vére is jótékony esőként terméke-

nyitette meg a hitetlenek szívét. Az isteni tan minden erőszak dacára új sarjakat fakasztott, megerősödött s hívőiről a hatalom birtokosainak tudomást kellett venni.

Az első császár, ki ezt a maga egészében meglátta és felfogta, Nagy Konstantin volt. Őt előbb a neoplatonizmus bölcséleti iránya kötötte le; foglalkozott az Apolló-tisztelettel is. Közelebbről tanulmányozta a kereszténységet s főleg állhatatosságuk csodálatot ébresztett lelkében. Bölcséleti és megfigyelő tanulmányai alapján rájött, hogy e vallás tana és követői uralmára nem veszedelmesek, sőt ellenkezőleg, szellemi erejüknél fogva a saját céljai megvalósítására igen hathatós tényezők lehetnek. Célja volt, hogy az ingadozó császári hatalmat új, szilárd alapokra fektesse s vele birodalmát megmentse.

Nagy Konstantin a tettek embere volt. A jól átgondolt tervéhez az első lépést már 312-ben megtette; kiadta a *milanói rendeletet*. A rendelet szerint a keresztény vallás teljes szabadságot nyert. Későbbi rendeletei fényesen igazolják, hogy a kereszténységet emelni, a pogányságot hátraszorítani igyekezett. Minél világosabban kitűntek a rendelet előnyei, a császár annál bizalmasabb lett a keresztények és a püspökök iránt. Licinius haláláig megtartotta a pontifex maximus címet, a pogány szertartásokat nem bántotta, de közben a keresztényeknek számos előnyöket biztosított. A papságot kivonta a világi kormányzat alól, megengedte, hogy az egyház örökségeket fogadjon el, a vasárnapi munkaszünetet elfogadta stb.

Mikor 322-ben egyedüli ura lett az egész birodalomnak, keresztény hivatalnokokkal vette körül magát s birodalma közigazgatását egyházi mintára szervezte. Fiait keresztény szellemben neveltette. A püspökök lettek főtanácsosai. Az elkobzott egyházi vagyont visszaadta, majd újakat adományozott. Anyjával vetélkedve buzgólkodott új templomok építésén. A régi Bysantion

helyén új fővárost, Konstantinápolyt alapította, hogy a Rómában még virágzó pogányság szellemétől megszabaduljon. 330-tól Konstantinápoly a székhely, melynek lakói túlnyomóan keresztények.

Nem engedte meg, hogy a hivatalos személyek a pogány áldozatoknál jelen legyenek. Sok helyen a pogány templomot, kereszténnyé alakíttatta át. Arra törekedett, hogy a keresztény templomok díszesek, az istentisztelet ünnepélyes legyen.

A pogányság nyíltan nem mert fellépni elvesztett tere visszaszerzésére, de alattomban folyt a harc az új vallás és követői ellen.

Az egyház a politikai helyzet átalakulásával sokat nyert ugyan, de bizonyos, hogy előbbi függetlenségéből meg igen sokat veszített. A világi és egyházi vezetők egyetértő működésében kell első csiráját látnunk a világi hatalom és a papság azon szövetségének, mely az emberiség közös érdekeinek előmozdítására alakult. Gelasius pápa (492—496) így fejezte ezt ki Anastasius császárhoz küldött levelében: «Ketten vannak, akik főképen kormányozzák e világot és pedig a pápák szent tekintélyükkel és a királyok az ő hatalmukkal s e kettő együtt működik».

Amit Nagy Konstantin ily okosan megalapozott, azt utódai hasonló körülményekkel tovább építeni nem tudták. Fél százados küzdelem után Valens, Valentinianus és Gratianus betiltják a pogány áldozatokat, az éjjeli szertartásokat. Az utóbbi megszünteti a pontifex maximus i vatalát és címét, a vesztaszűzeket és a különféle pogány papitestületeket. A rendezés munkáját Nagy Theodosius folytatta. Bevonult Rómába és a senatust a megtérésre hívta fel. A kereszténység előbbrevitelére többet tett, mint bármely császár előtte; korai halálát őszintén sajnálunk kell.

A pogányság többé sohasem tudta korábbi hatalmát

elérni; el kellett enyésznie, mert hitelét veszítette; az emberi lélek követelményeinek kielégítésére alkalmatlanná lett.

Közben az egyháznak új ellenségei is támadtak az eretnokségekben, melyek főleg keleten hatalmasodtak el, ámde a dél és a nyugat sem maradt mentes tőlük. Más és más tévántitók állottak elő a keleti és déli keresztények soraiból, mert a szemlélődésre hajlandóbbak valának a nyugat tárgyilagosabb gondolkozású népeinél. Az egész római birodalomra kihatóvá nőtte ki magát az arianizmus. Arius paptól kapta nevét, ki a Krisztus istenségét és ezzel a Szentháromságot tagadta. A kisebb eretnokségekkel együtt merészen lépett fel és szembeszállott a zsinatok határozataival is. Hatalma tetőpontját akkor érte el, mikor a császárok is követői sorába léptek s politikai érdekből támogatták, mert a katolikus püspökök nem akartak a császári célok készsleges eszközeivé lenni. Az északról előnyomuló barbár népeket csak azon feltétellel bocsátják be a birodalom határain, ha az arianizmusra térnek. A tévelygők száma tehát új elemekkel gyarapodott, minők a nyugati és keleti gótok, vandálok, suevek, langobardok.

Az V. századtól lesz általánossá a süllyedés. Nem tévedünk, mikor azt állítjuk, hogy a történelemben hiába keresünk eme századhoz hasonló korszakot. Nincs század, melyben a társadalmi, állami és vallási tényezőknek akkora fokú elernyedését, züllöttségét szemlélhethénk, mint a római birodalom két részre szakadását, majd felbomlását kísérő és követő időkben. A bizonytalan állapotok közt az összetartó szellemi és anyagi kapcsok meglazulnak, később elvesztik összetartó erejüket. A közélet magasabb célok és fékező eszmék nélkül elaljasodik, az erkölcsök elállatiasodnak, a vallás üres formasággá, babonává válik. A pogányság a római birodalomban le és kiélte magát, a végvonaglásához jutott. A hozzá ra-

gaszkodók, a legnemesebb eszmék nélkül vakoskodva, egyik kezükkel a hitelüket vesztett bálványokba kapaszkodtak, a másikkal tapogatóztak ama végzetes sírgödör felé, mely befogadásukra készen tátotta sötét ürege száját.

Az egykor félelmes hatalmú birodalom oszlásnak induló tagokkal tehetetlenül állott hasonlóan az olyan beteghez, ki szeretne még élni, ám szervei, nevezetesen a belsők annyira megbetegedtek, hogy orvoslásuk lehetetlen.

A római zsoldba fogadott germán hadsereg vezérei lassankint ráeszméltek arra, hogy az elpuhult nép helyett ők tartják fenn a római birodalmat. Miért ne lehetnének hát ők a császárok és katonáik a hatalom birtokosai? A nyugatrómai birodalmat megdönti Orestes, majd Odoaker. Helyesen írja Florus, hogy a római államot a józan vallásosság és egyszerűség emelte föl, ellenben a vallásosság ellanyhulása, a hatalomvágy és gazdagság döntötte meg.

A keleti rész megmaradt ugyan, de a legelszomorítóbb képet tárja elénk. Az egyetlen Justinianus kormányát kivéve, alig láthatunk e korban jelesebb uralkodót trónján. Erkölcstelen, nagyravágyó nők, katonai zsoldok, műveletlen egyének, az udvari cselszövények tehetetlen alakjai intézik a birodalom sorsát. A népvándorlás hullámai végigdúlják a tartományokat, keletről a perzsák támadják határaikat, elégséges erejük azonban nincs megfékezésükre.

A volt nyugati birodalom minden részét ugyancsak előzönlük a barbár népek; még a tengeren túl fekvő Afrika sem képez kivételt.

Minden barbár hódítás öldöklést, rablást, kegyetlenkedést és erkölcstelen kicsapongást vont maga után. Az ú. n. békeidőkben is ölték, kínozták, zsarolták a legyőzött népeket, mert a hadsereg eltartására adót, valamint a földbirtok harmadrészét követelték.

Ha ilyen volt az állami és politikai helyzet, milyen lehetett a társadalmi és vallási ?

Az állami és politikai leromlással mindig karöltve jár a társadalmi süllyedés, a vallási közönyösség. A birodalmak képe e szempontokból is a legkétségbeejtőbb. A társadalmi kötelékek a politikai kapcsok bomlásával elerőtlenedtek ; megszűnt a felügyelő, mérséklő legfőbb hatalom ; az indulatok sötét kigyói felszabadultak ; erkölcsiség, a felelősség érzete, becsület, tudomány, művészet mind fájdalmasan érezte kevésrebecsülttségét vagy teljes semmibevételét. Az állatias, alsó ösztönök felülkerekedtével a zavar, elnyomás és elaljasodás lett uralkodóvá. A jelen minél teljesebb kihasználása tekintet nélkül embertársaira, az élvezetek minden alsóbbrendű fajtájának egészen a fenékgig való kiürítése volt az irányító.

A pogány ezerféle istentisztelet a maga érzéki elfajulásra vezető szertartásaival a nemzedékeket oly mértékben legyengítette, hogy a betegségeknek ellentállani nem tudtak. A nemzedékek elsatnyulását illetőleg a pogány bölselet is kivette a maga részét s hatása tovább volt érvényben, mint a pogány vallások. Különösen az előkelő rómaiak közt terjedt el. A korcs leszármazottak az életképesség feltételeit nélkülözték. Nem csoda ennélfogva, ha egyes vidékek népessége valósággal kipusztult. A római állam mindkét fele megkísérelte a 2—3 gyermekes családoknak előjogokkal való felruházását s ezzel a faj és nép fennmaradását biztosítani, ám célt nem ért.

A keresztény egyház, mint tündöklő üstökös a sötét éjben, fényes példákat mutatott, de az emberiség a bűnre hajlandóbb természetével a megszokott életmódjánál tovább is kitartott. A kereszténység és vezetői e züllött rómaiságon csak annyit segíthetett, hogy az egyéneket kivonták a bűn fertőjéből ; a néptömegeket

kiemelni nem volt erejük, mert ezek tanaitól távol-tartották magukat.

Hová is sülyedt le a híres római senatus és nép ?

A senatus hatásköre már előbb a császárok és hatal-maskodó hadvezérek gazságainak, erkölcstelenségeinek jóváhagyására, jutalmazására szorítkozott. A római nép, amíg szabad volt, önérzetes és öntudatos polgárként meghódította a világot ; most szolgaságba merült, önmagát sem tudja védeni. A régi szabadsággal elveszett a régi erejének összessége is.

Új tényezőkre volt szükség, mely a romokon testi és szellemi megújhodást hozzon létre. Az elsőt megvalósították a barbárok, az utóbbi a kereszténység feladata lett.

Mit szóljunk különösen a harmadik tényezőről, a pogány vallásról ? Ha valahol, úgy itt érte el a római nép a sülyedés legalacsonyabb fokát. Az első kettőnek le hanyatlásában is e harmadik belsőségének és mélységének elveszése volt a főok. Kik voltak a római vallások papjai ? Micsoda vallások voltak azok ? A rómaiak hódításaik közben bevitték Rómába a keleti és nyugati összes vallásokat a zsidó kivételével, mert ennek nem voltak szobrai. A sokféle egymással ellentétes vallás csak arra volt jó, hogy a gondolkozó elforduljon tőlük, a műveletlen nép pedig általuk a legsötétebb babonába merüljön. A papok eme vallásoknál a testiség posványába sülyedt kényurak, maguknak a császároknak erkölcstelen főpapsága alatt állottak. A többi papságot megvetette úgy a művelt osztály, mint a nép, mert minden vallásos érzésnélküli szertartást végző testületeket alkottak. Nem is a képzelt istenségek, hanem a nekik bemutatott áldozatok és erkölcstelen szertartásaik rontották meg az emberek vallásos érzéseit. A madár és béljósok, büvölők, a mágusok, varázslók és javasasszonyok stb. maguk sem hittek cselekedeteik vallásos

jellegeben; gyakran magánköreikben kinevették ténykedéseiket. A hivatalos áldozatokat a főpap, a főtisztviselők bemutatták, de ez nem volt már a nép áldozata.

Ezek a pogányság jellemző vonásai.

Más bajok is jöttek elő. Amerre a keresztény hittérítők elhintették a krisztusi tanok magvait, a lelkek nem maradtak meg mindenütt az igaz úton. Sok hívő megbotlott és a pogányságba tért vissza; mások az eretnekek és szakadárok sorait növelték. Voltak olyanok is, kiket anyagi érdek s nem a vallásos meggyőződés vezetett a kereszténység kebelébe.

Vessünk még egy röpke pillantást a fővárosra, Rómára. Talán még ez a régi dicsőségek letéteményese lelkesíthette a jobbjelmű fiait? Az első császár és a Trajánusok, Hadriánusok fénye elmúlt; ami kevés maradt, azt Alarich 410-iki gót, Genserich 456-iki vandál, majd a Totilas és Téjas gótjai ragadozták szét.

Ravenna és Konstantinápoly fővárosokká lévén, Róma politikai jelentőségének elvesztésével elszegényedése is együtt járt. A panem et circenses népe nélkülözte a kenyeret és a látványosságokat. Elmaradt a tengerentúli ingyen gabona szétosztása, megszűntek a díjtalan cirkuszi látványosságok. Elhagyatottságukban Róma lakóinak keresztény része az egyház fejére vetette tekintetét. A pápák tudták feladatukat s mint gondos pásztorok nyájaiokról nem feledkeztek meg. A szegénységet kenyérrel enyhítették, a nyomorékokat istápolták, a barbár veszélyekkel szembehelyezkedtek és ha hívőiket meg nem szabadíthatták, legalább békítő közbenjárásukkal a szenvedéseik súlyát kevesbítették.

Mindenesetre a legszomorúbb kép ez, melyet fájdalomtól elszorult szív nélkül nem szemlélhetünk. A vergődő, kivezető út nélküli emberiség szinte tehetetlenül állott. Még a keresztény hívek lelkei is mintegy kétségkedéssel fordultak a jóságos Teremtőhöz, mert ese-

dezéseikkel nem remélték, hogy a sok csapást elfordíthatják. A vallásosabb kedélyek azonban bizalmukban nem vesztették el reménységük horgonyát. Minél nagyobbak lettek a megpróbáltatások, a vallásosság gyakorlati irányban annál mélyebben nyilatkozott meg. A pápák személyesen jártak elő a példaadásban. Szigorúan aszketikus irányzat kezd gyökeret verni. I. Pelagius-tól kezdve (555—560) csaknem évenként tartanak zsinatokat, melyek az eretnokségek és szakadárságok mellett az erkölcsök javítását, a hitélet fejlesztését munkálják. A szerzetesi élet virágozik s ezek imáját, a hora canonicát I. Pelagius az összes papságra kötelezőnek jelenti ki.

A feléledt vallásosság terjesztésében, az egyház és a pápaság felemelésében, a keresztény hitnek új népek közé vitelében, talán egy pápának sincs annyi érdeme, mint Nagy szent Gergelynek. Testileg gyenge volt, de lelkileg, szellemével felülmulta korát. Leveleiben ugyan sokszor panaszkodik a terhek súlya miatt, el azonban még sem csügged. Róma lakosságát a helyes útra tereli, Itáliát megmenti, a langobardok pusztításait mérsékli, majd a katolikus egyház számára megnyeri. A tévelyeket és szakadárságokat nyugaton kiküszöböli, a hit fátylóját tovább viszi új országok felett a Szentszék főhatalmát megszilárdítja. A keleti patriarchák főségét elismerik, a császárral szemben állását megvédi. Főelve: *keletet megmenteni, a nyugatot új életre keltetni*. A keletet megmenteni a mohamedánizmustól nem lehetett, de a nyugatot tényleg egységesítette, mely utóbb csak kiszélesült. Ez lett az alap, melyen a jelen kereszténység, műveltségünk, valamint mai társadalmunk is felépült.

I. Gergely származása és fiatal évei.

Nagy szent Gergely a saját és életrajzíróinak egybehangzó adatai szerint Rómában született. Az évet illetőleg eltérés nem mutatkozik, mert a tudósítások egybehangzóan 540-et közölnek. Családja előkelő és dúsgazdag, mely eredetét az ősrégi Aniciusok nemzetségéből vezette le. Atyai és anyai részről a legtekintélyesebb patriciusi családokkal állottak rokoni összeköttetésben. A korábbi pápák közül III. Felix, szintén rokona volt. Városi főhivatalokat ősei közül többen viseltek. Atyja — Gordianus — fia születésekor senator és regionarius, azaz Róma egyik kerületének kormányzója, nemkülönb a kórházak és a szegényügyek felügyelője volt. A nép részéről közszeretet övezte, mert vagyonát készséggel osztotta meg a városi és a menekült szegényekkel. A valóban szűkséget szenvedőket sohasem engedte távozni segítség nélkül. Anyja — Silvia — a legjámborabb nők közé tartozott; művelt, jószívű, szelidlelkű asszony, ki teljes odaadással támogatta férjét; a szegények, nyomorékok és elhagyatottak gyámolításából férje oldalán mindenkor kivette a maga részét. Házasságukat Isten két gyermekkel és pedig két fiúval áldotta meg. Gergely öccsét Palatinusnak hívták, ki Róma praefectusaként szerepelt és tevékeny részt vett bátyjának a pápai trónra emelésében.

Gordianus halála után anyjuk kolostorba vonult, hol a világtól elfordulva egyedül Istennek szentelte hátra-

levő napjait. Állhatatos, hitbuzgó életeért az egyház szentjei közt tiszteli.

Ily vallásos szülők csak vallásukhoz ragaszkodó gyermekeket nevelhetnek. A vallásos és gondos házi nevelés tényleg a legszebben kifejtette Gergely e nemű érzelmeit. Kora tudományosságát elsajátította anélkül, hogy az a lelkébe oltott vallásos meggyőződését a legkevésbé is megzavarta volna. A szüleitől öröklött bőkezűségi hajlama is korán felébredt és az idő haladtával folyton növekedett s egész életén át jellemző sajátsága maradt egyéniségének.

Melyek voltak ama kor tudományai? A latin nyelvtan, a szónoklat, a bölcsészet, melyekhez a polgári jog képezte a betetőző ismeretanyagot. Egyházi téren az egyházi jog és a hittudományok említendők. Mindezeket a legszebb eredménnyel tette magáévá. Az ismeretek bősége nem tette fennhéjázóvá; komolyságát továbbra is megőrizte. János diaconus erre vonatkozólag azt jegyzi meg, hogy már mint ifjú sohasem kereste a vele egykorúak társaságát, hanem az érett férfiakhoz és az öregekhez szegődött. Sehol sem érezte oly jól magát, mint a jámbor szerzetesek soraiban, kik tiszteletet parancsoló szigorúságukkal a könnyelmű ifjakat elrettentik, a tudmányszomjas, szerény embert annál inkább magukhoz vonzzák. Gergely közéjük vegyült, feszült figyelemmel hallgatta szavaikat, mintha érezte volna, hogy azokra a jövőben szüksége lesz.

A szerzetesek közvetítésével szerezte meg roppant jártasságát a szentatyák irataiban; különös szeretettel tanulmányozta Jeromos, Ágoston és Ambrus műveit. A pogány bölcselők tanaiból a stoikus és újplatonikus nézetek fedezhetők fel műveiben. Felfogása ezekkel szemben az volt, hogy meg kell velük ismerkednünk, mert csak így tudunk ellenük sikeresen védekezni.

Tanulmányai közepette férfiúvá fejlődött Gergely.

Habozás nélkül állíthatjuk, hogy nem akadt vagy ha igen, akkor kevés hozzáfogható fiatalembert mutathattott fel Róma. Az átlagos mértéket jóval meghaladó tudományos készültség, testi derékség, középszerű férfias szépség, vagyoni gazdagság, ősrégi és előkelő származás, fényes rokoni összeköttetés, szóval minden tényező megvolt nála, ami az embert a világban magas hivatalok elnyerésére képessé teheti. Valóban az imént említett kellékek a szeretetreméltó kedvességgel és a bőkezűséggel párosulva hamarosan utat nyitottak előtte a világi tisztségek fokozatain való előhaladásra. Mondhatjuk, hogy még elég fiatalon 566-ban a többi között Róma egyik praefectusának választották meg. A konstantinápolyi udvar figyelme szintén korán személyére terelődik; II. Justinus (565—578) az alig 33 éves férfiút 573-ban a város praetorságára emeli, miután előbb a római nép e tisztségre megválasztotta. A praetorság nagy körültekintést, higgadt megfontolást kívánt, mert a bírói tiszt ama zavaros időkben a polgári perek eldöntésében sok nehézségekbe ütközött. Mindenesetre nem véletlenül esett személyére a választás; fel kell tennünk, hogy előbbi hivatalában szerzett érdemei nagy mértékben befolyásolták polgártársai meggyőződését a választás megajtése alkalmával.

Épen a bírói tisztséget töltötte be, midőn a langobardok rabló csapatai az örökváros környékét siralmasan elpusztították; a lakosokat megölték, sanyargatták vagy foglyokként magukkal elhurcolták, hogy érettük váltságdíjakat csikarjanak ki. Ő volt az, aki a felfordult viszonyok között körültekintő gondoskodásával a római népnek valóságos atyai jótevője lett.

Róma környékéről a langobardok dél felé vonultak, hol a montecassinói benedekrendi kolostort is feldúlták, a kolostor szerzeteseit mindenükből kifosztották és elűzték. Az elűzött szerzetesek Rómába jöttek. Gergely

pártfogó védelmébe vette őket s rövid idő alatt teljesen megbarátkozott velük. A Valentinianusszal és Simplicius montecassinói apáttal folytatott beszélgetések, a szerzetesek közelebbi megismerése, barátságuk reá nézve új életnek lón kezdetévé. Aki előtt a csábító jövő, a világi méltóságok hosszú sora állott, hátat fordított a hiú életnek ; szíve sugallatára hallgatott inkább, mely azt sugta neki, hogy e világon minden mulandó, a sok csábító tárgy és alkalom csak ideiglenes. A szerzetesi élet utáni vágyakozás mindjobban bevette magát lelkébe ; már ekkor elhatározta, hogy életét Istennek fogja szentelni. Az a meggyőződés alakult ki lelkében, hogy nem a drága, csillogó öltözetekben, hanem az egyszerű szerzetesi köntösben, nem a világ zajában, de a csendes kolostorban élhet igazán Istennek tetsző életet.

A döntő elhatározást megtette, ám a korábban megszokott életmódjával a legbuzgóbb törekvése mellett sem volt ereje, hogy oly könnyen szakítson. A hivatala ügyeiben elmélyedve rövidesen észrevette, hogy lelke nagy vonzalommal ragaszkodik a világhoz, másfelől arról is meggyőződött, hogy valódi bilincsek kötik ahhoz. Egyideig tehát ismét fontolgotáshoz fogott és késlekedett a végső lépést megtenni. Elfoglalt hivataláról nem mondott le, de az eszmét keblében sem engedte elszunnyadni.

Atyja, majd még inkább anyja halála hozta meg számára a sorsdöntő lépést. A szívében melengetett vágyakat és nagyszerű elhatározásokat most már teljes szabadakaratából érvényesíthette. A szüleitől öröklött feles vagyont a saját tetszése szerint intézte el ; ami ingóság volt, azt pénzzé tette, azután leköszönt hivataláról és szerzetessé szándékozott lenni. Elképzelhetjük, hogy a merész lépés hány előkelő ismerős és rokon számítását húzta át ; de azt is, hogy mily meglepetten állottak ama férfiú körül, ki a világnak búcsút intett, hogy a földieknek meghaljon s egyedül Istennek éljen.

A nagy elhatározást a további tettek követték, melyek hivatva voltak, hogy a még kételkedők elméit is megnyugtassák. A Sziciliában fekvő roppant birtokait is eladta s a befolyt pézekből ugyanott hat kolostort alapított; a hetedik zárdát a Coelius-hegyen a saját házában szervezte szent András tiszteletére. Minden egyes kolostort bőséges anyagi jövedelemmel látott el, hogy a szükségtől mentesek legyenek az s anyagi javakkal mit sem törődve teljesen Istennek szolgáljanak.

Hilarius és Maximianus apátok alatt ez utóbbi hajlékban töltötte szerzetesi életét. Bőjtölés, ájtatos imádkozás között a munkával osztotta meg napjait. Csendes viseletével összes szerzetestestvérei tiszteletét és szeretetét kiérdemelte. Ennek bizonyságául társai apátjukká választották.

Arra nézve, hogy Gergely a korában meglévő szerzetesi szabályok közül melyiket követte, a vélemények sokáig eltérőek voltak.

Gergely életrajzai, levelei, az angol egyház megalapítása, a későbbi pápák nyilatkozatai stb. mind amellet tanuskodnak, hogy szent Benedek szabályait tette magáévá. Teljesen meggyőz e felfogásunkban János diaconus, akinek adata szerint ugyanis a pápa halála után 40 év múlva sírját felnyitották, mikor is a holttesten a ruházat és az öv a benedekrendiek számára előírt szerzetesi öltözék vala.

Mint szerzetes a rendi szabályokat mindig a legszigorúbb értelemben vette; húseledeleket egyáltalában nem evett; a szeszitaloktól állandóan tartózkodott, jóllehet Benedek szabályai a bor élvezetét kis mértékben nem tiltották meg. A rendi szabályok által előírt imádságok, lelki olvasmányok mellett időt szakított magának a szentírási tanulmányokra, elmélkedésekre, testét pedig bőjttel és kézimunkával hajtotta arra, hogy akaratának engedelmeskedjék. Az állandó és szí-

gorú böjttel annyira sanyargatta testét és elgyengítette szervezetét, hogy gyomra elvesztette emésztő képességét. Nem egyszer megtörtént, hogy eszméletlenül rogyott össze, mihelyt nem vett magához valami könnyű, de táplálóbb ételt. Midőn a test elerőtlenedése a böjtölés megszüntetését tette szükségessé, igen nagy lelki fájdalmat okozott neki az, hogy a nagyheti szent időben, nagyszombaton nem böjtölhetett, holott — mint mondá — ezen a nevezetes napon minden rendes keresztény böjtöl.

Megemlékeztünk már arról, hogy Maximianus halála után szerzetestársainak egyhangúan megnyilatkozó bizalma Gergelyt ültette az apáti székbe. Gergely a kitüntetés ellen minden erejével tiltakozott. Testileg gyengének, lelkileg méltatlannak, leginkább azonban még tanulatlannak mondotta magát ily hivatásra, hogy komolyabb testvéreit vezesse.

Midőn egy alkalommal néhány szerzetestársa kíséretében a fórumon napi sétáját végezte, igen széparcú és természetű rabszolgáifjakat pillantott meg. Idegen kereskedők hozták őket Rómába, hol a rabszolgavásárok javában virágoztak. Gergely hozzájuk lépett, megállott előttük s hosszasan nézegette okos és jól megtermett alakjukat. A kereskedőkhöz fordult azután, hogy tudakozódjék a rabszolgák nemzetisége és hazája felől. A kereskedők azt felelték, hogy angolok Britania szigeteiről, melyeknek lakói mind ilyen szőke, termetes emberek, de vallásukra még pogányok. A jámbor szerzetes e szavak hallatára elszomorodott lelkében, felsóhajtott, majd így szólt: «Mily nagy kár, hogy ily szép nemzet az ördög hatalma alatt van». Azonnal megérlelődött lelkében az elhatározás, hogy I. Benedek pápát fel fogja kérni, hogy küldjön hittérítőket az angolok megtérítésére. «Azt akarom, hogy az angolok anyagok legyenek». Mivel úgy vélte, hogy az ilyen terhes és

sok veszéllyel járó feladat keresztülvitelére nem igen fognak vállalkozni, eltökélte magában, hogy ő személyesen kel útra és fogja szándékát megvalósítani, ha szándékához a pápai beleegyezést ki tudja nyerni. Jóllehet a papság és a római nép lebeszélni iparkodott nagy elhatározásáról, majd a pápát is ostromolták kéréseikkel, a szentatya mindezek ellenére teljesítette a buzgó és vállalkozó szerzetes kívánságát. Az engedelmet megadta, majd ájtatos imában esedezett Istenhez, hogy alázatos szolgálójának ezen nagyszerű munkájára áarassa mennyei áldásának bőségét.

A nép mindenképen meg akarta akadályozni Gergely távozását; népgyűlést tartott; a megegyezés szerint három csoportra oszlott és megszállotta az utakat, melyeken a pápa a szent Péter egyházába szokott menni. A templom előtt összesereglett nép kitörő lármával fogadta az érkező pápát. A követelőző tömeg zajától megrettent pápa engedett s a már útra kelt Gergely után gyors követeket küldött. A kiküldöttek szorgos kereséssel jó távol, már háromnapi járóföldre érték utól a kis térítő csapatot. Midőn kérő szavaikra nem hallgattak, sem a felmutatott pápai iratot hitelesnek elismerni nem voltak hajlandók, erővel kényszerítették őket, hogy elhagyott kolostorukba visszatérjenek.

Gergely a történetekben Isten újját látta és eddigi szigorú életmódját bensőbbé, a szabályok előírásaihoz a legaprólékosabb részletekben is alkalmazkodóvá tette. Érdekes példa erre az az eset, melyet Dialogusai II. könyvében ír le: Valamint szent Benedek nagy bűnnek tartotta, hogy bármely szerzetes az éjjelt a szabályok ellenére a kolostoron kívül töltsé, úgy Gergely sem volt rávehető, hogy esti 6 óra után a szent hajlékot elhagyja. Szent Benedek egyik társával nővérét, szent Scholasticát látogatta meg a női kolostorban. Midőn

az est beálltával haza akart térni, nővére kérve kérte, hogy maradjon náluk éjjelre és vallásos gyakorlatokkal virrasszák át az éjet. Benedek vonakodott a kérésnek eleget tenni. Erre Scholastica kissé félrevonult ; ájtatos imában esedezett Istenhez, hogy lágyítsa meg bátyja szívét. Kis idő múlva visszatért és örömmel tudatta, hogy künt hirtelen oly eső és zivatar támadt, hogy testvére társával kénytelen náluk maradni. Ezt Benedek Isten akaratának tulajdonította s miután tényleg lehetetlen volt hazatérniök, vallásos gyakorlatokkal virrasztották át az éjjelt. Gergely ennyi szabadságot sem akart megengedni. Valóban szó és betű szerint vette a szabályokat, ami gyenge egészségét hamarosan megtámadta. A pápának kellett beavatkozni és e beavatkozás nemcsak változást, de elhatározó fordulatot idézett elő Gergely életében.

I. Benedek pápa az alázatos szerzetest arra kényszerítette, hogy a zárdai cella csendjéből a világ vásári zajába lépjen. Nem engedte, hogy miként a Szentírás gyertyáját a véka alá rejtsek, hanem az emberek közé állította, hogy világítson nekik erényei fényével. Nehezére esett elhagyni a lelki vonzalmainak megfelelő kolostori magányosságot, de meghajolt az egyház feje iránti engedelmesség szava előtt. 577-ben Róma város hét bíborosdiaconusai közé nevezték ki, kiknek az volt a feladatuk, hogy a székváros 7 kerülete felett őrködjenek. Vegyes érzelmekkel fogott új hivatala ügyeinek intézéséhez. A szerzetesi élet megszokottsága gyakran hatalmas kézzel markolta meg szívét ; új foglalkozási köre is számos alkalmat nyújtott, melyeknél lelki nagyságát, jámbor alázatosságát kimutathatta. Épen olyan készséges lelkiismeretességgel töltötte be új ügyköre feladatainak követelményeit, mint elbb a szerzetesi élet szabályrendeleteit. Igen, eleget tett világi jellegű feladatainak, ám a szerzetesi életről sem feledkezett

meg. Ahol és amennyire alkalma nyílt, korábbi életrendjét megtartotta.

A következő év folyamán meghalt I. Benedek, utódjául II. Pelagiust választották meg. Alatta a langobardok seregei rendkívül fosztogatták Róma környékét, magát a várost is erősen szorongatták. Az ostromzár alatt Gergely nemes szíve tetteivel segélyezte a megremült, szükségét szenvedő lakosságot. Istenbe vetett hittel kitartásra serkentette a már-már csüggedőket, a nyomorgókat pedig a sajátjából meg a jobbmódúaktól összekéregetett alamizsnával támogatta.

Ennyi kimagasló érdem nem maradhatott elismerés nélkül. II. Pelagius Gergely szerpapot szemelte ki 579-ben, hogy ügyvivő követe legyen Tiberius Constantinusnál a császári udvarban. A konstantinápolyi görög udvarnál a követi állás mindig kényes természetű volt, sok tapintatosságot, főleg azonban határozottságot kívánt. Hogy tehát Gergely személyére esett a pápa választása, ez mindennél fényesebben igazolja egyéniségének megbecsülését és azt, hogy mily sokat várnak működésétől. Tekintve eddigi életét, bizonytalmondhatjuk, hogy egész kedélye lehangolódt. Számot vetett magával, de nem érzett elég lelki erőt és képességet új hivatalához, mert tisztában volt a görög udvar cselszövényekre hajló, a szentszékkel ellenkező törekvéseivel. Aggodalmait növelte egyfelől az új környezet, másfelől az, hogy Euty chius (görögösen Euty ches) császári támogatással ugyanekkor ismét visszakerült a patriarchai székre. Hosszú elmélkedés után abban állapodott meg, hogy a magas kitüntetést úgy fogadja, mint az isteni Gondviselés rendelését. Engedett a felsőbb akaratnak, csak egyet kért, hogy t. i. legkedvesebb társai közül új otthonába néhány szerzetest vihessen magával. Az volt a terve, hogy a fennmaradó szabadidejét társai közt a szerzetesi élet megszokott foglalatosságával töltse el

Szerény magaviseletével a császári főváros előkelőinek szeretetét hamar megszerezte. Most küldetése legelső feladatához fogott, Tiberius császárt igyekezett kiengesztelni Pelagiusszal. Fáradozásait épen nem várt gyors és kedvező siker koronázta. A császár meghajolt a pápa előtt, sőt az Eutychiusszal felmerült hitvitában is a pápa álláspontját helyeselte. Követi minőségében Gergely kötelességének tartotta, hogy ellenszegüljön Eutychiusnak, ki azt a tévtant hirdette, hogy testünk a feltámadás után nem lesz többé megfogható, hanem körülbelül olyanná válik, mint a levegő. Az ellenkezés utóbb vitatkozásba csapott át, a patriarcha és Gergely mindketten makacs kitartással és hevesen védelmezték álláspontjukat. Gergely az evangéliumból Krisztus szavait idézte: «Tapintsátok és lássátok, mert a szellemnek nincsen csontja és húsa». (Luk. 24, 39.) Eutychius ellenveté: «Urunk ezt csupán azért mondotta, hogy az ő feltámadását illetőleg a tanítványoktól minden kételkedést eltávolítson». A vitatkozás nem hozta meg a maga eredményét, Eutychius továbbra is megmaradt a maga felfogása mellett. Gergely erre minden összeköttetést megszakított vele. Midőn Tiberius a történelekről értesülést szerzett, titokban mindkettőjüket magához hívatta, hogy bizonyítékaikat megismerje és eldöntse, ha vajjon Eutychius könyvét elégettesse-e?

Tiberius sem sokáig ült a császári trónon, mert a következő évben meghalt. Utána Mauricius vette a hatalmat birtokába, ki a pápával és követével jóviszonyt tartott fent.

A Tiberiusszal szőtt barátságos viszonyt Mauricius császárral bensőbbé tette. Az új uralkodó szeretetét és bizalmát teljesen megnyerte. Erre mutat az a körülmény, hogy Mauricius megtiszteltetésnek vette, ha elsőszülött fiának keresztatyaságát elvállalja. Tapintatos eljárásával az ügyeket úgy vezette, hogy még számos előkelősé-

gek barátságát is biztosította a maga és a pápa számára. Tisztelői sorába tartoztak a császárné Constantina, a császár nővére, Theoctista, Narses patricius, János patricius, Damitianus mytilenei püspök, Eulogius, ki később az alexandriai patriarchai székhelybe került. (582.) Mégis a legbensőbb összeköttetést a császári családdal őrizte meg, jóllehet későbbi felemeltetése után is levelezésben állott a többi kitünő és befolyásos férfakkal is.

A császári fővárosban időzése alatt sem feledkezett meg, hazájáról, Itáliáról. Magas barátainak jóindulatát nem mulasztotta el felhasználni a lakosok javára. Gyakran az ő buzgó fáradozásának volt köszönhető, hogy gondosságával nem csekély segítséget eszközölt ki a sanyargatottak részére. Láthatjuk ezt II. Pelagius pápa leveléből, melyet számunkra János diaconus megőrzött: «Terjeszd a császár elé — rendeli a pápa — hogy minket a langobardok álnok népe adott esküjök ellenére annyiszor megtámadott, hogy azokat elszámolni nem tudjuk. Testvérünk, Sebestyén püspök is megígérte, hogy a császár színe előtt meg fogja említeni ama veszedelmeket, melyek Itáliát állandóan sujtják. Ennélfogva tartások tanácskozmányt, hogy mi módon nyújthatnátok nekünk a legrövidebb úton segítséget, mert a legvégsőig fokozódott már ezen ország szüksége s hacsak Isten a császár elméjét szent sugallatával meg nem világosítja, hogy valamelyik vezérét jelentékeny sereggel hozzánk küldje, úgy minden elpusztul, különösen Róma környéke, melynek védelmét semmiféle kirendelt katonai őrség nem biztosítja. Az exarcha kérésünkre azt írta, hogy részéről segítséget épen nem remélhetünk, mert annyi csapattal sem rendelkezik, amennyivel a Ravennával szomszédos városokat megvédelmezze. Adja Isten, hogy segítségünkre jöjjön a császár, mielőtt azon vad népelvetemült serege a városokat kezei közé kerithetné, melyek eddigelé a római hatalom alatt vannak és a feldúlást elkerülték».

Konstantinápolyban a követi széleskörű elfoglaltsága mellett a tudományok művelésére is fordított időt. Benső barátjával, szent Leanderrel szövetkezve, a *Szentek élete* gyűjteményes munka megírásával foglalkoztak. Nyugodt lélekkel állíthatjuk, hogy éber, az egyház egyetemes érdekei iránt való munkássággal, kitartó tevékenységgel töltötte el hivatalos éveit, mígnem hatévi távollét után lelkének leghőbb vágyát elérhette. Az egyház feje ugyanis ekkor hivatalától felmentette, ennélfogva visszatérhetett Rómába, a világ zajos forgatagából a kolostori élet csendes, de lelketemelő, magányába.

A visszahívó szózatra meleg búcsút vett ismerőseitől, meghitt barátaitól, különösen nehéz volt elválása magától a császártól és a császári család tagjaitól. A császár ajándékai közül legtöbbször becsülte szent András apostol karját és szent Lukács evangélista fejét. Szerzetestársaival a tengeri utat választotta. A tenger hatalmas hullámai és a keletkezett zivatar nagyon is próbára tették a társaság testi és lelki erejét. A fokozódó vihartól hánytvetett hajójuk megrongálódott, recsegő bordáiban nem sok bizalmat találtak. A vész ellen Istenhez folyamodtak s az Úr szent testének vételével megerősödve készültek az elkerülhetetlen halálra. Mikor a hajó árboca eltörött, kormányrúdját a habok elsodorták, minden reményükről lemondottak. Kölcsönös testvéri csókok váltása és imába merüléssel Isten kezeibe ajánlották lelküket. Az igazakon megkönyörült az Úr. A kilencedik napon Itália déli partjain, Croton közelében szárazra sodorta hajójukat a bős hullám, de alighogy kiszállottak, az éresztékeiben szétvált hajót a tenger habjai nyomban magukhoz rántották és elnyelték. Földreborulva adtak hálát szerencsés megmenekülésükért a Mindenhatónak s azzal a tudattal folytatták Róma felé utazásukat, hogy a megszabadulásukat egyedül Gergely imáinak köszönhetik.

A hazatérés idejét, egész biztossággal nem ismerjük.

Annyi tény, hogy 587-ben már nem látjuk őt a császári udvarnál. Nem tévedünk, ha ebből a megállapításból a következtető egybevetések útján arra az eredményre jutunk, hogy minden valószínűség szerint az 585. év végén tért vissza.

A hosszú távollét és az udvari szolgálat sok tekintetben üdvös hatású volt egyéniségének fejlődésére. Előbbi szűk látókörének kiszélesbülése; az emberek, nevezetesen a vezetőférfiak közelebbi megismerése eléggé nem értékelhető befolyással volt szellemi világa alakulására. A birodalmi előkelőségekkel összeköttetésben élt; bepillantást nyert a népek kormányzásánál érvényesített elvekbe; megtanulta, hogy milyen nyilvánvaló és titkos szempontok vezetik a kormányférfiak ténykedéseit; kitanulmányozta a keletiek gondolkozásmódját, vallási és erkölcsi felfogásaikat; egészen közről szemlélte a vallási tévelyeket, szakadárságokat és ezeknek egymás ellen, nemkülönben a katolikusokkal szemben felidézett viszályait. Meggyőződött arról, hogy mennyire gyöngítik ezek a vallási élet menetét és gátolják a politikai állam erő kifejtését. Annak is tudatára jött, hogy a világi hatalom e viszályokat gyakran szítja is, ha azokból a maga céljaira nézve biztos hasznot remélhet. Mindezen bőséges tapasztalatok Gergelynek utóbb az egyház hajójának kormányzásában jelentékenyen előnyére szolgáltak s nem is mulasztotta el azokat tapintatos körültekintéssel a maguk idejében és helyén értékesíteni.

Gergely öröme szinte leírhatatlan volt, midőn az általa alapított kolostorban ismét kedves társai közt végezhetette az Istent dicsőítő és a saját lelki üdvét munkáló vallási gyakorlatait. Szerzetestestvérei újra apátjukká akarták tenni, ő azonban határozottan ellenszegült minden kérésnek, míg a pápa parancsa engedelmességre szorította. Lelki egyensúlya alig állott helyre, máris újabb kitüntetés érte. A sokat tapasztalt szerzetest II.

Pelagius tanácsosává nevezte ki. Nem üres cím volt ez, hanem tényleges hivatali elfoglaltság, mert a pápa Gergely meghallgatása nélkül semmi fontosabb ügyben nem intézkedett. A lelki élet magánya helyett íme a köztérre kellett lépnie, hol ideje nem igen nyílt a hatévi távollét eseményei felett elmélkedni. Nagy munka várt reá, pápai urával közösen kellett a hitegység megteremtésén fáradozniok.

Az 589. év új munkakört csatolt az eddigiekhez. Ezen év őszén rettenetes csapások nehezettek Itália középső vidékeire, így Rómára is. Az őszi hónapok esőzései oly bő víztömeggel árasztották el a határokat, hogy a Tiberis és a kisebb patakok kiléptek medreikből és iszapos hullámaikkal nagy mocsarakat hoztak létre. Az előntött szántóföldek termése megsemmisült, mi által éhínség támadt; a vízhullámok sok házat összedöntöttek, a nép tehát hajléktalan lett. Az előállott nyomort fokozta a poshadt mocsaraktól felidézett dögvész, mely a rosszul táplált, fogyatékos ruházatú szegénység soraiból sűrűn szedte áldozatait. Hónapokon át tartott a szomorú állapot, melyet a lakosság Isten büntető ostorának tekintett s ellene védekezni sem akart. 590 február 8-án II. Pelagius szintén megkapta a dögvészt, mely gyors lefolyású betegséggé kioltotta életét.

A helyzet most még siralmasabbá vált. A pestis dühög, a jobbmódúak a hegyek közé menekülnek, az egyház fej, Róma püspök nélkül van. A zavaros állapotokban vezetőre volna szükség, de e szerepre senki sem vállalkozik.

Ekkor lép fel Palatinus, Gergely öccse; az előkelőkkel, a papsággal és a néppel gyűlést tart, mely rövid vita után Gergelyt óhajtja a pápai székre emelni, mert tudományos, erkölcsi, vallási és egyéb tekintetekben is a legtöbb biztosítékot látszott nyújtani.

I. Gergely a pápai székre jut.

Az előző fejezet végén említettük, hogy II. Pelagiust a végzetes dögvész egészen váratlanul kiragadta az élők sorából. Elhunytával a pápai szék megüresedett. Minthogy azonban a jelenlegi terhes állapotok között az egyház vezető nélkül nem maradhatott, az idő és a viszonyok elodázhatatlanul szükségessé tették az új pápa mielőbbi megválasztását. A római papság a senatussal, valamint az előkelőkkel rövid tanácskozmányra gyűlt össze, hogy a jelöltekre nézve megállapodásra jusson. Valóban rövid volt a tanácskozás, mert a lelkesült nép már megtalálta a maga jelöltjét, akinek személyében az előkelők és a papság is megnyugodhatott. Nagy válogatásra nem kerülhetett a sor; egy férfiú volt csak érdemes a magas hivatal betöltésére, t. i. Gergely szerpap, mert egyedül az ő személyében pontosultak össze ama tapasztalatok és egyéni képességek, melyeket a kor viszonyai megköveteltek. Nem sokkal a temetés után meg is történt a választás. Egyhangú lelkesedéssel csatlakozott Róma minden lakója a jelölthöz, midőn a választás vezetőelnöke Gergely nevét közölte. Így lett a szerény szerzetes az öröm kitörő megnyilvánulása mellett Róma püspöke, az egyház vezérlő főpásztora.

A választás egyik oldala sikerült; a megválasztott azonban hallani sem akart a választás eredményéről. Minden erejével tiltakozott, ismert szerénységével visszautasította a megnyilatkozott bizalmat. Okokat keresett,

miután ilyeneket nem talált, azt állította, hogy ő minden tekintetben érdemtelen ily magas és felelősségteljes egyházi méltóságra. Végül testi gyengeségére, beteges természetére hivatkozott. A komoly ellenkezést nem vették tudomásul, a választás mellett a választók annál elkesebben kitarítottak.

Miért szegült ellen a választásnak Gergely? A makacs ellenkezése tulajdonképen abban találja magyarázatát, hogy ismerte az élet bonyodalmas, a lélek üdvét gyakran veszélyeztető viszonylatait; félt tehát kilépni a zürzavarba, mely könnyen lelki romlására vezethetett. Tudta, — hiszen Konstantinápolyban látta — hogy a kormányzás ezerféle, szövevényes gondjai között a világot kell inkább szolgálni, a kolostor csendes magányáról pedig mindenkorra le kell mondani.

Midőn végre meggyőződött, hogy választását nincs módjában megsemmisíteni, látszólag beleegyezett. Föltétlenül bízott, hogy szoros barátságuknál fogva a kelet-római császár — Mauricius — később a hozzá intézett kérésére nem fogja megerősíteni. Titkon levelet írt császári barátjának, melyben föltárta a választást illetőleg lelki aggályait s kérte, hogy a megerősítést tagadja meg. Germanus római praefectus azonban vizsla szemmel őrködött; a levelet elfogta. A fölbontott levél tartalmából tisztán látta a dolgot; azonnal másik levelet írt a császárnak s ebben a tényállást előadta s a megerősítést sürgette.

Mauricius szíve örömtől repesett, midőn a barátját ért választásról értesült. Gergelynek a legmagasabb egyházi méltóságra emelését nemcsak tudomásul vette, hanem örömeinek adott kifejezést: üdvözölte őt és a megerősítő hozzájárulását értésére juttatta. A császár válaszával Gergely pápasága befejezett tényé vált.

Míg Konstantinápolyból a császári megerősítő választ várták, azalatt az új pápa nem szívesen ugyan, de helyetesként vezette az ügyeket. A dögvész újult erővel dühön-

gött, az áldozatok száma nőttön-nőtt. Gergely tehát önmegtagadásra, bűnbánatra intette a híveket, majd könyörgő körmeneteket, tartott az ú. n. *Litania septiformis*-t, melyek nevüket onnan kapták, mivel a hívek hét szakaszra osztva ugyanannyi templomból kiindulva litánia és szenténekek, imák zengedezése közben a Mária Maggiore-egyházba vonultak, hol az ájtatosság véget ért. A vezeklő körmenetek három napon át ismétlődtek. Ismerjük a pápajelölt vagy választott pápa buzdító szavait is :

«Egyébiránt, testvéreim, a büntető Isten kezétől félünk, mikor sujt bennünket, ha előbb az Ő haragját elfordítani nem akartuk. Látjátok, hogy Isten bosszuló kardjától az egész nép pusztul. A nép a betegségben elvész, mielőtt a bűnbánatra gondolna. Fontoljátok meg, hogy mily rettenetes lehet készületlenül állani Isten ítélőszéke előtt ! A lakoságnak nem egy része pusztul el, hanem mindnyájan elveszünk. A házak üresek ; a gyermekek szüleik szemeláttára lehelik ki lelkeiket. Tehát rajta ! vizsgáljuk meg bűneinket ; engeszteljük ki a megsértett Istent könnyeinkkel és szívből fakadó, töredelmes könyörgéseinkkel. Bűnei nagysága vagy sokasága felett senki se essék kétségbe ; a ninivei hívek háromnapi bűnbánattal, a lator a halál órájában igazultak meg. Mivel a legjobb Isten parancsolja, hogy segítségül hívjuk, ugyan mi akadályoz, hogy kéréseinket meg ne hallgassa ?»

Az Úr meghallgatta esdeklő híveit. A harmadik napi körmenet épen visszatérőben volt, mikor — a legenda szerint — a hívőkkel együtt vezeklő Gergely a Hadrianus síremléke fölött egy angyalt pillantott meg, aki a kardját hüvelyébe sülyesztette s ezáltal mintegy jelezte, hogy Isten haragja kiengesztelődött, tehát a vészes betegség meg fog szűnni. A látomás megörökítésére ércszobrot készíttetett, mely az említett angyalt ábrázolta és ezt a síremlék tetején helyezte el. Ettől kezdve a síremléket Angyalvár néven említik.

Mielőtt tárgyalásunk fonalát tovább vezetnénk, rá kell térnünk e helyütt néhány szóval azon kérdés megvilágítására, hogy a római püspököknek, illetőleg pápáknak mi szükségük volt a kelet-római császárok megerősítésére s honnan vették a császárok az egyház ügyeibe való ilyen beavatkozási jogaikat? Ez a jog még azon időből ered, mikor az egységes római birodalom fennállott, vagyis Nagy Konstantintól, aki az egyházat fölszabadította s mint a népek világi ura a megerősítő hozzájárulása által a katolikus vallást és ennek papjait védelmébe vette. A kérdés második felére azt mondhatjuk, hogy ezt a jogot először a birodalom szétválása után a nyugati császárok, majd a gót királyok gyakorolták, később Justinianus magának tulajdonította, midőn Itáliát vezéreivel elfoglaltatta és az exarchatust megszervezte. Utódai ezen a címen és alapon szintén érvényesítették.

Gergely teljes lelki nyugalommal várta a császári megsemmisítő választ. Azonközben valaki mégis tudomására juttatta, hogy a praefectus levelét elfogta. Azt is közölték vele, hogy Germanus épen a megerősítésére vette rá a császárt. Fájdalmas érzés hatotta át a keblét, melynek befolyása alatt a szökés gondolata érlelődött meg benne. Terve kivitelére az alkalom nem igen kínálkozott. Midőn a kapukon a figyelmessé tett őrség éber vigyázása miatt el nem illanhatott, cselhez folyamodott. Álruhát öltött magára, azután néhány idegen kereskedőt szerzett, akik kosárba bujtatták és szekereiken a városi kapukon át kiszállították. Megszöktetőitől elválva a szomszédos erdőkben bolyongott addig, míg egy alkalmas barlangot fedezett föl, hol jól elrejtőzködhetett. Már három napig járt-kelt és rejtőzködött az erdei barlangban; eltökélte, hogy addig vissza nem tér, míg új pápát nem választanak. Szökése köztudomásra esett; a nép rögtön keresésére indult. Hosszas kutatás után meg is találták és Rómába

visszavitték. A legenda szerint Isten maga fedezte föl szolgája rejtekét, amennyiben a barlang felett fényes ködoszlop jelent meg, amely szokatlan alakjával és fényével a kutató rómaiakat nyomra vezette. Gergely Isten ujját látta választásában közreműködni, nem ellenkezett tovább, hanem megnyugodott az Ő szent akaratában. 590 szeptember 3-án áldozópappá, majd püspökké szentelték és az egyház fejévé koronázták.

Hogy a lelkipásztori gondok nehézségét fölfogó komolysággal vállalta el a pápaságot, hogy mennyire nehezére esett a zárdai élet elhagyása, bizonyítja az a lehangolt megnyilatkozása, melyen a császár nővérehez és azon barátaihoz írt, kik felemeltetéséhez jókívánataikat tolmácsolták. A Theoctistához írt levelében ezt mondja :

«Ime a legkegyelmesebb úr, a császár megengedte, hogy a majom oroszlán legyen. Igaz ugyan, hogy az ő parancsából oroszlánnak lehet nevezni, de oroszlán épenséggel nem lehet. Amiért is minden vétkeimet és gyarló fogyatkozásaimat ne nekem rója fel, hanem a saját kegyességének, aki az erősnek való tisztséget a gyengére ruházta. . . A világ viharos tengerén a püspökség elvállalására végre is rávettek ; most az időhöz kötött sok dolog miatt összeesem, mint egykor világi koromban. A csendes nyugalom örömeit elvesztettem ; külsőleg az emberek szemei előtt felmagasztaltatva, belsőleg aláhanyatlom. Minden egyes nap arra törekszem, hogy magamat a világnak ezen óceánjából kiragadjam, hogy rossz indulatait legyőzzem ; törekszem, hogy az érzéki ösztönöknek minden fajtáját legyőzzem, megsemmisítsem, hogy a mennyei örömöket lelkemben és elmémben mindenkor szemlélhessem». (Lib. I. ep. 5.)

A sicíliai kormányzóhoz, Pál barátjához ezeket írta :

«Nem nagyon gondolok azzal, hogy nekem a főpapi méltósághoz a világiak szerencsét kívánnak, de hogy olyanok is, mint te, akik szívem hajlandóságait ismeritek s ennek ellenére is azt hiszitek, hogy én arra valami súlyt helyezek, ez engem igen aggaszt. Semmi sem volt reám nézve kívána-

tosabb annál, hogy az óhajtott kolostori nyugalmat elnyerjem. (Lib. I. ep. 3.)

Egy másik levelében, melyet János konstantinápolyi patriarchához intézett, így nyilatkozik:

«... tudom, hogy mily lelki hévvel kerülöd a püspökséggel járó terhet; mindazonáltal semmit sem tettél, hogy az én vállaimra ne helyeztessék. Engem tehát nem szeretsz úgy, ahogyan a szeretet törvénye megköveteli, mint tennenmagadat». (Lib. I. ep. 4.)

A Gergely pápai székre emelésében leginkább fáradozott János patriciushoz e szavakkal fordul levelében:

«A te barátságod ellen igazán panaszkodhatom, mivel tőlem a nyugalmat elraboltad, amit egyedül kerestem s ezt neked a legjobban kell tudnod. Isten jószándékodért örök élettél jutalmazzon, engem pedig azon sok veszedelemtől szabadítson ki, amint akarja. A bűneimmel kiérdemlett valóság az, hogy inkább a langobardoknak, mint a rómaiaknak vagyok püspöke. Ezt pedig a te jóakarotodnak köszönhetem». (Lib. I. ep. 30.)

A közlött levélidézetek mindennél világosabban igazolják azt a nézetünket, hogy tényleg nem vágyott ily magas tisztségre; továbbá, hogy a kormányzati elfoglaltság nehézségei miatt félti lelki üdvét s épen azért a kolostori életbe vágyik vissza. Ezen nincs mit csodálkoznunk; a kolostorért hagyta el a világot, lelki üdvéért követte az Üdvözítőnek a gazdag ifjúhoz intézett szavait: «Ha tökéletes akarsz lenni, menj, add el mindenedet és kövess engem». (Luk. 18, 22.) Elosztotta ő is kincseit a szegények közt, fekvősegeit kolostorok alapítására fordította, melyek egyikébe maga is visszavonult. Most azonban első tekintetre úgy látszott neki, mintha eddigi cselekedetei megsemmisülnének, mert épen ő nem lehet tökéletes; már pedig a saját érdekében hozta meg áldozatait. Elfelelte, hogy az isteni bölcsesség magasabb szempontok szerint intézi az emberiség sorsát. Ama kor az ellentétes

kilengéseké, melyeknek rendes mederbe terelésénél a Gergely-féle egyéniségekre volt szükség.

Elődeinek nyomdokain haladva a pápai szék elfoglalása után részletes körlevelet szerkesztett és küldött az összes keleti patriarchákhoz, melyben tudomásukra adja hivatalosan is trónralépését. Ezenkívül szükségesnek tartja, hogy közölje a hitvallást is, hogy t. i. a négy egyetemes zsinatnak, a niceai, konstantinápolyi, ephe-susi és chalcedoninak határozatait elfogadja, nemkülönben az evangéliumok négy könyvét és ezeken kívül az ötödik egyetemes zsinat canonjait is, amelyekben a Szentháromságról hirdetett Arius-féle eretnek tanítás cáfolást és elítélést nyert.

Egyetemes körlevelével egyszersmind a pápai, küzdelmekben teljes életének első szakaszát kezdette meg, melyről szigorú fölfogása miatt a legelismerőbben kell nyilatkoznunk. Lelkipásztori hivatásáról, a püspökök és a többi papság kötelességeiről ugyanekkor írta meg *Liber Pastoralis* (más címe: *Regula astoralis*) című munkáját János ravennai érsekhez cáfolatul ennek azon iratára, melyben kárhóztatja Gergely menekülését a pápai méltóság elől.

I. Gergely és a langobardok.

Justinianus császár vezérei, Belizar és Narses 536—539 között megdöntötték a gótok itáliai országát. A félsziget tekintélyes része ezzel a keletrómai császár fennhatósága alá került. Mivel azonban a rómaiak kormányzása Konstantinápolyból nehézségekbe ütközött, Justinianus megalkotta a *ravennai helytartóságot*, görög nevén *exarchatus* (555). Az exarcha alig foglalta el helyét, már vészteljes felhők közeledtek feléje, melyek az exarchatus lételet fenyegették. A langobardok ellenséges tömegei Itáliába törtek.

Kik ezek a langobardok? Az északeurópai germán népek egyik tagja, mely a hunok bukása után Pannonia téerein telepedett le. Narses Itáliába hívta őket. Alboin királyuk elfogadta a meghívást. Hogy azonban magát és népét északkeletről biztosítsa, az előnyomuló avarok fejedelmével szövetekezett. Az átköltözés 568 április 2-án történt III. János pápasága alatt. Siker kísérte lépteiket. Itália északkeleti síkjain alig helyezkedtek el, már újabb terjeszkedésre gondoltak.

Pál aquileiai patriarcha megrémült a beözönlött idegenektől; székvárosából a sokkal biztosabbnak látszó Gradóba menekült. A rémületet érthetővé teszi, hogy a vad langobardok Arius tanait követték. Pál utódjának, Probusnak patriarchasága idejében Alboin, tovább hódított a Flavius folyóig, hol a trevisói püspök, Felix, jelent meg előtte. Kérésére a király megengedte, hogy

öt és híveit kíméletben részesítsék ; megígérte, hogy az egyházak javait sem fogja bántani.

A langobard sereg könnyen haladt előre, egyedül Padova és Mantua (Mantova) fejtettek ki ellenállást. Ezek bevétele után Milanóra került a sor. Itt ostrommal kellett a lakosságot hódolatra kényszeríteni. Alboin 569 szeptember 3-án diadalmasan vonult be és magát az új Langobardia királyának kiáltatta ki. Honoratus érsek nem várta meg a város elfoglalását, hanem az előkelőkkel Liguria fővárosába Genovába (Genua) menekült. A kiállott izgalmak úgy megviselték, hogy kevéssel utóbb meghalt.

A visszamaradt és az elmenekült választók külön-külön főpásztort választottak : Frontont Milanóban, Lőrincet Genuában. Utóbb Fronton visszalépett, így Lőrincé lett az egyházmegye.

Az északitáliai városok közül Pavia dacolt legtovább a langobardok fegyvereivel, mert négy és fél évig kötötte le erejüket. Alboin dühében a nép kiirtását határozta el, de az éhség miatt szándékától elállott. Bevonulásakor lova megbotlott és elesett. A babonás uralkodó ezt isteni jelnek vette, felkiáltott : «E nép valóban keresztény !» A várost országa székhelyévé tette.

A langobard vezérek az Appenninek keleti oldalán behatoltak Beneventóig, de Itália tényleges meghódítására nem törekedtek. Fontosabbnak tekintették a zsákmányt. Az exarcha hatalma lassankint névlegessé vált. Longinus helytartónak nem volt ereje a barbárok visszaszorítására, az itáliaiak még kevésbé teheték ezt. Néhány tengerparti város mégis elkerülte dúlásukat. Alboin ugyan a meghódítottakkal szeliden bánt, de a két népet egybeolvasztani a kölcsönös gyűlölet miatt lehetetlen volt. Alboin 573-ban felesége, Rosamunda cselvetése folytán hunyt el.

Őt az előkelők és a nép egyetértésével Clephis váltotta

fel. A rómaiak zsarolását nem szüntette meg. Ismételten Ravenna és Róma falaiig hatolt, míg vezérei Etruriát, Liguriát stb. dúlták. Clephist 18 hónapi uralkodás után akkor ölték meg, midőn országát egységesítette.

Most a 30, mások szerint 36 langobard herceg nem választott királyt, hanem mindegyik maga kormányzott.

Itália tehát két részre oszlott: északon és keleten a langobardok uralkodtak, a déli és nyugati rész az exarchatushoz tartozott. A helytartó hatalma azonban mindig szűkebb térre szorult. A Ravenna körülötti vidéket *Romagnának* nevezték. Ehhez járultak Róma, Nápoly, Gaeta, Taranto; a szigeteken Syracusa, Cagliari. Nápoly kétféle függetleníté magát.

Ime ennyire zsugorodott össze a görög fennhatóság Itáliában. A központi hatalom gyengeségét mutatja, hogy II. Tiberius császár a frankokkal szövökezik a langobardok ellen. A frank támadás hírére Clephis fiát, Autharist választották királyukká. A görög haderő nem egyesült a frankkal, azért célt sem értek, legfeljebb a szövetséges sereg a Pó síkságát végigrabolta. A kedvező alkalmat így a közös ellenség megtörésére elmulasztották kellőleg kiaknázni.

Autharis megszabadult ugyan a frankoktól, országát is visszafoglalta, de elfogultságában arra nem törekedett, hogy az itáliai népeket megnyerje, sem arra, hogy a pápákkal jóviszonyban álljon. Az eretnek fosztogatók a régi lakosságot lenézték, ezek ugyancsak megvetették a betolakodókat s szinte azon munkálkodtak, hogy a köztük tátongó rést kiszélesítsék.

Az egész félsziget siralmas közállapotai, a sok öldöklés és gyujtogatás, nemkülönben a görög hatalmi erők gyengesége arra indították Gergelyt, hogy mint Róma egyik előljárója a város biztonságáról személyesen intézkedjék. Saját példájával akarta megmutatni úgy a püspököknek, valamint a tulajdon hivatalnoktársainak és a ravennai

exarchának, hogy lelkesedéssel, személyes bátorsággal mily szép eredményt lehet elérni. A követésreméltó jó példára most fokozott mértékben volt szükség. Romanus patricius és a ravennai helytartó a langobardokkal csak a közelmúltban kötött békét megszegték s ellenük háborút indítottak. Ezen okból a spoletói herceg és vezér, Ariulf, közvetlenül a város kapujáig nyomult előre s durva harcosai a lakosok védtelen tömegéből sokakat leöldöstek, másokat rúdul megcsönkítettek.

Midőn Gergely a pápaságot elnyerte, megismétlődtek a fentihez hasonló szánalmas jelenetek. A kegyetlenkedések, a népek nyomorgatásai oly hevesen érintették az ő különben is igen-igen érzékeny lelkét, hogy a fájdalomtól összerogyott és egyideig nehéz betegség gyötörte. Bizonyosságot tesz erről a ravennai érsekhez, Jánoshoz írt levele az 592. év nyarán, melyben az alábbiakat említi :

«Igen csodálkozom, hogy érettünk semmit sem teszel, kinek tevékenységétől a legtöbbet várom. De a leveledből értesülést merítettem afelől, hogy szintén elég sokat betegeskedel ; pedig az ilyenféle embernél az olajnak és a fáradás elviselésének nem szabad elfogyni, mert aki nálad van (az exarcha), felhagyott a munkával ; a mi közös ellenségünket nem üldözi ; mindazonáltal megakadályozza, hogy mi békét kössünk, jóllehet ma olyan a dolgok állása, hogy békét nem köthetünk, habár tanácsos volna. Ariulf ugyanis az Autharistól és Nordulftól kapott segédcsapatokkal a tőle elrendelt intézkedések keresztülvitelét sürgeti, mielőtt a békéről említést szándékoznék tenni. Egyébiránt Romanus patriciusnak haragja ne zavarjon meg téged, mert amennyire a méltóságban felette állok, annál nagyobb állhatatossággal kell eltűrnöm ezen férfiú könnyelműségét. Ha bárhol egyezkedhetel, nem kevésbé légy rajta és add meg magadtól a beleegyezésedet, hogy Ariulffal a béke feltételei dolgában tárgyalásokat kezdhessünk, mert mindenki tudja, hogy a katonák legjobb ezredei felsőbb ren-

deletre a városokból eltávoztak és a hátra maradt theodosianusok alig kényszeríthetők, hogy a falakat védelmezzék, mivelhogy zsoldjukat eddig nem kapták meg. . . . Ami pedig Nápoly városát illeti, vedd rá az exarchát, hogy résen legyen; figyelmeztess, hogy Arigis serege egyesült Ariulf hadaival és hogy a legjelentékenyebb város ellen leselkednek; ezt az elveszítettek közé kell számítanunk, hacsak lehetőleg gyorsan derék vezért nem küldenek, aki a város belsejében parancsoljon». Ebből az is kitűnik, hogy a félsziget déli részébe is befészkeltek már magukat a langobardok. Arigis ugyanis beneventói herceg vala s így nem esett távol Nápolytól. A levél folytatásául és záradékául a pápa még ezt csatolja: «Ha az exarchát ráveszed, hogy megengedje, miszerint békét kössünk, úgy más levelet küldünk hozzád a béke díjának megállapítása céljából». (Lib. II. ep. 32.)

A langobardok ugyanis annyira megszokták már a pénz ily módon való szerzését, hogy velük alkudozásokba sem lehetett bocsátkozni anélkül, hogy aranyak ne szerepeltek volna a békekötés pontjai között.

Számos más leveléből is kiviláglik, hogy mily hévvel ösztönözte Gergely a római vezéreket a langobardok elleni harcra. (Lib. XII. ep. 21., 22., 23.) Nepesia lakosaihoz Leontiust küldötte, hogy a várost kormányozza:

«Leontiusnak megparancsoltuk, hogy a város biztonsága és jóléte felett örködjék, hogy mindenekelőtt éberren vigyázzon arra, ami a ti és a várostok javára válik s azokról ő maga intézkedjék. . . . Aki pedig az ő méltányos rendelkezéseinek ellenszegül, tudja meg, hogy a mi intézkedésünknek szegül ellen». (Lib VIII. ep. 2.)

Legérdekesebb az az eset, midőn a nápolyi őrség számára Constantiust küldi vezérül s felszólítja őt, hogy mindenkit engedelmességre kötelezzon, de a népet is inti, hogy új vezérének parancsait teljesítse. Az exarcha tétlensége és az ebből támadt nyomor arra kényszerítették ugyanis a pápát, hogy atyai gondoskodásával a

nép javáról önmaga intézkedjék. Úgy látszik, hogy e katonák zsoldját is ő fizette, mert egyébként nem avatkozhatott volna bele a hadi dolgokba épen ő, aki a világi hatalomnak mindenkor a méltányosság legvégső határáig alávetette magát. A nápolyi katonasághoz írt levelének idevonatkozó sorait itt adjuk :

«A katonaságnak a többi jeles tulajdonságok között méltán a legszebb dísze az, hogy engedelmességet tanúsítson az állam érdekei iránt, amit tudjuk, hogy eskütökkel is megfogadtatok, amely tény leveleinkből is kiviláglik. Levelünk által Constantius tribunust, a kiváló férfit rendeljük, hogy a város őrségének élére álljon ; ez a katonai eskü irányában méltányos engedelmességet tanúsított». (Lib. XII. p. 24.)

Gergely intézkedéseit rendesen nem a maga, hanem a császár nevében tette, ami ugyanezen levelének alábbi soraiból tűnik ki :

«Miért is jelen levelünkkel intünk titeket, hogy az említett kiváló férfiú és tribunussal szemben, ahogyan különben már tettétek, mindenben engedelmességet tanúsítsatok úgy a mi legkegyelmesebb urunk javát, mint a várostok megvédését illetőleg».

A terracinai püspököt is felkereste levelével, melyben szorosán figyalmébe ajánlja a hívei oltalmazását. Felkéri, hogy ne engedje meg, hogy akárki is a falak védelmezésének becsületes munkájából kivonja magát. Mint-hogy ürügyet keresők és késedelmezők minden alkalommal szoktak akadni, lelkére köti, hogy a város védelmére lelkes szavakkal serkentsen, de személyes példával is buzdítson :

«Mivel pedig megtudtuk, hogy sokan kerülő utakon igyekszenek a falak őrzésétől távolmaradni, testvérséged éber legyen, hogy senkit se kényszerítsenek sem a mi, sem az egyház nevében vagy bármely más módon a védelemre, hanem mindnyájan általános kötelességnek tekintsék azt.

Jobb ugyanis a közös erővel folytatott őrködés, mert így az Úr segítségével a várost könnyebben sikerül megmenteni az esetleges támadások veszélyétől». (Lib. VII. ind. 1, ep. 20.)

Az együttes erővel történő védelmet ajánlotta a cagliari érseknek is :

«A falak őrizését minden helyen a szükséghez mérten végezzétek».

Egy másik levelében elrendeli, hogy a várost okvetlenül erősítse meg és szállíttasson be minden szükségeset, hogy a langobardok ostromát kiállhassa :

«A langobardok királya nem fog békét kötni ; szükséges tehát, hogy amíg lehetséges, testvérséged gondoskodjék szék-városának vagy más helyeknek megerősítéséről és figyelme legyen arra, hogy azokban bőséges eleséget raktározzon fel. Rejtsenek el minden értékeset ; az ellenség ne találjon semmit, amit elraboljon, sőt megszegyenülve, üres kézzel távozzék». (Lib. VII. ind. 2. ep. 5.)

Míg a langobard uralkodók az Arius-féle tévtannal akarták a saját, valamint a behódolt itáliai népet egy vallásban egyesíteni, addig a csüggedést és akadályt nem ismerő Gergely pápa az előbbivel homlokegyenest ellenkező tervét kísérelte meg sikerrel végrehajtani. A római nép ádáz langobard gyűlölete, magasabb műveltsége a barbárok igyekezetét alapjában ehetlenné tette. A sok durvaságot a legyőzöttek nem tudták felejtani akkor sem, mikor Arius vallásának papjai békésen közeledtek hozzájuk. Kipróbált vallásos meggyőződésük volt a másik kőszikla, melyen a tévtan apostolainak minden fáradozása megtört. A pápa egyik feladatát a hívek megmentésében látta, a másikat a langobardok megtérítésében találta. A siker azért látszott előtte valószínűnek, mivel az egyesült langobardokat Autharis személyes tulajdon-ságaival egyesítette. Kedvező jelnek vette azt is, hogy feleségül a bajor hercegnek, Garibaldnak katolikus vallásban nevelt leányát, Theodelindát vette el.

Uralkodása alatt barbárnak mutatkozott. Gyermekait nem engedte megkeresztelni s 590-ben rendeletet adott ki, amely szerint a többi langobard gyermekeket sem volt szabad a keresztség szentségében részesíteni. Még ugyanezen év szeptemberében meghalt. Országát rendezetlenül hagyta hátra.

A langobard hercegek és előkelők a fiatal özvegy királyné iránti tiszteletükből kifolyólag elhatározták, hogy azt a férfit fogják királyuknak megválasztani, akinek az özvegy kezét nyújtja. A szerencsés férfi Agilulf turini herceg lett, aki két hónappal a haláleset után a királyi hatalmat át is vette.

Theodelinda nevéhez fűződik a langobardok megtérése. Említettük, hogy Ariusnak a Krisztus istenségét tagadó vallását követték, de sok pogány babonát is megőriztek.

Autharis hirtelen halálában a katolikusok Isten büntetését vélték felismerni; vallásos meggyőződésükhöz ennél fogva erősebben ragaszkodtak. A keresztség szentségének kiszolgáltatási tilalmáról értesülést szerezvén a pápa, Itália püspökeihez levelet intézett és felszólítja őket, hogy intsek meg a langobardokat, kiknek gyermekei keresztség nélkül maradtak vagy az Ariusféle tévhit keresztelésében részesültek, hogy azokat a katolikus vallás szerint kereszteljék meg, mivel remélte, hogy így Isten haragját a lakosságtól elháríthatja :

«Tisztelendő testvérünk serkentse a langobardokat, hogy e nagy halandóság idején vigyék az igaz hitre a tévtanban megkeresztelt gyermekeket, hogy a Mindenható haragját megengeszteljék. Amennyiben rajtatok áll, térítsétek őket meggyőződéssel az igaz hitre; hirdessétek nekik az örök életet, hogyha majd a Bíró színe előtt meg fognak jelenni, buzgalmatok gyümölcseit megmutathassátok». (Lib. I. ep. 17)

Ezen időben új bajok lepték meg az országot. Főleg a csapások idejét használta fel a pápa a térítésre. «Akit

csak meginthettek, mindenkit a hit felvételére birjatok». Hogyan írhatott Gergely ilyen levelet a püspökökhöz? Bizott a katolikus, szeretett királyné vallásos buzgalmában, mellyel a király esetleges felidézett haragját könnyen lecsillapíthatja, ha valami tulzó lépésre ragadtatná magát. Bizalmában nem csalatkozott; a királyné lett az, ki férjét, családját és népét az egyház kebelébe vezette.

A visszatérítési munka azonban eleinte nem ment olyan gyorsan; Arius tanának püspökei a rendelkezésükre álló minden eszközt felhasználták a késleltetésre vagy a cél megghiúsítására. Félreértéseket idéztek elő, nehézségeket gördítettek a térítés útjába. A számos példa közül látható ez akkor, midőn Constantius lett a milanói érsek. Constantiust a hívek választották meg, de a langobard király az ő helyébe Deodatust akarta helyezni. Agilulf a kérésükkel hozzája forduló katolikusokat elutasította. Értesítették a pápát is a furcsa helyzetről, aki sietett a hívőket kitarításra buzdítani; biztosította őket, hogy nem fog oly püspököt megerősíteni, kit nem a katolikusok választottak. Hogy a népet teljesen megnyugtassa, a fentiekhez hozzát teszi továbbá, hogy nincs okuk semmitől sem félni, mert:

«Titeket másrésről erre senki sem fog kényszeríteni, minthogy a szent Ambrus egyházában szolgálatot teljesítő papok javadalmi Sicilia szigetén és más független területeken vannak».

Constantius megmaradt a főpapi székében, ám a cselszövések ellenfelei részéről sokáig háborgatta nyugodt tevékenységében. A régi szokáshoz híven a beiktatás után a hitvallást levél útján azonnal elküldötte a pápának. Bár semmi kifogásolható nem tartalmazott az irat, mégis a fondorkodók ebbe kapaszkodtak bele. Ama tartomány három püspöke csakhamar szélteben hirdetni kezdte, hogy az új püspök a langobardokkal

kötött békeszerződés pontjait kárhoztatta. Kijelentették, hogy őt fejüknek el nem ismerik, vele minden közösséget megszüntetnek; sőt a királynét is felkérték, hogy az érdemetlentől a jövőben vonja el a segítségét.

Gergely a rosszindulatú híresztelés terjesztésének halatára két levelet küldött Constantiushoz; az elsőt közvetlenül hozzá, a másikat a többi püspökökhöz intézte. Az elsőben így szól:

«Senki sem tudja nálad jobban, hogy vajjon közöttünk ama három pontra nézve történt-e említés, jóllehet elődöd, Lőrinc, ezen ügyben a hitvallást Rómába küldötte, amelyet jeles férfiak — köztük magam is — aláírtak, én ugyanis akkor Róma praefectusa valék». (Lib. III. ep. 2.)

A püspökökhöz írott másikban a pápa újra megerősíti, hogy közte és Constantius között az okul felhozott három pontról nem történt semmiféle említés. Isten előtt tesz bizonyosságot, hogy a chalcedoni zsinat hitét fenntartja, annak határozataiból a legcsekélyebbet is elvenni vagy azokhoz valamit hozzátenni nem merészel; mindazokat pedig kiátkozza az egyház kebeléből, akik annál többet vagy kevesebbet hisznek. A levél végét még e néhány rövid sorral zárja be: «Ha valaki ezen hitvallással nem elégszik meg, az valójában a chalcedoni zsinatot sem szereti, hanem az egyházat, ami anyánkat gyűlöli». (Lib. III. ep. 3.)

Gergely a már ismertetett leveleken kívül egy harmadik levelet is küldött Constantiushoz, hogy ezt Theodolinda királynénak adja át. Constantius óvatos ember volt, az adott helyzetben jobbnak vélte, ha a levelet a királynénak át nem adja. Körültekintő óvatosságát a pápa a későbbi levelében helyesléssel vette tudomásul, mert kissé felizgatott kedélye miatt oly hangnemben szerkesztette, amelyből a kézbesítés folytán alapos botrány keletkezhetett volna. Utóbb mástartalmú levelet küldött a királynénak, melyben dicsérőleg kiemeli buzgóságát és

serkenti, hogy minden késlekedést félretéve, írjon Constantiushoz; jelentse ki, hogy kedves cselekedet volt előtte a Constantius felszenteltetése s hogy az ő egyházi közösségéhez csatlakozik. (Lib. III. ep. 37.) A Constantiushoz írt levélben egyébként így nyilatkozik: «Szükséges tudnod, hogy a konstantinápolyi zsinaton, melyet némelyek ötödiknek neveznek, semmit sem határoztak azok felől, amik a négy első vitás kérdések voltak, hanem csak bizonyos személyekről tárgyaltak és döntöttek, akikről a chalcedoni zsinaton semmi sem fordult elő. Miután a törvényeket megalkották, nyomozást indítottak azon férfiak ellen s vizsgálat alá vetették őket». Levele során még bizonyos alkalomszerű, felvetett kérdésekre ad megoldó választ.

A nyugalom csak nem akart helyreállani. A brixeni püspök és hívei ezek után is esküvel kívánták megerősíteni Constantius részéről azt, hogy a jelzett három pontot nem ítélte el. Kívánságukra Gergely pápa az alábbi feleletet adta:

«Ha elődöd ilyenféle esküt nem tett, azt joggal te sem teheted; ha megteszed, adott hitedet fogod megszegni és a katolikus egyház közösségétől el fogsz szakadni, amit azonban nem vagyok hajlandó elhinni. Azoknak se adj alkalmat a botrányra, akik neked írnak; küldj levelet és ebben átok alatt valld be, hogy a chalcedoni zsinat hitéből semmit sem tagadsz el és azokat sem fogadod be, akik valamit is eltagadnak; hogy te mindazokat elítéled, akiket a zsinat elítél s mindazokat feloldozod, akiket a zsinat feloldoz».

A püspökök között féleldezt hitvitákat egyelőre megszakította és háttérbe szorította Agilulf longobard királynak különös viselkedése. Agilulf jószemmel látta a rómaiak és a görögök erőtlenségét, a szinte kínálkozó alkalmat megragadta és eltökélte, hogy egész Itáliát hatalma alá fogja hajtani. Annál sikeresebbnek vélte

terve kivitelét, mert hiszen a félsziget nagyobb része már az ő parancsainak engedelmeskedett. Leginkább a rómaiak érezték az új elhatározás súlyát, válságossá tették az állapotokat az exarchák, miért is más segítség és mentő eszköz hiányában ismét maga a pápa vette kezébe a békés kiegyenlítés fonalát. Nem rettent vissza az áldozatok hozatalától sem, csakhogy a zaklatásoktól elgyötört hívőit a béke áldásaiban részesítse. Ámbár a mult megtanította, hogy e fáradozásaival a konstantinápolyi udvar és az exarchák részéről hálátlanság lesz a jutalma, csüggedés nélkül kitartott célja mellett. Végre sikerült neki Theodelinda és Severus által Agilulf királyt előbb Róma területére, majd egész Itáliára a békés megegyezésnek megnyerni. Követeit a király elfogadta, barátságos érzelmeiről biztosította őket s késznek látszott elfogadni az átnyujtott feltételeket is. Hogy az exarcha valamelyes akadályt ne gördítsen a létesítendő békeegyezmény szerencsés megoldása elé, Severushoz, kinek tanácsát eddig is több ízben kikérte, ilyen szövegű levelet küldött:

«Tudatom veled, hogy Agilulf király egész Itáliának békét szándékozik adni, ha az exarcha az okozott károkat jóvá fogja tenni, melyeket mindenki kénytelen elismerni. Azt is nagyon jól tudod, hogy a béke reánk nézve mily szükséges. Remélem tehát, hogy te azokat, amennyire tehetséged engedi, okossággal ki fogod eszközölni és hogy az exarchát késedelem nélkül a béke megkötésére hajlítod, mert ha késedelmezni fog, úgy a király ígérete, hogy titeket mellőzve velünk fog kizárólag a békeegyezményről tárgyalni. A leg-határozottabban tudjuk, hogy a jövőben még számos más város fog az ádáz ellenség hatalmába kerülni». (Lib. IV. ep. 9.)

Kétségkívül bizonyos, hogy az exarcháknak nem tetszett a pápa szorgoskodása. Az egyház fejének minden lépését e téren az ő hatalmi körükbe való beavatkozásnak tekintették. Nem is hagytak egy kínálkozó alkalmat sem

felhasználatlanul, hogy a pápákat a császárok előtt meg-rágalmazzák. Tettükkel a saját személyük fontosságát kívánták emelni vagy hibáikat menteni, habár tudták, hogy a császárokat hamis közléseikkel megtévesztik. Nagy mértékben űzte az ilyen vádaskodást Romanus exarcha, a császár kedves embere. Romanus egyébként hiú és Gergely irányában elfogult. Ha valamely sikertelenség érte, a legnyugodtabb lélekkel háritotta a baj okait a pápára, ennek barátaira, a római praefectusra, Gergelyre vagy Castorius vezérre. A mondottak után érthetővé lesz előttünk, hogy Mauricius nem helyeselte a pápai részről kezdeményezett békekötést, sőt tovább ment és Gergely pápát levelében kiméletlenül megtámadta. Azt állította, hogy a pápának a harcokhoz semmi köze, mert ő csak egyszerű magánember, kinek egyedül az a kötelessége, hogy a barbár pogányokat és eretnekeket a hitlejtés eszközeivel az egyház kebelébe térítse. Egészen természetes, hogy a császár sorai váratlanul jöttek s épen ezért annál kellemetlenebbül érintették a pápa gyengéd lelkét. Enyhítőleg hatott azonban az a tudat, hogy a kötelessége szerint cselekedett. Leginkább azt vette zokon, hogy a császár az ő nemes, önzetlen cselekedetét félreértette. A császár azon szemrehányása sujtotta a legérzékenyebben, melyben igazságtalanságról vádolja: «Bár én nem vagyok pap, de azért jól tudom, hogy mily nagy igazságtalanságot követ el az a pap, ki az igazság szolgája és mégis hazudik».

Gergely válasza higgadtságot, lelki önuralmat tanúsít és mérsékelt hangot használ. Inkább szelid, de erélyes szemrehányásokat tesz a császárnak, mint sem durván figyelmezteti a köteles tiszteletre, mellyel ő is tartozik a papság iránt.

«Jól értem, hogy tisztességesebb néven esztelenségről vádolsz és megvallom, hogy méltán sértesz meg; ha ugyanis bölcs lettem volna, ezt a fejet (t. i. a sajátját) annyi bajnak,

annyi veszélynek és a langobardok fegyvereinek nem tettem volna ki».

Majd alább így panaszkodik :

«Az egyszerűségem iránti megvetést igen szívesen viseltem volna el örökös hallgatással, ha nem látnám, hogy szeretett hazámat óráról-órára nagyobb szolgaság nyomja. Ez gyötri a Róma városa irányában legszeretőbb keblemet, hogy az ellenség ereje mérhetetlenül növekszik és amiatt növekszik, mivel tanácsaim meghallgatásra nem találnek. Császár! kételkedhetsz-e a felett, hogy én okos ember vagyok-e, amint neked jónak tetszik, csak azt ne tedd, hogy bárkire is hallgass, akik körülötted vannak, mikor az államról van szó s hogy Itáliát meg kell-e tartanunk vagy el kell-e veszítenünk? Ne a neked hízogó szavak után, hanem a dolgok eredményeiből vond le az ítéletedet». (Lib. IV. ep. 31.)

Azután inti a császárt, hogy a koronáztatása által ugyan urává lett a püspököknek és a papságnak, de ő is viszont tisztelni tartozik az egyház szolgálait nemcsak azért, mivel a Szentírás előírja vagy Nagy Konstantin példája mutatja, hanem azért is, hogy megmutassa a különbséget a keresztény és pogány uralkodók között, kiknek egyik-másik jobb érzelmű tagja megbecsüli a püspököket. Megengedi, hogy róla minden rosszat elhiggyen, csak a köz kárt ne szenvedjen. Önmagára vonatkozóan nem követel semmi elnézést, mert gyarló bűnös, ki azonban reméli, hogy Isten neki megbocsát, ha a császár neki gyötrelmeket okozott is, mert ez utóbbiakból mindenkor bőven kijut a része. Minden kellemetlenséget, sérelmet elvisel lelke üdveért, de kéri, hogy Gergely praefectust és Castorius vezért ne illessék méltatlansággal, mert ők a város ostroma alatt minden lehető elkövettek s jutalmul mégis a császár rosszalását vonták magukra. Meg van győződve, hogy csak a baráti viszonya miatt érte a két jeles férfiút gáncs, nem pedig tetteikért. Az ilyen ítéletekkel szemben szent Pál szavaira hivat-

kozik: «Tehát ne ítéljetez idő előtt, míg eljön az Úr, ki a sötétség titkait is megvilágosítja és a szívek szándékait is kinyilatkoztatja és akkor lesz kinek-kinek dicsérete az Istentől». (Kor. I. 4, 5.) Többet vár Krisztus irgalmasságától, mint a császár igazságosságától. Isten a szívek és vesék vizsgálója. Azért imádkozik az Úrhoz, hogy tegye az uralkodót annyira kedvessé az emberek előtt, amennyire szükséges, hogy azáltal az isteni-kegyelemmel ne ellenkezzék.

A pápa levelének szavai önérzetesek és a hangot tekintve nem maradnak a császárei mögött. A sértő kifejezéseket a válasz elkerüli, ámde súlyosak szavai s érthet belőle, akihez szólanak.

A keleti püspökök egyikének szintén írt e tárgyban, amely levelében Romanus ellen panaszkodik:

«Nem mondhatom el mindazt, amit barátodtól, Romanustól elviselni kénytelen vagyok. Reánk nézve szelidebbek a langobardok fegyverei, mint ennek gaztettei. Kevesebbet szenvedünk az ellenségtől, ki az életet elrabolja, mint a római birodalmi helytartóktól, kiknek rablásai és csalásai minket megemésztenek. Minduntalan a püspökök, zárdák és a népek gondozása foglalkoztat; itt az ellenség cseleinek kell ellenállanom, ott helytartóink galádságaitól kell óvakodnom. Hogy mily lesújtó dolog és büntetés ez, azt nálad senki sem tudja jobban, ki engem őszintén szeretsz». (Lib. IV. ep. 35.)

Ime a helytartók viselkedésére a sok hasonló esetek közül egy adat. Ily rosszindulatú tevékenységükkel az egyházfők békeszerző törekvéseit megghiúsították. A császár pedig seregeket nem küldhetvén a langobardok megfékezésére, ezek büntetlenül fosztogathatták a vidékeket, sőt vérszemet kaptak és magát Rómát is hatalukba akarták keríteni. Agilulf rátört a római népre; a várost megszállotta és nagyszámú rómaid fogolyként magával hurcolt. A legkeményebb ostrom idejében is a pápa járt elő jópéldával a város védelmében Gergely praefectus-

sal és Castoriusszal, a lovasság fővezérével. Elszántságuk és példájuk hatásos volt, mert a lakosságot a csüggedéstől visszatartották, a várost pedig megmentették.

A kifejtett megerőltető munka, a Mauricius császárhoz való feltétlen ragaszkodás miatt a pápát okvetlenül a dicséretnek tömegével kellett volna elárasztani, ő azonban ismételten méltatlanul bánt vele. Újból megfeddette, becsmérelte a hívői jóléteért lángoló szeretettel önmagát feláldozó szent atyát s azt is egyenesen neki tudta be bűnül, hogy a gabona Rómába nem a kellő időben érkezett meg. A felhozott vádakát és a reájuk adott válaszo-
kat az alábbi levélben találjuk :

«Már sok dorgálást kaptam ; az uraimnak hozzám érkező parancsaiban vigasztalást találtam, amelyet nem reméltem. Ha ugyan képes vagyok, felsorolom gyorsan az eddig érkezett dorgálásokat : Először, hogy a béke sikerült, melyet a Tusciában lakó langobardokkal az állam legcsekélyebb vesztesége nélkül kötöttem ; azután pedig a béke felbontatván, a katonákat Róma városából eltávolították. Némelyeket az ellenség ölt meg, másokat Narniba és Perusiába küldtek ; hogy Perusiát megtarthassák, Rómát őrség nélkül hagyták. A dorgálásnál súlyosabb volt Agilulf megérkezése ; saját szemeimmel láttam ugyanis, hogy a rómaiakat kutyák módjára nyakukon kötelekkel megkötözve elhurcolták. Ugyan hová vezették e szerencsétleneket? — Franciaországba, a rabszolgavásárookra. És mivel mi a város falai közé zárkóztunk, Isten segítségével zord kezeiket kikerültük, kérdés, hogy miért látszunk bűnösöknek t. i. abban, hogy a gabona hiányzott, mely ezen népes város lakosainak úgy sem sokáig lett volna elégséges. Én magamat illetőleg épen nem zavarodtam meg, mert lelkiismeretem tanúsága szerint megvallom, hogy mindenféle kellemetlenséget kész voltam elviselni, csak hogy mindezekkel a lelkem üdvösségét megmentsem. Hanem a dicső férfiakat, Gergely praefectust és Castorius hadi parancsnokot tekintve nem kis mértékben vagyok lesujtva, kik mindent a legaprólékosabb intézkedésekig el nem mulasztottak végrehajtani, ami csak a szorult

helyzetben rendelkezésükre állott. Az ostromban az örködés legterhesebb fáradalmait, valamint a város védelmében a legnagyobb kitartást viselték el és fejtették ki. Mindezen önfeláldozó és kötelességtudó szereplésük után az uralkodónk részéről heves megrovásban részesülnek. Az elmondottak után most már nyilvánvalóan átértem, hogy őket nem a saját tetteik, hanem egyedül az én személyem sujtja».

Az itt közölt idézet a napnál világosabban tárja az olvasó elé, hogy pápánk nemes érzülettel eltelt szívében visszatetszést keltett a rombolás ; fájdalmában nem törődött a következményekkel ; békét hozott létre a császár és a ravennai exarcha hozzájárulása nélkül is. Ha szükségét érezte, Gergely semmi áldozattól sem rettent vissza ; gyakran az egyházi vagyomból is tetemes összeget adott az örökváros védelmére, ahogyan láthatjuk ezt az alábbi leveléből. Olykor annyira ment, hogy a mások és a saját személye után esedékes váltságdíjat is megfizette a langobardoknak, mert ily módon sikerült neki megkímélni a rómaiakat azok kegyetlen dühétől.

Mikor a császár nagyon is igénybe vett kincstára vagy az exarchák felületessége késedelmeskedtek az őrség zsoldjának kifizetésével, ő személyesen a saját pénztárából elégítette ki a katonák követeléseit :

«Már pedig 27 éve, hogy ebben a városban a katonás és harcias langobardok szablyái között élünk, kik naponkint igen sokat követelnek az egyháztól. Hogy továbbra is közöttük élhessünk, áldoznunk kell, de ezeket nem tartjuk szükségeseznek e helyütt felsorolni. Röviden kijelenthetem, hogy valamint urunk jóvoltából a Ravennához tartozó részekben Itáliának első hadserege kincstartóval rendelkezik, úgyhogy ez adandó alkalommal a napi zsoldot kifizeti : azonképen ezen városban nem lévén más, hasonló alkalmakkor a császári kincstárnok én vagyok».

A sokszor ismétlődő esetek folytán utóbb egészen megszokottá vált a pápai zsold. A katonaság annyira természetesnek találta, hogy közvetlenül a pápához

fordult és a római püspök személyében mintegy törvényes fellebbvalóját látta.

A harc folytatásában a védelmet tartotta szemelőtt, a támadó fellépést gondos óvatossággal kerülte vagy ahogyan mondja, nem akarta a népet az erőszak fegyvereivel megsemmisíteni, hanem békés úton szelidebb erkölcsökre szoktatni :

«Ha azt kívántam volna, hogy a langobardokat öldöklő harcokban megsemmisítsék, úgy e népnek mai napság sem királyai, sem hercegei, sem grófjai nem volnának és önmagában megoszolva tönkre silányult volna. De mivel Istent szeretem, végre is nem akartam, hogy bármely ember halálának oka én legyek». (Lib. VIII. ep. 1.)

A jószándék dacára minden fáradozása meghiúsult addig, míg az exarcha élt, mert vele állandóan ellenkezett és tanácsait következetesen elutasította.

Mint hogy az exarcha más eszközzel nem tudta Gergelyt a langobardokkal kötendő béke eszméjétől elvonni, párthívei segítségével bent Róma városában idézett elő zendülést. Elítélést érdemlő tetteért a pápa az egyházból kiközösítette. (Lib. V. ep. 30.)

Romanus halála után Callinicus foglalta el az exarchai széket. Az általános béke létrehozására azonnal fegyverszünetre lépett Agilulffal. Az egyház feje a jól induló kezdet felett nem rejtette el örömét. Szívesen vette, hogy a helytartó Probus apátot küldte az idő és a feltételek előterjesztésére ; ez ugyanis ügyes ember volt, Agilulf udvarában többször megfordult és ott mindig szívesen látták. Pápánk a siker előmozdítása érdekében levelet írt Agilulffhoz és nejéhez, Theodelindához. Megköszöni kegyes hajlamát, mellyel végre «kinyújtotta jobbát a béke olajága után»; értesíti továbbá, hogy követei megérkeztek Rómába a szerződés aláírása végett. A langobard király ezen eljárása kétségkívül figyelemreméltó, t. i. hogy a pápa aláírását elégségesnek

tartja, mert ezzel azt látszik igazolni, hogy előtte a görög császár hatalma nem sokat számít. Gergely nem vállalkozott a szerződés aláírására ; ő tisztán tanácsadó kívánt maradni a király és az exarcha közt. Nem akarta kiélezeni a már eltompult hatalmi féltékenykedést, hogy ellenkező esetben újabb zavargások előidézésének vádját ne vonja magára. Hozzájárult ugyan a szerződéshez, de megüzente, hogy valamely más püspökkel irassák alá. A vonakodás megítélésénél a magyarázatot abban leljük, hogy nagy céljai elérésére még nem látta elérkezettnek a pillanatot. Már ekkor a frankokra vetette merész tekintetét ; mintegy előre jelezte a fejlődés irányát, amely a frank uralkodók segítő támogatásával megszabadítja majdan az egyházat a görögség túrhetetlen igájától.

Mihelyt a béke megkötése bevezgett tényné lett, a Szentszék az eredményt azonnal közölte Januarius cagliarii püspökkel, illetőleg érsekkel, kinek területét Sardiniában a langobardok gyakran pusztították :

«Tudd meg, hogy az apátnak, kit jóval előbb Agilulphoz küldöttünk, sikerült a béke feltételeiről megegyezésre jutni. Az ellenség bántalmazásától ezért mindenféle tartózkodjatok, hogy az ellenség azon időközt a cselvetésre fel ne használja». (Lib. VII. ep. 2.)

Hogy a nagy utánjárással létesített békét mily időtartamra kötötték, közelebbi adatok hiányában nem állapíthatjuk meg. Annyi bizonyos, hogy igen rövidéletű volt: mindössze, három évig tartott. Már a 602. év végén arról kapunk tudósítást, hogy az ellenségeskedés hevesen kezdett tombolni a megbékélt felek között. Ha az okok után kutatunk, véleményünk abban a kettős eshetőségben pontosulhat össze, hogy vagy a császár nem fogadta el a megegyezést vagy — ami valószínűbb — a langobardok önként szegték meg a szerződést, mivel a harc elemük volt.

Bármelyik volt is az ok, a pápa nem nyugodott. 603

novemberében a fáradozásával ismét fegyverszünetet eszközölt ki a felek közt, melynek időtartama is ismeretes. Az ideiglenes békekesség ugyanis 605 április 1. napjáig terjedt. A fegyverszünet alatt kapta meg a pápa a királyné levelét, melyben tudatja, hogy fia született, kit a római hit elvei szerint kereszteltek meg s Aldovald nevet adtak neki. Egyszersmind azt is közli, hogy komoly szándéka gyermekét a katolikus hit előírása szerint neveltetni; végül kéri a pápát, hogy közölje vele a Rómában hozott határozatokat. Gergely különös örömmel vette a levelet; érzékeny szívének szerfelett jól esett, hogy végső napjaiban arról az örvendetes dologról kap híradást, miszerint a leendő langobard király teljesen a katolikus vallásban fog felnővekedni. Élete egyik leghőbb óhaját látta megvalósulni, ami betegségét bizonyos mértékben enyhítette is. A katolikus ügynek megnyert királyné bizalmát megtartani igyekezett; megdicsérte bölcs eljárásáért. Élt keblében a remény, hogy most már a király megtérése sem fog sokáig késni, amely példa azután a nép áttérését fogja magával hozni.

A zsinat határozataira vonatkozólag betegségével mentegőzik. Sajnálja, hogy azokat eddig nem közölhette, most azonban levele során megírja a szükségeseket:

«Annyira gyötör a köszvény, hogy beszélni sincs erőm, amint a hozzám küldött követeid láthatták, kik megérkezésük alkalmával engemet betegségben synylödvé találtak s midőn eltávoztak, nagy életveszedelemben hagytak. Ha Isten egészségemet valamelyest visszaállítja, amiket hozzám Secundinus apát írt, mindazokat pontos és kimerítő válaszirattal fogom elintézni. Közben elküldöm neked a Justinianus császár uralkodása alatt tartott zsinat határozatait, hogy Secundinus azokat átolvassa s mindazokat a beszédeket és állításokat, miket a Szentszék és a katolikus egyház vagy tanításai ellen hallott, hamisaknak és valótlanoknak ismerje fel. Az ég kegyelme óltalmazzon benneteket, hogy bármely tévtant is elfogadjatok vagy szent Leó pápa levelé-

től és a négy zsinat végzéseivel szentesített igazságoktól csak egy ujnyira is eltávolodjatok. Fiadnak, Aldovald vagy Adalvald hercegnek egy keresztet küldök ajándékol, melybe a szentkeresztnek egy részecskéjét foglaltattam bele. Ugyancsak ajándékol küldöm az Evangéliumot perzsa kötésben ; leányodnak pedig három gyűrűt ajándékozok, melyeket — kérlek — magad sajátkezűleg add át neki, mivel így az ajándéknak több értéke lesz. Arra is kérlek, hogy férjednek mondj köszönetet az én nevemben, hogy fegyverszünetet és békét hozott létre és mint előbb, ezentúl is légy rajta, hogy a király a béke mellett állhatatos lélekkel meg is maradjon».

A királyné vállalkozásának rugói szívének őszinte érzelmeiből kapták erejüket. Az igaz hit felé tett első lépéseit a többiek hamarosan követték. Gergely számítása helyesnek bizonyult, mert a hitbuzgó hitves példája, szeretettel egyesített rábeszélése a szilaj, de hajlítható férjét a katolikus egyházba vezette. A királyi pár nagy, elhatározó lépése követőkre talált. Az összes langobard előkelőség és nagyszámú közrend hagyta el a bálványozást és az Arius-féle tévtant. Az igaz útra tért nép vallásossága külső jelekben is megnyilatkozott. Theodelinda az egyházi javakat visszaadatta ; új templomok, kolostorok, kórházak stb. épültek. Saját családja és udvari népe számára ekkor építteté a monzai szent János-egyházat, melyet kincsekkel, egyházi felszerelésekkel bőkezűen megajándékozott. Az egyház kincstárában egy koronát is helyezett el ; ez a langobard királyi vaskorona. Az abroncsalakú gyáméntos aranykoronába Krisztus keresztjének egyik szege van belefoglalva ; a koronáról egy keresztecske lóg le aranyláncocskán. A körirat : AGILVLF · GRAT · DI · VIR GLOR · REX · TOTIVS · ITAL · OFERET · SCO · JOHANNI · BAPTISTE · IN · ECLA · MODICIA. E koronán találkozunk először az «Isten kegyelméből» való királyi címmel és az «Egész Itália királya» című jelzéssel. (Cantu : Világtörténet. VII. kötet, 189. lap.)

I. Gergely és a keletrómai császárság.

A keletrómai császárság második megalapítója Justinianus vala. Uralkodása alatt a birodalom megerősödött. Ő és utódai is arra törekedtek, hogy a régi nagyságot visszavarázsolják. Nem akarták észrevenni, hogy országaik hatalmi ereje lassan bár, de folyton csökken. Az elgyengülést nem annyira a külső ellenségek megismétlődő támadásainak kell betudnunk, mint inkább a belső kormányzati visszaéléseknek és a vallási torzalkodások elharapózásának. Nagy bajok forrásának kell tekintelnünk a császári trón betöltése körüli bizonytalanságot, valamint a legtöbb császár kevéssé rátermettségét, kiket épen ezért a nagyravágyó főhivatalnokok hízelgésekkel kész eszközeikké alacsonyítottak le. A köztisztviselők egymás elleni nyílt és alattomos cselszövényei ugyancsak figyelmet érdemlő állandó jelenségek és a rend megszilárdulásának gátló okai.

Megvolt a császárokban az a törekvés is, hogy politikai céljaik elérésére az egyházat felhasználják. Ha maguk mindig nem is tudták felfogni, tanácsosaik megértették velük, hogy népeik felett igen előnyös a világi és vallási főhatalmat a saját kezükben egyesíteni. Az utóbbit legalább olyan mértékben, hogy szándékaik ellenzésre ne találjanak. Céljuk könnyebb elérhetése végett a konstantinápolyi patriarchát nem mulasztották el ösztönözni a római püspök, az egyháznak Krisztustól rendelt feje ellen.

Tudatában voltak a császárok annak is, hogy a pápa

56 I. GERGELY ÉS A K.-RÓMAI CSÁSZÁRSÁG

és a püspökök az eretnekek, szakadárok ellen folytatott küzdelmeikben az ő hatalmuk védelmére szorulnak. A pápaság ekkor még a későbbi századokban oly nagy-szerűen kifejlett hatalmának csak gyermekkorát élte. Nem látszik ennél fogva különösnek, hogy olykor a világi segítséget igénybe vette s ennek ellenértékeül a pápaválasztás után a császári megerősítést elengedhetetlennek tartotta. A világi hatalom anyagi eszközökkel rendelkezett, az egyházi inkább lelkiekkel. Világi vonatkozásait illetőleg a pápa elismerte a császárt urának, ám a lelkiekben a császár az egyház fejének volt alávetve. Az elsőt a maga teljességében megkövetelték az uralkodók, a lelki függésüket azonban a legkisebb mértékre igyekeztek szorítani, sőt e téren is parancsolni akartak. Zsinatokat hívtak össze; e gyűléseket a saját felfogásuk érvényesítésére használták fel. Illetéktelen beavatkozásaikkal nem egyszer mérgeztettek el olyan ügyet, melyet egyébként simán meg lehetett volna oldani. A pápák legjelesebbjei hiába emelték fel tiltakozó szavaikat. Az egyház fejeitől nem volt okuk félni. A pápai szék központi hatalmát még nem érvényesíthette a maga teljességében. De ha érvényesíthette volna is, a pápaválasztásoknál a császároknak alkalmuk nyílt befolyásukat diadalra juttatni a megerősítést ugyanis ők adták a választáshoz s ezt meg is tagadhatták. Idővel mindig több és több alkalmat megragadtak, hogy az egyház dolgaiba beavatkoz-hassanak.

Gergely volt az első pápa, ki az egyházat függetleníteni óhajtott s ezért erélyesebben tiltakozott a túlkapaságok ellen, de máskülönben a világi vonatkozású ügyekben a császár felsőbbségét elismerte. Az ő pápaságát csaknem egészen Mauricius uralkodása töltötte ki; 582-től 20 évén át kormányozta birodalma népeit a 602-ben bekövetkezett szerencsétlen haláláig. Elődjének, II. Tibe-

riusnak veje volt, ki őt utódjául elismertette. János konstantinápolyi patriarcha avatta fel a koronával. Mauricius jeles katonai tehetségéért a birodalmi seregek fővezéri tisztségét viselte. Trónraléptekor a 40—43. évét járta. Mint ember komoly, titoktartó, barátait megválogató, de hűséges barát, igazságos férfiú. A birodalom zilált anyagi állapotai miatt kissé fősvénynek mondják. A legjobb barátai közé számította Gergelyt, midőn Konstantinápolyban követként működött. A jóviszony azonban nem zárta ki, hogy a politika útjain egymástól el ne távolodjanak. Annál inkább megtörtént ez, mert a császár elődei politikáját követte s az egyházi téren szintén döntő befolyásra akart szert tenni.

A világi ügyekben az itáliai zavarok idéztek fel bizonyos fokig egyenetlenséget a pápa és Mauricius között. A langobardok fosztogatásait, az exarchák meg a praefectusok tétlenségét nem viselhette el nyugodt lélekkel az egyház feje. Ha a pápa vagy a püspökök védekeztek, bevádolták őket a császári udvarnál, hogy jogkörüket átlépik s a világi dolgokba avatkoznak. A közigazgatás tisztviselői kevés kivétellel önző, silány emberek voltak. Rendszeresen Konstantinápolyból jöttek, kik hivatalaikat többnyire nagyobb pénzösszeget vásárolták meg. Természetesnek fogjuk találni, hogy ezek mindent elnéztek, csakhogy elköltött pénzüket mielőbb visszaszerezhessék. Ha ily módon nem sikerült, a zsarolást sem vetették meg. A bálványozás elnézéséről vádolt helytartó így szólt: «Hivatalom annyi pénzembe került, hogy még ily jövedelmek mellett sem nyerhetem vissza». Gergely maga ezeket írja :

«A görögök rosszasága felülmulja a barbárok fegyvereit, úgy, hogy kegyesebbnek tetszik az ellenség, aki ől, mint az állam bírái, kik csalással és rablással gyötörnek. Ugyanígy jellemzi a hivatalnokokat az előbbi fejezetben közölt levele, melyet az egyik keleti püspökhöz intézett. (Lib. IV. ep. 35.)

58 I. GERGELY ÉS A K.-RÓMAI CSÁSZÁRSÁG

A sokféle elfoglalt császár a langobardok megfékezésére sereget nem küldhet. Szövetséget köt Childebert frank királlyal, kinek 585-ben 50.000 darab aranyat adott, hogy verje le a bős ellenséget. A frankok átjöttek ugyan az Alpokon, de elhatározó győzelmet nem arattak. A támadásnak a Pó síkságán lakó népek nagyobb nyomora lett a következménye. A pápa tehát más segítséget keresett. Hazaszeretettől és a nép nyomorától indítatva személyesen fogott a védelemhez. Épen e tétivel vonta magára a császár haragját, ki szokatlan és a pápához méltatlan hangú levélben támadta meg őt. A megsértett egyházfő igen szeliden, de önérzetesen válaszolt a meggondolatlanul szerkesztett levélre :

«Kétségtelenül nyilvánvaló, hogy Arnulf ravaszágától rászédetve, a legkegyelmesebb uram engem nem kellő okosságú embernek jelent ki, esztelennek nevez. Ami hogy így van, azt én magam is megerősítem. Ha ugyanis esztelen nem lettem volna, azoknak elviselésére a legkevésbé sem vállalkoztam volna, amiket ezen a helyen a langobardok kardjai között eltűrök . . . nehezére esik valamely papnak ezt az igazságtalanságot elszenvetni, hogy midőn az igazságot szolgálja, ugyanakkor csalónak tartják. . . . Ha szülőföldem rabsága minden nap nem növekednék, a lenézetésemmel és kinevettetésemmel vigan hallgatnék. . . . És míg az én buzdításaimnak senki sem hisz, addig az ellenség ereje hihetetlenül megnövekszik. A papokra pedig ne a földi hatalom miatt méltatlankodják urunk, hanem azért, akinek azok szolgálói; úgy uralkodják felettünk, hogy a köteles tisztet megadja . . . Mi csodálatos volna abban, ha azokat méltatná kegyességed tiszteletére, akiket maga is beszédében angyaloknak nevez? . . .»

Nagy Konstantin és a pogány királyok példáira hivatkozik :

«Mi van abban csodálatraméltó, ha a keresztény császár az igaz Isten felszentelt szolgálait az őket megillető tiszteletre érdemesíti, mikor még a pogányok fejedelmei és királyai is

I. GERGELY ÉS A K.-RÓMAI CSÁSZÁRSÁG 59

ismerik a papok iránt való köteles tiszteletet, akik pedig fából és kőből faragott isteneknek szolgálnak. Ezt tehát urunk kegyességétől elvárom nem annyira a magam, mint inkább az egész papság érdekében. Én ugyanis bűnös ember vagyok».

A papi méltóság védelmének szép foglalata e levél; bizonyíték amellet is, hogy Gergely komolyan fogta fel hivatalát. Ha ő megadta a világi hatalomnak a kellő tiszteletet, ezt udvariasan az egyház papjai részére szintén megkövetelte. Kitartó következetesség jellemzi e fáradozását, melyben egy lépést sem hátrál. Világosan szemlélhető ez a hathatós működése a későbbi események folyamán.

Az egyházi vonatkozású ügyeket illetőleg a császár beavatkozott Adrianus thebai püspök dolgába. Az 591. év táján Adrianust megfosztották püspöki székétől. A pápa 592 októberében a jogtalanul letett és egyház-megyéjétől elmozdított főpapot visszahelyezte székébe. A visszahelyezés után egyházának két diaconusát, Jánost és Cosmast állásuktól elmozdította. Az elsónél okul ennek erkölcstelen életét hozta fel; az utóbbinál a megokolás azt mondja, hogy az egyház vagyonát hűtlenül kezelte. A püspök eljárását a diaconusok sérelmesnek találták, azért mindketten a császár elé járultak panaszaikkal. Császári rendeletre polgári és bűnügyi vizsgálatot indítottak. A canonok szerinti ítéletre János larissai metropolitához utalta Adrianust, aki törvényes fellebbvalója volt. Jogot adott neki, hogy a polgári ügyben végérvényesen ítéljen, a bűnügyi részben nyomozást vezessen és az iratokat a császár elé terjessze.

Jánosnak és Cosmasnak a püspökük elleni vádpontjai ezek: 1. Istvánnak, a thebai egyház diaconusának bűnös életét igen jól ismerte, őt azonban még sem fosztotta meg hivatalától. 2. Némely csecsemőket nem engedett megkeresztelni, kik a tilalom miatt a keresztség

60 I. GERGELY ÉS A K.-RÓMAI CSÁSZÁRSÁG

nélkül pogányokként haltak meg. A kihallgatott tanuk az utóbbi vádat nem igazolták; ellenkezőleg épen azt bizonyították be, hogy ama csecsemőket megkeresztelték. A cáfoló vallomások dacára János metropolita mindkét vádpontra nézve elítélte Adrianust, ki most a pápa helyett szintén a császárhoz fordult orvoslásért. János ravasz ember volt; addig nem bocsátotta szabadon a püspököt, míg egy nyilatkozatot nem állíttatott ki vele, melyben a per vezetését egészében helyesnek ismeri el. János azért tette ezt, hogy új perfelvétel esetén védelmül használhassa.

Miután így személyének biztosításával az ügyet véleménye szerint rendezte, elküldötte megbizottait a császárhoz, hogy az ítélet ellen beadott fellebbezést sürgesék meg, valamint az összes iratokat adják át. Mauricius Honoratus pápai követet bízta meg a periratok átvizsgálásával, utóbb a gyorsabb befejezés céljából Sebastianus titkárt is melléje rendelte. A két átvizsgáló véleménye alapján Adrianust a kettős elmarasztaló ítélet alól felmentette.

Az ádáz ellenfelek nem nyugodtak meg, a császár elé járultak, tanácsosait pedig addig buzdították, míg kéréseiket meghallgatták és az ügyet újra felvették. Az uralkodó Illyria primását, Jánost utasította a behatóbb vizsgálat megejtésére. János primás letette Adrianust püspökségéről, bár ő előtte sem bizonyították be a fenti vádpontokra nézve a püspök bűnösségét.

Ennyi kísérletezés után Adrianus belátta, hogy a személyével kapcsolatos ügyet jogosan és pártatlanul egyedül a római Szentszék intézheti el. Amit legelőször kellett volna tennie, ügyét a pápa elé vitte, miről János primást is értesítette. A híradást azért is tette, hogy az embereit Honoratushoz küldje el Konstantinápolyba, akik kérjék fel a követet, hogy menessen Rómába olyan férfiakat, kik a vádak előterjesztésénél hiteles tanuk gya-

I. GERGELY ÉS A K.-RÓMAI CSÁSZÁRSÁG 61

nánt szerepeljenk. Maga Adrianus is személyesen Rómába utazott, hol a tényállást élőszóval is előadta. Mivel a pápa a védők és a követek megérkezését heteken át hiába várta, elhatározta, hogy az előbbi két ítélet iratait átvizsgálja és azok alapján fog ítéletet hozni. A gondos tanulmányozás eredménye az lett, hogy a már kimondott két ítéletet törvénytelennek és érvénytelennek nyilatkoztatta ki. A primás ítéletét megsemmisítette, őt magát a felületességéért 30 napi vezekléssel sújtotta s ezen időtartamára a szentáldozástól is eltiltotta. Ha a pápai rendelkezés előtt nem hajlana meg, ez esetben keményebb büntetéssel fenyegette. A pápa egyúttal János larissai metropolitát is megfenyítette, Adrianus püspököt pedig székébe visszahelyezte. A Jánoshoz írt levelében így feddi őt :

«Megérdemled, hogy Krisztus Urunk testének vételétől eltiltsalak, mivel megvetetted elődömnök intézkedését, aki a te joghatóságod alól Adrianust és a thebaei egyházat kivette. Most már tőled többet nem kívánok, mint azt, hogy ha valami polgári vagy bűnügyi pert akarsz indítani Adrianus ellen, erről a Konstantinápolyban levő követeink mondanak ítéletet, ha nem jelentékenyek ; ellenben a nagyobb fontosságú ügyeket mindenkor ide hozzánk, a római Szent-székhez kell felterjesztened. Ezeket parancsoljuk meg neked a kiközösítéssel való büntetés terhe alatt, amelytől felmentést semmi más módon nem kaphatsz, csakis a római pápa beleegyezésével a fenyegető halál órájában. Azt is akarjuk, hogy félretéve minden vonakodást, Adrianusnak és a thebaei egyháznak mindennemű egyházi és világi, ingó vagy ingatlan vagyonát add vissza, melyeket előbb jogtalanul elragadtál, mert azok jegyzéke kezeinknél van. Ha a vagyon visszatérítéséből esetleg versengés keletkeznék, meghagyjuk neked, hogy arról a mi konstantinápolyi követünk okvetlenül részletes tudósítást kapjon». (Lib. II. ep. 6.)

A papság részéről felidézett és a világi ítélőszék elé vitt egyenetlenség kérdését a fentiek szerint oldotta meg

62 I. GERGELY ÉS A K.-RÓMAI CSÁSZÁRSÁG

Gergely pápa, melyből a császár beavatkozása dacára kétségtelen világhosszú megerősítést nyer a Szentszék joghatóságának és birói tisztének az egyetemes egyházra való kiterjedése. A pápai tekintélynek ily értelemben való hatáskörét egy másik levele is igazolja, melyből megtudjuk, hogy Adrianusszal a vádlói lassankint megbékültek. (Lib. II. ep. 38.)

Az Itália északkeleti tájain elharapózott egyházi szakadárság ügyében ugyancsak a szereplők soraiban látjuk Mauricius császárt. A szakadár püspökök, különösen az aquileiai Severus félték megjelenni a Rómában összehívott pápai zsinaton. Hogy tehát a megjelenés alól kimenthessék magukat, kéréssel fordultak a császárhoz. Elmondották, hogy Smaragdus exarcha Illés és Severus érsek ellen erőszakot alkalmazott, majd panaszos beadványukat ilyképen folytatták :

«Végre mégis csak megtudtuk, hogy Gergely pápa oly értelmű parancsot adott ki, hogy érsekünk Rómába vezettessék. Gyakran figyelmeztettük őt, hogy az egyháznak mindnyájunkat közösen érdeklő ügyeiben nélkülünk semmit se határozzon. E dolog miatt ugyanis népünk kedélye annyira felizgatódott, hogy inkább készek a halál gyötrelmeit elszedni vagy meghalni, mint a régi közönséges hittől eltérni. Következésképen mi mindannyian állítjuk, ahogyan meg is írtuk érsekünkről, hogy azt az ügyet az Istenre bizzuk, míg a barbárok igája alatt sinylődünk és alkalmas időt várunk, melyben lábaidhoz járulunk, hogy te itélj követve mindkét elődöt, Theodosiust és Marcianust. Te reád szívesen bizzuk vallási ügyeink eldöntését, de a pápát biróul elismerni nem akarjuk, ki az ellenségeink közül való és akivel a közösséget kerüljük. Ha érsekünk mindazáltal erőszakkal Rómába utazni kényszerül, nem lesz reményünk arra, hogy azt elérjük, amit az igazság követel».

A levél elérte hatását. Hogyis ne érte volna el? A császárnak a beavatkozásra ismét maguk a papok adták meg a kedvező alkalmat. Szinte nem lennének Mauricius

I. GERGELY ÉS A K.-RÓMAI CSÁSZÁRSÁG 63

íránt igazságosak, ha elitélnék a beavatkozásáért. Nem kereste, de a kínálkozó felhívást elfogadta. A szakadárók védelmére kelt; levelet írt Gergelynek, melyben kéri őt, hogy ne háborgassa a püspököket addig, míg Itáliának földjén a zavargások meg nem szűnnek. A pápa a kérés hangú levélnek engedett; a püspököket ugyan megintette, de megjelenésüktől a viszonyok miatt elállott.

A keleti patriarchák közül a konstantinápolyiakban időnkint felmerült az a törekvés, hogy magukat császári pártfogással a keleti egyházak fejévé tegyék. Gergely pápa kortársa, János, ennél merészebb lépésre szánta el magát, midőn az *egyetemes püspök* hangzatos és eddig ismeretlen címét vette fel. Hogy ezt a címet biztosíthassa, a császár nyílt támogatását vette igénybe. A főpapi nagyra-vágyás újabb érintkezésbe hozta a pápát Mauriciusszal, mert az uralkodó elég meggondolatlanul védelmébe vette a patriarcha tervét. A pápa megütközéssel hallotta a felfuvalkodottság gonosz szellemétől áthatott főpap merészségét és a császár különös viselkedését, melyek együttvéve a megerősödő egyház bomlását idézték volna elő, ha erélyes kézzel útját nem állja a kereszténység Istentől rendelt feje. Gergely a patriarchát pártoló császárt kereste fel először levelével, melyben a felindulástól menten oktatást ad neki:

«Amit szóval hirdetünk, azt példánkkal leromboljuk. Csontjainkat a bőjtölések elvékonyítják és a szellem a kevélységtől felfuvalkodik; a hamuban feküdvén, méltóságokat kívánunk és a bárányok alakjában a farkasok fogait rejtjük». Az idézet szavai János patriarchára értendők; alább ily hangon folytatja: «Az egész egyház kormányát és a primatust az Üdvözítő szent Péternek adta vala, azért még sem volt annyira vakmerő, hogy az *egyetemes apostol* nevet vegye fel. Egész Európa földjén a barbárok uralkodnak; a városokat feldúlják; az emlékeket ledöntögetik; a tartományokat elpusztítják; az országok lakosok nélkül vannak; a hívők élete a bálványozók önkényétől függ;

64 I. GERGELY ÉS A K.-RÓMAI CSÁSZÁRSÁG

mit akarnak eközben a püspökök? . . . — míg a hamuban fekvőknek gyászolniok és sírniok kellene, ehelyett állhatatosan új neveket és üres címeket keresnek, valamint lelkük minden erejével a világ hiú dicsősége után sóvárognak. Talán esetleg a saját ügyemet védem vagy az Istenét, avagy az egyház ügyét? . . . Tudjuk, hogy számos konstantinápolyi püspök nemcsak eretnkségekben leledzett, hanem egyesek az eretnkségek fejei is valának, minők a többit mellözve Nestorius és Macedonius. Ha pedig az egyetemes püspök, lenne, aki ezen széket birtokolja, úgy attól az egész egyház a tévtanba sülyedne. *Én ugyanis minden püspököknek szolgálja vagyok*, ameddig csak a valódi püspökhöz méltó életmódot folytatnak; ha ellenben felfuvalkodásában valaki Isten ellen felemeli fejét, bizom benne, hogy senki sem lesz hasonló a jövőben, aki megtegye, hogy nyakamat bármely embernek vagy a kardjának aláhajlítani kénytelen legyek. Ha akarod, ezt az ügyet vagy magad itéld meg kegyesen, vagy János püspököt vedd rá arra, hogy feltett szándékától elálljon. Mivel parancsaidnak engedelmeskedtem, ennek szeliden és alázatos szavakkal írtam. Ha engem meghallgat, az esetben a legodaadóbb testvére fogok lenni, de ha ellenkezőleg fog cselekedni, akkor bennem kérlelhetlen ellenségét fogja látni, ki a kevélyeknek ellenáll». (Lib. IV. ep. 31.)

János patriarcha kenyértörésre nem vitte a dolgot, nagyratörő szándékát félretéve visszavonult. Bekövetkezett halála egyelőre az efféle kísérleteknek véget vetett, a nyugalom a császár és a római Szentszék között még sem jöhetett létre.

Mauricius ugyanis 593-ban rendeletet bocsátott ki, melyben szigorúan megtiltotta, hogy a hadseregben szolgáló vagy a hadcsapatok számára összeírt egyének a szerzetesi életre kötelezzék magukat. A császári udvar egyik belső embere — Longinus — a rendeletet sietett a pápa kezeihez juttatni. Megütközéssel vette tudomásul Gergely, de a veszélyes intézkedés ellen nem léphetett fel azonnal, mert súlyos betegségben synylődött. Ugyanezen év augusztusának vége felé megkönnyebbült mégis

I. GERGELY ÉS A K.-RÓMAI CSÁSZÁRSÁG 65

annyira, hogy levéllel fordulhatott a császárhoz, melynek bevezető része így szól :

«Isten előtt bűn nélkül nem fog szűkölködni az, ki a fejedelmek előtt az igazságot bármiképen eltitkolja. Ezen szózatomban nem mint püspök beszélek veled, sem mint nyilvános szolga, hanem úgy, mint magánember, mert barátod valék, mielőtt a világ urává lettél volna». Ezeknek előrebocsátása után közli a törvényes rendelet szövegét, melynek első fele miatt dicséri a császárt ; ama részre vonatkozik t. i. ez a dicsérő elismerés, mely a nyilvános pályákon szereplő egyéneket eltiltja, távoltartja az egyházi rendbe lépéstől : «mivel az emberek ama fajtája inkább az élet sorát akarja megváltoztatni, mint a világot kerülni. Az azonban a csodálkozás heves érzelmével szállotta meg lelkemet, hogy ugyanazon törvényben eltiltod azoknak a szerzetesi életbe való átlépést, akik valamely állami hivatalban működnek, mert a kolostor azok neveit számon kérheti, az idegen vagyont pedig elveheti».

A császár rendeletét jobban tudjuk érteni és tilalmát méltányolni, ha meggondoljuk, hogy ezen időben azok, akik a kolostorokba léptek, öröklött vagyonukat is magukkal vitték oda. A levél további folytatása ekként következik :

«Míg kiadott rendeleteddal a katonákat a szerzetesi léttől elválasztod, megvallom, hogy félelem fog el, mert ez a te veszélyedre megy. Így sokak előtt elzáród az égbe vezető út ajtaját. Vannak ugyanis, akik a világban is szentül élhetnek, de mégis sokan azon véleményben állapodnak meg, hogv az üdvösség elérhetése reájuk nézve más úton nem bizonyos, hacsak minden földi javaikat el nem hagyják.»

Mauricius 593 ápril 14-én fiát, Theodosiust maga mellé vette kormánytársul. A pápának tudomása volt erről, innen van, hogy az alábbi sorokban már többesszámot használ :

«Én, midőn így beszélek Uraimmal, ki vagyok, ha nem a föld férgecskéje? . . . mindazáltal épen nem tudom meg-

66 I. GERGELY ÉS A K.-RÓMAI CSÁSZÁRSÁG

akadályozni, hogy a fejedelmekhez ne beszéljek, míg azt az Isten akaratával ellenkező törvényt látom. Hatalmatok van az Égtől minden ember felett, hogy azokat segítsétek, kik jók kívánnak lenni és így a földi ország az égi számára készítse az utat. Ezenközben a hírnökök közvetítésével mindenknek tudtul adjátok, hogy az, aki egyszer a világban kezdett szolgálni, Jézus Krisztusnak nem szolgálhat, mielőtt a kiszabott szolgálati időnek eleget nem tett vagy betegség miatt elbocsátását meg nem nyerte». Jelen eljárások miatt az Úr Jézus Krisztus az én szájjammal ezeket feleli nektek: «... az Úr téged a praetorianusok vezérévé, majd caesarrá, azután imperatorrá és a császárok atyjává tett meg. Papjaimat a te hatalmad alá rendelem, te pedig katonáidat az Én szolgálatomtól elvonod. Kérlek, ó Császár! mondd nekem, a te szolgáltnak, hogy mit fogsz felelni akkor a te Uradnak, Istenednek, mikor majd el fog jönni, hogy itélelet tegyen és neked eféléket fog szemedre vetni? ... a rettenetes bíróra kérlek, ne tedd azt, hogy azok a könnyek, melyeket Isten előtt hullatsz, azok az imádságok, azok az alamizsnák és böjtök hiábavalók legyenek, hanem ezt a törvényt vagy vondd vissza, vagy némileg enyhítsed. Én ugyanis azt a birodalom különböző részeibe szétküldöttem, mivel a te hatalmadnak alá vagyok vetve s hogy ez az isteni törvénnyel ellenkezik, erre eléggé figyelmeztettelek. Ime mindkét kötelességemnek megfeleltam. A császár iránt engedelmességet tanúsítottam s amit érzek, azt az Isten ügyéért elmondani el nem mulasztottam». (Lib. II. ep. 62.)

A körültekintő pápa a császár akaratának megváltoztatására az egykori baráti összeköttetéseinek szálait is felhasználta. Konstantinápolyi követsége alatt bizalmas baráti kötelék fűzte őt Theodorusához, a császári család belső orvosához. Ismerte ama tekintélyt és befolyást, melyek őt a császár előtt megkülönböztetett férfivá tették. Elhatározta ennélfogva Gergely, hogy Theodorus hathatós támogatását is igénybe fogja venni, miért is hozzá szintén írt levelet, melynek szövege a következő:

I. GERGELY ÉS A K.-RÓMAI CSÁSZÁRSÁG 67

«Ha ezen törvény hozásával az volt az alapindítéka, hogy a katonák megtérésével a hadsereg erejét megtörni ne engedje, emlékezzék meg a császár arról, hogy nem annyira a katonák fegyvereivel győzte le a perzsákat, hanem inkább az imádság erejével. Az pedig mindenkor a hálátlanság színében fog előttem feltűnni, mikor a katonákat eltiltja annak a szolgálatától, kinek kegyelméből ura nemcsak a katonáknak, hanem a püspököknek is . . . Kérlek, hogy alkalmas időben ezen intelmemet közöljed magával a császárral. Nem akarom, hogy követem nyilvánosan tegye. Míg te barátságosan szolgálsz a császárnak, szabadabban elmondhatsz neki ilyeneket, ki oly sokat foglalatoskodik azok körül, melyek a lelkiismeretet érintik. Ha téged meg fog hallgatni, úgy a magad és az ő lelkének javáról gondoskodtál; ha nem hallgatna meg, ezt pedig egyedül csakis neked árulná el».

Ez utóbbi levél rámutat a szigorú rendelet indítékára, világosan szemünk elé állítja aényt, hogy a birodalom erejének gyengülése, a hadsereg harcképességének veszélyeztetése érlelte meg benne a komoly intézkedés kiadását. A világi hatalom birtokosának ily természetű intézkedése feltétlenül szükséges és megokolt. Az állandóan veszélyeztetett határok biztosítása, a belső elemek megfékezése mind megkövetelték a hadsereg harci készségét, sőt azt is, hogy számra nézve gyarapíttassék. A langobard, avar, gepida, perzsa küllellenségekre és a szakadárak, tévhitűek belső egymás elleni ádáz gyűlölettől vezetett torzsalkodásaira hivatkozunk csupán, hogy az uralkodó felfogását elismeréssel méltányoljuk. A pápai felfogás sem helytelen; nem is szabad a császáréval ellentétbe állítani. Gergely a vallási oldalról fogja fel a rendeletet. A szerzetesség a keresztény katolikus hitélet és a vallás terjesztésére e korban lesz valóságos hatékonyan külterjes tényezővé. Félt tehát az egyházfő, hogy a szépen megindult fejlődési folyamat a tárgyalatok rendelet végrehajtása folytán elakad. Ez az aggo-

68 I. GERGELY ÉS A K.-RÓMAI CSÁSZÁRSÁG

dalom érzik ki a közlött levelek soraiból. ezért ragad meg minden eszközt, hogy a haladás útját nyitva tartassa. A császár nem utasította el a pápa kérését, meghallgatta s mintegy egyezsége lépett vele. Hamarosan új rendelettel találkozunk, amely az előbbit meg nem semmisíti, de az egyes pontok szigorúságát részben enyhíti. Az enyhítés fokáról és az új végrehajtási módokról tájékozódást az alább leközlendő pápai levelek során szerezhethetünk, melyek azt is igazolják, hogy a mérséklés nem a pápai szék mellőzésével, hanem ennek teljes meghallgatásával történt.

Mint a fenti levelében jelezte a pápa, az 597. évben a császári törvényt körülbelül tíz metropolitához és a sziciliai összes püspökökhöz megküldötte azon célból, hogy óvakodjanak olyan férfiakat felvenni a szerzetesi életre és az egyházi rendbe, kik a katonáskodásra már jelentkeztek vagy már kijelöltettek. (Lib. VII. ep. II.) A pápa felhívja figyelmüket, hogy előzetes vizsgálat nélkül az egyházi rendekhez senkit se engedjenek. Különösen eltiltja a világi foglalkozásokat űzőket, nehogy az egyházi életben is a világnak szolgáljanak. Akik a szerzetesrendek köteleibe akarnak felvétetni, előbb semmi esetre sem vehetők fel, míg őszinte vallomással számot nem adnak viselt dolgaikról, ahogyan ezt az egyház törvényei megkövetelik. Ha a hádsereg köteleibe tartozó férfiak a szerzetesi élet kebelébe akarnak átlépni, gondosan ki kell nyomozni, hogy milyen volt korábbi életük. A megfelelő előéletűeket háromévi komoly próba alá kell vetni a saját világi ruhájukban, mert a császár ily szigorú feltételek mellett hozzájárulását adta, hogy a szerzetbe felvehetők. Gergely a szelidebb törvényt közli tehát, minthogy a császár jónak látta bizonyos efféle mérsékléssel az engedelmet megadni. Azt a határidőt, melyet itt a pápa a szerzetesi próbaidőre előír, hogy a noviciusokat három egymásután következő, a folytonos-

I. GERGELY ÉS A K.-RÓMAI CSÁSZÁRSÁG 69

ságot meg nem szakító idő alatt próbálják ki, egyebütt is megtaláljuk, így Justinianus Novelláiban, de e korban már a rendes próbaidő két év volt csak azoktól kívántak hármat, kik a katonai pályáról léptek a szerzetesi ház lelki nyugalmat adó csendes falai közé. A pápa maga is ily módon gondolkozik a Fortunatushoz, Nápoly püspökéhez írt levelében :

«A kolostorok összes főnökeinek el fogod tiltani, hogy a felvett újoncokat megnyírják, mielőtt a szerzetesi fegyelemben két évet töltöttek volna. Azon idő tartama alatt gondosan meg kell figyelni őket, hogy minő tehetséggel és milyen jellemmel bírnak, nehogy valamelyik közülök utóbb megbánja, hogy a szabályok igáját magára vette. Ha az emberek idegen szolgát nem bocsátanak be, mennyivel nagyobb gonddal és körültekintéssel kell azokat kiszemelni, kik a legfőbb Úrnak, Istennek szolgálnak. Ha valaki a katonaság közül óhajt szerzetessé lenni, a mi hozzájárulásunk kikérése nélkül fel nem vehető». (Lib. V. ep. 49.)

A záradékot Gergely kétségkívül azért mondja, hogy a császári parancsnak érvényt szerezzen. Különböleg hagyta, hogy mindazokat a lehető szeretettel és előzékenységgel fogadják, akik erkölcsaik megjavítása céljából a kolostorokba jönnek.

Mauricius engedékenysége a katonáknak a szerzetesi rendekbe való belépése ellen hozott törvényének megváltoztatásánál kézzelfoghatóan mutatja, hogy a régi barátságos viszony közte és a pápa között az államérdekek miatt kissé meghidegülhetett ugyan, de végleg nem enyészett el, hanem megmaradt és új életre kelt szívükben. Emellett bizonyít egy másik cselekedete is, amely egyszersmind vallásos lelkületére szintén kedvező fényt vet. 599-ben ugyanis 30 font aranyat küldött Rómába valószínűleg azon püspökök felségélyezésére, kiket a langobardok székhelyeikről elkergettek s más helyre nem menekülhetvén, Rómában vonták meg ma-

70 I. GERGELY ÉS A K.-RÓMAI CSÁSZÁRSÁG

gukat. Idevonatkozólag köszönet és nyugtázásképen levelet küld a pápa a császárnak : . . .

Ezeket, t. i. az aranyakat — szolgád jóhiszeműleg, mivel utasítást nem melléktél — a püspökök és más szűkölködők közt szétosztotta. Egyébiránt ebbe a városba sok apáca is érkezett ; őket a kolostorokba küldöttük, ahol tartózkodniok kell mindazoknak, akik helyet tudnak szerezni maguknak, a többiek a kolostorokon kívül a szegénységgel küzködnek. Azért úgy vélekedtünk, hogy ami a bőkezűségedből megmaradt, e nyomorultaknak adjuk, miután a vakoknak és némáknak a maguk alamizsnarészét kiadtuk. A katonák is megkapták a saját zsoldjukat, így hálát adva, a panaszkodásoknak véget vetettek». (Lib. VII. ep. 2.)

Az apácákról a Theoctistához intézett egy másik levelében is megemlékezik ; a császár nővére ugyanis szíve nemességének szép jelét mutatta, midőn kevéssel, mintegy másfél évvel előbb ugyanolyan nagyságú összeg pénzt juttatott Gergely kezeihez a szegények, nyomorogók, a hajléktalanokká lett elűzöttek segélyezésére :

«Örülök a te dolgaidnak, de félelem fogja el szívemet nemcsak szent Péter javai miatt, hanem azért is, hogy a tiedről valamikor Isten előtt számot kell adnod. A langobardok a múlt évben Cotrone vagy Crotone tengerparti várost elfoglalták, számos, igen előkelő családból eredő férfiút és nőt fogságba hurcoltak, akik közül néhányat a hozzátartozóik kiváltottak, de a legtöbb mind mai napig hatalmukban maradt, mert tulságosan magas váltságdíjat követelnek értük. A tőled kapott pénznek fele részét ama foglyok kiváltására fordítottam, a másik részen pedig agy neműeket fogok vásárolni az apácák számára, kiket a mostani tél igen kemény hidege nagyon megviselt. A menekült apácák 3000-en vannak, kiknek szent Péter javaiból 80 fontot juttatunk. Mily csekély támogatás ez oly számos tagból álló tömegnek ebben a városban, különösen a jelen viszonyok között, mert itt minden szükségeset drágán kell megfizetni. Ami az életmódjukat illeti, szegények oly szent életet folytatnak, hogy e jámbor asszonyok önmegtartóztatásának és elhullatott könnyeinek vélem tulajdonítani,

I. GERGELY ÉS A K.-RÓMAI CSÁSZÁRSÁG 71

hogy a langobardok kardjai közé helyezve mindezideig nem pusztultunk el». (Lib. V. ep. 13.)

A császáron kívül a császári családnak többi tagjai iránt is benső tisztelettel viseltetett Gergely, melyet a legszebben szemlélhetünk a Theoctistához és Georgiához írt két levelében.

A szórszálhasogató hitvitákba merült keleti papság és nép a császár nővérét is tévtannal gyanúsította meg. Hogy miféle tévtan lehetett ez, közelebbről megmondani nem tudjuk. A lehangolt kedélyű Theoctistát a pápa vizsgáló szavakkal iparkodik lelki egyensúlyba hozni :

«Aki az égben rendelkezik az ő életmódját bizonyító hiteles tanukkal, annak itt a földön az emberek ítéletétől nincs miért félnie. A jók e világon a gonoszok közé keveredve kénytelenek élni s mivel Isten megengedi, hogy a jókat némelyek a kelleténél nagyobb mértékben dicsérjék, úgy azt is, hogy a rosszak galádságaitól az alázatosság határain belül tartózkodjunk. Bármit is mondjanak tehát felőled az emberek, ne vedd szivedre azt ; de mivel könnyen kieszközölheted azt, hogy a gyanúsítás és gyalázás megszűnjék, az a meggyőződésed, hogy bűn lenne, ha nem adnál rá semmit vagy csekély figyelemre méltatnád. Azoknak az áskálódó képmutatásait kell megvetnünk, akiknek sohasem tudnánk eleget tenni. De amennyire képesek vagyunk mások áskálódásait bűn nélkül elhárítani, ez természetesen kötelességünk. Az a véleményem, hogy a jövőben neked már csak ezt kell tenned. Azok legtekintélyesebbjeit meg fogod hívni tanácskozásra, akik ellened panaszt, vádat emeltek ; a hitvallásodat előttük leteszed és az ő jelenlétükben ama tévedéseket elítéled, kárhoztatod, melyekkel téged gyanúsítottak és megvádoltak. Ha azt hinnék, hogy a te kárhoztatásodhoz az őszinteség nagyobb mértéke kívánatos, úgy esküddel is erősítsd meg. Ne gondold, hogy az elégtételadás e neme méltóságodon aluli ; jegyezd meg ugyanis, hogy mindnyájan testvérek vagyunk, kiket ugyanaz az Úr teremtett és váltott meg. Habár szent Péter a feloldozás és megkötés, valamint a csodatevés hatalmát nyerte, tekintélyét még sem

72 I. GERGELY ÉS A K.-RÓMAI CSÁSZÁRSÁG

állította szembe az őt gáncsolóknak, midőn Cornelius házába belépett ; nem mondotta, hogy a juhoknak nem tiszte a pásztornak megjavítása, hanem tetteről beszámolandó, alázatosan azoknak eleget tett». (Lib. IX. ep. 39.)

Alább így folytatja :

«Azon időben, mikor Konstantinápolyban tartózkodtam némelyek ellen vádat emeltek, hogy ezen tévtanoknak kedveznek ; azok hozzámjöttek s én Isten előtt kinyilvánítom, hogy sohasem találtam amaz eretnek tanokat azon emberekben. Ennélfogva mások beszédeit megvetettem, ezen férfiakat pedig testvériesen fogadtam, mikor hozzám jöttek, sőt mi több, az üldözőik ellen megvédelmeztem. Azt mondták, hogy a házasságot a vallás oltalma alatt fel lehet bontani ; utóbb azt is erősítették, hogy a keresztség a bűnököt nem teljesen törli el ; s ha valaki három éven keresztül vezekelt, aztán is vétkezik, amint neki tetszik. Végre megvallották, ha valaki ama tévedések kárhoztatására kényszerítené őket, ezen kárhoztatással semmi időre sem szorítanak vissza.

«Kétséget nélkülöz a dolog, mert ha az emberek a fenti nézetekhez ragaszkodnának, megszűnnének keresztények lenni. Az ilyen tanokat én az összes püspökökkel egyetemben az egész anyaszentegyházban kárhoztatom.» A pápa a kijelentésével nem éri be, hanem a felsorolt tévtanokat a Szentírásból megcáfolja. Kimondja, hogy nem hiszi, hogy valaki találkozna Konstantinápolyban, aki még követné azokat vagy csak védelmükre is kelne : «Nem hiszem, hogy itt egyáltalában léteznék valaki, mivel az éberségemet sohasem csalták meg. De a hívők közül némelyek tévtanokat koholnak, mivelhogy tulságos buzgalom hevíti elméjüket. Megegyik, hogy épen az efélék az ártatlanokat eretnekeknek bélyegzik és üldözik. Az emberek e csoportjára sokat kell adnunk és mind szelidségünk erejével, mind a bizonyító érvek súlyával meg kell őket győznünk.

A vallási vitatkozások mellett a vallásos rajongásra példát láthatunk az alább következő levélben, melyet a pápa Georgiához, a császár öreg nevelőjéhez intézett.

Az idős nő vallásos rajongása és naiv együgyűsége tárul elének a levél soraiból. Hiszi, hogy neki a pápa csodálatos módon már azt az égi jelentést is közölheti, mely arról biztosítja őt, hogy bűneitől megtisztulva az örök boldogság szinte nyitva áll előtte. A követelőző levelére ily választ kap :

«Azt mondom, hogy te nem fogsz addig megszűnni, habár alkalmatlanul sürgeted is, míg csak meg nem írom neked, hogy nekem az égi jelenés feltárta, hogy a te vétkeid meg vannak bocsátva. Azt hiszem, tudod, hogy tőlem igen nehéz dolgot követelsz s egyúttal olyat, mely reád nézve nem is hasznos. Nehéz dolgot kívánsz — mondom — mivel én érdemtelen és méltatlan vagyok arra, hogy nekem égi titkokat nyilvánítsanak ki. Reád nézve nem hasznosat kívánsz, mivel nem üdvös neked, hogy biztonságban légy a bűneid számadása felől életednek egészen az utolsó napjáig, amikor azok megsiratása már nem lesz többé módodban. A biztonság a közönyösségnek anyja. Semmi sincs inkább hasznodra, mint az, hogy e földi életünk rövid tartama alatt rettegj és az örök boldogság biztonságát elérjed». (Lib. VI. ep. 22.)

A közöltük két levélrészlet mély bepillantást enged a keleti magasabb körök vallási életébe ; másfelől azt is lehetővé teszi, hogy bizonyosságot szerezzünk a pápa finom tapintatosságáról.

A császár és Gergely közt fennálló barátság szálai váratlanul felbomlottak, sőt megszakadtak egy elszomorító és végzetes ok közbejötte miatt. A hirtelen fordulat nem egyedül barátságukat semmisítette meg, hanem Mauricius uralmának is véget vetett. A zaklatásoktól gyötört birodalomban némely elégedetlen alattvalók titkos szövetséget létesítettek urok ellen ; ürügyül felhasználták ennek egyik-másik nem minden szempontból helyeselhető intézkedését. A hadsereg bevonásával fellázadtak és az uralkodót családjával együtt a legkegyetlenebbül legyilkolták.

Mauricius halála az avar néppel van közvetlen kap-

74 I. GERGELY ÉS A K.-RÓMAI CSÁSZÁRSÁG

csolatban. E nép a Duna és Tisza vidékét tartotta megszállva. A császár nagy ellenfele Baján kagán volt, ki őt adófizetésre kötelezte. Mauricius elhatározta, hogy az adót megszünteti, a galád vezért és népét haddal legyőzi. A görög harcosok utoljára nyomultak elő a Tiszáig. 602-ben Baján meghalt. Az avarokat most lehetett volna megtörni, de Phokas és szövetségesei csekély okból lázadást szítottak. Okul Theophanes a hadsereg megrövidítését hozza fel, amennyiben a fegyverzet és a ruha árát a császár a katonai zsoldból levonta. Másik tudósítás az avaroktól szenvedett vereséget hozza fel. A két ok egyike sem elégséges a lázadás igazolására.

Phokas seregével Konstantinápoly elé vonult, hol a lakosság örömmel fogadta. Mint győztes vezér ment be a városba, hol császárrá kiáltották ki. Phokas a seregben tiszt volt, ki úgy testi, mint szellemi tulajdonait tekintve nagyon egyszerű ember; nevét semmivel sem tette nevezetessé. Jelleme gyanakvó, a hatalom birtokában vérengző.

Mauricius a katonai lázadás elől gyáván megfutamodott. A kiváló hadvezér meg sem kísérelte hívek toborzását, hanem családjával együtt Bithyniába menekült. Így Phokast nejével, Leontinával, Cyriacus patriarka 602 november 23-án császárrá, illetőleg császárnévá koronázta. A koronázás után a cirkuszban fogadta a nép hódolatát az új császári pár. Itt egyik kedves embere odakiáltotta hozzá: «Gondold meg, hogy Mauricius még él!» Rögtön kiadta a parancsot a trónfosztott császár és családja kiirtására. Prenétől nem messze találták meg a menekülő családot. A poroszlók előbb a gyermekekkel és a császárnéval végeztek. Mauriciust utolsónak hagyták, hogy a szörnyű gyilkolást végigszemlélje. Fásultan szemlélte saját családja pusztulását és várta tulajdon balsorsát. Az egyes családtagok kivégzésénél állítólag a zsoldár szavait ismételte: «Igazságos vagy, ó Uram és igaz a te ítéleted». (Zsolt. 118, 137.) A dajka a legkisebb

I. GERGELY ÉS A K.-RÓMAI CSÁSZÁRSÁG 75

gyermeket meg akarta menteni s helyette a saját gyermekét állította oda. Mauricius maga fedte fel a jólelkű dajka csalási kísérletét. A családirtás 602 november 27-én történt. A levágott császári fejet Konstantinápoly egyik kapujára tűzték, a holttesteket végtisztesség nélkül a tengerbe dobták. Utóbb a családtagokat kihalászták és a főváros falain kívül közös sírban földelték el.

A következő 603. év április 22-én Phokasnak és nejének képeit Rómába vitték, hol napot tűztek ki, amelyen a rómaiak az előírt szertartásos formák között mint császáruk és császárnéjuk képmását tisztelték. A képeket Gergely a palotájában helyezte el, Phokashoz pedig levelet írt, melyben az új császárt üdvözli :

«Amint azt hosszú levertségünkben tapasztaltuk, Isten az emberi életnek legfőbb bírója, midőn egy embert kiemel, hogy a többieket gondozza s midőn mást emel a hatalom polcára, hogy a többi lesújtottaknak vigasztalást nyújtson, akinek könnyөрületességétől mindenkinek lelke felújul, ezt a te kegyességed uralkodásától is elvárjuk». Az udvarias bevezetés után buzdítja a császárt, hogy az elődje kormányzásának minden bajait orvosolja ; a mások ösztönzésére kötött egyezményeket, melyeket a fősvénység kezdeményezett, a kicsikart adományozásokat szüntesse meg, hogy most már mindenki a saját javait és szabadságait békésen élve élvezhesse : «A római császárok és más királyok között ugyanis az a különbség található, hogy ezek szolgák felett uralkodnak, te pedig szabad emberek felett».

Tudjuk, hogy a pápának sok okból nem tetszett Mauricius uralkodása ; az is emléünkben van, hogy a rosszindulatú tanácsosok mily eredményesen hatottak az uralkodó lelkére ; azt sem feledhetjük el egykönnyen, hogy a pápával mily indulatosan és illetlenül bánt. Igen, ha a felhozottakat megfontoljuk, azonnal átértjük az imént közlött idézet szövegét és azt is, hogy az új császárt előre irányítani óhajtja. A Szentszék és Mauricius egymásközti viszonyának feszültségét legszembetűnőb-

ben annak a ténynek megállapítása bizonyítja, hogy a diplomáciai összeköttetés is megszakadt. Phokasnak nyomban feltűnt a különös helyzet; levelében kérdést intézett a pápához és csodálkozásának adott kifejezést a dolog ilyen állása felett.

A szentatya az előzőhöz hasonló, de némileg szigorúbb hangon válaszolt a császárnak. A konstantinápolyi követség betöltetlenségének tényét nem mulasztással akarja kimenteni, hanem a tiszta valóságot írja:

«Ezt a dolgot nem a mi hanyagságunknak, de a kényszerűségből eredt komoly szükségességnek kell felróni, mert egyházunk összes szolgálói remegéssel fordultak el a kevély uralomtól. Senkit sem lehetett rávenni, hogy Konstantinápolyba utazzék vagy hogy ott állandóan tartózkodjék». (Lib. XI. ep. 45.) Az új császár felszólításának most helyet adott és Bonifacius diaconust küldötte követéül, kit a császár jóindulatába ajánlott. A követ egyszersmind tiszteletteljes kérést terjesztett Phokas elé, melyben segítséget kér a langobardok ellen. Rámutat előterjesztése során a pápai követ, hogy e nép csekély híján 35 éve dúlja Itáliát.

Az udvariasság szabályait a császárné irányában sem mellőzte a pápa. Levelével őt is felkereste és atyai tanácsaival buzgó, istenes életre serkenti. Mintaképeket állít eléje a régi császárnék közül, nevezetesen Pulcherinát, legfőképen szent Ilonát, mert ezek az egyháznak és a császári trónnak minden időkben kiváló ékességei voltak és lesznek a jövőben is. (Lib. XI. ep. 46.)

Gergely viselkedése Phokasszal szemben kissé különös színben tűnik fel. Tekintsünk csak vissza a Mauriciushoz való viszonyára. Így megállapíthatjuk, hogy az előadottak dacára sem szabad rosszalásunkat elhallgatnunk a gyors fordulat miatt. Ha mond is egyet-mást annak szigorú és egyoldalú kormányzásáról, elégséges okadatolást még sem nyújt. Még ha arra a nyilatkozatára támaszkodunk is, mely szerint a jó alattvaló módjára engedelmeskedik a császári parancsnak meg hogy

I. GERGELY ÉS A K.-RÓMAI CSÁSZÁRSÁG 77

az események fejlődésében Isten kezét látja munkálni, nem menethető gyors változása. Csakis azt hozhatjuk fel védelmére, hogy Mauricius utolsó éveiben az egyház érdekeit tekintve sok balfogást tett s úgy látszik, ezek térítették el a pápát tőle, mint olyantól, aki méltatlanná tette magát az ő barátságára és a pápai meggyőződés szerint az uralkodásra is. Véleményünk abban összefüggő, hogy itt két határozott, de ellentétes törekvés ütközött össze és pedig Gergely reformálva egységesítő munkája, valamint Mauriciusnak a meglevő császári hatalom körét védő tevékenysége. Az összeütközésből támadt sűrűlódás kifolyásának kell a rögtönös változást tulajdonítanunk.

Phokas durva jelleme miatt azonban a pápát épen semmi vád sem érheti, hogy melléje állott és császáruul üdvözölte. Az új uralkodó, mondhatjuk, teljesen ismeretlen volt előtte, minélfogva a jövőben tanúsítandó magaviseletét, kormányzási eljárását előre nem láthatta. Az az ellenvetés, hogy Phokas műveletlen katona, gyilkosság útján trónrajutott császár volt, akitől tehát a pápának el kellett volna fordulnia, mond ugyan valamit, de teljesen meg nem állhat, mert az új uralkodót a birodalom, endei elismerték, így a pápa ellene mit sem tehetett. Egyébiránt a hozzája intézett levele — mint ismerjük — nagyon tartózkodó, nem dicséri, de nem is támadja, ellenben találunk benne jóindulatból eredt tanácsokat, bizalomgerjesztő figyelmeztetéseket, melyeknek megvalósulása vagy nem teljesülése a császár jövő uralmától várható. Általánosságban helyeseljük a Szentszék politikáját. Gergely arra az álláspontra helyezkedik, amelyért a valóban tárgyilagos bíráló részéről vád nem érheti. Ha akadnak ennek dacára még mindig olyanok, kik ezért megtámadják, azok elfeledik, hogy nem magánember volt, neki a köz javára kellett cselekednie. Kora felfogása helyeselte eljárását és a fejlemények is igazolták.

6.

I. Gergely és a frankok.

A frankok a nagy germán népcsalád nyugati csoportjához tartoztak. A római pápák e néppel a legbarátságosabb viszonyban állottak azon időtől fogva, hogy Gallia földjére szállott alá és felvette a katolikus vallást anélkül, hogy előbb valamely eretnek tant követett volna. Közvetlen áttérésük okát abban kell találnunk, hogy a régi galliai tartományok népei között a kereszténység már igen korán megvetette a lábát és élénk virágzásnak indult. Politikailag is eléggé rendes állapotokat teremtettek, melyeket csak a nyugati gótok zavartak meg. A hódító frankok tehát alkalmazkodtak a meghódított népekhez. Az alkalmazkodásuk nagy tapintatról tesz bizonyosságot, mely a többi germán törzseknél nem található fel.

Józanabb felfogásra vall Chlodvignak és hercegeinek eljárása. A földbirtok egyharmadát elfoglalták ugyan a maguk céljaira, de másfelől nem raboltak és ellenszolgálatul a belső békét fenntartották.

Az árttéréshez a hódítók egészére kiható esemény kellett, amit a katolikus királyi hercegnőből lett királyné meg az alamannokkal vívott diadalmas harc szolgáltatott. Chlodvig és előkelői fogadásukhoz képest áttértek, példájukat alattvalóik is követték. Akik ellenszegülni merészeltek, azokat a király véres kézzel szorította engedelmességre. Nagy csapás volt az egyházra és birodalomra egyaránt, hogy halála előtt országát négy fia

közt felosztotta. A fiúk belső viszálykodása töltik ki a következő századot azon időpontig, mikor Gergely pápa veszi át az egyház hajójának kormányzását.

Már a korábbi egyházfők e földet és népet szemelték ki, hogy az egyházi hitéletet kifejtsék s az eleven hitélet megteremtésével majdan a kereszténységet innen a többi európai népek közé is elterjesszék. Valóban hálásabb talajra másutt aligha találhatott volna a kereszténység, mint itt a római-gall-frank lakosság soraiban. Egyesítette ugyanis e nép a római alaposságot a gall tudásvágygal és lelkesülő hévvel, ezt pedig a frank harcias-sággal. Tetteikkel mutatták meg, hogy az uralkodóiknak adott legkeresztényibb jelző a népre magára is vonatkozik. Itáliát leszámítva, a vallásos élet ama korban oly lendületet sehol sem mutatott fel, mint Galliában, ámde egyelőre nem a frank, hanem a római-gall elem kebelében.

A frankok egymás elleni harcai gátolták a haladást és számos visszaélésre adtak alkalmat. A királyok hiveik gyarapítására eszközül az egyházi vagyont is felhasználták. Hűbéres hercegeik hasonlóképen cselekedtek. Két módot találtak különösen célirányosnak, t. i. a simoniát és azt, hogy a világi férfiakat *cum saltu*, azaz *ugrással* rövidesen püspökökké szenteltették.

Hivatalából eredő legfontosabb kötelességét teljesítette a pápa, midőn e visszaélések gyakorisága miatt felemelte tiltakozó szavát. Gergely leveleinek sorozatában a frankokat illetőleg épen ilyen ügyben találjuk az elsőt, mely az általa Rómában tartott első zsinat befejezése után kelt és Vigilius arlesi püspöknek van címezve. Levelében értesíti a püspököt, hogy palliumot küld neki, mivel az egyházak ügyeit mindig a legéberebb figyelemmel gondozta. Felszólította ugyanekkor, hogy az említettük visszaélések megszüntetésére minden lehető eszközt ragadjon meg. Legérdekesebb a levél

vége, amennyiben itt kijelenti, hogy őt a siker eredményesebb elérése céljából helyettesévé nevezi ki :

«Helyettesünké nevezünk ki téged a Childebort király uralma alatt levő egyházak felett, de érintetlenül hagyjuk a metropoliták jogait. Palliumot is küldünk neked, melyet azonban csak az egyházban és a mise alatt használj. Egy püspök se távozzék el hosszabb időre egyházától, ha neki előbb engedelmet nem adsz. Ha a hitre vonatkozólag jelentősebb kérdés adja elő magát vagy valamely fontos ügyet kell elintézni, 12 püspökből álló zsinatot fogsz összehívni ; ha magatok közt a dolgot elintézni nem lehet, hozzánk terjeszd fel eligazítás céljából.» (Lib. IV. ep. 50, 52, 53.)

A Vigiliusnak küldött megtisztelő ajándékot, nemkülönben a kitüntető állást, mellyel helyettesévé tette, egy másik levelében úgy a királynak, valamint a szomszédos püspököknek is tudomásukra juttatta. Az idézett sorok arról is meggyőznek bennünket, hogy már eddig is merültek fel bizonyos hitelvi kérdésekben nézeteltérések, melyek némely esetekben a pápai szék elé is eljutottak, bár a csekélyebb kétes eseteket maguk a püspökök egyetértéssel intézhették el. Egy másik, későbbi levél szintén említést tesz erről az ügyről, jóllehet tartalma és célja lényegében nem a hit körül való intézkedés. 595 szeptemberében ugyanis Childebberthez küldött levelet, kire ezen időtájtban Austrasián kívül Burgundia királysága is átszállott. A pápa kérést intéz levelében a királyhoz, valamint Brunnehildhoz, hogy az általa odaküldendő Candidus papot vegyék oltalmukba. (Lib. V. ep.5.) Dicsérettel emeli ki Brunnehildról, hogy vallásos fiút nevelt, a királyról pedig az alábbi sorokban emlékezik meg : «Oly magasan állasz a többi királyok felett, miként a királyok szoktak állani a többi emberek felett». Itt azt kérdezhetjük, hogy mi volt a nevezett Candidus küldetése? A nagy angliai térítő munkára való előkészítés volt érkezése célja. Azzal bízta meg az egyház feje, hogy

17—18 éves angol ifjakat neveljen és oktasson a papi tudományokra, hogy kiképeztetésük befejeztével majd a népükhöz hittérítőkként mehessenek vissza. Childebert nem érte meg, hogy az ő országaiból terjedjen át Anglia földjére a krisztusi tanítások világossága.

Valamivel előbb Brunnehild kérésére Syagrius autuni püspöknek palliumot ajándékozott a szentatyá. A püspök gyakran kérte e kitüntetést, de a pápa mindig elodázta, mondván :

«Az ősi szokás csak azt engedi meg, hogy a pallium viselését azoknak adományozzuk, akik valamely érdemekre tettek szert s nem azoknak kell juttatni, akik gyakran kérik».

Azt is megengedte neki, hogy az övé legyen az első hely a lyoni metropolita széke után. Gergely elismerését azzal érdemelte ki Syagrius, hogy Anglia apostolának, Ágostonnak és társainak segédkezet nyújtott. (Lib. VII. ep. III.)

Úgy látszik, hogy Vigilius a pápától kapott kettős megbízatásának, a simonia és a cum saltu-felszentelés megszüntetésének nem tudott érvényt szerezni. Legalább erre enged következtetést vonnunk az, hogy a pápa 599-ben Cyriacus apátot küldte Galliába ugyanezen bajok kiküszöbölése végett. Minthogy a pápai követ Marseille felé vette útját, ajánlólevelet adott neki a város püspökéhez, Serenus-hoz, melyben megrója ezt ama cselekedetéért, hogy a szentképeket a templomból eltávolította :

«Már jóval korábban értésemre jutott, hogy te a képeket összetörtted és a templomból kidobáltattad azért, mert azt láttad, hogy némelyek imádták. Dicsérem a buzgóságodat, mellyel meg akarod akadályozni, hogy azok, miket az emberek kezei készítenek, imádás tárgyaiul szolgáljanak. Nekem azonban úgy tűnik fel a dolog, hogy te ama képeket a jog és méltányosság ellenére törted össze. A képeket ugyanis a templomokban azon szándékkal festik, hogy az

olvasásban járatlanok a falakon láthassák azokat, amiket a könyvekből nem ismerhetnek meg. Tanácsosabb lett volna úgy cselekedned, hogy azokat megtartsad, de megakadályozzad, hogy a nép a kép imáadásával vétket kövessen el».

Milyen képek lehettek ezek és miket ábrázoltak? A pápa sehol sem ír róluk. Valószínűleg nem a falakra, hanem fára festett képeket kell gondolnunk. Az ábrázolt jelenetek lehettek az ó- vagy újszövetségből, de a későbbi szentek élettörténeteiből is. Nézetünk az, hogy az utóbbiakhoz tartoztak s nem a Szentháromságot vagy az isteni személyeket állították a hívők elé. A pápai kárhóztatás helyes volt, nem összetörni, hanem a népet tanítani kellett volna a képek tiszteletéről.

Serenust váratlanul érte a levél; eleinte tartalmával nem tudott tisztába jönni. Kétsége támadt, hogy vajjon tényleg neki szól-e? Visszaírt tehát Rómába; tudakozódó levelére 600-ban kapta meg a választ. A püspök levele nem egyedül tudakolózó volt, mert némely nála megfordult papot, köztük Cyriacust gyanuba vette. Az egyház feje visszautasítja a gyanusításokat, főleg a levélvivő Cyriacust illetőleg. Sorait azután így folytatja:

«A levelemnek hozzád vivője, Cyriacus apát, nem érdemli meg, hogy őt gyanusítsad. . . . Mondd, testvérem! ugyan előbb valamikor hallottad-e, hogy püspök a te tetteredhez hasonlót elkövetett volna? — vajjon nem kellett volna-e az ilyen cselekedettől téged már magának a pusztá gondolatnak elriasztani? — nem azt akarod-e, hogy megvetvén a testvéreid példáját, egyedül téged tartsanak jámbornak és bölcsnek? . . . Mondják, hogy ama képek elrombolása által népednek olyan botrányt okoztál, hogy emiatt a legnagyobb része a közösségedtől elszakadt. Akik eltávoztak tőled, azokat kötelességed, hogy visszahívjad és kioktassad, hogy a Szentírás tiltja a képek imáadását, mivel az emberek művei.

Midőn látod, hogy a vallás jeleneit feltüntető képek tisztelete az egyszerű nép részéről imáadásá fajul, akkor

okos tapintattal azt fogod tenni, hogy méltatlankodó hangon megparancsolod, hogy azon, abálványozással egyenlő rossz dolgot hagyják el. Továbbá még azt is fogod mondani nekik, hogyha pedig akarjátok, hogy a templomban tanítástokra képek legyenek, hiszen épületekre ezeket régente is alkalmazták, azt készségesen megengedem. Ily eljárással az eltévelyedetteket meg fogod szelidíteni, az egyház közösségébe vissza fogod vezetni. Ha valaki képeket akar készíteni, ne akadályozd meg, hanem csupán azt tiltsd meg neki, hogy iránta imádatot tanusítson. A lefestett kép a népet lelki összeszedettségre indítja, de egyedül a Szentháromság előtt szabad imádás végett arcra borulni. Mindezeket neked írom nem azért, mintha buzgalmadból valamit le akarnék vonni, hanem mivel az egyházat szeretem és hogy a püspöki tisztség betöltésére lelkedet alkalmasabbá tegyem». (Lib. IX. ep. 9.)

Gergely a simonia és a világiak felszentelése elleni küzdelem sikere érdekében és Cyriacus mellett még a legtekintélyesebb négy galliai püspökhöz is írt levelet, ú. m. az autuni, viennei, lyoni és arlesi püspökökhöz :

«Elébünk terjesztették, hogy Galliában a szent rendeket simonia által szolgáltatják ki. Akik ilyen úton jutnak a felszenteléshez, azok a papi tisztséget keresik, nem pedig a terheket és kötelességeket, amiből az következik, hogy elhanyagolják az erkölcsök megvizsgálását, egyedül azt tekintik a szent rendek felvételére méltónak, aki pénzt adományoz, holott ezt már ezért el kellene üzni, mivel méltatlan. Valamint az visszaviendő, ki az oltár szolgálatára alkalmas és mégis elmenekül, úgy épen ellenkezőleg messze eltávolítandó, aki oda tolakszik. Aki az oltár tisztségét megvásárolja, az utóbb el fogja adni ; elfeledi az isteni szózatot : *ingyen kaptátok, ingyen adjátok*. Az ördög rászedi őket, midőn azt sűgja nekik, hogy a szegények közt kell szétosztani, amiket a gazdagok kezeiből kapnak. De nem alamizsna az, ha a rossz uton szerzett javakat a nép közé szórjuk, sem érdemszerző cselekedet nem lehet, ha a felszentelésért fizetett pénzből kolostorokat és kórházakat

építünk. Más dolog alamizsnát adni azért, hogy vele bűneinket lemossuk és más vétkezni azért, hogy legyen valamink, amiből bőven alamizsnálkodjunk».

Elénk terjesztették ezenfelül, hogy némelyek a nagyra-vágyástól sarkalva hajukat lenyirják és mihelyt meghallják, hogy valamely püspök meghalt — habár világiak — püspökké akarnak lenni. Hogyan fognak azok a nyájaikra méltóan felügyelni, kik a mesteri székbe berontanak, mielőtt tanítványok lettek volna? Megengedjük, hogy sokszor nagyok a világi férfiak érdemei, ámde mástermészetűek; előbb tehát az összes egyházi kötelességekben gyakorolni kell magukat. Meg van írva, hogy a diaconusokat ki kell próbálni . . . ennél fogva nincs semmi kivételnek helye szent Pál tiltó parancsának kijátszására, hogy az újonnan megtertek fel ne szenteltessenek, vagy hogy bárkire is meg gondolatlanul kezeiket feltegyék. Újonnan megtérteknek kell tekinteni azokat, kik alig néhány nap előtt öltötték fel magukra az egyházi ruhát . . .» (Lib. VII. ep. III.)

E levele végén említi a pápa az egyházi ruha viselését, mely a papokat a világiaktól külsőleg is megkülönbözteti. Eltiltja azonkívül a papokat az asszonyokkal, általában a nőszemélyekkel való együttlakástól, kivéve azokkal, kikkel a törvények megengedik, minők pl. a legközvetlenebb rokonok: az édesanya, nővérek.

Elrendeli ismételten, hogy tartsanak gyűlést, melyen a püspökök vagy a hívők között felmerült egyenetlenségeket simítsák el és a kívánatosnak mutatkozó fegyelmi szabályokat állapítsák meg:

«Tudjátok, hogy a szent törvények meghagyják, miszerint évenként kétszer zsinat jöjjön össze; mivel pedig könnyen akadályok merülhetnek fel, elrendeljük, hogy minden kivétel nélkül évenként legalább egyszer hívassék össze; a zsinattól reméljük, hogy egyesek a jövőben a személyüket fenyegető vizsgálattól való félelem miatt hivatali kötelességeiket pontosan teljesíteni fogják. Tartsatok tehát zsinatot, melynek a törvények szerinti lefolyására Syagrius püspök és Cyriacus apát ügyeljenek fel. Mindazokat a dolgokat

kárhoztassátok, melyeket az egyházi szabályokkal és törvényekkel ellenkezőknek találtok. Syagrius a zsinat határozatait Cyriacus apát útján küldje el hozzánk».

A levél egész tartalmát véve szemügyre, inkább az autuni püspöknek szól. A gyűlés megtartása is az ő feladatául van megjelölve; hogy miért Syagrius nyerte ezen megtisztelő feladatot, előttünk már ismeretes. Tudjuk, hogy ő a király és a királyné részéről megkülönböztetett szeretetben részesült. Arra számított a megbízatással Gergely, hogy így a határozatok könnyebben lesznek megvalósíthatók. Felfogásunkat megerősíti a másik Syagriushoz írt levél is. (Lib. VII. ep. 113.) A galliai egyházaknak a királyoktól kapott kiváltságai érdekében két levelet írt a királyhoz, melyekben kifejti, hogy atyjuk — toursi Gergely tanúsága szerint — a kolostorokat minden adófizetés alól felmentette, tehát most se vessenek ki azokra adót, mert a felmentés kiváltsága örök időkre szól. (Lib. VII. ep. 114, 115.) Kéri folytatólag arra is a királyokat, hogy a torinói püspököt helyezték vissza székébe s a langobardok által elfoglalt területeket, vegyék vissza, mert ezeket az egyházmegyétől szakították el, midőn Galliába betörték. (Lib. VII. ep. 120., 121.) Guntram király ugyanis belenyugodott egyelőre a langobardok betörésével előidézett állapotokba. Az elvett részen kívül a torinóit még azzal is kevesbítette, hogy a segusiai plébániát a mauriai egyházmegyéhez csatolta. A királyhoz és Syagriushoz küldött kettős levél utóbbijának első fele bir különösebb jelentőséggel:

«Ha már a világi dolgokban mindennek a saját jogát és rendjét meg kell tartani, úgy mennyivel inkább vigyázni kell, hogy az egyházi rendelkezésekben ne legyen zavarodás. nehogy ott az egyenetlenség helyet találjon, ahonnan a béke javainak kell kibuzogni. Mi fog akkor megmaradni, ha a hatalomnak semmit sem tulajdonítunk, hanem csak a méltányosságnak».

A Gergely kívánta zsinatot Cyrianus valóban megtartotta, de az annyira óhajtott célt és eredményt nem sikerült vele elérnie. Az elharapózott visszaélések oly mély gyökereket vertek, hogy azok orvoslása már hosszabb, kitartással és következetes eljárással egybekötött munkát igényelt. A pápa azért néhány év múlva Gallia mind a három uralkodóját felkereste levelével; felhívja őket, hogy ne késlekedjenek a hatalmukban álló eszközökkel segítséget nyújtani a visszaélések kigyomlálására. Nagyon jelentős a Brunnehildhoz írt levél, melyben felkéri őt, hogy intsen meg egynémely püspököt, akik a hívők megromlására a legocsmányabb, botrányokkal telt életet folytatnak:

«Midőn azokban a papi buzgóságokat megkívánjuk, akiknek kétszeresen is kötelességük a bajokat orvosolni, ird meg nekem, hogy a te beleegyezéseddel férfit küldjek, aki ezen bűnöket felderítse. Amikor ugyanis a botrányok eltávolíthatók, semmit sem kell elmulasztani, nehogy magunk is a mások bűneinek részeseivé legyünk. Légy rajta tehát, hogy lelkedet üdvözítsed; unokáidnak pedig azt tanácsolod, hogy hasonlóképen cselekedjenek, ha azt akarod, hogy szerencsésen kormányozzanak. Gondoskodjál róla, hogy a szörnyű bűnök büntetlenül ne maradjanak, mielőtt teremtő Istened jobbát kinyújtja, hogy megfenyítsen».

A lángbuzgalmú egyházfő mintha előre megsejtette és megjósolta volna a szomorú és rettenetes sorsot, mely a királynéra és az egész családra a közeljövőben bekövetkezendő volt.

Később Brunnehildnak és unokájának, Theodoriknak követői jelentek Rómában a többi között azon okból, hogy nem tudtak dönteni az egyik püspök ügyében, ki hosszabb idő óta oly heves főfájásban szenvedett, hogy emiatt képtelennek bizonyult főpásztori tisztének betöltésére.

A szokatlan esetre vonatkozólag a pápa Etherius lyoni

érseket kereste fel levelével, melynek a kérdést illető része így hangzik :

«Az életben levő püspökök helyébe ennek vagy ezeknek akarata ellenére nem szabad más püspököt felszentelni, ha az illetőt nem a bűnök gátolják a püspöki teendők végzésében, hanem a betegség. De ha olykor öntudata visszatér ő maga kérheti, hogy utódot válasszanak helyébe. Ez esetben az utódot fel lehet szentelni azon feltétel alatt, hogy az öregebb püspök számára ugyanazon egyház jövedelmeiből az életmódhoz szükségeseket átszolgáltattja. Ha pedig ama püspök sohasem jut abba a helyzetbe, hogy önmagával ismét teljesen rendelkezék, úgy hívó és alkalmas férfit kell választani, aki a lelkeknek gondját fogja viselni, a fegyelmet fenn fogja tartani és az egyház világi javait megőrzi. Az ilyen püspök a beteg főpap halála után ennek helyébe fog lépni és felszenteltetni. A presbyterek és clericusok felszentelését neked fogom fenntartani, ha épen azon időn belül az illető egyházmegyében ezekre szükség leszen». (Lib. XI. ep. 7.)

Láthatjuk a közlöttekől, hogy a püspöksegédek (coadiutores) nem kapták meg minden esetben a püspöki felszentelést azonnal a választásukkor, jóllehet azon püspöki székre utódlási joggal birtak is. A felszentelés csak a tényleges püspöknek bekövetkezett halála után történt.

Egy másik, Brunnehildhoz küldött levelében dicsérőleg emeli ki ennek nagy vallásosságát, mellyel példát mutat az alattvalóinak is az egyház felkarolására, nemkülönben a buzgó életre. Egyúttal értesíti, hogy az általa alapított két kolostort kiváltságokkal ruházta fel :

«Nehogy ama városok püspökei valamikor ezeket a határozatokat megsemmisítsék, melyekben megtiltjuk nekik, hogy az illetéktelen és illetlen dolgokat cselekedjenek, elrendeljük, hogy azokat a hivatalos iratok közé helyezzed és a királyi levéltárban olyképen tedd őrizet alá, amint mi már a mieinkben elhelyeztük».

Mily előrelátó óvatosság vezette a pápát! Nagyon jól ismerte a saját tapasztalataiból, hogy az erőszakoskodó egyháziak és világiak mily kapzsi vággyal vetik magukat a kolostorok javaira. A királyi védelem alá helyezi azokat, de az írott kiváltságok leveleit is ugyanott őrizteti, mert más helyen könnyen elorozzák. Megtiltja tehát a kolostoroknak és a hozzájuk tartozó kórházaknak jövedelmeit, hogy bárki akármely célra fordíthassa. Ha a kolostor apátja elhal, a püspököt kirekeszti az új apát választásából. Kimondja, hogy az utód választása a kolostor szerzetesszemélyzetének és a királynak joga. Elvárja, hogy a király ingyen fogja e jogát gyakorolni, úgyhogy a pénznek még árnyékát is elkerüli. A bűnnel vádolt apátra vonatkozólag kimondja, hogy az új kolostorokban az autuni püspök le nem teheti és csak hat más püspök elmarasztaló ítélete alapján büntetheti. Aki a pápai intézkedéseknek ellenszegül vagy a fenti rendeleteket áthágja, azt az egyház feje Istentől nyert hatalmánál fogva mindennemű méltóságának elvesztésével fogja sújtani. Némelyek a közölt levél záradékát későbbi todaléknak tekintik. Nézetüket egyedül azzal támogatják, hogy Gergely mindig távol tartotta magát a világi hatalom jogaiba való beavatkozástól. Mások ítélete szerint nem egyéb ez a végszakasz Isten büntetésével való fenyegetésnél, mely a pápa közvetítésével minden pillanatban érheti azokat, akik Isten és az Istennek szentelt személyek és tárgyak ellen vétének. A mi felfogásunk mellőzi a betoldás elvét, az egész levelet hitelesnek tartjuk, mert pápánknak ugyanannyi, sőt több leveléből beigazolhatjuk, hogy az egyház érdekeiért mindenütt bátran síkra szállott. A világi hatalom tehetetlensége vagy hanyagsága birta őt határozott fellépésre. Hatalmi körét nem lépte túl, kötelessége volt a lelki hatalom eszközeivel az egyház tekintélyének érvényt szerezni.

Még egy dologban érintkezett a római Szentszék Ger-

gely pápasága alatt a galliai királyokkal és püspökökkel. A nyilvános istentisztelet (liturgia) rendezése adta meg erre az alkalmat. Az idevágó intézkedéseit a következőkben foglalhatjuk össze. Általános az a vélemény, hogy a legfelségesebb áldozat, a mise szertartásai Gallia egyházai-ban a lényeges részeket illetőleg a rómaival egybevágtak. Gergely általában helyeselte is e szertartásokat, csupán a római canon felvételét tartotta célszerűnek az egy-öntetőség tökéletesebb szempontjából.

Ennyiben lehet összefoglalni Gergely pápa viszonyát a galliai királyokhoz és püspökökhöz. Mélyebb nyomot e viszony egyfelől az erkölcsök javítása és a hitélet fellendítése körül hagyott, de a visszaéléseket elhárítani minden jóindulatú fáradozásai dacára sem tudta. Másrészt azonban az uralkodók reményt nyújtottak neki, hogy ne csüggedjen el, mert ha ő ugyan egy jó évtizedre terjedő pápasága alatt a célt el nem is érte, utódainak módjukban lesz a küzdelmet folytatni és kitartással sikerre juttatni.

I. Gergely és a nyugati gótok.

A középkor első felében a római uralmat Hispaniában a germán népek s ezek között a nyugati gótok váltották fel. Birodalmuk a legnagyobb kiterjedése idején a Gibraltári-szorostól a Loire folyóig nyult el. A nyugati gótok új hazájukba keletről, Itáliából vándoroltak be Wallia királyuk alatt. Korábban a Balkán-félszigeten laktak, hol az Arius-féle tévtant vették fel.

Királyaik szemei előtt kettős cél lebegett ; e kettős cél megvalósítására szentelték hosszú időn át erejük legjelentékenyebb részét : az egyik az ország határainak kiterjesztése és biztosítása, a másik a katolikus őslakoságnak az áttérítése volt.

A belső nyugalmat a kettős politikai cél erőszakolása folytonosan háborgatta. A vallási viszályokhoz a gót főnemesség viszálya is járult. Ezek és a suevekkal, frankokkal vívott harcok felemésztették volna őket, ha szerencsésükre Gergely pápa meg nem nyeri királyukat a katolikus vallásnak s vele a népet is az életnek.

Leovigild ugyan a kormányzásban rendet hozott be, de vallási téren elfogult Arius-követő volt, ki saját fiát, Hermenegildet is feláldozta elvakultságának. Erőlködése kárba veszett. Halála kimagasló fordulópontot jelez a hispaniai ariusi eretnekség történetében. Az elhunyt király, más örökös nem lévén, országát kisebb fiára, Reccaredre hagyta. Reccared trónralépése után az ősi lakossághoz csatlakozott. Gergely szellemi irányítása Leander püspök, útján mindig hatékonyabbá vált. Már

előbb is igen sok nyugati gót lett katolikussá, most az áttérés gyakoriabbá vált. A megtérések gyorsaságát kétségtelenül a király ama rendelete is előmozdította, mellyel megtiltotta, hogy az eretnekek közül valaki a hadseregben szolgáljon, vagy bármely polgári tisztséget viseljen. Lánglelkű buzgalmával a sueveket is visszaterelte a katolikus egyház közösségébe.

Reccared uralmával tehát Hispaniában az eretnekség napja lenyugodott. Az uralkodó és népének megtérése a Pyrenaeusok északi oldalán is megtermette gyümölcseit. A Narbonne vidékén lakó eretnekek is siettek visszatérni az igaz hitre.

Az imént megtért nép vallásossága közmondásossá lett s alig egy század múlva már az egyház előharcosaként szerepel a mohamedanizmusnak Európába átcsapó hullámai ellen.

Reccared kormányzása a legszerencsésebb volt; míg az egész világ a felbomlás jeleit mutatta, Hispaniában a király egyetlen gondja az egyház intézményeinek megszilárdítására, a törvényhozásra és a jogfejlesztésre terjedt ki. Főigyekezete arra irányult, hogy a valláson kívül még fajilag különböző népeket egybeolvassza.

Egészen természetes, hogy a gyors átalakulás bizonyos rázkódtatásokat idézett elő. A forrongást az Arius tanát követő püspökök szították, majd a nyílt kitörés után vezérekként élére állottak. A király erélyes fellépésének sikerült a mozgalmat már első kitörésekor lefegyverezni.

Miután küzdelmekkel teljes kitartó munka árán sikerült a békét helyreállítani, Reccared országának valamennyi tartományaiból zsinatra hívta össze a papságot Toledóba. A zsinat célja az volt, hogy a megtért gótokat a katolikus egyházhoz való hűségükben megtarthassa, a felmerült tisztázásra szoruló kérdéseket megvitattassa. Hetvenkét püspök és számos más egyházi férfiú jelent meg a király hívására.

Fontosabb határozataik a következők: Hogy a nép hite erősödjék és bensőbb legyen, megengedték a keletiek szokása szerint, hogy a mise alatt a hívek a karral együtt énekeljenek. A papságot a nőtlen életre kötelezték. A megtért eretnek egyházak vagyonukkal együtt azon püspökséghez tartoznak, a melynek területén túlnyomó részükben feküdtek. A fényűzést eltiltják, mint a papsághoz nem illő hiúságot. A jósokhoz és varázslókhöz fordulókat botbüntetéssel fenyítik, ismétlődés esetén eladják s értéküket a szegények közt szétosztják. A szertartásoknál vezérfonalul a római szertartáskönyvet fogadták el.

A toledói zsinat befejezése után egyes dolgokban magától a pápától kéredezett útmutatást Leander. Levelében a keresztelési szertarásokról tudakozódik, nem mintha ezeket nem ismerte volna, de az eretnekekkel szemben követendő módozat világos megállapítása indította erre. Pápánk a levélre 591-ben válaszolt a május hóban kelt levelével:

«Nagyon óhajtottam neked minél kimerítőbb választ adni, de oly sok és nagy gondok veszik igénybe időmet a püspökségben, hogy inkább jól esnék sírnom, mint beszélnem. Ezt a kedélyhangulatomat átértheted hanyagságomból is, mely miatt elmulasztottam eddig neked írni. neked — mondom — mivel a legnagyobb hévvel szeretlek». (Lib. I. ep. 40., 41.)

Egy másik levelében szomorúságtól elszorult szívvel így ír:

«Nekem adták át ugyanis a régi hajó kormányzását, melyet a hullámok oly sokáig hánytak s a viharok egyes részeiben összetörtek. Most azt kívánják, hogy én a biztos kikötőbe vezessem». . . «Amily szavakkal kellene, nem tudom elmondani, hogy mekkora öröm tölti be lelkemet, midőn leveledből olvasom, hogy Reccared király teljes szívéből az üdvözítő katolikus hitre tért. Azon jeles tulajdonok, melyeket ezen uralkodó testi és lelki képességeiről festesz

elém, jóllehet őt sohasem láttam, mégis engem gyengéd szeretetre készítenek irányában. Reá tehát a legnagyobb gondod legyen, hogy a jónak munkálásában hamar ki ne fáradjon, ellenkezõleg légy azon, hogy életét a hit épségében szentül töltsse el.»

Megfelel levelében a keresztség szentségét illetõleg hozzá intézett kérdésre is. A keresztség szentségének kiszolgáltatási módozatára vonatkozólag elõírja, hogy alkalmazkodjanak ahhoz a szokáshoz, mely szerint a csecsemõt vagy más megkeresztelendõt háromszor kell a vízbe belemártani vagy leönteni.

«Ezt a szertartási eljárást vagy Krisztus Urunknak a sírban eltöltött három napja emlékére, vagy ha jobbnak látják, a Szentháromság jelképezésére és tiszteletére cselekedjék, az egyszeri leöntéssel pedig az egy Istenben való hitet fejezzék ki. Minthogy az eretnekek a keresztelendõket háromszor merítik vízbe, ezt a szokást, véleményem szerint, távolítsátok el, nehogy akaratlanul is módot adjatok nekik, hogy arra hivatkozhassanak, miszerint náluk a tudatlanoknál helyesebb és jobb szokások vannak, mint nálunk, az igazhívóknél.»

A hispaniai egyházak az egyházkormányzati ügyek tekintetében a római Szentszékkel szoros kapcsolatban nem állottak. A hit dolgában természetesen közvetlenül felügyelt reájuk a pápa, a kormányzás körül bizonyos helyi önkormányzat fejlődött ki. A szertartásoknál ugyancsak eltéréseket tapasztalunk. Gergely törekvése következetesen azt célozta, hogy e két irányban is szorosabb kapcsolat és egyöntetûség létesüljön. A nyugati gótok megtérése meghozta a kedvezõ alkalmat a mélyrehatóbb beavatkozásra és a kitûzött tervek keresztülvitelére. Midõn tehát késõbb a király tisztelete kifejezéseül a pápának értékes ajándékokkal kedveskedett, a szentatya Cyriacus közvetítésével három levelet küldött Hispaniába, egyet Leander püspökhöz, egyet magá-

hoz a királyhoz és a harmadikat Claudius fővezérhez. A Leanderhez szóló levelében ismételten panaszkodik, hogy a püspökséggel járó terhek mily ólomsúlyú teherként nehezednek vállaira, majd a következő sorokban fűzi tovább gondolatait :

«Többé már nem vagyok olyan testi és lelki erőben, amilyennek valamikor, konstantinápolyi együttlétünk idején ismertél. Az emberek szemeiben igaz, hogy méltóságra nézve nagyobb lettem, de máskülönben a saját lelkem földi hajlékának belsejét véve szemügyre, mondhatom, hogy silányabb lettem. Semmit sem tettem fel magamban fogadalomképen inkább, mint azt, hogy Isten sugallatának nyomait és útmutatásait fogom követni vagy hogy az emberek gúnytárgya, a népeknek megvetettje legyek. Most pedig a terhes méltóság súlya nyom, a naponkint előjövő végtelenül sok gond eltompítja elmémet és keblemet marcangolja. Sohasem tudok nyugalomra szert tenni, mindig megvetett gondolatokkal vagyok elfoglalva, alig szakíthatok magamnak néhány pillanatot, melyben az égiek szemléletére emelhetem fel elmémet. Szenved a lelkem és nemcsak hogy eltompul, midőn a földi dolgok közt kell tartózkodnia hanem igen gyakran az undor legyőzésével kénytelen bünt elkövetni». (Lib. VII. ep. 125.)

A királyhoz írt levélben dicséri az uralkodó buzgóságát, melyet oly kiváló mértékben fejtett ki alattvalóinak, a gótoknak és sueveknek megtérítésében. A dicséretnek mellett szelid, atyai intéseket is ad neki ; különösen kétféle erény gyakorlására serkenti, t. i. az alázatosság és a lelki tisztaság erényeire :

«Szorgosan örködjél magad felett s ne engedd, hogy a harag alacsony indulatja elragadjon vagy hogy minden előzetes megfontolás, józan elhatározás nélkül cselekedjél s azt tedd, ami épen neked tetszik. A harag szenvedélye még akkor se csavarja el helyes észjárásodat, ha a bűnösök felett ítélsz. Hanem mindenben a megfontolást kövesse a cselekedeted, miként a szolgáló az ura parancsait. Hol a

harag veszi át az uralkodást, ott az igazságosság alakjában lép fel maga a kegyetlenség is». (Lib. VII. ep. 127.)

A királyi ajándékoknak bizonyos tekintetben való viszonzása gyanánt e levele kíséretében számos ereklyét is küldött, melyekkel az uralkodónak nem csekély örömet szerzett. Az ereklyék sorából kiemeljük az alábbiakat : ott látjuk szent Péter bilincsláncának egy szemét, nemkülönb Keresztelő szent János hajából egy fürtöt. Dicsérettel szól a mellékelt sorokban arról, hogy a király a zsidók túlkapásai ellen törvényt hozott.

Gergely másfélévtizedes pápasága alatt Hispaniában négy zsinatot tartottak, ú. m. Saragossában, Oscában, Toledóban és Barcelonában. Határozataikból kiemeljük az alábbiakat : A volt eretnek püspökök és papok átvehetők a katolikus egyházba papok gyanánt, de a szolgálat előtt áldásban részesítendőek. A papi nőtlenséget általánosítják s ellenörökül a püspököket jelölik meg. Aki a coelibatus ellen vét, az őrizet alatt vezekeljen s állásukról is le kell őket tenni. Eltiltják a püspököknek, hogy az összes egyházak jövedelmét a saját kényelmükre fordítsák. Az ereklyék előtt éjjel fáklyát kell égetni. A simonia ellen is jó korán fellépnek. Világi embert pappá nem lehet szentelni. A papok és apácák házasságkötését kárhóztatják. Elítélik azon nőket, kik nem távoznak el az elrablótól. Az e féleket a hivek közül ki kell rekeszteni és lelki vigasztalás nélkül magukra kell hagyni.

A határozatok mindegyike szigorú egyházi felfogást árul el. Érthető, hogy a pápa a legnagyobb örömmel járult hozzájuk.

A zsinatokon hozott üdvös határozatok ellenére a szilaj természetű nép között csak lassú lépésekkel tudott a kereszténység szelid erkölce előrejutni és békés fejlődésnek indulni. Megállapításunk mellett bizonyosságul szolgálhat, hogy Januarius malagai püspököt és egy István nevű másik főpásztort minden elfogadható ok

nélkül székhelyeikről elűzték. Az elűzött püspökök panaszaikkal a pápához fordultak, ügyük megvizsgálását kérték, nemkülönben azt, hogy helyezze őket vissza püspöki székeikbe. A szentatya hajlott kéréseikre, az ügy alapos megvizsgálására János nevű követét küldötte ki és a vizsgálat során követendő módozatokhoz utasításait az alábbi levélben adta meg :

«Ha Januarius bűnösségét senki sem tudja bizonyítani, úgy őt az előbbi püspöki székébe helyeztétek vissza, akit pedig időközben helyébe felszenteltek, az minden egyházi szolgálattól eltiltván, az ő kezeibe adassék, hogy börtönbe vesse vagy ide hozzánk küldje. A felszentelésnél jelenlevő és közreműködő püspököket hat hónapig terjedő időtartamra közösítsd ki, hogy Krisztus Urunk szent testének és vérének vételétől eltiltassanak. Azon jelzett idő alatt vonuljanak kolostorba, hol vezekléssel tartsanak bűnbánatot. de ha esetleg halálos veszedelembé kerülnének, az, utolsó szentáldozás vételét ne tagadják meg tőlük. Ha azt találják mondani a püspökök, hogy a világi hatalomtól való félelem kényszerítette őket, hogy a fenti intézkedéshez beleegyezésüket adják, akkor a vezeklési időből valamelyes rész elengedhető nekik. Ha az, aki Januarius helyét bitorolta, elhaláloznék s más töltené be ennek a helyét, kevesebb az utóbbinak a hibája, mivel úgy tűnik fel a dolog, hogy a halottat követte a püspöki székben. Az ilyent más megüresedett egyházban is meg lehet választani. egyedül a malagai püspökségből kell kizárni úgy, hogy azt soha vissza ne követelhesse. A városi előjáróság kényszeríttessék mindazon károk megtérítésére, melyeket Januarius püspök az ellene alkalmazott erőszakoskodás által szenvedett s amenynyire lehetséges, a püspöktől esküvel megerősített bizonyítékot vegyenek.

István püspök ügyében különösen figyelembe veendő, vajjon az ítéletet a canonok értelmében hirdették-e ki ; vajjon más személyek voltak-e a tanúk és mások a vádlók ; vajjon külön eskü alatt vagy a vádlott jelenlétében emelték-e a vádat ; vajjon írott okmányaik voltak-e ; vajjon a jogos védelemre helyet, időt és szabadságot adták-e ? Meg kell

azokat is vizsgálni, hogy kik voltak a vádlók és kik a tanúk ; milyen ezeknek élete, foglalkozása és hírneve. Vajjon nem az alsóbb osztályból való emberek-e vagy más tekintetben a vádlott ellenségei-e ; vajjon a hallottakat adták-e elő vagy olyanokat, amiket szükség esetén bizonyítani is tudnak ; vajjon az ítéletet mindkét fél jelenlétében hirdették-e ki ? Ha a vádpontok némelyikére nem volt válasz vagy ellenvetés, figyelembe veendő, vajjon azok a pontok a többenél gyengébbek vagy súlyosabbak voltak-e ?» (Lib. IX. ep. 52.)

Még egy utasítást mellékel a pápa, amelyben elégséges kivonatokat közöl a törvényekből, amelyek a jelen esetet illetőleg különösen alkalmasoknak látszottak. Nevezetesen például, a papot csakis saját püspöke ítéldheti el ; a püspök ellen erőszakot alkalmazni a saját egyházmegyéjének főtemplomában főbenjáró bűn és olyanfokú, mint a felségsértés ; a püspököt akarata ellenére nem lehet világi bíróság elé vinni, sem más tartomány püspökei felette nem ítéldhetnek.

A megbízólevélben az elmondottak után még a következők olvashatók :

«Ha valaki azt az ellenvetést tenné, hogy István püspöknek sem metropolitája, sem patriarchája nem volt, azt kell felelni, hogy ő felette a római Szentszék fog ítéletet mondani, mely minden egyháznak patriarchája és feje. Különben a nevezett püspök ez utóbbinak ítéletét kérte is».

A követség elnöke, János, a vizsgálat során kiderítette, hogy Januarius ártatlansága minden kétségen felül áll, azért nyomban visszahelyezte főpapi székébe. Az elüzetésben bűnös püspököket az újonnan választottal együtt a megbízólevél értelmében megfelelő büntetéssel sújtotta. (Lib. XI. ep. 55.)

601 folyamán meghalt a pápa szeretett barátja, Leander püspök. Helyébe a nép Izidort, az elhunyt öccsét választotta meg, kit a király is pártfogolt. Gergely ismerte az új püspököt s midőn a követség a megerősítésért

Rómában megjelent, nemcsak hozzájárult a választáshoz, hanem palliummal is felékesítette a derék főpapot és egész Hispania területére helyettesévé nevezte ki.

Ugyancsak a 601. évben elköltözött az élők sorából Reccared is. Fia, II. Liuva alatt egyenetlenség tört ki, melynek két év múlva ő is áldozatául esett. A katolikus Gonde Már megszilárdította a békét, tényleg azonban a nagy Sisebut korában emelkedett a katholicizmus végleges diadalra Hispaniában.

I. Gergely és az angolok.

A római birodalom a császárkor vége felé erejét a központba vonta össze. Az egyház épen megfordítva központi erejét a tagokba árasztotta szét az apostoli szellemű hithirdetői útján. A római birodalom legtávolabbi tagját képezték nyugaton a Brit-szigetek. Itt a kelta eredetű lakosok között már igen korán meghonosodott a keresztény vallás. Igen, de a virágzásnak induló brit egyház fejlődését nagyon hátráltatták a normannok betörései, a pictek és skótok, majd az angolszászok.

Midőn Honorius 411-ben a római légiókat egészen kivonta a szigetről, a lakosságot felszólította, hogy védelméről önmaga gondoskodjék. A törzsek szerint számos részre (33-ra teszik) tagolt nép egymással került állandó viszályba, mely a közös védelmet lehetlenné tette, az ellenségek vakmerőségét pedig növelte. Vortigern fejedelem a Themse torkolata közelében fekvő kis Thanet-szigetet ígérte oda Hengist és Horza angolszász főnököknek, ha őt a normannok ellen megsegítik. A szövetségesek álnoksága hamar kitűnt, mert a normannok elűzése után Britannia délkeleti részét megszállották, az őslakókat szolgálatra vagy kivándorlásra kényszerítették. Az új honfoglalás az egyházakat feldúlta, a hívek számát jelentékenyen megapasztotta. Az angolszászok vadsága annyira ment, hogy az általuk szervezett hét királyság területén alig egy-két püspök

merészelt megmaradni a régi lakosság hitének megőrzésére. A hódítók megtérítésére azonban egyelőre gondolni sem lehetett.

A térítői munka felvétele nem is a szigetről vagy a szomszédos Galliából indult ki, hanem közvetlenül Rómából. Munkánk elején említettük, hogy Gergely még pápasága előtt egy alkalommal Róma piacán sétált. A rabszolgakereskedőknél szálás termetű, szőke hajjú, igen szép külsejű ifjakat pillantott meg. Már ekkor elhatározta, hogy az egyház számára meg fogja téríteni ama népet, melyből ezek az ifjak származnak. A legenda szerint a szent férfiú így okoskodott: «Hogyan, ily fehérarcú emberek örökké a sötétség birodalmának társai legyenek?» — Kérdé tehát: «Hogy hívják a népet, melyhez tartoztok?» — «Angel»-ek. — «Angeli, — kell, hogy az angyalok társai legyenek!» — «Mely tartomány a hazátok?» — «Deira». — «De ira», — «Isten haragjától meg lesznek váltva.» — «Mi királyotok neve?» — «Ella.» — «Halleluját énekeljenek majdan.» Az ifjakat megvásárolta, hogy hittérítőket neveljen Anglia számára. Addig is önmaga indult el néhány társával terve kivitelére, de a római nép az útról visszahozta. A gyors vállalkozással Gergely tisztában sem volt, mert az angolszászok épen ezen időben, 586-ban üldözést kezdtek a keresztények ellen. A két megmaradt püspök Londonból és Yorkból az üldözés elől Walesbe menekült.

A kétféle lakosság ellentéteinek kiegyenlítése pápánknak és az ő térítő szerzeteseinek, főleg Ágostonnak jutott feladatul, bár nem teljesen; övök a kezdet, az első siker is az ő érdemük.

Gergely ugyanis saját vállalkozásának meghiúsítása után nem mondott le szándékáról. A biztosabb siker előkészítése céljából Candidus római papot jókorán előreküldötte Galliába azon megbízatással, hogy ott 17—18 éves angol ifjakat képezzen ki az Üdvözítő val-

lásának tanaiban; ezek utóbb a szigetre átkelven, az elsajátított igazságokat népüknek hirdessék.

A nagy térítői feladat megkezdését az 596. évre tűzte ki. A mondott év júliusában indította útnak tanítványát, Ágostont — ki utána a római szent András-kolostor apátja volt, — 40 szerzetestestvért adott melléje. Ennyit elégségesnek tartott a térítés munkájának megkezdéséhez, mert tudta, hogy nem a nagy szám, hanem a Szentlélek malasztjától áthatott buzgóság hozza meg a sikert.

Hogy a hosszú és fáradságos úton mindenütt szíves fogadtatásban részesüljenek, ajánlólevelekkel látta el őket, melyek részint az itáliai és galliai püspökökhöz, apátokhoz szóltak, akiknek területén a hittérítőcsapat átutazandó vala.

Ágoston és társai többheti utazás után Lerinig jutottak el, a vidék papjaitól itt értesültek az angol állapotokról. A kedvezőtlen hír az imént oly bátor lelkekbe csüggedést öntött. Rövid tanácskozással egyértelműen elhatározták, hogy visszatérnek. Közös határozatuknak a pápa elé terjesztésével Ágostont bízták meg, ki visszautazott Rómába, a többiek addig helybenmaradtak, míg a pápa további intézkedéseivel Ágoston visszatér hozzájuk.

A térítők vezetője küldetése egy részének meg is felelt, a szentatya előtt feltárta a hallottakat, előadta aggályait, igyekezett őt lebeszélni a csekély eredménnyel kecsegtető vállalkozásról. Gergely komoly elmélyedéssel hallgatta végig az ellenvetéseket, de álláspontjából semmit sem engedett. Visszaküldötte Ágostont társaihoz és levelében meghagyta nekik, hogy gyülekezzenek össze, fontolják meg még egyszer a dolgot, azután pedig buzgó keresztény férfiakhoz illő határozatot hozzanak. Intette őket, hogy a rosszakaratú emberek tanácsaira ne hallgassanak; állította, hogy nincs forróbb és különösebb kívánsága azonkívül, amit reájuk bizott; igéri,

hogy velük egy ugyanazon cél elérésére fog munkálkodni.» (Lib. V. ep. 52., 53., 54.) Ágoston felhozta a pápa előtt, hogy ők nem beszélik az angol nyelvet. A kifogást könnyen orvosolhatónak találta Gergely. Leveleket írt a galliai királyokhoz és királynékhoz, melyekben felkéri őket, hogy a szerzetesek mellé rendeljenek olyan papokat, kik azokat az angolok nyelvére kioktatják, mert a frank és az angolszász rokon német törzsek valának. (Lib. V. ep. 58., 59.) A szerzeteseket lebeszélni akarók Protais aixi püspök és István lerini apát lehettek, mert írt ugyan nekik a pápa, de a hittérítőcsapatot nem ajánlotta jóindulatukba.

Egy év leteltével, miközben Ágoston egész Galliát bejárta, végre az angol nyelvben annyira előrehaladt, hogy folyékonyan beszélni ugyan nem, de a megértéshez szükséges nyelvismeretet megtanulta. Most már átkelhetett Angliába. Néhány frank papot is vitt magával tolmácsul, mert a saját nyelvi készségében nem bízott. Az áthajózókat először nem engedték a nagy szigeten kikötni, hanem a Kentországhoz tartozó kis Thanet-szigeten állapodtak meg. Kent a hét angol királyság között a leghatalmasabb vala. A szerzetesek megérkezésekor épen V. Ethelbert uralkodott a Humber torkolatáig, kinek felesége keresztény nő volt és pedig Charibert frank király leánya, Berta. Bertát atyja csak azon feltétellel adta feleségül Ethelberthez, ha a keresztény istentiszteletet megengedi. A királyné udvari papjául Luidard (Luithardt) püspököt vitte magával, kinek gondja volt arra, hogy környezetével úrnője vallását megismertesse.

Mihelyt Ágoston megérkezett, a vele jött frank papokat, mint követeket tolmácsokul a királyhoz küldötte, hogy az ő és társainak jövetelét, a jövetelük célját bejelentsék. A követek előadták, hogy a szerzetesek Rómából jöttek ; a legjobb hírt hozták, mert az egy és örökké-

való Isten örömét és országát akarják hirdetni az angol népnek. A király elrendelte, hogy a rómaiak a szigeten maradjanak mindaddig, míg tanácsával dönteni fog sorsukról aziránt, hogy mit tegyen velük és honnan adjon nekik eledelt. Mivel nem utasították ki őket, némi remény kezdett ébredni a szerzetesek lelkében. A király feleségétől már gyakran hallotta a keresztény vallás dicséretét, innen magyarázandó, hogy szeliden bánt velük. Egy-két hét múlva magához hívatta a téritőket, kiket a szabad ég alatt nyílt téren bocsátott színe elé. A régi jóshely figyelmeztetése miatt félt ugyanis, hogy a messziről jött férfiak varázslásukkal rászedik.

«Csak haladjatok bátran előre, Isten oltalmaz, gondoljatok a jutalomra az égben»; eme szavakat írta nekik a pápa, ezek serkentették a csapatot az út folytatására, most ugyanezek csalhatatlan jeleit látták megvalósulni. Nagy alázatossággal páros menetben járultak a király elé. Litániát énekelve megállottak az emelvény-nél és tisztelettel üdvözölték az uralkodót. Midőn az ezüstkereszt és a Megváltó képével diszített lobogó alatt a király és a főrendek előtt mindnyájan elhelyezkedtek, imájukat befejezték. Ágoston most kifejtette küldetésük célját, amely után Krisztus Urunk tanításainak, különösen a főtanokra vonatkozó hitágazatait értelmezte.

Ágoston beszédét más szerzetesé váltotta fel, melynek elhangzása után a király ajkai válaszra nyíltak: «A beszédek igen szépek, az ígéretek nagyszerűek. Mivel azonban újak és bizonytalanok, nem járulhatok hozzájuk s ama régit nem hagyhatom el, melyet eddig az egész angol népemmel vallottam. Annál inkább vonakodom, mivel távoli vidékekről jöttetek hozzánk s nekem úgy látszik, hogy azokat akarjátok velünk közölni, amik a ti hitetek szerint igazabbak és jobbak. Ezért nemcsak bajt nem okozok nektek, sőt ellenkezőleg jónéven veszem

munkátokat ; gondoskodni fogok számotokra a szükséges gabonáról és más élelmiszerekről. Azonkívül nem állom utatokat ; tanítsatok bárhol, győzzétek meg az embereket vallástok igazságairól, amennyire tudjátok». A király beváltotta szavait. A régi Doroverum mellett — most Canterbury — lakást jelölt kis számukra az ajándéku adott házban, ennek közelében az istentisztelet céljaira egy óbrit templomot.

Új otthonukban az apostolok példáját követve böjttel, imádsággal és virrasztással készültek elő a nagy munkára. Tanításaikat a szent Márton tiszteletére felavatott templomukban, de gyakrabban a szent hely előtti téren tartották. Az igazság ereje diadalmaskodott ; az Úr földjét művelő férfiak által elhintett magvak jó talajba kerültek ; meghaltak, hogy új élet forrásaivá legyenek. A szerzetesek példája és tanítása győzött. Az angolok soraiból mind többen vették fel a keresztséget. Az előkelők is számosan hajtották kemény nyakukat az Üdvözítő édes igája alá. Roppant horderejű fordulatot idézett elő a térítés sikerének biztosítását illetőleg, midőn 597 pünkösdi napján maga a király tartotta oda fejét a keresztvíz alá. Már korábban figyelmesen szemlélte s csaknem naponként hallgatta a szerzetesek fáradhatlan munkáját ; így megfontolt elhatározással lépett a kereszténység kebelébe. Az uralkodó tehát szívébe fogadta az örök élet szent ígéit, példáját követték alattvalói, kik naponként oly tömegesen keresztelkedtek meg, hogy rövidesen 10.000-re emelkedett számuk. Ime az első hitközséget meg lehetett alapítani. Ebben is a király járt elől, mert Ágostonnal a fővárosban püspökséget szerveztetett. A püspökség felállításához pápai engedélyre volt szükség. Ágoston Galliába ment, hol az arlesi püspök és pápai vicarius őt pápai beleegyezéssel püspökké szentelte. Mint püspök tért vissza Canterburyba.

Most papokat küldött Rómába, hogy az egyház lát-

ható fejét az elért eredményekről kimerítően tudósítják, nemkülönben, hogy a további teendőkre nézve, utasításait kikérjék. A küldöttség vezetője, Lőrinc áldozópap volt, ki három évig időzött az örökvárosban.

Talán fel sem tudjuk fogni azt az örömet, mely Gergely szívét elárasztotta, midőn régi tervének megvalósításáról az első komoly hírt meghallotta. Lelkesedéstől dagadó kebelével vonult magányába, hálás köszönetet rebegtek ajkai a Mindenható jóságáért, mert átértette, hogy ily sikert — hogy a hullámozó óceán a szentek lábai előtt meghajol — egyedül az isteni kegyelem hathatós támogatásával lehet elérni.

601-ben a pápa Lőrincet és társait számos más új munkásokkal ismét útnak indította. Az utazás gyorsítása és megkönnyítése végett a társaság tagjai ajánlóleveleket vittek magukkal a fejedelmekhez és a galliai püspökökhöz. A Vigilius arlesi püspökhöz írt levélben Ágostont jóindulatú támogatásába ajánlja, ha valami okból hozzája jön és tanácsát fogja kérni; majd így folytatja:

«Mivel igen gyakran előfordul, hogy a vétségek előbb jutnak füleidhez, melyeket a vidéken lakó püspökök elkövetnek, azért, ha a püspökök vagy mások részéről, valami bűnről értesülsz, azt Ágostonnal a legszorgalmasabban vizsgálj meg és hatásos ellenszereket alkalmazz». (Lib, IX. ep. 63.)

Az említetten kívül még Etherius lyoni és Aregius gapi püspökhöz adott ajánlólevelet; felhívja a két főpapot, hogy a hozzájuk érkező szerzeteseket a szükségességgel lássák el.

Az angol királyhoz szóló levelében magasztaló szavakkal ünnepli Ethelbertet; kiemeli kegyességét, megköszöni egyszersmind atyai jóságát, mellyel Ágostont védelmébe fogadta. A királynénak, Adilbergának vagy — röviden — Bertának vallásos jámborságát dicséri és szent

Ilonához hasonlítja, kit az Isten segített, hogy általa a rómaiak a keresztény hit elfogadására ösztönöztesse. Buzdítja, hogy jó hajlandóságában továbbra is maradjon meg és hatásos közreműködése által férjét a hitben erősítse s ily módon pótolja hibáját, melyet azzal követett el, hogy oly sokáig elmulasztotta őt az igaz hit követőjéül megnyerni. Serkenti, hogy tehetsége szerint rajta legyen, miszerint alattvalóit is minél hamarább az Údvözítő aklának nyájai közé terelje. Levelét e szavakkal zárja be :

«Jámborságodnak híre nemcsak Rómába jutott el, ahol épésében maradásodért a legnagyobb hévvel esedezem, hanem más helyekre is egészen Konstantinápolyig, melyet még a császár is jól ismer».

A királyt Nagy Konstantinhoz hasonlítja ; azt az óhaját fejezi ki, hogy miként ez, úgy ő is a jövőben minden erejével fáradozzon az új vallás terjesztésén ; támogassa Ágostont, tanácsaira hallgasson, őt a legjobb barátja gyanánt tisztelje.

Igen tanulságos az Ágostonhoz címzett levelek közül az első ; a pápa ugyanis két levelet küldött egykori hűséges apátjának, most már püspöktársának. Az első levelet azért mondjuk tanulságos tartalmúnak, mert ebben olvashatjuk azon nagy örömtől sugalmazott kifejezéseket, melyek a térítői siker felett felhevült nemes kedélyének őszinte megnyilatkozásai. Mint fentebb elbeszéltük, az angol nemzet egy részének gyorsan végbe ment megtérését, az Isten különös segítségének tulajdonította. Ez a felfogása örömét megkétszerezte. Az meggyőződés érlelődött meg lelkében, hogy ő és szerzetesei egyenesen azt tették, amit az Úr akart, tehát készséges eszközök voltak az Isten egyik célja kivitelében. Ugyanezen levél további soraiban intelmeket ad Ágostonnak, alázatosságra sarkalja és az elbizakodottságtól óvja :

«Ezen örömhöz, kedves testvérem, a félelem oka is járul, mivel tudom, hogy Isten általad azon népben nagy csodát művelt. Ennélfogva emlékezzünk meg arról, midőn a tanítványok isteni Mesterükhöz szólva örömmel ezeket mondták : Uram, a te nevedben az ördögök is engedelmeskednek nekünk. Az Úr pedig felelé : E miatt ne örüljete, hanem inkább a felett örvendeztetek, hogy neveiteket feljegyezték az égben. A választottak mindegyikének neve fel van ott jegyezve, jóllehet nem mindnyájan vittek véghez csodákat. Egyébiránt az igazságnak tanítványai ne örüljenek a mulandó javaknak, hanem a saját, de másokkal közös jónak ; ennek örökké örüljenek. Mivel Isten a te munkádat használja fel azok kersztülvitelére, melyek rajtad kívül vannak, testvérem, kötelességed megismerni, hogy ki vagy és magadat belsőleg szigorúan ítéld meg. Ha emlékszel, hogy Istent szóval vagy tettel megsértetted, e bűnöket mindig idézd elmédbe, hogy azokkal a hiú dicsőség ösztöneit elnyomjad, s gondold meg, hogy azok a csodák nem a te kedvedért történtek, hanem azokért, akiknek üdvösségéről a te kötelességed gondoskodni. Isten egykor Mózesnek, az Úr ama nagy szolgájának, aki által a földön annyi csodát tett, szemére vetette a 38 évvel azelőtt elkövetett bűnét, midőn tudniillik kételkedett az iránt, hogy vajjon fakaszthat-e vizet a sziklából. Mennyivel inkább kell tehát nekünk remegnünk, kik nem tudjuk, hogy nevünk a választottak jegyzékében van-e ? Olvastad, hogy az Igazság mit mond az evangéliumban ? Sokan fogják nekem mondani ama napon: Uram, Uram, nemde a te nevedben munkálkodtunk, a te nevedben ördögöt üztünk, a te nevedben sok jócselekedetet gyakoroltunk. És akkor meg fogom vallani azoknak, hogy sohasem ismertelek titeket. — Ezeket írom, hogy alázkodjál meg, de az alázatosság erejével az Istenbe helyezett bizalmat kapcsold össze. Mivel magam szintén bűnös vagyok, mégis van biztos reménységem az iránt, hogy Isten minden elkövetett bűneidet megbocsátotta, midőn téged kiválasztott a többi emberek közül, hogy a te szolgálatoddal mások bűneinek elengedéséről gondoskodjál és okozója légy annak, hogy az eget ily számos tagból álló nemzetnek az igaz hitre való térítésével megörvendeztethessed».

A másik pápai levél nyílt és azon utasításokat találjuk benne, röviden összegezve, melyek az új angol egyházra, az angliai püspökségek szervezésére, az egyházi köz-igazgatásra vonatkoznak :

«Megengedjük neked, hogy a palliumot viselhessed, de csak a szentmise szertartásai végzése alkalmával és oly feltétel alatt, hogy a saját székhelyeden kívül még 12 püspökséget fogsz alapítani. Továbbá kikötjük, hogy a londoni püspök a jövőben mindig a székhelyén tartott zsinaton szenteltessék fel és a palliumot a Szentszéktől kapja. Yorkba (Eboracum) küldj férfit, hogy az ott püspök legyen, erre a fontos tisztségre azt jelöld ki, akit a legalkalmasabbnak tartasz. Adj neki oly megbízatást, hogyha a város és a vidékének lakossága a szent ígéket a lelkébe veszi, 12 püspökséget szervezzen és metropolitává legyen. A te haláloed bekövetkeztéig neked, azután pedig azon püspökök közül senkinek se legyen alárendelve, akiket te felszenteltél vagy a londoni primáspüspökök közül egyiknek is. Az utóbbiak és a yorki püspök közül méltóságban az előzi meg a másikat, akit előbb ordináltak ; mindketten közös tervvel igyekezzenek az egyház javát előmozdítani. Elrendeljük, hogy az általad és a yorki püspök által felszentelt püspökökön kívül a többi leendő püspökök is a te joghatóságod alá tar-
tozzanak.»

A pápai levél mindig általában Britanniáról beszél és olyan területekre is kiterjeszkedik, amelyek nem tartoztak a kenti királysághoz. E helyütt kell megemlékeznünk tehát a hitterjesztés további haladásáról. A Canterburyban székelő Ágoston megszorodott hithirdetői szerteszéledtek a szomszédos királyságokba is. Beda azt írja, hogy ahol egy pap megjelent, odaözönlött a nép, meghajták fejeiket, áldást kértek, örömmel és figyelemmel lesték a beszédet. 604-ben Essex vette be a keresztény hitet s az eddig pogány londoni nép első keresztény püspöke Melitus lett. Edwin, Northumberland királya sem idegenkedett az új tanításoktól. A krisztusi tanítá-

sok elfogadásának kérdését az országgyűlésre bízta. Elsőnek épen a pogány főpap, Coifi nyilatkozott a saját vallásáról: «Királyom, vizsgálj meg az új tant, mert a régi elvesztette erejét. Ha régi isteneink érnének valamit, akkor nekem, a leghívebb szolgáljoknak többet használtak volna.» A főpap után, az egyik előkelő férfiú állott fel s így szólt: «Ó, király . . . azt, hogy az emberi rövid életet mi előzi meg és mi követi, nem tudjuk. Ha ezekről valami biztosabbat tanít az új vallás, úgy kötelességünk elfogadni». Elhatározták, hogy a pogány templomokat felégetik és az új vallásra térnek. A nép bámulva nézte, hogy a főpap lándzsát dob a templomra s hogy ezért a vakmerőségért Odin tüzes nyila nem üti agyon. Paulinus 36 napon át folyton keresztelt; a yorki egyház alapja meg volt vetve. Az első püspök a kitartóan munkás Paulinus lett. Másfél évtized múlva Felix Ostangelnt vezette az egyházba; a század közepéig csaknem mind a hét királyság elfogadta a kereszténységet.

A pápai levélben foglalt rendelkezéseknek Ágoston készségesen törekedett eleget tenni. Megértette a cél nagyszerűségét, melynek megvalósítását tőle az egyház feje méltán elvárta. A cél felé való haladás azonban már az első lépéseknél akadályokba ütközött. A már századokkal előbb megtért őslakók az új térítők iránt bizalmatlanságuknak adtak kifejezést. A másik akadályozó körülményt magában az angol népben találjuk meg. Ágoston szívós kitartásával mindkettőt legyőzte. Sokkal nehezebben ment egy harmadik akadály túlszárnyalása, nevezetesen az angol-szász törvények összességének az egyházjog intézkedéseivel való összhangba hozása. Ágoston bármint fáradzott is, a saját környezete segítségével nem tudta megoldani e feladatot. A nehézséget II pontban a pápai székhez terjesztette fel.

Gergely pápa a hozzája eljutott kérdéseket beható tanulmány tárgyává tette. A levont következtetéseket

mint határozatokat, a csatolt magyarázatokkal együtt egy hosszabb levéllel küldötte el Angliába. Az adott magyarázatok és utasítások lényegesebb pontjairól az alábbi sorokban számolhatunk be: Mindenféle egyházi vagyron és jövedelem négy részre oszlik; egy rész a püspököt és udvarát illeti, hogy abból önmagukat és az érkező vendégeket elláthassák; a második a szolgálatot teljesítő papságé; a harmadik a szegényeké; a negyedik végül letétbe helyezendő, hogy a javításokat eszközöző mestereket és más gazdasági befektetéseket fedezze, valamint, hogy az elemi csapások okozta károkat abból fedezzék.

A papi életmódra a közös életmódot ajánlja: «Neked pedig, mivel a szerzetesi életet megszoktad, nem illik, hogy papjaidtól elkülönítve élj, hanem hogy az alakuló egyházat eredetéhez visszavezessed s az angolok új egyházának példát nyujts a közös életre». Intőszóiraival tehát felhívja, hogy a szerzetesi élet egyszerűségét az angoloknál is honosítsa meg. Máskülönben a papság alsóbb osztályainak életviszonyaira még azt rendeli el, hogy közülök a magasabb egyházi rendet fel nem vett személyek házasodjanak, ha szigorú önmegtartóztatást nem akarnak gyakorolni; de azt is megparancsolja, hogy az ilyenek a papi lakáson kívül lakjanak, fenntartásuk érdekében bizonyos évenkénti javadalmazásban részesüljenek, ahogyan az egyház első korszakából olvashatjuk: «Szétosztaték közöttük úgy, amint kinek-kinek szüksége volt». (Ap. csel. 2, 46.) Szigorúan elrendeli mindazonáltal, hogy lelkiismeretes gondossággal ellen kell őket őrizni avégből, hogy az egyház törvényei és szokásainak megfelelően éljenek, az előírt zsoltárokat énekeljék és a jócselekedeteket gyakorolják. Akik a házasságról lemondanak, azok a kolostorokban társaséletet élnek; ezen okból ne osszák fel a birtokukban levő javakat, sem a mindennapi szükségletükből megmaradó feleslegü-

ket az idegeneknek, vendégeknek és a szegényeknek ne adják, hanem jámbor célokra fordítsák. Gergely mintegy biztosra veszi, hogy a megtartóztatás erényét mindazok gyakorolni fogják, kik az egyházi rendeket felveték. Már elődje, II. Pelagius is elhatározta, hogy a subdiaconusok ne nőszüljenek meg.

Most ismét Ágostonra tér a pápa és a következő szavakat intézi hozzá :

«Mivel az angolok egyházában egyedüli püspök vagy, másként nem lehet, mint, hogy minden segédpüspök közbejötté nélkül fogsz új püspököket szentelni, ha pedig a Galliákból püspökök érkeznének oda, azok tanuk gyanánt a felszentelésnél jelen legyenek. Angliában a püspököket az egymástól nem nagyon távol levő városokban helyezd el úgy, hogy ne legyen nagyon terhes feladat három vagy négy püspököt összehívni, midőn másoknak felszentelése válnék szükségessé. Körülbelül olyan módon eszközöld, ahogyan a világi életben a hitestársak meghívatnak az új jegyesek lakodalmi multságára, hogy sokak jelenlétével az öröm nagyobbíttassék. Nem adunk neked semmi jogot a galliai püspököket illetőleg ; érintetlenül maradjanak az arlesi püspök jogai is, akit elődeink már a legrégibb időktől fogva palliummal ékesítettek fel. Mégis, ha véletlenül Galliában fogsz utazni és a püspökök valamelyikében megrovásra méltó dolgot fogsz találni, azt intsd meg s ha a hanyagot megkorholod, buzdítsad, hogy kötelességének eleget tegyen. Levelet is küldöttünk hozzá, tudniillik Vigiliushoz és felkértük őt, hogy a te munkálkodásoddal egyesítse az övét, ha hozzá érkezel. Ismétlem, hogy téged a galliai püspökök felett semminemű joghatóság sem illet meg. A brit püspököket szintén hatalmad alá rendeljük. A tudatlanokat tanítsad, a gyengéket és betegeket erősítsd, a rosszakat javítsad».

Ágoston egy kérdése a mise szertartására vonatkozott, csodálja, hogy a hit egy, a szertartások különbözők. Erre a pápa így felel :

«A római egyház szokásait ismered . . . de azt tanácsolom, hogyha valami Istennek tetszőbbet fogsz találni bárhol,

azokat szorgalmasan gyűjtögesd össze, hogy az új angol egyházba bevezethessed, mert nem a helyért kell a szokásokat szeretnünk, hanem megfordítva, a helyet kell szeretnünk a jó szokások miatt».

A templomot vagy az egyházat megkárosítókat a szentatya nem kívánja keményen sujtani, rájuk enyhébb büntetést rendel :

«Aki az egyház tulajdonához tartozó valamely tárgyat elidegenít, az ugyan személyi állásához mérten megbüntettessék, de mindig az atyai szeretet nyilatkozzék meg abban, amely a bűnöst megjavítani s a pokol büntetéseitől megszabadítani törekszik. Az eltulajdonított tárgyat szolgáltatassa vissza, de nem többet, hogy úgy ne tűnjék fel eljárásunk, hogy az egyház a szerencsétlen embernek elvett vagyonából akarna meggazdagodni».

A házasság körül hasonlóképen merültek föl bizonyos ellentétek a fölfogásokban, melyek különösen a vérrokonsági fokozatok megállapítását, illetőleg szabályozását tették szükségessé. A pápa rendelkezése idevágólag a következő : Két fitestvér két nőtestvért bármikor akadály nélkül elvehet feleségül, ellenben egyazon családból az anyát vagy nővért nőül venni nem szabad. A házasságkötést a vérrokonok között csak a harmad- és negyedágon engedi meg. Az újonnan megtértek intendők, hogy az isteni törvénytől való félelemből váljanak el, ha a megtérés előtt ilyen tiltott házasságra léptek. Az áldozástól azonban el nem tiltandók, mert tudatlanságból cselekedtek, amiért őket büntetni nem lehet. Ha a házassági frigy megkötése után megtértek a nevezett akadályokba ütköző kötésüket fölbontani nem akarják, mégis eltiltandók az áldozástól, mivel engedetlenséget tanúsítottak az egyházzal szemben.

A megtérteknek a keresztség szentségében való részesítését is szabályozni kellett. A szertartást illetőleg az alább közölt utasítást adta : Semmi akadály sem merül

föl az ellen, hogy az áldott állapotban levő nőt megkereszteljék, mert a termékenység az Isten ajándéka. Megkeresztelhető tehát, mielőtt a szülés által megkönynyebbült, az újszülött ugyancsak azonnal, ha épen halálos veszedelem fenyegeti. Nem intézkedik arra nézve, hogy mit tegyenek a megtérni kívánó nővel, ha szülés előtt halálos betegség vagy veszedelem fenyegeti. Hiányos utasítása a tekintetben is, hogy az időpontot nem jelöli meg, amelynek eléréskor az asszony a szülést követő betegségből fölépülve a templomba avatásra mehet. A férfiakra, helyesebben a férjekre vonatkozólag elrendeli, hogy addig ne közeledjenek feleségeikhez, míg ezek csecsemőiket szoptatják. Az anyák maguk táplálják gyermekeiket és ne bízzák szoptatódjákra.

Az üdvös tanácsok közlésével nem elégedett meg az egyház feje; gondoskodása tovább terjedt, hogy a kezdet nehézségeivel küzdő angol egyházakat a legnélkülözhetetlenebb fölszerelésekkel ellássa, míg tudniillik Ágoston annyira berendezkedhetik, hogy a külső segítségre nem fog rászorulni. Ágoston ugyanis elsősorban ereklyéket kért az oltárokba, hogy misét lehessen mondani. A pápa azonnal elküldötte szent Sixtus vértanu testét, melyhez a kísérőlevélben ezeket jegyzi meg:

«Ha az a test, melyről a nép azt hiszi, hogy vértanu teste csodajelt adva nem fog tűndökölni s ha erről a régiek tanúságot nem fognak tenni, úgy a hívek bizalmatlanok lesznek, azért azon véleményben vagyok, hogy a leghelyesebben fogsz cselekedni, ha a holttestet rejtő helyet teljesen elfalazod és az ereklyéket, melyeket tőlem kértél, más helyre tedd, hogy a nép a biztos dolgot ne mellőzze el s azt tisztelje, amit nem illik tiszteletben részesítenie».

A már Rómából útrakelt Melitus (Melitus) és társaival még egy levelet küldött:

«Mihelyt testvérünkhöz, Ágostonhoz meg fogtok érkezni, mondjátok meg neki az én nevemben, hogy sokáig és sokat

foglalkoztam az angol egyházzal s nekem úgy látszik, hogy a templomaikat nem kell lerombolni, hanem csak a bennük levő bálványokat kell kidobálni, melyek a hit szilárdulását veszélyeztetik. Készítsetek szentelt vizet, ezzel a templomot hintsétek meg, azután emeljetek oltárokat s helyezzétek el azokban a szentek ereklyéit. Ha ugyanis alkalmasan vannak megépítve a templomok, eltöröltetvén ott a gonosz szellem tisztelete, már az igaz Isten szolgálatára lesznek felszentelve, mert ha azon nép látni fogja ama küszöböket, melyeket már megszokott, sokkal jobb lélekkel fog közeledni. Mivel pedig az angolok nagyszámú ökröt szoktak a gonosz szellemeknek feláldozni, nagy ünnepeket kell rendeznetek, minők a templom felavatásának vagy a vértanuknak ünnepe, avagy amikor az ereklyéket helyezitek el. Készítsetek sátrakat és árnyékos helyeket a templomok előtt s az ünnepeket lakomákkal ékesítsétek fel, de úgy, hogy azok a tisztesség törvényeibe ne ütközzenek. Akik az állatokat a gonosz szellemeknek fel szokták áldozni, azokat már előbb öljék le, egyék meg közösen a néppel és adjanak hálát Istennek, akinek ajándékául kell a kapottakat tekinteniök. Így ezek hússal jóllaknak, hogy míg testileg érzékeiknek bizonyos gyönyörűségét megengedtük, belsőleg lelki örömeiket annál könnyebben élvezhessenek. Nem lehet ugyanis másként a keményebb lelkületű embereket rögtön szelidebb erkölcsűekké tenni. A magasba nem egy ugrással, hanem fokozatos haladással kell feljutnunk». (Lib. IX. ep. 71.)

Ágoston a vett tanácsokat és utasításokat átvitte az életbe. Még Gergely életében megalapította a Canterburyban az első érseki székesegyházat. A megvalósítás Ágostoné és társaié, az eszme és irányítása pápáé. Ágoston és Gergely egyformán *Anglia apostolai*. «Gergelyt joggal mondjuk apostolunknak — írja Dudden — mert a többi egyházaknak nem volt apostola, a mienknek igen; ennek mi vagyunk tanubizonyosságai».

II. RÉSZ.

1.

Az egyház szervezete és I. Gergely.

A Krisztus tanítása alapján létesült társaságnak magasztos végcélja érdekében bizonyos szervezetre volt szüksége. Nem hagyható figyelmenkívül, hogy a krisztusi rendelés szerint voltak tanítók és hívők. A tanítók a tan megőrzése és terjesztésére szerveződtek egységes vezetés alá, a híveket a vallási gyakorlat, a sikeresebb védelem és a szent tanok melletti kitartás fűzte egységbe.

Az Üdvözítő mondotta: «Hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek». (Márk. 16, 15.) Kell tehát, hogy az egész világon elterjedjen. A megtért hívek szervezése az apostolokra és segédeikre nehezedett. Az apostolok közt már maga Jézus bizonyos szervezetet létesített, midőn Pétert a többiek fejévé tette. Az isteni rendelésen épült egyházi szervezet a századok folyamán az apostolok utódai alatt természetes kifejlődést nyert.

Péternek az Üdvözítőtől kapott rangját a Szentírás hathatósan támogatja. (Ap. csel. 2, 14; 9, 32—34.) Péter előljár, a többi apostol engedelmeskedik neki. Tudjuk, hogy Péter Róma város híveinek püspökévé lett. Utódját a még élő apostolok fejüknek ismerték el, miként a későbbieket az apostolok utódai, a püspökök. A hívek és az alsópapság vezetőiket követték.

A római egyház püspökének központi állása megnyilvánult az egyházi élet számos terén, főleg a hitcikkelyek ellen irányult támadások elhárításában, az egyházi tör-

vényhozásban és az egyházi kormányzatban. A századokon át folytatott gyakorlat megerősíti főségét, mert a vallási kérdésekben mindig hozzá fordultak a tévhitűek is vizsályaik közepette, miként Arius hívei szintén. A püspökök és a zsinatok ellen nála kerestek orvoslást. A pápa vagy követe elnökölt a zsinatokon, a határozatokat ő szentesítette. A sardicai zsinat a római püspököt *legfőbb ítélőszéknek* jelentette ki.

Nagy Konstantin a keresztény vallást fölszabadította. Ő és utódai védelmükbe vették; ennek ellenértéke a választott pápát megerősítő joguk. A császári megerősítés új bizonyíték a római püspök elsőségére.

A pápa mindig nehéz feladatot teljesített, mert a lelki élet vallásos felügyeletén kívül a világi hatalom elnyomásától is óvnia kellett népeit s ezek mellett a saját lelki-üdvét sem hanyagolhatta el. Akarata rendíthetetlen volt, bár ezer csel leselkedett reá, még sem tévelyítette meg lépéseiben.

Kétségtelen tehát, hogy midőn valaki a súlyos feladatokkal megrakott római püspökséget elvállalta, előbb jól számot vetett magával. Szent Ágoston a püspökökről mondja: «A mi javunkat illetőleg keresztények, a tetteket tekintve püspökök vagyunk». Mennyivel áll ez inkább a római püspökökre!

Az egyházi férfiak önzetlenül cselekedtek, midőn a keresztény vallás terjesztését, a megtértek szervezését és kormányzását vállalkra vették. Nem hírnév, jólét, uralomvágy ösztönözte őket, mert hiszen az üldözés épen az ő személyüket érte.

Hogy az egyházak élén a szent Pál előírása szerint püspökök állhassanak, azért semmi fáradságtól sem riadtak vissza. Tertullianus azt mondja: «Többnyire kipróbált szentéletű férfiakra bízták az egyházak kormányzását». A püspökök a hit és egyház oszlopai, kiken az egésznek épülete nyugszik.

A püspökségek a hitközségből alakultak, élükön a felügyelővel (episcopus).

A vallás szélesebb körű elterjedésével új püspökségek föllállítása vált szükségessé. A szervezet kitágult. Az ősegyházak a későbbiekkel szemben előjogokkal rendelkeztek és tiszteletben részesültek az újabbakkal szemben. Legnagyobb tisztelet jutott a római, jeruzsálemi, antiochiai, alexandriai, majd a konstantinápolyi püspököknek, kiket patriarcháknak neveztek. Utánuk a metropoliták következtek, kik eredetileg a római tartományok fővárosaiban levő püspökök, akik a szomszédos püspöktársaik felett joghatóságot gyakoroltak. A metropolitákkal csaknem egyenlőek valának az érsekek (archiepiscopi).

Az új püspökségek alapításánál metropolitai területen a metropolista, egyebütt a patriarcha vagy a pápa engedélyét kellett kikérni.

A püspöki székek betöltése választás útján történt; választott a papság és a nép. Az eredményes választáshoz elégséges volt a szótöbbség. Rendesen valamely korosabb, szentéletű, tudós, közismert diaconust vagy áldozópapot választottak meg. Megkívánták, hogy állandóan helyben maradjon s egyházait szorgalmasan látogassa.

A nagyobb bizonyosság kedvéért a választásra meghívták a szomszédos egyházak püspökeit. Eljött a metropolita püspökeivel és papjaival; kipuhatolták a szerzetesek, a tanács, az előkelők és a nép kívánságait a megválasztandó jelöltre nézve. Megejtették most a jelölést s utána a választást. Siker esetén a megválasztottat azonnal föl is szentelték. Ha a vélemények szétágtak, úgy a patriarcha vagy a pápa elé került a dolog, aki — ha jónak látta — maga jelölhetett ki egyet.

Nem ment simán a választás gyakran ott, hol a fejedelmeknek külön beavatkozási joguk volt. A császárok a római püspök választásába folytak be, kiknek a keleti püspökök választásánál még több szavuk volt. Geigely

levelei közt is találunk idevonatkozó esetet a Cyriacus választásánál, kit Mauricius emelt a patriarchiai székhelybe. (Lib. VI. ep. 6.) Ugyanilyen tárgyban János püspökhöz pápánk így ír: «...Hálát adunk Istennek, hogy titeket a főpapi tisztségre az egész gyűlés egyetértésével és a legkegyelmesebb császárunk akaratával fölemeltek». (Lib. IV. ep. 8.)

Már ugyanekkor nyugaton is találkozunk a keresztény királyoknak adott joggal, hogy a püspökválasztásba befolyanak, bár a nép és papság választási joga nem szűnt meg. Első nyomára a galliai frank királyoknál akadunk. Szent Medárd életrajzában olvassuk: «Bevégezvén a temetést, a király és az előkelők hozzájárulásával a szentéletű papot, Medárdot az egész nép egyhangú fölkiáltással Vermond és a körülötte levő egyházak püspökévé választotta és fölszenteltetett». Hispaniában a nyugati gót királyok szintén megszerezték a püspökválasztás irányításának jogát. A XII. toledói zsinat mint régi jogukat ismeri el, sőt a püspökségek alapítását is eszközölhetik a toledói metropolita beleegyezésével.

A «servus servorum Dei» címet a főpapok nem általánosan, de kezdettől fogva használták. Akik e címet legelőször felvették, mindenesetre az evangéliumi szavakat forgatták elméjükben; az Údvözítő az elsőségért versengő apostolaihoz így szólt: «Aki első akar lenni közületek, az a ti szolgátok lesz, amiként az ember fia nem jött uralkodni». (Márk 9, 34; Máté 20, 26—27.)

Midőn a választás után a püspökök székeiket elfoglalták, majd a felszentelést megkapták, nyomban a hitvallást adták ki, jelezvén, hogy az apostoli hit alapján állanak. Megígérték, hogy e hitet megőrzik, terjesztik és az eretnekektől megvédik. A pápának engedelmességet fogadtak. Szavukat adták, hogy más egyház jogait és javait sérteni nem fogják, sem az utóbbit eltulajdonítani. A fegyelem fenntartásáért kezességet vál-

laltak. A felszentelésekért és a szentségek kiszolgálásáért ígérték, hogy pénzt nem fogadnak el. Fogadták, hogy az egyház értékeit visszaszerzik, a meglévőket gyarapítják és a tisztségek betöltésénél igazságosan járnak el. Kötelezték magukat a fizetések pontos kiadására és az évenkénti egyházmegyei gyűlés tartására, végül az isteni tisztelet pontos, meghatározott időben való bemutatására.

A székhelyét nem hagyhatja el egyik sem. Erről Justinianus is intézkedik Novelláiban. (Nov. 6, cap. 2.) Az egyház valódi érdeke azonban kivételnek is ad helyet, minő a követség, az ország kormányzása vagy a kancelláriai hivatal, ha ezekre püspököket neveznek ki. Hosszabb távollétük alatt egyházmegyéjüket helyettesükkal kormányoztatják. A súlyos betegség is indokoltá teszi a helyettesek alkalmazását, de sohasem a megyéspüspök határozott beleegyezése nélkül.

A püspökök fontos kötelessége volt a papnevelés. E végből nevelőintézetre és személyekre volt szükség. A növendékek már ekkor két csoportra oszlottak: az idősebbek a püspökök oldalán éltek, velük ettek, imádkoztak és kíséretüket képezték. A fiatalabbak külön nevelésben részesültek egy elüljáró felügyelete alatt. Ilyen nevelést találunk az összes nyugati és keleti egyházakban. Angliában Ágoston magának Gergely pápának rendeletére honosította meg e rendszert.

«Mivel testvérséged a szerzetesi szabályok szerint nevelkedett, elkülönítve nem lehet a saját papjaitól. Az angol egyházban ezt a kölcsönösséget meg kell honosítani, mely eleinte az alakuló egyházban is megvolt; bizonyosságul az egyházatyák tanúsága szól mellette.»

Az egyház kormányzásáról, a papság erkölcsi és szellemi színvonalának megtartásáról tehát elég üdvös törvény intézkedett, sajnosan kell azonban megállapítanunk, hogy már ekkor is akadtak, akik megfeleltek

magasztos hivatásukról. Az eféle egyházi személyek Gergelynek igen sok kellemetlenséget okoztak. Ő ugyanis minden erejével arra törekedett, hogy a papságot a hívek előtt az erényes keresztényi élet példányképeiül mutathassa be. Intézkedései általában gondosan megfontolt eljárásról tesznek bizonyosságot. Papjai elé önmagát állította, de túlzott igényekkel nem lépett fel; a büntetést nem célnak tekintette, hanem eszköznek. Arról is tiszta felfogása volt, hogy a gyarló emberi természet javítása fokozatosan eszközlendő és a siker nem mindig ér fel a reá fordított fáradozással. Ha mégis néha szigorúan járt el, ezt a visszaeső vagy a feddésekre mit sem adó bűnösökkel szemben cselekedte.

Demetrius nápolyi püspököt székéről letette, mert elkövetett bűnei az isteni és emberi törvényekbe ütköztek, így alkalmatlan lett a püspökségre. (Lib. II. ep. 3.) A letétel közlése után levelével felhívta a nápolyiakat, hogy minél előbb válasszanak új püspököt. A választás ellenőrzésére Rómából Pál püspököt rendelte. Pált a nápolyiak jól ismerték, azért sürgették a pápát, hogy őt szentelje fel számukra püspökké. Kérésüket az egyház feje nem teljesítette, úgy vélekedett, hogy ily közvetlenül egyelőre nem avatkozik a választásba. Pált azonban buzdította, hogy a népet és a papságot oktassa. Ha áldozópapra volna szükség, az utóbbiakból a méltóbbakat szentelje fel, a papságnak a szokásos fizetést adja ki. Meghagyja még neki, hogy a szabadonbocsátott rabszolgákat az egyházba vegye fel. (Lib. II. ep. 12.) Midőn Pál üdvös tevékenységgel néhány hónapig foglalatoskodott Nápolyban, kérte a pápát, hogy minél előbb adjon főpásztort a nápolyi egyháznak, mivel nehezebbre esik, hogy a saját székhelyétől, Nepesiától, oly huzamosan távol kell maradnia. (Lib. II. ep. 10.) Gergely nem látta sürgősnek a dolgot, a döntést elodázta, mert szükségesnek tartotta, hogy megbizottja a zilált állapotokat ott tel-

jesen rendbehozza. Pál székhelyére a husvétii istentiszteletek végzésére János papot küldte visitori minőségben, ki az ünnepek után addig maradt ott, míg Pál püspök távol volt.

Az 592. év utolján megtörtént a választás, melynek iratai decemberben jutottak el Rómába. A tudósítás szerint Florentiust, a római egyház subdiaconusát választották meg. Florentius meglepetéssel hallotta a választást, könyezve utasította vissza a megtisztelő bizalmat. A pápának ez nehezeére esett, de nem kényszerítette. Levelet írt Scholasticus herceghez, melyben a néppel egyetértve új választásra hívja fel: «Ha pedig nem találtok magatok között a bizalmatokra érdemes férfit, jelöljétek ki három érdemes egyént, kiknek becsületessége és bölcsesége mindnyájatok előtt ismeretes, küldjétek őket hozzánk az egész lakosság nevében, talán Rómában fognak találni olyan papot, aki a püspökségre alkalmas lesz». (Lib. II. ep. 15.) A közvetítő módozat sem vezetett eredményre. 593 májusában Péter subdiaconusnak, a campaniai egyházi javak kormányzójának parancsolja meg, hogy a népet és a papságot egyetértésre serkentse s azután küldjenek a papok sorából három legméltóbbnak tartott egyént, hogy közülök ő maga válasszon ki egyet. Utasításul adja még: «Azokat pedig intsd meg, hogy az összes püspöki ruhákat, valamint a püspök ellátására szükséges költségeket is magukkal hozzák». (Lib. II. ep. 35.) Az utóbbiakkal azt célozta, hogy a kiszemeltet azonnal fel fogja szentelni. A három kiküldött közt Florentiust is ott látjuk, ki végre engedett és Nápoly püspökévé lett. (Lib. II. ep. 59., 61.)

Florentius rövid ideig kormányzott, mert a halál kiragadta munkaköréből. Utódjául Fortunatust választották meg, ki hamarosan követte Florentiust az örök hazába. Elhunytával a választásra jogosultak ismét két pártra szakadtak s két diaconus, Péter és János között

122 AZ EGYHÁZ SZERVEZETE ÉS I. GERG.

oszlottak meg. A pápa elé került a dolog. A szentatya üzenettel válaszolt :

«Az akaratok ezen különbözősége sem nem új, sem nem gáncsolandó. Megtudtam azonban, hogy Jánosnak még kis leánya van, miért is kell, hogy őt a választásnál mellőzzétek . . . Péter diaconusról az a hír járja, hogy nagyon csekély képzettségű. Tudjátok, hogy a mai időkben az egyháznak, oly férfúra van szüksége, aki nemcsak a lelkek üdvéről, hanem a nyájának biztonságáról is gondoskadjék». (Lib. VII. ep. 75.) Péter diaconusról még egyebet is tud : «Azt is elénk adták Péter diaconusról, hogy a kölcsönadott pénzekért kamatokat fogadott el. Kérlek, hogy az ilyen dolog hitelességét körülményesen kutassátok ki és ha megtette, mást válasszatok, mert a kamatszedőkre kezeinket nem szoktuk feltenni. Ha a vád hamis, jöjjön és a választási határozat okmányát hozza magával». (Lib. VIII. ep. 11.)

A felterjesztett két diaconust mellőzte, helyettük Paschasiust jelölte a püspökségre, kit fel is szentelt. Levélben közölte vele, hogy a Fortunatustól maradt vagyont ne ossza szét addig, míg Anthemius subdiaconus oda nem érkezik a leltározás vezetésére és a leltárba felvett javak szétosztására. (Lib. V. ep. 25.)

A püspököknek a világi ügyekkel való foglalkozását korlátozza a Romanushoz írt levél Basilius püspökről : «Elénk terjesztették, hogy Basilius püspök a világiakhoz hasonlóan világi ügyekkel tölti idejét . . . Az ily természetű foglalatosság úgy őt magát, mint a papi tiszteletet lealacsonyítja. Mihelyt parancsom megkaptad, kényszerítsd őt a szoros papi kötelességei teljesítésére». (Lib. VIII. ep. 11.) Pimenius amalfii püspököt meg is büntette, mert az egyházi kötelességekkel össze nem egyeztethető foglalatosságban találta. Anthemius subdiaconussal előbb megintette, majd midőn nem javult, kolostorba kényszerítette. (Lib. V. ep. 25.)

A riminii papság és a nép közt szintén meg-

hasonlás támadt a püspökválasztás körül. A polgárság jelentékeny része Odeatinus személyében választott főpáasztort, kit felszentelésre Rómába küldtek. Az ellenpárt a Szentszéknél óvást emelt, ezért Gergely vonakodott Odeatinust felszentelni. Meghagyta a választóknak hogy a választási törvény értelmében más személyt válasszanak, vagy pedig «ha városokban senkit sem találtok alkalmasnak a püspökségre, úgy e levelem kézbesítője fog nektek férfiút megnevezni, kit válasszatok meg». A nápolyi és a riminii esetek bizonyítják, hogy a Szentszéknek joga volt a méltatlan egyéneket a püspökségtől visszautasítani. A második választás jelöltjét, Castoriust felszentelte, bár kétsége volt az iránt, hogy mindenben meg fog-e felelni. Kétsége nem volt alaptalan. Rövidesen Leontiust kellett a püspökség visitorául kiküldeni. (Lib. II. ep. 22., 34., 35.)

Sicilia is gondot okozott, hol a syracusai püspökség üresedett meg. Midőn a hírt meghallotta a pápa, Péter subdiaconushoz írt levelet, melyben felhívja, hogy kereszen érdemes egyházi személyt a püspöki székre. Ha nem találna, minél előbb írja meg, hogy az elárvult egyház élére Isten segítségével Rómából állítson egyet. (Lib. II. ep. 18.) Sejtelme bevált, így régi barátját, a szent András kolostor apátját szentelte fel Syracusa püspökévé az 591. év végén. Maximianust egyúttal egész Szicilia területére helyetteséül rendelte és hatalmat adott neki a kisebb ügyek elintézésére. E jogot csak a püspök személyéhez kötötte. (Lib. II. ep. 16.) Azzal is megbízta Maximianust, hogy a taormiai püspököt a Lipari-szigetekre helyezze át, az utóbbit meg felszólította, hogy vonakodás nélkül engedelmeskedjék.

Felix consularis értesítette Gergelyt, hogy vannak Sziciliában a püspökségre alkalmas férfiak. Pápánk azonnal felkérte Maximianust, hogy lépjen velük összeköttetésbe és «ha azokat testileg a püspöki székekre alkal-

masoknak találja, puhatolja ki tudományos készütségüket és erkölcsi állapotukat. Akik megfelelnek, azokat küldje Rómába, hogy valamely megürült helyre fel lehessen őket szentelni».

Sok elfoglaltságot adott az 593-ban Milanóban elhunyt Lőrinc érsek széke. Magnus, a milanói egyház áldozópapja panasszal járult a Szentszékhez, hogy őt Lőrinc érsek jogtalanul kiközösítette. A pápa eleinte üres vádaskodásnak tekintette a dolgot és nem hallgatott a panaszra ; majd behatóbban átvizsgálta az ügyet és Magnust ártatlannak találta. Megengedte, hogy az egyház közösségébe és előbbi hivatalába visszavételessék, de... «ha mégis valami bűne lenne, ettől lelkét csendes bűnbánattal tisztítsa meg». A népet a püspökválasztásnál egyetértésre inti. Az intő szózat hatott, egyakarattal a milanói egyház diaconusát, Constantiust emelték a püspöki székbe. A szabályos eljárás igazolására János subdiaconus ment Genuába, hová a langobardok elől Milanóból a választók is menekültek. «Mihelyt odaérkezel, összehívod a milánóiakat és kitudakolod tőlük, hogy mindnyájan egyetértettek-e Constantius megválasztásában». (Lib. II. ep. 29., 30.) «Ha igenlő választ fogsz kapni, őt régi szokás szerint tekintélyünknel fogva a tartomány püspökeivel szenteltesd fel aképen, hogy a római Szentszék jogai védelemre találjanak».

Itália más részeiből is gyakran jöttek megválasztott püspökjelöltek Rómába, hogy a püspöki szentelést felvegyék. A milanói érsekség területén a püspököket az érsek szentelte fel, az érseket viszont a püspökök. János subdiaconus két levelet vitt, egyet a milanói papságnak, egyet Romanusnak, Itália exarchájának, kinek Constantiust jóindulatába ajánlotta. (Lib. II. ep. 19.) Az elsőlevélben a következőket mondja : «Az általatok megválasztott Constantius diaconust ismerem. Sokáig velem volt, mikor Konstantinápolyban követül tartóz-

kodtam. Személyében semmi gáncsolásra méltót nem találok». (Lib. III. ep. 1.) Constantiust különben is nem késett a pápa üdvözölni, atyai intéseket és palliumot adott neki. A derék főpap 601-ig volt az érseki szék birtokosa, ekkor váratlanul elhunyt. Korai halála a pápát lesújtotta, mert szigorú erkölcsű egyházi férfiú dőlt ki személyében. Fájdalmát a milanói hívekkel és a papsággal is közölte az új választásra felszólító levelében. A választók ugyanis a langobardoktól való félelmükben nem tudták magukat mihez tartani, érdemes férfiút alig tudtak jelölni. «... A jelölteknek csak külsejét ismerem, nem a jellemét, így tehát az Isten iránti tisztelet és a magatok haszna megköveteli, hogy szorgalmasan megvizsgáljátok, ha vajjon ezen férfiúnak korábbi életében nincs-e valami gáncsolni való, mely miatt megérdemlené, hogy a canonok szerint megfenyíttessék és visszavetessék? Azonkívül alkalmas-e a kormányzásra és a fegyelem tartására? Ha méltónak ítélték, akarjuk, hogy jelen levelünk ereje által felszenteljétek. Az pedig, amit hozzátok Agilulf, langobard király írt, titeket ne ijesszen meg, mert sohasem fogunk bele egyezni, hogy bárkitől vagy a langobardoktól választott egyén szenteltessek fel.» A bátrabb kitartás kedvéért Pantaleon szentszéki jegyzőt küldötte hozzájuk. (Lib. IX. ep. 21.)

595-ben a ravennai érseki szék is megürült. A választás ellenőrzésére a pápa Severus, La Cesarina püspökét utasította. Az exarcha jelöltje Donatus archidiaconus volt, ki bűnös életet élt. A másik jelöltet, János áldozópapot sem erősítette meg a pápa. Közös egyetértéssel ezután Maximianust választották meg. Örült a szent- atya a buzgó papnak, megerősítette és palliummal tüntette ki. Maximianus a pápai reformtörekvések híve volt s ahol lehetett, azokat lelkesen pártolta. Igen jól tudta ezt Gergely, azért a következő évben az alábbi intéseket küldte hozzá: «Mivel előttem igen kedves

vagy, a legjobb indulattal buzdítalak, hogy ne legyen nagyobb gondod a pénzre, mint a lelkekre; a püspök egyedül ezek felett őrködjék, mert csakis ezekről fog a mi Urunk számot kérni». (Lib. V. ep. 28.) Az idézett sorok azonban épen nem jelentik azt, hogy Maximianus a pénzgyűjtéssel tulságosan foglalkozott volna, hanem a pápa óvni akarta ettől a hibától és serkentette, hogy fáradozását inkább a lelkek gondozására fordítsa.

A dalmát metropolita halála alkalmat szolgáltatott a pápai széknak, hogy a salonai (Spalato) püspökségre megválasztott, illetőleg megválasztandó püspök személye kérdésében határozzon. Gergely levéllel kívánta eligazítani az ügyet. Felkereste tehát soraival; Antoniust a salonai egyház subdiaconusát, aki a szentszék dalmáciai birtokainak kormányzását vezette. A nevezett levél 593 márciusában kelt; a tárgyunkra vonatkozó része így szól:

«Mihelyest ezen levelet megkapod, késedelem nélkül indítsd meg a mozgalmat azon város papsága és népe között, hogy közös megegyezéssel maguknak püspököt válasszanak. A választás befejezése után a választás lefolyásáról szabályszerűen kiállított decretumot küldd el hozzánk, hogy mi a régi idők szokása szerint a választás hitelességéhez megerősítésünkkel hozzájárulhassunk. Különös óvatossággal őrködjél, hogy a választás vesztegetésekkel vagy az előkelő férfiak pártfogásával meg ne fertőztessék. Aki ugyanis az ilyen törvénytelen és meg nem engedett, tisztességtelen utakon, módokon jut a püspökség magaslatára, az utóbb az őt pártfogolók javára és nem az egyházéra törekszik. Az eféle főpásztor kénytelen a fegyelem lazulását elnézni. Legyen gondod reá, hogy azon egyház vagyona a te jelenlétben leltározassék; a leltárt Respectus diaconusnak és István jegyzőnek add át megőrzés végett azon kötelezettséggel, hogy a kellő időben pontosan számot adjanak róla; jegyezzék meg, hogy kártétel esetén a hiányt a saját javaikból fogják pótolni. Malcus püspöknek pedig mondd meg, hogy e megbizatással ő tovább ne foglalatoskodjék».

Malcus szicíliai püspök volt, most a dalmáciai javak élén állott, de hűtlenül, jobban mondva, pontatlanul járt el feladata teljesítésében, miért is attól a pápa elmozdította. A jelzett levél még utasításokat tartalmaz Antonius részére: «A szükséges költségeket a vagyonekezelő be fogja szolgáltatni, ki azon tisztséggel meg volt bízva, midőn a püspök meghalt és az utódnak számon adja». (Lib. II. ep. 32.)

Natalis halála után az általa letett Honoratus archidiaconus a pápától felmentést nyert. Hogy az elköltözött méltatlanul bánt Honoratusszal, ezt bizonyítja az a tény, mely szerint a pápaság és a nép nagy többsége őt püspökkévé választotta. Egyesek azonban bűnrészeségük tudatában félték szigorúságától. Hogy a lelkiismeret nyomásától szabaduljanak, követeket küldöttek Rómába, remélték ugyanis, hogy Gergelyt téves tudósításukkal a megerősítéstől visszatarthatják. Ármánykodásuk meghiúsult, a Szentszék helyben hagyta Honoratus megválasztását. A bűnös lelkiismeret sehogy sem tudott a befejezett állapotokba belenyugodni. A pápai széktől makacs megátalkodottságukban a jog és törvény ellenére a világi hatalom itéletével akartak elégtételt szerezni. A császárhoz folyamodtak, tőle kérték, hogy a pápa intézkedését semmisítse meg, valamint, hogy a saját jelöltjüknek, Maximusnak a megerősítést adja meg. Kérésük sikeresebb elérésére támogató közbenjáról az exarchát is megkeresték, akit ajándékokkal megvesztegettek. (Lib. II. ep. 46.; IV. ep. 34.). Utoljára céljuk elérése érdekében még az erőszakos eszközök felhasználásától sem riadtak vissza. A székvárosban zavart idéztek elő; tettelegességre került a sor, amennyiben az ellenpárti papságot ütlegekkel illeték s Antonius subdiaconust megölték volna, ha idejében el nem menekül. Midőn Gergely a történekről ki-merítőbb értesülést szerzett, levelével a dalmát püspö-

köket kereste fel, szent Péter tekintélyénél fogva megtiltotta nekik, hogy Maximust felszenteljék, mert ellenkező esetben kiközösíti őket. Példaadásul Maximust azonnal ki is kiközösítette. 594 februárjában ennek dacára is Maximus mozgalmat kezdett indítani, sőt új híveket toborozva április derekán fegyveres erővel betolakodott a püspökségbe. A pápa elég jókor hallomást szerzett arról, hogy Maximus az erőszakoskodásait egy koholt császári levéllel igazolja, nyomban levelet írt Salonába, amely levelében Maximus iratát hamisnak jelenti ki: «Nem ismerjük ugyanis a te életedet, sem a császár akaratát, ki nem szokott beleavatkozni a püspökök ügyeibe, hogy a mi vétkeinknek részesévé ne legyen. Ennélfogva nem fogadhatjuk el törvényes felszentelésnek a kiközösítettektől a kiközösítetten végrehajtott szertartást és a amíg a császárnak vagy követleinek leveleiből nem értesülünk, hogy téged valóban az ő rendeletére szenteltek fel, megtiltjuk neked és azoknak, akik téged felszenteltek, hogy valami papi teendőt végezzetek, vagy az oltárhoz közeledjetek, mielőtt a mi feleletünket meg nem kapjátok. Ezeket a kiátkozás terhe alatt parancsoljuk». (Lib. III. ep. 20.).

Gergelynek pápasága utolsó éveiben még az anconai püspökséget kellett betöltenie. A választók a püspökségre három érdemes férfiút találtak, ú. m. Florentinust, az anconai egyház archidiaconusát, Rusticust, ugyanezen egyház diaconusát és Florentius ravennai diaconust. A pápa a fennforgó ügyben az egyik püspökhöz így ír: «Hallottuk, hogy Florentinus tudja a Szentírást, de igen öreg és annyira fősvény meg kevésbé vendégszerető, hogy ebédre hozzá soha egy barátja sem teszi be a lábát. Ezenkívül a szent evangéliumok előtt esküvel arra kötelezte magát, hogy a püspökséget sohasem fogja elfogadni. Rusticus diaconust éber embernek mondják, a szoltárokat azonban nem tudja. Florentiusról azt tud-

juk, hogy igen szorgalmas, de máskülönben észtehetőségét nem ismerjük. Ennélfogva Armenius testvérünkkel, a visitatorral menj gyorsan Anconába, hol mindent részletesen végy szemügyre. Ha Florentiust választják meg, az ő beleegyezését is kívánják, amit mégis rendeltünk erejénél fogva ne adjon meg, hogy olyannak ne tűnjék fel, mintha akarata ellenére jutott volna a püspökségbe. (Lib. XII. ep. 6.)

Igy törekedett pápánk a püspökök választását ellenőrizni, hogy a visszaéléseknek elejét vegye.

Amilyen odaadó buzgalommal őrködött a püspök-választások felett, épen olyan jóakaró figyelemmel kísérte a főpásztorok működését. Ahol szükségét látta, felemelte szavát és vagy atyai intelmek alakjában, vagy szigorú paranccsal, elvétve büntetéssel igyekezett testvéreit a helyes útra visszavezetni.

Az első komolyabb intésben a ravennai érsek részesült. Gergelynek ugyanis nem tetszett, hogy János az exarchákban bízva, nemcsak a szomszédos püspököket, kiknek egy része alája tartozott, hanem a metropolitákat is a saját felsőbbségének elismerésére kötelezte. Azt is megtudta a pápa, hogy a templomi díszül szolgáló palliumot a nyilvános könyörgéseknél is használja. Castorius római jegyzővel levelet küldött hozzá, melyben kemény szavakkal megfeddette őt. (Lib. II. ep. 55.) János némileg alázatosan, de védte a palliumviselés jogát. Mentségül felhozta, hogy Rómában is viselik az áldozópapok a mappát s a diaconusok szintén hasonló kedvezményt élveznek. A szentatya erre korholó levélben szólt Jánoshoz: «Hogyan ragadhatod magad a mentegetőzések lejtős útjára, midőn azon időben hamuval behintve és ciliciummal övezetten jajgatnod kellene, holott te a népsokaság között nyilvános tereken ezen ékességgel feldiszítve lépdelsz. Tagadod-e, hogy azt csak a templom belsejében szabad viselned? Vagy követed más metro-

politák szokásait, vagy ellenkező esetben hiába állítod engedelmességedet. A nálunk nyilvántartott jegyzékeinket átvizsgáltattuk, de a te cselekedetednek bizonyítékát sehol sem találtuk. Péter diaconust, Gaudiosus védőt és Mihály primiceriust megkérdeztük, kik elődünk követői voltak Ravennában. Ezek mind tagadták, hogy te valamikor előttük palliumot viseltél volna. Ugyanezt a mi papjaink is tagadják». (Lib. II. ep. 54.) A határozott pápai tilalomra sem nyugodott meg az érsek, hanem az exarchát és más előkelőket kérte fel, hogy ügyét a Szent-széknél pártfogolják. Miután a pápa hiteles adatokból meggyőződött, hogy János elődei némely szentek, minők Keresztelő szent János, szent Péter és Pál, szent Apollinaris ünnepein a könyörgéseknél használták a palliumot, megengedte, hogy a fenti három ünnepen és a püspökké-szentelés évfordulóján viselhesse. (Lib. IV. ep. 11.) János most sem hallgatott a feddő szavakra, tovább ellenkezett. Ekkor dorgáló levéllel szorította őt a pápa a Szentszék iránti köteles engedelmességre :

«Különösen lesújt, hogy kétszínűen írsz hozzám. Másrészt feltűnő, hogy ifjak és újoncok módjára kapkodsz ; hogy szokatlan és keserű tréfákban gyönyörűségedet találsz azokat ócsárlod, kiket jelenlétükben dicsérsz . . . Végre kevélységednek legsúlyosabb bizonyítéka az, hogy a templomon kívül nem szűnsz meg palliumot viselni. Mindezekből világos, hogy a püspöki tisztséget külső fitogtatásra használod fel, nem pedig a belső meggyőződés kimutatására . . . Ne szavakkal, hanem életed megjobbításával válaszolj nekem, akkor majd hitelt fogok adni szavaidnak is». (Lib. IV. ep. 15.)

Intelmeket találunk a levelek során Januarius cagliari püspökhöz is, ki ellen Rómában már több feljelentést tettek, hogy igen haragos, türelmetlen ember, hogy híveivel szemben olykor az erőszakosságtól sem retten vissza. A feljelentéseket kezdetben a pápa alacsony okokból eredő rágalmaknak vette. Utóbb Cyriacus meg-

erősítette a panaszokat, mire Januariust levelében megfeddette :

«Ez alkalommal is kímélem a te ősz fejedet s buzdítalak szerencsétlen öreg! végre hagyd abba különös viselkedésedet s amiket lelked könnyelműségéből vétkeztél, javítsd meg. Minél közelebb vagy a halálhoz, annál inkább kell félned Isten ítéletétől. Súlyosabb észrevételre méltók a te bűneid, de úgy véljük, hogy öregségedre és együgyűségedre is kell e tekintetben valamit adnunk. Azoknak pedig, akiknek tanácsait követed, megparancsoljuk, hogy két hónapig az egyház kebeléből kiközösítve legyenek». (Lib. II. ep. 34.)

Midőn Gergely a javulás biztos jeleiről hírt kapott, szelidebb hangú levelet írt Januariushoz :

«Emlékezz meg arról, hogy nem a világi, ideiglenes javak gondozását vállaltad el, midőn a püspöki rendet felvetted, hanem a lelkek kormányzását. Egyedül az legyen szíved vonzalma, hogy a tieidnek üdvösségét előmozdítsad. Különből eredtek, hogy ezen intéseim nem a lelkem fájdalomából eredtek, hanem a testvéri szeretetből». (Lib. II. ep. 35.)

Januarius az atyai intelmet magáévá tette. Ujabb összeköttetésre öt évvel később akadunk, mikor Januarius még él ugyan, de annyira elgyengült, hogy az egyházi teendők ellátására képtelen. A beteges öregség miatt a pápa kénytelen az egyházi ügyek és az isteni tisztelet végzését Vitalisra bízni, figyelmeztette arra is, hogy a szomszédos püspökségeket ne a saját papjaival töltsse be, «mert ellenkező esetben ezt a legalkalmasabb férfiatól fosztaná meg».

«Megírtátok azt is, hogy testvérünk, Januarius, az isteni tisztelet alatt gyakran rosszul lesz . . . s azt csak a fájdalom szüntével, a canonok megszegésével tudja folytatni. Ebből kiindulva némelyekben kétség támadt, hogy vajjon szabad-e neki vétkezés nélkül magához venni, amit consecratio által az Úr testévé és vérévé változtatott. A kéte-lyekkel szemben határozottan megállapítjuk, hogy minden

132 AZ EGYHÁZ SZERVEZETE ÉS I. GERG.

lelkifurdalás nélkül áldozhatik, mivel az *áldozatot bemutató betegségétől nem függ a szent titok áldása*. Ennek dacára magánúton testvérünket meg kell intenetek, hogy a nép elé ne járuljon, mikor a fájdalmas roham érzései feltámadni készülnek testében. Megeshetnék ugyanis, hogy ily állapotban a kislelkűek előtt a megvetésnek tenné ki magát». (Lib. II. ep. 59.)

Egyházfői hatalmánál fogva megfeddette azokat a püspököket is, kik a püspöki hivataluknak köteles teendőin kívül mással foglalkoztak, ha mindjárt szellemi munka, például tanítás volt az. Ide vonatkozólag írt a viennei püspöknek, Dezsőnek; e püspököt keményen megrója, mivel az iskolában nyelvtant tanított. Szerinte ugyanis a nyelvtanítók a költők műveit magyarázzák, amely tevékenységük nem jár a bálványozás veszélye nélkül:

«Ki mondja a püspöknek, hogy egy ugyanazon szájjal Jupitert és Jézus Krisztust hirdesse? Szörnyűség, hogy a püspök ilyeneket cselekszik, holott ezek még a jámbor laikusokhoz sem illenek. Ennélfogva gondosan utána fogok kutatni a dolog igazságának. Ha azt fogom tapasztalni, hogy a rólad elterjesztett hírek hamisak, Istennek igaz lelki megnyugvással hálát fogok adni». (Lib. IX. ep. 48.)

Vannak protestáns tudósok, kik az idézett sorok miatt megtámadják a pápát; bűnül tudják be neki, sötét, elfogult szerzetesnek, az igazi tudomány elől elzárkózó papnak nevezik, aki maga sem értette át az ókori tudományok nagy értékét és másoknak is eltiltotta azok tanulmányát. Azt a vádat is felhozzák ellene, hogy a régi klasszikus műveket elkallódni engedte, ha ugyan némelyeket meg nem semmisített. Mi a keresztény vallás szempontjából az eféle vádakot könnyelműeknek, céltudatos elfogultságból származottaknak minősítjük. A pápa levelének minden sorát helyesnek és helyénvalónak találjuk. Helyesnek azért, mert a püspöknek nem a pogány írók műveinek fejtegetése a feladata, hanem a hit

terjesztése, ápolása, a Szentírás és a szentatyák műveinek magyarázása. Helyénvaló a pápai intelem, mert vele nem semmisíti meg a görög-római irodalom remekeit, de értelmezésüket mellőzendőnek tartja, hogy a zsenge egyházat a pogányságba való visszaeséstől megóvja.

Az a vád Gergely ellen, hogy nem volt érzéke az ókori irodalom és művészet iránt, alávaló rágalom. A sötét szerzetesi, az igaz tudománytól elzárkózó papi tulajdonságainak valódiságáról vitatkozni szükségtelen. Elég cáfolat az ő tudományos, irodalmi és művészi tevékenysége. Ehhez foghatót sem előtte, sem utána hosszú ideig nem fedezhetünk fel. A klasszikus művek elkallódtatása a legüresebb ráfogás, mit adatokkal bizonyítani nem tudnak.

*

Gergely a *Róma püspöke*, *Itália primása*, a *Nyugat patriarchája* címei mellett méltán viselhetne volna az *egész keresztény egyház jeje* címét. Levelei közül feleszámúval tudjuk igazolni, hogy — némi múltó ellentétek leszámításával — elsőségét általában e korszak viszonyai veszéllyel nem fenyegették. Az elsőbbségből bizonyos jogok következtek, melyeknek összességét *pápai joghatóságnak* nevezzük. A joghatóság kiterjedt az egész anyaszentegyházra, de a hatalom tartalma még nem volt kellő világossággal körvonalazva. Legközvetlenebb befolyása volt Itáliára, a szomszédos országokra és Afrika északnyugati partjaira. Az egyház többi hívei felett jogait ellenőrzőként érvényesítette. Itáliában személyesen intézkedett. A nyugati és keleti országokban maga helyett vicariusokat nevezett ki, így Galliában az arlesi püspököt, Illyriában a thessaloniceit stb. Konstantinápolyban állandóan követet tartott, ki a keleti patriarchákra ügyelt fel, de egyházuk belügyeibe nem nyult bele. A pápa főtörekvése oda irányult, hogy a keleti négy patriarchával jól összeférjen. Ha valamelyik ha-

134 AZ EGYHÁZ SZERVEZETE ÉS I. GERG.

talmi körét átlépte, az illetőt megintette vagy megfenyítette.

Sok egyenetlenséget szítottak a konstantinápolyi patriarchák. A császárok is fokozták a nagyratörőbbek túlzott vágyait. Gergelynek bőjtőlő János patriarchával kellett hosszasan foglalkoznia. Követe által ezt az *egyetemes püspök* cím miatt kétszer is megintette. Midőn a jóakarató intések nem használtak, az 595. év folyamán, a pápa több levéllel tett kísérletet a kiegyenlítésre. Az első levelében így ír :

«Az Isten elrejtett ítéleteitől rettegek, mivel János, a szentéletű férfiú . . . és alázatos ember rokonainak nyelvétől félrevezetve, a kevélységre tör ; a helytelen név kívánásával ahhoz törekszik hasonló lenni, aki míg büszkén Istenhez akart hasonlítani, a neki adott kegyelem sokaságát elvesztette. Bizonyára Péter apostol az egyháznak első tagja volt ; Pál, András és János mi mások voltak, mint az egyes hívő csoportok fejei ? És mégis egy fej alatt mindnyájan az egyháznak tagjai . . . Szentséged pedig ismerje fel, hogy mennyire felfuvalkodik az, aki önmagát azon névvel kívánja neveztetni, amellyel eddig senki sem merészelt előállani . . . Nem vette fel senki, hogy úgy ne látszék, mintha a testvéreitől megtagadná» (Lib. IV. ep. 39.)

A második levelében valamivel eltérőbb a hang :

« . . . Nem tudom, honnan jutott eszedbe egy eddig halhatlan név bitorlása, mely az összes testvéreidnek botránnyul szolgálhat. Különösen amiatt csodálkozom, hogy te a püspökséget kezdettől fogva el akartad kerülni, most pedig, hogy elnyerted, ilyeneket forgatsz eszedben, mintha bizony azt túlzott utánjárással kerested volna. A püspöki névre magadat méltatlannak vallottad, most azonban azt kívánod, hogy ugyanezen névvel egyedül téged tiszteljenek meg . . . Attól kezdve, hogy engem az egyház hajójának kormányához választottak, Sabinianus diaconussal intettek meg. És mivel az emberi test sebeit gyengéd bánásmóddal kell gyógyítani, mielőtt a vasat alkalmaznánk, esedezve kérek s a szeretetnek legőszintébb hangján ser-

kentelek, hogy az oktalan hízlegéseikkel téged rossz útra csábító jóakaródat távolítsd el környezetedből». (Lib. IV. ep. 38.)

A patriarchának rokonain kívül barátai is hízelegtek, kiknek a császárhoz szabad bemenetelük volt. A hasonló irányú rábeszélést illetőleg az előbb említetteknel a keleti püspökök számos tagja sem maradt hátrább. Záradékol figyelmeztetést olvasunk Jánoshoz, mely őt az alázatosság erényére buzdítja. Ugyanilyen szellemben írt Gergely követéhez, Sabinianushoz, kivel közli, János patriarcha bűneit: «... Azt reméli ugyanis, hogy hiú törekvésével egyet fogok érteni; ha hallgatok a császárra, vagy, ha nem, a fejedelmet magam iránt ellenséggé fogom tenni. *Én mindig az egyenes úton fogok járni; ebben a dologban senkitől sem félek, csupán az Istentől.* De téged se félemlítsen meg bármiféle körülmény. Akármilyen nagy dolgot mutasson neked a világ, azt az igazság iránti szeretetből vedd meg»...

János, a levélváltások alatt elköltözött az élők sorából, de nagyratörő terve túlélte. Közvetlen utódja, Cyriacus, ugyan nem elevenítette fel, mégis tartani lehetett attól, hogy végleg kialudni nem hagyja. Ezért midőn a keleti püspököket zsinatra hívta össze Konstantinápolyba, a pápa tisztán óvatosságból levéllel kereste fel Eulogius és Anastasius patriarchákat.

Tudjuk, hogy Gergely az egyetemes püspök címről hallani sem akart. Midőn Eulogius alexandriai patriarcha egyik levelében e címmel illette, kemény szavakkal korholta meg:

«Amit kívánok, annál többet ne tegyen előttem oly igen szeretett szentségtek, mivel magatoktól veszitek el és másnak adjátok tulzott mértékkel azt, mint ahogyan azt az egész követelné. Én ugyanis nem szavakban keresem a boldogulást, hanem az erkölcsökben. Ugy vélem, hogy az a tisztelet engem nem illet meg, amelyről felismerem, hogy

136 AZ EGYHÁZ SZERVEZETE ÉS I. GERG.

társaimét általa elveszítem. *Az én megtiszteltetésem az egész egyház tisztelete, az én tiszteletem társainnak egyetlen életeveje.* Ha szentségtek engem egyetemes püspöknek mond és társai is ezt teszik, megtagadják önmaguktól, hogy püspökök . . . De távol legyen ez ; vonuljanak háttérbe a szavak, melyek a hiúságot csak felfujják és a szeretetet megsebesítik». (Lib. IV. ep. 16.)

Az önérzetes alázatosság embere pápánk s ezen alázatosságot utódaira is áthagyományozta azáltal, hogy levelei, hivatalos iratai elején magát «az Isten szolgálójának szolgálója» címmel jelezte. Az első volt az egyház fejei közül, aki ezt tette, miként János diaconus feljegyezte.

Az egyetemes püspöki címről más levelében még így nyilatkozik :

«Buzdítalak és tanácsolom, hogy közületek senki se járuljon hozzá helyeslésével e név bitorlásához. Oly iratot senki el ne fogadjon vagy aláírásával meg ne erősítsen, melyben a fenti cím olvasható. Arról is értesítettek, hogy titeket Konstantinápolyba zsinatra hívtak. Hogy pedig valaki meg ne csaljon — bár a Szentszék tekintélye nélkül mit sem határozhattok — mégis intelek titeket és Isten előtt kérlek, hogy bármely emberek részéről jövő hízelgéseknek, ígéreteknek vagy fenyegetéseknek ne engedjete, hanem . . . a jó pásztorok szokása szerint püspöki erélyetekkel a legbátrabban szegüljete ellen annak, aki az egyház szakadását célozza. Ha pedig ama gyűlöletes címről semmi említés sem történik, gondosan őrkdjete, hogy bármely széknek vagy személynek előjoga, vagy a canonok valamivel is megsértessenek. Ha valaki közületek a canonokat meg fogja sérteni vagy az ezen levélben foglaltaknak nem engedelmeskedik, azt haladéktalanul a szent Péter közösségéből kizárjuk». (Lib. VII. ep. 7.)

A kidomborítottuk legfőbb főpásztori hatalmánál fogva joga volt a pápának, hogy a meglevő püspökségeket szaporítsa, kevesbítse, megszüntesse, többet egyesítsen, a terjedelmesekből újakat alakítson. Leveleiben e hatal-

mának bizonyítására bőséges példát találunk. Önkényesen egyszer sem járt el, cselekedeteit mindig a megokolt körülmények igazolják.

Midőn ugyanis a langobardok mintegy 60 várost elhamvasztottak, a nép papjaival együtt elmenekült, úgy-hogy alig maradt hívő és pap a feldúlt telepeken. Nem volt, aki a halottakat eltemesse, a néhány született csecsemőt megkeresztelje. A pápára várt, hogy gondoskodjék a csekély helyben maradt hívőkről. Elhatározta tehát, hogy a régi püspökségek területén lakó gyér lakosságot a szomszédos püspökök vezetésére bízza. Munkájának keresztülvitelében segítségére voltak az érdekelt püspökök is. Így Bacanda formiai (Mola di Gaëta) püspök kérte Gergelyt, hogy a traettói egyház területét a sajátjával egyesíthesse, mert ott papok és hívők alig találhatók. (Lib. VII. ep. 7.) Felemlítette, hogy a bekebelezés által a saját egyháza szegénységén akar segíteni. Méltányos kérését a Szentszék teljesítette és az egyházmegyét minden jogaival és jövedelmeivel, egyesítette.

Midőn a szentatya tudomására juttatták, hogy a piombinói egyházmegye szintén annyira áldozatául esett a barbárok dúlásainak, hogy csak elvétve maradt nép és pásztor, Balbinus rucellei püspökhöz levelet küldött, hogy a visitori hivatalt vállalja el és állítson a székváros hitközsége élére egy áldozópapot, még pedig kardinálist, kinek három áldozópap és két diaconus segítőtje legyen. (Lib. I. ep. 15.) Itt megjegyezni kívánjuk, hogy a kardinális elnevezés alatt a javadalmas, beiktatott papot kell érteni.

A pápai intézkedésnek kell tulajdonítanunk, hogy Felix, sipontói püspök rendeletet kapott, melynél fogva a Canosában levő plébániára két áldozópapot kellett helyeznie. (Lib. I. ep. 51.) A misenói és cumei egymással szomszédos egyházak hasonlóképen nagyon el-

pusztultak, ezért a pápai széktől engedelmet kértek és nyertek, hogy egyesüljenek. Mivel két püspökre nem volt szükség, Benenatus püspök lett az egyesített területek lelki kormányzója. Ugyanilyen okokból egyesítette a velletrii és trestaberneit. János püspöknek meghagyta, hogy eddigi székhelyéről távozzék el s oda menjen át, hol az ellenség támadásaitól biztosabb lehet. (Lib. II. ep. 31., 35.)

Agnelus fondii püspök megválasztván a terracinai püspöki székre, a pápa szívesen hozzájárult, hogy a fondii megyét a terracinaival egybekapcsolja, mert az utóbbit a háború teljességgel feldúlta. Az egyesítés tényével azonban az egyház címét megsemmisíteni nem engedte. (Lib. II. ep. 25.)

Az ellenséges beütések Illyria számos püspökét fosztották meg székhelyétől. Az elűzötteket a császár magához Konstantinápolyba hívta, hol a szükséges lakást, ruhát és élelmiszereket megkapták. Gergely jóindulatú tanácsaival engedelmességre serkentette testvéreit, nem annyira, hogy a császárt támogassa, hanem inkább azt hangsúlyozta előttük, hogy az Isten parancsát kövessék, amely most a császári meghívásban nyilatkozik. (Lib. I. ep. 43.) Figyelmezteti továbbá testvéreit, hogy azon egyházakban, amelyekben befogadták őket, semmi joghatóságot ne gyakoroljanak. Az így elűzött Márton püspök nem remélhette, hogy rövidesen visszatérhet székhelyére, azért a pápától a Corsica szigetén fekvő és régen megüresedett aleriai püspökséget kérte. (Lib. II. ep. 10.) A kérés elől nem tért ki a pápa, de csak kisegítő püspöki minőségben rendelte oda.

Alcyson corfui püspök panasszal fordult Rómához, hogy őt János evoriai püspök elűzte. Az utóbbi a bárbar területekről jött és a császár engedélyére hivatkozva püspöki joghatóságot akart gyakorolni. Alcyson az ügyet a császárhoz terjesztette fel, ki azt András nicopolisi

érsekhez utasította. András megerősítette Alcyson püspöki jogait, Jánost pedig bitorlónak jelentette ki. Az érseki döntést a pápa is helybenhagyta. Jánosnak tola-
kodó viselkedése miatt oly feltétel alatt engedte meg a további ottidőzést, hogy a barbárok eltakarodása után késedelem nélkül siessen vissza elhagyott székhelyére. Intézkedéseit a Bonifacius konstantinápolyi követéhez írt levelében olvashatjuk :

«Minthogy a szóbanforgó ügyben a császár tudomására hamisan hozták az adatokat, úgy gondoltuk, hogy elégséges, ha a mi véleményünket nem hirdetik ki, nehogy oly szinezete légyen az egész dolognak, hogy mi az ő parancsait megvetni akarnánk, amitől Isten mentsen úgy engem, mint titeket is. Ennélfogva az ügy valódi állapotáról a császárt fel fogod világosítani ; ki fogod eszközölni, hogy véleményünk a császár beleegyezésével azon helyre küldessék s ha teheted, a parancs végrehajtás céljából átadassék». (Lib. XII. ep. 5.)

Ahol szükségét látta, ott az egyház békéje érdekében, a világi hatalom segítségét is igénybe vette. Ilyen eset volt a trieszti, hol Firminus püspök a szakadárságot elhagyta és az egyház kebelébe visszatért. Visszatéréséről Firminus értesítette a pápát. Gergely a kedvező hírt örömmel fogadta, gyors intézkedéssel Severus gradói püspököt megbízta, hogy az egyesült főpapot helyezze vissza székébe. A nép egy részének ellenkezése a visszahelyezést megakadályozta, sőt egyesek nyílt lázadást szítottak. A pápa Gallicinus utódjához, Smaragdushoz fordult, hogy a mozgalmat csendesítse le :

«Mivel közelebb lakol ama helyekhez, behatóbban kikapasztalhattad, hogy Firminus testvérünknek mennyit kell elviselnie, ezért kérek, küldj rendeletet az Istriában levő helyetteseidnek, hogy a püspök nyugalma felett őrködjenek». . . (Lib. XI. ep. 40.)

Pápai hatalmánál fogva fegyelmi ügyekben a keleti egyházak felett is őrködött. Ily természetű összeköttetésre János konstantinápolyi patriarcha adott alkal-

mat, ki a chalcedoni egyház áldozópapját és Athanasiust, az isauriai egyház áldozárát az egyház törvényei ellenére botbüntetéssel fenyegette. Gergely a bántalmazott papokat oltalmába vette. János kegyetlen cselekedetét szigorúan megróttta a hozzá küldött levelében. Mivel e levelére hosszabb idő elteltével sem kapott választ, egy másik levélben dorgálta meg a patriarchát, ki úgy viselkedett, mintha a történekről semmit sem tudna. A canonicok tiszteletben tartását köti lelkére: «Mit mondanak az olyan püspökről, aki ostorral retteget másokat. Igen jól tudja testvérséged, amit szent Pál mond: «Hirdesd az ígét, büntess, fenyegecs, ints minden türelemmel és oktatással, de az hallatlan és új neme a tanításnak, melyet valaki ütésekkkel végez». A vizsgálattal követét, Sabinianust, bízza meg. «Azt óhajtom, hogy ő olyannak találjon, amilyennek egykor Konstantinápolyban ismeretek.»

Eulogius alexandriai és Anastasius antiochiai patriarchákkal fennálló barátságát már kimutattuk. Anastasiust ellenfelei elűzték székhelyéről. 23 évig volt száműzetésben, de 593-ban, előde halála után visszanyerte püspöki székét. Gergely ugyanis minden erejét és befolyását latbavetette, hogy a császárt a száműzési parancs visszavonására bírja. Fáradozása végre is, sikerrel járt. A közbenjárás kiviláglik a pápa leveléből: «Minden rábeszélő tehetségemmel hatottam a haragos császárra, hogy Anastasiust az előbbi méltóságába, helyezze vissza». Figyelemreméltó a patriarchához küldött zsinati levele is: «Elöttem ön mindig az lesz, ahová a Mindenható emelte s nem annak fogom tekinteni, amivé az emberi akaratosság teszi». 598-ban a szintén Anastasius nevű, melléknevén sinaita, következett a patriarchai széken, kit a pápa tiszta életéért és igaz hitéért dicsérettel említ.

A jeruzsálemi patriarchával szemben is felsőbb hatalomként lép fel, bár ez egyház ösiségét elismeri. Az ú. n.

zsinati levelében örül, hogy Izsák patriarcha siet részt venni a megmentő bárka felépítésében. Az egyedül üdvözítő egyház valóban hű képe a Noé egyetlen mentőbárkájának. Amint ez elromolhatlan fából volt összeácsolva, úgy az az erős és a jó munkálásában állhatatos lelkekből épült fel. A bárka élén a kormányosnak kell állani, aki a vezetés terhét felelőség mellett magára vállalja . . . a bentlevőket a boldogság révébe juttatja.» A patriarcha és Neas hitvitájában, szelidségre inti.

Az előadottakban kimutattuk a pápa egyházi főségét a gyakorlatban is. Láttuk, hogy a VII. század elején, a Földközi-tenger környékén a kereszténység túlnyomóan egységes volt, melyet Afrikában az eretnokségek több faja zaklatott még, de az európai tévelyek kiveszőben valának. Kisebb szakadárságok is jelentkeztek, de Gergely megszüntetésükre lehetőleg mindent elkövetett s így állandóakká nem lettek.

2.

A szerzetesség és I. Gergely.

Gergely pápáról tudjuk már, hogy élete egy részét az általa alapított szent András-kolostorban töltötte, mint szerzetes és innen emelkedett a pápai székre. A megszokott kolostori élet rendjével ezután sem szakított. Ahol tehetette, igyekezetét mindenütt arra fordította, hogy a szerzetesi intézményt terjessze. akik akadályt gördítettek útjába, azokat szigorú fenytékkal sújtotta. Értékelte a kolostor fegyelmező erejét s azon volt, hogy a korszak romlottságával papságát a szerzetesi étellel közel egyező szellemben nevelje.

Ha az egyház feje így lelkesedett a szerzetesi intézményért, önként fölmerül a kérdés, hogy mi a szerzetesség? milyen álláspontot foglal el irányában? védi-e? fejleszti-e? hoz-e be üdvös reformokat?

A szerzetesség az emberi léleknek azon sajátosságában leli eredetét, mellyel a világtól elfordulni és az isteni tökéletesség felé haladni akar. Benső, titokzatos vonzódása ez a léleknek, mely minden korban észlelhető volt, de kifejező alakját tekintve eltért.

A szerzetesség eszméi azonosak magával a kereszténységével. Habár közös az eszméi alap, mindamelllett a szerzetesség a kereszténységnek magasabb rendű intézménye, mely hivatva van az embert az Üdvözítő életének utánzása által Istenhez közelebb emelni. Magasabb lelki élet ez az evangéliumi tanácsok alapján, melyekről Krisztus Urunk azt mondja : «Ki felfoghatja, fogja fel» ; és «Senki sincs, aki elhagyta apját vagy anyját, vagy

fiait vagy földeit érettem és az evangéliumért, aki százan nyert neyerjen... és a másvilágon örök életet». (Márk: 10. 29, 30.) Tehát nem mindenkinek szólnak, hanem csak azoknak, kik önként vállalják a szerintük folytatandó életet. Az evangéliumi tanácsok pedig az önkéntes szegénység, a testi és lelki tisztaság és az engedelmesség. Hogy feladatuknak jobban megfeleljenek, a világtól elkülönülnek, a kolostorokban imádság és kézimunka közt élik le napjaikat. Keleten szent Basilius, nyugaton szent Benedek adott a szerzeteseknek mindegyikre kiterjedő szabályzatot.

Alig felszázados fejlődés meggyőzte az egyház fejeit, hogy a szerzetesek az egyház legjobb harcosai, legbátrabb hittérítői. Most már püspökök, pápák kerülnek ki soraikból, mint Gergely is, ki a kolostorokat a legalkalmasabb papnevelőintézeteknek mondja. Az egyházi hivatalokra szerzeteseket szívesen nevez ki, felettük az ítélkezés jogát magának tartja fenn. Így a püspökök ítéleteitől módot nyújt a felfolyamodásra. A szűkölködő kolostorokat támogatja, az üldözötteket segíti. Az utóbbiakra bőséges alkalom kínálkozott a folyton megisméltlődő barbár fosztogatások korában.

A VI. század második felében a langobardok elől menekültek a szerzetesek, majd Itálián kívül is történtek kolostordúlások. A hajlékot vesztett kóbor szerzetesek veszélyeztették az egyház tekintélyét, a népben az erkölcsi érzéket megingatták. Az eféle rendetlenségek a püspökök haragját a szerzetesek ellen fordították, melynek hatása alatt Gergely többféle intézkedést tett közzé a szerzetesek érdekében. Nem mulasztotta el azonban a szerzetesek korholása vagy javítása mellett a püspököket is megfeddeni, ha megfélemlítettek magasztos tisztükről és a szerzetesek ügyeibe a kelletténél mélyebben belenyúltak. Példa erre a Castoriushoz, Rimini püspökéhez írt levele, kinek megtiltotta, hogy a szerzetesek hajléká-

ban nyilvános misét mondjon, valamint azt is, hogy a kolostor vagyoni állapotáról jegyzéket vezessen. Az utóbbit azért teszi, mert ez egyedül az apát teendőihez tartozik. (Lib. IV. ep. 41., 43.) Felix pesarói püspököt megfeddette, mert a tilalmat megszegte; újból fölszólította, hogy a székhelyén levő kolostor fölavatási ünnepén az istentiszteletet ne tartsa meg, stallumát a szerzetesek templomából vitesse el. De a szerzetesek kívánságára küldjön áldozópapot a szentmise végzésére. (Lib. V. ep. 46.) Secundinus taorminai püspöknek megparancsolta, hogy a kolostorból a keresztlőkutat vitesse el. (Lib. II. ep. 57.; VI. ep. 12.) Fortunatus nápolyi püspököt megbízza, hogy bizonyos kolostort avasson föl, de ünnepélyes mise nélkül és azon föltétellel, hogy ott keresztlőkút ne legyen, sem felszentelt pap állandóan ne tartózkodjék, hanem a szerzetesek akaratával csak az istentisztelet idejére. (Lib. VIII. ep. 3.) A római szent Pacratius templomából küldöttség jött a pápához panaszával, hogy a papok annyira elhanyagolják az isteni szolgálatot, hogy a nép ünnepnapokon is kénytelen misehallgatás nélkül távozni. A pápa megvizsgáltatta a dolgot; a hanyag papokat elmozdította, helyükbe szerzeteseket telepített, kik a papi teendők végzésére kebelükből egy áldozópapot kaptak. (Lib. III. ep. 18.) Ettől fogva mind gyakrabban olvassuk, hogy szerzeteseket szenteltek papokká. A szentatya ugyanis Viktor palermói püspöknek rendeletet ad, hogy szent Hermus kolostorában azon egyént szentelje áldozópappá, kit a szerzetesek erre maguk közül méltónak találnak; egyúttal a felszenteltnek tudtul adja, hogy továbbra is szerzetes marad. János civitavecchiai püspököt megkorholta, mivel az egyik kolostorban a misemondást eltiltotta. (Lib. I. ep. 12.) Azt is helyteleníti, hogy az apátot áldozópappá vagy püspökké szenteljék. Ezzel azt célozta, hogy a kolostor tisztességtelen törekvések színhelye ne legyen. Sokáig

megvonta engedélyét attól, hogy a kolostor falain belül pap lakjék. Csak azon esetben nézte el, ha az illető a szerzetesi fegyelemnek alávetette magát. Ugyane tárgyban írt János ravennai érsekhez, kinek egyházmegyéjében a kolostorokba más papok telepedtek. «Nem lehetséges — mondja — hogy a szerzetesi élet beosztását megtartsa, kinek naponkint az egyházi szolgálattétellel kell foglalatoskodnia. Miért is testvérséged ezt, bárhol történt legyen, igyekezzék megjavítani, mivel én semmiképen sem fogom eltérni, hogy a szenthelyek a papok nagyra-vágyása miatt feldúlassanak.» (Lib. IV. ep. 4.) A syracusai püspökhöz ugyancsak ilyen okból kifolyólag, t. i. a papságnak a szerzetesekkel való együttlakása ellen kellett levelet írnia, melyben ezeket adja utasításul:

«. . . Ne engedd meg semmi szín alatt továbbá, hogy azok az áldozópapok, diaconusok és subdiaconusok, kik időnként a szerzeteseknél az egyházi teendőket végzik, a kolostorokban apátok legyenek, hanem vagy a papi tisztséghez bocsátva a szerzetesi ház élére ne állíttassanak, vagy ha az illetők elhatározták, hogy az apáti tisztségben megmaradnak, úgy a papi hivatal teendőinek végzése nekik sohasem engedessék meg. Elégé össze nem egyeztethető dolog ugyanis, midőn valaki ezek közül a dolog jelentékenységénél fogva az egyiknek sem képes szorgalmasan megfelelni, mégis mind a kettőre alkalmasnak véli magát, pedig ilyképen úgy az egyházi rend a szerzetesi élet által, mint főleg a szerzetesi élet az egyház haszna által akadályozva van.» (Lib. III. ep. 11.)

Gergely a szerzeteseket minden túllépés ellen támogásba vette, hiszen egész életén áthúzódik jellemének vonása, a kolostorba való visszavágyódás. Ha szükségét látta, atyai tanácsokat adott nekik; nem viselhetette el érzékeny lelke, hogy a jámborság útján ellanyhuljanak s annál kevésbé engedte, hogy az üdvösség munkálásának ösvényéről letérjenek. Mihelyt a legcsekélyebb

hanyatlást észlelte, nyomban ott állott mellettük serkentő szavaival, helyes irányba terelő tanácsaival :

«Szorgosak legyetek az isteni szolgálatban — írja hozzájuk — az imádsággal megszakítás nélkül foglalkozzatok, hogy az emberek előtt úgy ne tűnjenek fel, mintha a szerzetesi nyugalmat kerestétek volna és a püspöki fegyelmet kikerülni akartátok volna». (Lib. IV. ep. 41.)

A szerzetesi fegyelemre különös gondot fordított. E tárgyban János squillaei püspökhöz ilyképen írt :

«A szerzetesek erkölcsire felügyelj, ha tapasztalod, hogy valamelyik szabályellenes életet folytat vagy ami épen távol legyen, hogy a tisztátalanság ocsmány bünébe keveredett, azt a törvények teljes szigorúságával igyekezzél megjavítani». (Lib. VII. ep. 53.)

A mondottakkal ellentétben az egyház feje nem helyeselte, hogyha kilépett szerzeteseket és apácákat utóbb a püspökök pártfogoltak vagy a kolostorokból kiűzötteket védelmezték. (Lib. VI. ep. 32. ; VII. ep. 36.) Ily természetű ügyben Dominicus karthagói és Chrysantus spoletói püspökökkel váltott leveleket. (Lib. VIII. ep. 39. ; IX. ep. 67. és XI. ep. 4.)

Azt is tervbe szándékozott venni, hogy bizonyos az ellenséges pusztítások által feldúlt kolostorokat a még meglévőekkel egyesítse, úgyhogy az apátok a szerzeteseket az elpusztított kolostorokba küldjék, s ott az imákat elvégezzék. Figyelme kiterjedt arra is, hogy ezt a püspökök ne akadályozzák meg még akkor sem, ha azok más püspökök területén feküdtek is. Számos e dolgot illető intézkedést olvashatunk a pápa más leveleiben szintén. A női szerzetesházakat lehetőleg a férfiakétól távolabb rendelte építtetni, hogy az esetleges visszaélésnek a gyanuját is már eleve kiküszöbölje. Januarius cagliarii püspököt megdicsérte azon óvatos intézkedéseért, mellyel meggátolta, hogy a férfi szerzetesek

hajlékához közel női szerzetesházat emeljenek. (Lib. IX. ep. 20.)

A szerzetesi tekintélyt megsemmisüléssel fenyegethette, a fegyelmet igen zavarta a sok szökevény s az ellenségtől elűzött szerzetes. Pápasága elején azonnal parancsot adott ki a püspökökhöz, melyben lelkükre köti, hogy a nevezett szerzeteseket gyűjtsék össze. (Lib. I. ep. 39., 40.) Ilyenek ugyanis Itáliában és Siciliában sokan voltak. A fegyelem érdekét mozdította elő, midőn megtiltotta, hogy a szerzetesek a saját tetszésük szerint az egyik kolostorból a másikba átmenjenek. Aki nem engedelmeskedik vagy bűnt követ el, különösen pedig, ha a szerinte felbonthatatlan házasságra lép, azokat a tulajdon kolostorukban bünteti meg. Nem lankadt az e téren kifejtett erélyessége élete alkonyán sem, midőn két szerzetes közül az egyik feleséget vett magához. Az utóbbit minden további javítási kísérlet mellőzésével az egyház közösségéből kizárta. (Lib. XII. ep. 20.)

Az erkölcsi erényekben való előhaladást annyira megkívánta Gergely a szerzetesektől, hogy szükségből sem engedte meg a nőszemélyekkel egyhelyben való lakást. Példa lehet erre az, mikor az ellenséges üldözések elől a népek Ophiaria szigetére menekültek. A pápa eltiltotta, hogy a nők a kolostor környékén tartózkodjanak. (Lib. X. ep. 22.) A fegyelem megőrzését célozta egy másik tilalma is, mely szerint a szerzetesek csak 18 évesnél korosabb ifjakat vehetnek fel; az utcán megkívánta, hogy csak párosával jelenjenek meg; végül, hogy valamit a magukénak ne merészljenek mondani. Az utóbbira nézve felfogása nagyon szöszerinti volt; midőn ugyanis a szerzetesek Casseban egy Constantius nevű szerzetestársukat apáttá akarták választani, kérésükre a pápa az alábbi feleletet adta:

«Elborzadok ezen férfiú nevétől, mivel tudom, hogy a

tulajdonszerzés bűnében leli örömét, amiből világosan láthatjátok, hogy nem jó szerzetes. Azt is tudom, hogy társai közül egyiktől sem kisérvé bátorkodott eltávozni a picenói tartomány valamelyik kolostorába. Aki pedig tanubizonyság nélkül él, az rossz ember».

Lelkükre köti a továbbiakban, hogy a vagyonszerzés rút bűnét abból a kolostorból irtsák ki, mert :

«ha az a bűn közöttetek megmarad, sem az egyetértés, sem a szeretet ott nem fog megerősödni. Mi a szerzetes élete, ha nem a világ megvetése? Hogyan mondhatja igaz lélekkel valaki, hogy a világot megveti, mikor a pénz szereti». (Lib. X. ep. 22.) «Igen, a valódi szerzetesre nézve a világ javai nem léteznek csak annyira, amely csekély azokból az ellátására szükséges. Azért mondják el felette a fogadalomtétel alkalmával: «Mortuus es, et vita tua abscondita est in Christo» — «A világ számára meghaltál és életed Krisztusban van elrejtve.»

A hiúságoktól el kell fordulnia, mert saját akaratóból lemondott róluk, hogy Krisztus szívének éljen.

Mínthogy saját tulajdonnal vagy birtokkal a szerzetesek nem rendelkeztek, a szabályok értelmében végrendelettel joggal sem bírtak. A szabály és a törvény hatálya alól nem volt kivétel. Tényleg a legjobb barátját Probus sem vette ki alóla a pápa a 600. év október 5-én tartott zsinaton :

«Tudjátok, hogy néhány évvel ezelőtt elhatároztam, hogy életemnek hátralevő idejét valamely szerzetesi kolostorban fogom leélni ; ezért végrendeletet nem tettem, mivel nem tudtam, hogy épen vajjon a fiamnak lesz-e a végrendeletből haszna vagy esetleg nekem . . . Egy bizonyos napon pedig tisztelgés végett hozzátok jövén, arra kényszeríttettem, hogy kolostorba lépjek és az apáti tisztet elvállaljam. Minden vonakodást félretéve engedelmeskedni tartoztam, úgyhogy időm sem maradt, hogy dolgaimról rendelkezhettem volna. Ennélfogva, mint könyörgő, kérek, hogy azt engedjétek meg nekem, hogy fiam, kit a szegénység gyötör, az atyja engedelmissége miatt kárt ne szenvedjen». (Lib. IX. ep. 22.)

A pápa e kérés elhangzása után jelt adott, hogy Probus távozzék el addig a tereméből, míg kérelme felől határozatot hoznak. Bizonyos idő elteltével visszahívták és a következő döntést hirdették ki előtte :

«Amiket előterjesztettél, mind igazak ; apáttá téged akaratom ellenére tettünk meg. Hogy neked a kiszabott bünbánatot magadra ne kelljen vállalnod, úgy vélekedtünk, hogy tégedet a kolostorból nyomban el kell bocsátanunk, amelynek különben sem voltál tagja. Rendelkezhetsz tehát örökségedről azon szabadsággal, melyet élveznél, ha sohasem lettél volna szerzetes». (Lib. IX. ep. 22.)

Meggyőződést szerezhetünk a fenti idézetből, hogy a Szentatya inkább hajlandó volt Probuszt a szerzet kötelékéből eltávolítani, hogy sem a szabályt vagy a törvényt megváltoztatta volna. De nem szabad azt hinnünk, hogy mindenkivel így bánt el ; igen tévedne, aki ilyent vélne. Probus irányában csak azért követett szelid eljárásí módot, mert az idézet bizonyossága szerint sohasem volt tényleges szerzetes ; a legfőbb ismérv és elengedhetlen kellék hiányzott nála, t. i. a szabad elhatározásból eredő önkéntes vállalkozás a kolostori életre. A közölt levél egy más szempontból is érdekes ; világos tanubizonyosság arra, hogy érdemes egyéneket magának a pápának is jogában állott a kolostorok élére helyezni. Megjegyezzük, hogy leveleiben az efféle eset csak szórványosan fordul elő, e helyett inkább azt sürgeti, hogy minden kolostor a külső beavatkozástól mentesen önmaga válassza apátját. Kettős oka volt pápánknak az apátok szabad választásának követelésére : első sorban a szerzetesek a saját társaikat jobban ismerték s érdekük volt a legméltóbbat kiszemelni, hiszen vezetése alá kerültek ; másodsor, mivel a külső beavatkozást, az esetleges vizsályokat megelőzendő el, akarta háritani.

A javaslatba hozott apátoktól és apátnóktól, mint

jelöltektől megkívánta, hogy idősebb, tapasztalt, komolyan gondolkozó, erkölcsileg érintetlen személyek legyenek; a nőktől, hogy legalább 60 évesek legyenek. Hellyel-közzel mégis tett kivételt, ha valóban érdemes egyénről volt szó. Az arlesi kolostornak Vigilius pápától (538—555) nyert kiváltságait megerősítette (Lib. VII. ep. 18., 116.), máskor Brunnehild és Theoderich király kérésére az autuni kolostornak adományoz kiváltságokat, melyek abból állanak, hogy a kolostor szerzetesei által választott apátot a király erősíti meg. Jelentős eltérés az eddigi szabályoktól, mely befolyást enged a világi elemnek a szerzetház beléletébe. Másik kiváltság, hogy az apátot letenni nem lehet, hacsak az autuni és más hat püspök együtt valamely súlyos bűnben ítéletileg el nem marasztalják. (Lib. XI. ep. 8., 9., 10.) A marseillei kolostornak is ajándékoz kiváltságokat, amelyeknél fogva az apácák maguk választják apát-nőiket s ha a püspök a megválasztott személyt alkalmasnak találja a vezetői tisztségre, akkor megerősíti.

A püspökök a részükre engedélyezett jogot buzgóságukban több helyen túllépték és a szerzetesek nyugalmát háborgatták. Gergely figyelmét a főpásztorok tulzott közbelépése nem kerülte ki. Míg egyrésztől felszólítja őket az ellenőrzésre, más oldalról korholja őket, hogy túlmenniük a nekik juttatott hatalom megyéin.

Eusebius apátot Maximianus syracusai püspök kiközösítette; a szigorú tetteért a pápa keményen megdorgálta, mivel időközben bebizonyult, hogy alapos ok nélkül, merőben rosszindulattól vezettetve járt el. Eusebiusnak megbocsátott és újra visszafogadta az egyház közösségébe. Mikor a volt apát vonakodott engedelmeskedni, a pápa eme sorokat intézte hozzá:

«Jóllehet jogtalanságot követett el rajtad, azt mégis az alázatosság szellemében kellett volna elviselned. Nem nagy érényességnek jele az, hogy a szerzetes alázatos az előtt,

aki őt méltóságban megelőzi; ez ugyanis közös a világi emberek szokásaival . . . Péter subdiaconusnak 100 darab arany-solidust adtam, jól viseld gondját». (Lib. II. ep. 24; XII. ep. 26.)

Az udvariasság elnéző szabályait figyelmenkívül hagyta a nők szerzeteseivel szemben is; igen, az egyik leveléből az tűnik ki, hogy velük szigorúbban érvényesítette a szabályokat, mint a férfiakkal. Az egyik apácát megfenyítette és kizárta az egyházból, mert a szerzetesi ruhát levetette. A püspököt szintén megfeddette, egyébként felszólította, hogy a hasonló botrányokat már csirájában fojtsa el. (Lib. III. ep. 11.) A jelzett esetünk megerősíti véleményünket, hogy a mindkét nemű szerzetestagok ezen időben már saját egyenruhával rendelkeztek, mely a világiaktól megkülönböztette őket. Az öltözet alakja az egykorú rajzok szerint bő, durva szövetszövetből készített bokáig érő talár, melynek ugyancsak bő és hosszú ujjai voltak. A bő öltözetet keskeny bőrvő, a nőknél a kötény szalagja szorította a testhez. Színe sötétbarnás, általában a világ megvetését kellett jelképeznie. (Lib. XII. ep. 24.)

A marseillei püspöknek a fegyelem ellenőrzésére mihez-tartás végett utasításokat ad :

«Megkívánjuk, hogy az Isten szolgálóinak, illetőleg az apátnőknek élete és cselekedetei iránt a püspök gondoskodást tanúsítson. Ha valakit a bűn miatt büntetéssel kell sújtani, ő maga személyesen ítélje el azokat, de mindenkor a szent canonoknak megfelelően».

A casteggiói kolostor felügyelő püspökének írja :

«A püspök a látogatás és intés céljából annyiszor jelenhet meg a kolostorban, ahányszor akar. Ám a szeretet kötelességét úgy teljesítse ott, hogy abból a kolostorra egyáltalában semmi sérelem se essék».

A női zárdák alapítását igen sokszor meg kellett akadályoznia, mert a szükséges alapok hiányoztak. Elren-

delte tehát, hogy efféle szerzetesházak mindaddig nem alapíthatók, míg a tagok eltartására elegendő alap nincs biztosítva. (Lib. II. ep. 59.; VIII. ep. 6., 63.)

Gergely pápának már felsorolt és a többi leveleiben szétszórva található, a szerzetesekre s ezek ellenőrzésére javítására vonatkozó rendelkezéseiből a kiválóan nevezetéseket az alábbiakban összegezhethetjük: 1. A szerzetesi ruha viselése kötelező. (Lib. XII. ep. 24.) 2. Az ifjak és hajadonok 18. életévük előtt nem léphetnek szerzetbe. (Lib. I. ep. 50.) 3. A próbaév egyhuzamban, megszakítás nélkül kitöltött teljes két esztendő. (Lib. X. ep. 24.) 4. Az apátok és apátnők kötelességeit így írja elő: A kolostor tekintélyét a saját hanyagságukkal ne rontsák le; ne járjanak ki gyakran; a világi ügyekre állítsanak gondnokot; a leckékkel és imádságokkal munkálkodjanak; a vendéglátásban legyenek szorgosak; testvéreiket hasonlóképen imával és olvasással foglalkoztassák. (Lib. III. ep. 3.; XI. ep. 12.) 5. Visitatort küld, ahol a kolostori fegyelem meglazult vagy felbomlott. (Lib. I. ep. 51., 52.; V. ep. 50.) 6. A szerzetesek reformját olykor a püspökökre bizza. (Lib. VII. ep. 35.) 7. A javítás keresztülvitelével a kolostor apátját vagy a defensort hatalmazza meg. (Lib. X. ep. 22., 23.; XIII. ep. 46.) 8. A kóborló és szökevény szerzeteseket a saját kolostorukba viteti s ha vonakodnak, börtönbe is veteti. (Lib. I. ep. 41., 42.; II. ep. 28.) 9. Az engedetlen szerzeteseket a püspök nem veheti védelmébe. (Lib. VII. ep. 35.) 10. Apát nem lehet, aki társ nélkül utazik. (Lib. XII. ep. 24.) 11. Apát és apátnő csak idős szerzetes lehet. (Lib. XI. ep. 48.) 12. Az apátnő is a saját kolostorából választassék. (Lib. VII. ep. 12.) 13. Az igazgatást a zárdában az apátnő végzi. (Lib. VII. ep. 12.) 14. Házass férfi, míg neje él, szerzetes nem lehet. (Lib. XI. ep. 50.) 15. Házass férfi csak neje beleegyezésével lehet szerzetes. (Lib. VI. ep. 48.; XI. ep. 45.) 16. A szer-

zetesi fegyelmet szigorúan megkívánja. (Lib. V. ep. 35.) 17. Női kolostort addig alapítani nem enged, míg kellő alapítvány nincs. (Lib. X. ep. 66.) 18. A női kolostorokra nagy gondot fordít ; a felügyeletet a püspök végzi. (Lib. IV. ep. 9. ; III. ep. 40. ; VI. ep. 12. ; VII. 12.) 19. Férfi és női kolostor egymás mellett nem lehet. (Lib. XI. ep. 25.) 20. A szerzetest, ha pappá szentelik, a kolostorban jogát veszti. (Lib. VII. ep. 43.) 21. Pap a kolostorban nem lakhat, sem apát nem lehet. (Lib. IV. ep. 11., VIII. ep. 15.) 22. A méltó szerzetes felszentelését megengedi. (Lib. VI. ep. 28.) 23. A pap, ha szerzetes lesz, egyházához többé nem térhet vissza. (Lib. I. ep. 42.) 24. A püspök a kolostort nem vendégeskedés, hanem a felügyelet és az intés céljából látogassa meg. (Lib. I. ep. 15.) 25. A szerzetesi jövedelmet sem a püspök, sem más világi egyén nem kevesbítheti. (Lib. VIII. ep. 15.) 26. A kolostor és a püspök viszályát a kettőjüktől választott bíró intézze el. (Lib. VIII. ep. 15.) 27. Pap az apát beleegyezése nélkül püspöki engedéllyel nem lehet szerzetes. (Lib. VIII. ep. 15.) 28. A kolostort az úgynevezett püspöki joghatóságok alól kiveszi ; a püspök csak felügyel és az apátot beiktatja. (Lib. II. ep. 41., 42.) 29. Az érkező testvéreket és vendégeket szeretettel fogadják. (Lib. VI. ep. 48.) 30. Nők a férfi kolostorban és megfordítva nem lakhatnak ; férfiak a női, nők a férfi kolostorokba be nem mehetnek, különösen a világiak bejárását tiltja meg még az ugyanazon neműek részéről is. (Lib. I. ep. 50. ; IV. ep. 42. ; V. ep. 1.)

Pápánknak a szerzeteseket illető rendelkezéseit kiegészíti és betetőzi a 601-ben tartott zsinat, melyet Rómában április 5-én nagy ünnepélyességgel személyesen nyitott meg. A zsinat határozatait 21 püspök és 16 áldozópap írta alá. Szabályozták a püspökök és szerzetesek közötti viszonyt, nemkülönben tisztázták a szerzetesek javainak természetét is. Határozattá emelték,

hogy a kolostori javakhoz a püspököknek semmi joguk sincs. Döntést hoztak, hogy a püspökök a szerzetesek nyugalját és békéjét ne zavarják. Annál inkább óvakodjanak ettől, mert a kolostorok lakóinak istenes és elmélkedő, szabályozott életük menetén ejtett zökkenés a nagy cél rovására történik :

«Megtiltjuk a püspököknek, hogy a zárdáktól valamit is elsajátítsanak, akár javak, alapítványok, jövedelmek vagy irományok legyenek azok. Ha pedig perlekedés keletkezne az alapítványok miatt, amelyekről a püspökök azt vélik, hogy az ő egyházaikhoz tartoznak, válasszatok istenfő apátokat vagy más birákat, kik a viszály okait a szent evangéliumok előtt gyorsan szüntessék meg higgadt ítéletükkel.

Mihelyt valamely kolostor apátja meghalt, a testvérek gyülekezete szabad és egyhangú határozatával válasszon utódot a saját kebeléből ; ha senki sem akadna a gyülekezet tagjai sorából, aki érdemes lenne, úgy más kolostorokból kell hívni méltó férfit. Akit a szabályok szerint megválasztottak, család és megvesztegetés nélkül avatandó fel. A felavatás percétől kezdve átveszi a kolostor kormányzását, melyet ezután senkinek át nem engedhet, hacsak súlyos vétkekkel vagy épen bűnökkel terhelve az apát a canonok megsértése miatt vád alá nem kerül s így magát a vezetésre alkalmatlanná nem teszi. Az apát beleegyezése nélkül egy szerzetes se vonassék el más kolostor kormányzására vagy hogy pappá szenteltessék, mert egy kolostorra sem hasznos az, ha a derék tagoktól megfosztják. Ha pedig a szerzetesek száma az isteni tisztelet végzésére, valamint a házi szolgálat teljesítésére több volna az elégségesnél, akkor az apát az egyház szolgálatára önként felajánlhat olyanokat, akiket igaz lélekkel méltóknak vélemez. Aki az egyházi rendeket felvette, az többé a kolostor falai közt nem lakhatik, kivéve, ha a fegyelemhez alkalmazkodik».

Hogy az első határozatot a zsinaton kellett megalkotni, az szomorító képet mutat egyik-másik püspök jelleméről. Bizonyára számos hatalmaskodó főpap leled-

zett a szerzetesi vagyona áhitozás bűnében s ez teszi érthetővé, hogy a nagy erkölcsi reformja érdekében a pápa megvédelmezni igyekszik az efféle bajoktól a zárdák fiait, kikre nagy szüksége volt. A nép java és vallásossága szintén parancsolólag megkívánta a legfelsőbb intézkedést. A nem épen például odaállítható férfiak sorából e helyütt egyet, a castellói püspököt, Spuillitanust óhajtjuk névszerint megemlíteni, kit a pápa kényszerített az elvesztett javak mielőbbi visszaadására :

«Vissza kell adnod, hogy fősvénységed miatt súlyos vétekről ne vádoljanak tégedet, kinek inkább a kolostorok bőkezű megajándékozójának kellett volna lenned».

A határozat másik igen jelentős pontja a világgal való peres ügyek eligazítása. Külső vonatkozású dolgokban, nevezetesen a peres ügyeket illetőleg megfelelőbbnek tartotta a pápa, hogy világi egyének intézzék el, sőt az anyagiak gondozását is világiakra szándékozott bízni, mert azon szempontból indult ki, hogy a szerzetesek a világi vonatkozású dolgok kezelése által az állandó istenes foglalkozások gyakorlásától elvonatnak. A szóbanforgó tárgyra nézve mindjárt pápasága elején így ír Péter subdiaconushoz, a szicíliai javak kormányzójához :

«. . . Valamint a mi törekvésünk megengedi, hogy a nyilvános perlekedésektől a szerzeteseket távol tartsuk, hogy az isteni dolgokkal annál nagyobb buzgósággal foglalkozhassanak és az isteni titkok felett zavartalanabban elmélkedhessenek, úgy szükséges, hogy gondoskodásunkkal az ügyeiket magunk intézzük el, hogy a különféle gondokkal elfoglalt elméjük szórakozott és befolyásolt ne legyen s a megszokott lelki munkára elgyengülten ne zsibbadjon . . . Méltányos ugyanis, hogy az Isten szolgálói a világ zajától távol, egy kis kényelemben nyugodtak legyenek, hogy celláik előnyeit el ne veszítsék hanyagságuk által, valamint azért, hogy eszközket az istenes dolgokra szabadban fordíthassák». (Lib. I. ep. 67.)

Kimondják folytatólag, hogy mivel mind a világi papság állása, mind a szerzeteseké igen terhes feladatot ró az emberre, úgyhogy egyes ember az egyiknek is csak nagy önmegtagadással tehet eleget, eltiltják tehát, hogy valaki mind a két állás kötelmeinek terheit magára vállalja :

«Úgy az egyiknek, mint a másiknak annyi és oly nagyfokú kiváltságai vannak, hogy senki sincs, aki csak az egyiknek is teljes mértékben meg tudna felelni. Annyira lehetetlen az, hogy valaki mind a két tisztséget kellőképen be tudja tölteni, hogy épen az egyik a másiknak szolgál akadályul . . . Senki sem képes egy ugyanazon időben az egyházi hivatalt is viselni és a szerzetesi szabályoknak az előírt pontossággal eleget tenni».

A közölt határozatnak ellen lehetne vetni, hogy maga a pápa és Ágoston, valamint ennek társai mégis püspökökké, áldozárokká szenteltettek s mint papok a hívők szolgálata körül egyházi tevékenységet fejtenek ki. Ám a közölt két idézetből nyilván kitetszik, hogy Gergely sem önmagát, sem Ágostont és társait a püspöki rend és az áldozópapság felvétele után nem tekintette többé szerzetesnek.

A zsinat e szakaszánál befejezésül még a következő határozatot alkotta :

«Megtiltjuk a püspököknek is, hogy a kolostor vagy kolostorok javairól és irományairól jegyzékeket vezessenek, esetleg készítsenek akkor is, ha az apát meghalt ; ahol s amikor ennek fontos okokból szüksége mutatkoznék, a jegyzéket mint leltárt az apát a szerzetesek beleegyezésével állítsa össze.

Megtiltjuk, hogy a püspök a szerzetesházban ünnepi misét mondjon, ami alkalmat nyújt a népnek és a nőknek, hogy a szerzetesek szobáiba belépjenek, ami a lelkeknek nem válik hasznukra. A püspök a kolostorban a maga számára emelvényt ne állítson fel ; a szabályokat figyelembe kell vennie, kivéve ha az apát felkérte ; az apát ugyanis

a szerzeteseket állandóan a saját hatásköre alatt tartsa. Egyúttal azt is akarjuk, hogy a jelen zsinatunkon hozott határozataink a bekövetkezendő korszakban a püspökök részéről is megtartassanak. A szerzetesek ilymódon a bármely oldalról jöhető zavartatástól vagy az egyháziak és világiak zaklatásaitól mindig megóvassanak és az isteni szolgálattól el ne téríttessenek».

Az egyházi zsinatok közül *az ismertettük az első*, mely a szerzeteseknek érdemleges kiváltságokat juttatott. A határozatokhoz a jelen volt atyák örömmel járultak hozzá: «A szerzeteseknek adott kiváltságokhoz szerencsét kívánunk s amiket szentséged velünk együtt határozatba vett, azokat szíves készséggel megerősítjük».

Előadtuk, hogy a pápa egész uralkodása alatt mily szerető gonddal őrködött a szerzetesek felett. A jelen mellett a jövőre is gondolt. Tetteiben nem üres érzelmek irányították, sokkal magasabb szempontok lebegtek előtte. Messze, a távol ködös homályába tekintett, de a népek vajúdó mozgalmaiban ennek dacára megpillantotta azt az archimedesi pontot, melyről Krisztus egyházát egész Európában el lehet terjeszteni. Kiket helyezzen a felfedezett pontra? Ime itt akadt meg szeme a szerzeteseken. Ágoston angliai sikere példa volt. A nagy mű folytatásához a szerzeteseket vette igénybe, értéküket felfogta s *jelentőségüket először csakis ő ismerte fel*.

Kimondotta Gergely, hogy a kolostorok lakói a hit bajnokai; ők az egyház bátor, fegyelmezett és képzett hadseregei, kiknek ezreire az egyház fejei bizton számíthatnak Krisztus tanításainak elterjesztésében, nemkülönben az ezeken felépült erkölcsök megőrzésében.

3.

A keresztény vallás terjesztése és védelme I. Gergely alatt.

Gergely, mint szent Péter utóda, legfontosabb kötelességének tekintette a hit terjesztését, minden téves tanításoktól való megvédését, a szakadárság megszüntetését. A nagy horderejű feladatokhoz csatlakozott még az erkölcsök ellenőrzése. A hit és erkölcs egymással szoros kapcsolatban van, mert az előbbin alapul az utóbbi. E kettőre tehát nagy gondot fordított, mert másként nem remélhette, hogy a hívők a hitben megszilárdulnak vagy hogy a pogányokat az igaz hitre térítheti. E célokat másfelől csakis úgy érthette el, ha a kereszténység felszentelt szolgálói papi hivatásuk magaslatán állanak, a hittől hevülők és erkölcsileg kifogástalanok lesznek. Megértette, hogy a hit és erkölcs terén a példa többet ér a legszebb szónoklatnál. Igaz, hogy a hitet szónoklattal kell terjeszteni, de a példaadás nem másodrendű dolog; az előbbit az utóbbi nélkül nem tehetjük bensővé. Már szent Jakab megmondta: «Valamint a test lélek nélkül holt, úgy a hit is cselekedetek nélkül meg van halva». (Jak. 2, 26.)

A hitet részint a zsidók és pogányok, részint az eretnekek és szakadárok között is terjesztette. Az akkor igen elterjedt egyház kormányzása idejét roppant lekötötte, így a térítés munkáját nem személyesen végezte, hanem a lelkeszkedő papságra és a szerzetesekre bízta. Egyesek buzgósága olykor túlzásba ment, de mindig ott volt a pápa mérséklő vagy serkentő szavaival. A szent-

atya levelei közt fejezetünkhöz számosat használhatunk fel, melyekből a bölccesség, atyai szelidség meg a szeretet hangja szól hozzánk.

591-ben bizonyos József nevű zsidó panasszal járult a Szentszékhez. Elmondja, hogy a terracinai püspök a zsidókat arról a helyről elűzte, ahová az isteni tiszteletre össze szoktak jönni. Engedélyt adott ugyan nekik, hogy másutt összegyűlhessenek, most azonban innen is el akarja őket távolítani. A pápa levelében így ír a püspöknek :

«Ha az előadottak szerint van a dolog, azt akarjuk, hogy a panasz okát szüntesd meg. A hitetleneket nyájassággal, jóssággal lehet az igaz hitnek megnyerni, nem pedig zaklatással, ijesztgetéssel». (Lib. I. ep. 3., 4.)

Néhány évvel később Sardinia fővárosából, Cagliari-ból jöttek Rómába panaszkodó zsidók, hogy egy Péter nevű ember, ki zsidó volt, de elhagyta apái hitét és megkeresztelkedett, a gonosz emberek felizgatott csapatával a zsinagógára tört és kiostromolta ; majd a husvéti ünnepeken a szent Szűz képét, a keresztet és a keresztség alkalmával kapott fehér ruháját ott a falakra felakasztotta. Igazságtétel céljából Januariushoz levelet írt, melyben dicsérettel adózik buzgalmáért, de kéri, hogy az erőszaktól tartózkodjék. A keresztet és képet a zsinagógából vitesse el és a megillető tiszteletben részesítse a szent jelvényeket.

«Valamint törvényeink tiltják, hogy a zsidók új imaházakat építsenek, úgy a törvények erejével biztosított joguk az, hogy a régieket nyugodtan birtokolják. Olyan mérséklettel bánjunk velük, hogy meghívásunknak szívesen engedjenek ; de ha nem akarnak az üdvösség útjára térni, kényszeríteni nem kell őket mert írva vagyok : «A saját elhatározásomból áldozok neked». (Lib. VIII. ep. 5.)

Hasonló enyhe eljárást rendel a zsidókkal szemben a Péter subdiaconushoz küldött levelében, ki Sziciliában az egyházi javakat kormányozta.

«Tudomásomra jutott hogy az egyházi birtokokon zsidók találhatók kik a megtéréstől idegenkednek. Az a szándékom, hogy a hozzád írt levelem által az én nevemben mindazoknak, akik megtérnek, az adójuk kisebbíttessék oly mértékben, hogy akik előbb egy aransolidust fizettek, az egyharmadrész nekik elengedtessek ; azok pedig, akik háromnégy solidust fizettek, most csak eggyel adózzanak. Nem kell attól félni, hogy a jövedelmeink csökkentése nem fog semmi szellemi hasznot hozni, mert jóllehet azoknak, kik emiatt térnek meg, nem eléggé őszinte a megtérésük, gyermekeik mindazáltal jobb meggyőződéssel fognak megkeresztelkedni». (Lib. IV. ep. 6 ; XII. ep. 30.)

Akadtak olyan zsidók is, kik az ellenük hozott törvényeket semmibe sem vették. Egy Nasas nevűről olvassuk, hogy Illés próféta nevére oltárt emelt s néhány keresztény sikerült neki félrevezetni, hogy azon oltár előtt imádkozzék. Ugyanő a törvény mellőzésével keresztény szolgát fogadott fel, mert Justinus praefectust megvesztegette. A pápa nem tűrhette, hogy a hívők között az efféle dolgok előforduljanak. A törvénysértés ellen írt levelében felhívta Libertinust, hogy a már említett Justinus utódját ne érhesse az ocsmány vád, hanem rajta legyen, hogy a zsidóknak álnok vakmerőségét megfékezze. (Lib. II. ep. 37.)

A távolfekvő Galliából is felkeresték a zsidók sérelmeikkel a Szentszéket. Az itáliai zsidók ugyanis e korban kereskedés végett gyakran átutaztak Marseillebe, hol nem egyszer tanui voltak, hogy a zsidókat inkább erőszakkal, mint az ige hirdetésével térítik és keresztelik meg. Egy alkalommal nagyszámú zsidót hajtottak a keresztvíz alá ; az itáliai zsidók elámultak, de meg is rettentek a különös térítési mód miatt s elhatározták, hogy a pápa elé viszik e feletti panaszukat. A valódi tényállás kiderítésére az arlesi püspököt, Vigiliust, később Theodorus marseillei püspököt az alábbi leveleivel kereste fel :

«Dicsérem szándékotokat, de csak úgy, ha a Szentírásan alapszik, mert ellenkező esetben félek, hogy azoknak fogtok vele ártani, akiket segíteni akartok. Ha inkább kényszerűségből, mint önszántukból járulnak a keresztség felvételéhez, utóbb nagy eséssel az előbbi babonáságba süllyednek vissza. Jobbnak látom tehát, hogy őket előbb a hit igazságaiban kioktassátok, előttük Krisztust hirdessétek, hogy ilyképen kiművelődjenek és szemeik megnyitásával valóban megtérjenek».

A zsidóknak az üdvösség útjára térítésénél sokkal fontosabbnak tartotta Gergely pápa, hogy a pogány népek felett lebegő babonás ködöket oszlassa el az igaz hit tanainak lelkükbe való átültetése által. Az 594. évben meg is tette ezen az úton az első lépéseket. A közel szomszédságban is akadtak még pogányok. Szardiniában a keresztények mellett ott voltak a félpogány barbarcizínók, ezeket akarta az egyház szerető karjaiba vezetni. A munka közvetlen véghezvivői Felix püspök és Cyriacus apát voltak, kiket még a mondott év júniusában indított útnak a terv megvalósítására. Míg egyes püspökök a joghatóság miatt ellenkeztek és gátat akartak vetni a térítés műve elé, mert a sziget az ő metropolitaságuk alá tartozott, — szép metropoliták, kik a hitet nem terjesztik! — addig Zalsarda, a római hadseregnek szardiniai vezére, a pápa szándékainak kivitelében a térítőket minden eszközzel segítette. (Lib. III. ep. 25., 26.) Megígérte, hogy a barbarcizínóknak békét hagy, ha a keresztény hitet elfogadják. (Lib. III. ep. 27.) A nép vezére, Hospiton, már jóval korábban áttért a keresztény vallásra, az egyház feje most őt magát is kérte, hogy a hittérítőket pártfogolja. Barátságos szavakkal ösztönözte, hogy a népe üdvösségének biztosítására ő is tegye meg, amit befolyásával és erejével nyújtani képes. A szigeten ugyanis az összes földművelők pogányok valának, miként a kiküldött térítők ezt a pápai székek megírták. Az egy-

162 A KERESZTÉNY VALLÁS TERJESZTÉSE

ház gondos kormányzója a vett tudósítást nagy levertséggel és fájdalommal hallotta. Az előkelőkhöz írt levelében nem is mulasztotta el fájdalmának hangos kifejezést adni :

«Fontoljátok meg, hogy Isten egykor mily szigorúan fogja tőletek számonkérni az alattvalóitokról való gondoskodást ! Ezek az emberek a ti gondjaitokra vannak bízva, hogy irántatok itt a földön engedelmességet tanúsítsanak, ti pedig az ő lelkeik számára az égi javakhoz vezető utat tárjátok fel ! Azok megteszik, amivel kötelesek, ti ellenben kötelességeitek teljesítésétől távol vagytok». (Lib. III. ep. 23.)

Az egyház földműves szolgálóiról a cagliarii püspökhöz küldött levelében az alábbiakat mondja :

«Mit használ, hogy téged buzdítalak vagy mi módon remélhetném, hogy te idegeneket vagy másokat a szent hitre fogsz téríteni, ha a tiedet elhanyagolod? Mindazáltal a feltétlen szükségesség követeli, hogy az éféle dolog egyenesen a püspök gondoskodásának tárgyát képezze. Ha ezután megtudom, hogy Szardiniában valamely püspöknek hitetlen szolgálói vannak, keményen meg fogom büntetni. Ha pedig valamelyik a szolgálók közül isteneihez és bálványaihoz makacs lélekkel továbbra is ragaszkodik, azt okvetlenül magasabb adóval fogom megterhelni».

A panaszok csaknem ugyanezen nemét hallotta a pápa a Korzikában lakó pogányok nagyfokú elhanyagolása miatt is. A Constantina császárnéhoz írt levelében tesz róluik említést. Közli a császárnéval, hogy tervbe veszi megtérítésüket :

«Midőn tudomásunkra jutott, hogy Korzika szigetén sok dogány tartózkodik, kiket a püspökök nem igyekeznek a keresztény egyház számára meghyerni, egy itáliai püspököt küldtem oda, hogy némelyeket megtérítsen. Elém terjesztették azt is, hogy ezen pogányok a bíraktól pénzért engedélyt szereztek arra, hogy bálvány isteneiknek áldozhassanak. Korzikát a zsarolásokkal annyira gyötrik, hogy az

anyák másként szabadulni nem tudván, gyermekeiket kénytelenek eladni és a langobardoknál menedéket keresni. Kérlek, terjeszd ezen észrevételeimet a császár elé s bár meg vagyok róla győződve, hogy azt fogja mondani, miszerint azok a pénzek Itália védelmére fordítatnak, mégis én félek, hogy ily bánásmód követésével az ellenkezőt érzjük el és segély nélkül fogunk maradni». (Lib. IV. ep. 33.)

*

Fordítsuk vizsgálódó tekintetünket egy újabb irányba ; nézzük meg, hogy mily eljárási módokat követett a szakadárokkal szemben. A szakadárok főleg a Balkán-félsziget északi részében, Illyriában, Dalmáciában és a közeli istriai, itáliai területeken laktak nagyobb számban.

Gergely egységesítő terveinek keresztülvitelében sok elfoglaltságra adtak alkalmat némely püspökök elszakadási hajlandóságai. Kettős ok adja meg a kellő magyarázatot az egyházban fellépő e nemű törekvésekhez : az első a fegyelmet elmellőzni kívánó nagyratörő püspökök személyében található fel, a másik a politikai világi hatalom vezéreink az egyház központosított erejének kifejlődését gátló munkájában lelhető fel.

A schizmatikus püspökök rendszeren a császárba helyezték bizalmukat, mert innen többször helyesléssel fogadták az általuk kezdeményezett mozgalmakat. János ravennai érsek állandóan figyelemmel kísérte az egyház bomlasztására irányuló tevékenységüket, az elért sikereikről alkalomadtán értesítette a pápai széket. Mikor Gergely a pápai trónra lépett, János nemsokára közölt vele a szakadár aknamunkára és nyílt ellenkezésre vonatkozó adatokat. A szakadárok ugyanis eleve tiltakoztak a pápai felsőbbtség ellen ; felhozták, hogy nekik elég szenvedést kell elviselniök a langobardok részéről, kik Gradót elfoglalták és elpusztították, Severus patriarchát elűzték. Ugy látszik, hogy a pápa a szóbanforgó esetet illetőleg Jánosnak szelid intelmeket ad, Severus-

164 A KERESZTÉNY VALLÁS TERJESZTÉSE

nak pedig valamelyes segítségét küld, melyekről egyéb-
iránt a következő tudósítást olvashatjuk :

« . . . Ezekkel engem sohasem fogsz félrevezetni, ha tudod, hogy ő a császári udvarba, Konstantinápolyba hányszor küld ajándékokat. Az ajándékok célja kétségtelen, hogy ellenünk itt a maga részére pártfogókra tegyen szert. Amit ha nem tenne is, mégis szükséges lenne, hogy velük a keresztény szeretet törvényeitől parancsolt kímélettel bánjunk, kik felfogásunk szerint anyjuknak hűtlen gyermekei és az egyháznak ellenségei.

«Közel van hozzánk Fano, amely városból számos foglyot elhurcoltak ; oda a mult évben alamizsnát akartam küldeni, de elhalasztottam, míg az ellenséges zavargások elmúlnak. Azt tanácslom tehát, hogy Claudius apátot pénzzel ellátva küldd oda, hogy az ellenség fogságából kiváltsa azokat, akiket lehetséges.» (Lib. II. ep. 31.)

Ugyanezen levelében említést tesz a salonai püspökről is ; örömének ad kifejezést a miatt, hogy jobb meggyőződésre jutott és tévedését helyrehozta.

Gergely elődje, Pelagius pápasága alatt történt, hogy Honoratus, a salonai egyház archidiaconusa egy iratot szerkesztett és terjesztett a Szentszék elé, amelyben a panaszok hosszú sorozatát adja elő. Elmondja, hogy vele Natalis püspök rosszul bánik, mivel már tovább nem tűrhette megbotránkozás nélkül, hogy az egyház szent edényeit, melyeknek az őrzője épen Honoratus vala, a saját rokonainak eladományozza. (Lib. II. ep. 14., 15.) Pelagius megintette az egyház kárára törekvő püspököt s felszólította, hogy igazságos eljárásáért ne üldözze a kötelességtudó archidiaconust. Meghagyta azt is neki, hogy ezt akarata ellenére ne szentelje áldozópappá.

A pápai intelmet Natalis semmibe sem vette, bosszúja kitöltésében semmi akadályt sem ismert. Első dolga volt, hogy az elnöklete alatt tartott tartományi zsinaton Honoratust letette s a megürült helyre egy vele egyforma jellemű, neki mindenben engedelmeskedő embert

nevezett ki. Az intés másik részét sem vette komolyan, mert ugyanekkor Honoratust minden ellenkezése dacára áldozópappá szentelte.

A zsinat befejezése után széteszlott; úgy a püspök, mint Honoratus a Szentszéknél keresett orvoslást. Leveleikben mindketten igazolni iparkodtak a követett eljárásukat. Már ekkor Gergely ült a pápai széken. Ő hamar észrevette Natalis álnokságát, miért is Honoratus ügyének kelt védelmére. A szent engedelmesség nevében megparancsolta, hogy Honoratus azonnal kapja vissza archidiaconusi állását, majd sorait az alábbiakban folytatja:

«. . . Ha azt a botrányt el fogod hártani, az mindenesetre sokat fog használni lelkednek; ha pedig nem tudod eltávolítani, úgy minden kísérletezéssel felhagyva, ide hozzánk jöjj; püspököd hasonlóképen küldjön egy, a felhatalmazásával ellátott egyént; azonkívül nagyon is óhajtanám helyesen megismerni értékét bizonyos becses és ingó dolgoknak, melyek még egyházatok tulajdonát képezik vagy amelyeket más egyházaktól hoztátok vittek». (Lib. I. ep. 10.) Natalis-hoz az alábbi tartalmú levelet írta: «Zsinatodnak iratai hozzám megérkeztek, látom, hogy azok bizonyosága szerint Honoratust elítéltétek s a tiszttségéről letettétek. Azok semmi másra nem alkalmasak, csupán arra, hogy a ti perlekedéstek támogatására ne szolgáljanak, minthogy ugyanazt a személyt érdemesnek találtad akarata ellenére is az áldozópapi tisztésre, akit alkalmatlannak és méltatlannak ítélél az archidiaconusságra s ezért hivataláról letetted. Meggondolatlan eljárásod következtében ismét megintünk, hogy őt bocsásd vissza tiszttségébe, melyet előbb ellátott. Ha a ti áskálódástok ellene még sem szűnt meg, jöjjön ő hozzánk, te pedig küldj egy férfiút, aki nevedben az általa felhozandó vádakra feleljen.» (Lib. I. ep. 19.)

Mivel Natalis lelkének gonosz sugallatára hallgatott s nem követte a pápa jószágos, hívó szavait, az utóbbi 592 márciusában levelével kereste őt fel:

«Többen székhelyedről hozzánk jöven, elbeszélték, hogy te felhagytál nyájad gondozásával, ehelyett kedélyesen, mulat-

166 A KERESZTÉNY VALLÁS TERJESZTÉSE

ságokkal töltöd életedet. Egyébként életmódodból világos, hogy te sem olvasással, sem szentbeszédtek tartásával nem foglalatoskodol».

Felidézi és tudomására juttatja mindazokat, amiket felőle még Pelagius pápától hallott. Miután Natalis láthatta, hogy a pápa mily bőséges ismerettel rendelkezik az ő személyére nézve, a szentatya levelét tovább folytatja :

«... Ennélfogva már annyiszor megintetvén, mihelyest ezen sorokat megkaptad, Honoratust helyezd vissza tiszttségébe, mert ha tovább is késlekedel, úgy tudd meg, hogy megfosztalak a palliumviselés jogától, amit neked a Szent-szék engedett meg ; ha pedig a makacsságodban azután is megátalkodottan kitartasz, eltiltunk Urunk szent testének és vérének vételétől. Akkor végre ítélőszékünk előtt meg fogjuk vizsgálni, hogy vajjon egyáltalában méltó vagy-e a püspökség betöltésére? Akit végül Honoratus archidiaconusi tiszttségére emeltél, azon tisztstól megfosztjuk ; ha a tisztstól megválni nem akar, az egyház közösségéből kirekesztjük». (Lib. II. ep. 14.)

A levélnek a rendeltetési helyre való juttatásával és a benne foglalt intézkedések végrehajtásával a pápa Antonius subdiaconust bízta meg (Lib. II. ep. 16.), kit ugyanekkor a dalmáciai egyházi javak kormányzására is kirendelt. Más leveleket is adott át a pápa Antoniusnak, melyeknek az volt a célja, hogy a szomszédos püspökök Natalis ügyének állapotáról hiteles értesítéseket szerezzenek ; utasításokat szintén közölt bennük, hogy vele szemben tudják magukat mihez tartani. (Lib. II. ep. 15., 17.)

Natalis a levél komoly hangját és tartalmát is tontolóra vette, jónak látta, hogy a makacs ellenkezést az engedelmességgel cserélje fel. A követ intő szavai ugyancsak hatottak reá ; meghajolt és alázatosságot mutatott. Kijelentette, hogy az eddig folytatott életrendjét meg

fogja változtatni, a pápa rendeleteinek magát készségesen aláveti.

Am nem sok idő kellett, hogy a meghódolás valótlan-sága kitünjék. A ravasz püspök szinlett, hogy haladékot nyerjen. Mikor a politikai oldalról biztosítottnak érezte magát, jellemének igazi oldalát hamarosan kitárta. Elbizakodottságában levelet írt a pápának, melyben lát-szólag tisztázni igyekszik személyét az ellene felhozott vádak alól, de fáradozása sikertelen maradt. (Lib. II. ep. 32.) Egy másik levelében teljes tiszteletlenséggel lép a pápa elé: «Aki nem eszik, ne ítélje meg azt, aki eszik». (Lib. II. ep. 37.) Kijelentésének meggondolatlan szavai-val azt is elrontotta, amit eddig épített, mert erősen meg-sértette vele a szentatyát. Gergely lelki nyugalommal olvasta a durva sértést s mindössze ennyit válaszolt a könnyelmű megjegyzésre:

«Ez a mi ügyünkben semmit sem jelent, mivel valótlan-ság az, hogy én nem eszem. Azután szent Pál egyedül azok-ról beszél, akik megítélik testvéreiket, akiknek gondviselése nincs reájuk bizva. Ugy látszik, nehezen tűrheted, hogy téged vádollar, ki nagy lábbon élsz? — én pedig, aki az egyház parancsából feletted állok, a tulajdon javamról gondosko-dom, bárki is vádoljon engem tévedésről. Sőt a társaim közé sem számítok senkit, hacsak azokat nem, akiknek beszéde alkalmas lelkemnek szennyét lemosni a rettenetes bíró eljövetele előtt.»

Honoratus ügyében a döntést az új követ megérkezé-ség elhalasztották, de nem sokkal később, mintegy hat hónap mulva, Natalis meghalt s így a vele kapcsolat-ban levő sok kellemetlenség elintézése is szükségtelessé vált. Az új püspök a pápai kívánalmaknak megfelelően járt el s Honoratust a régi tisztségébe ünnepélyesen visszahelyezte.

Az Itália északnyugati partja mellett fekvő Caorle-sziget lakóival ugyancsak a szakadárság miatt kellett

168 A KERESZTÉNY VALLÁS TERJESZTÉSE

a Szentszékeknek foglalkozni. A néhány éve elszakadt nép püspökével együtt vissza akart térni az egyház közösségébe. A pápa ezen ügyből kifolyólag egy iratot küldött Callinicus exarchához, melyben jóindulatú közreműködésre kérte fel. Már-már a legszebb sikerrel végződött a dolog, midőn Justinus szakadár felemelte tiltakozó szavát, kinek t. i. nagy tekintélye vala az exarcha előtt. Callinicus Justinus ösztönzésére egy császári parancsot küldött Rómába, melyben meghagyta az uralkodó, hogy a schizmatikusokkal fennálló békés viszonyt nem kell megháborítani. A caorleiek püspöke ennél fogva visszavonta az imént tett ígérését. Most már nem óhajtotta az egyesülést, sőt a népet is lebeszélte. A hívők azonban nem tágtítottak elhatározásuktól, a lebeszélés nem sikerült, a túlnyomó rész továbbra is megmaradt komoly egyesülési szándéka mellett. A püspök ellenkezésén könnyen túltették magukat, mert követek útján a pápától új püspököt kértek. A kérdés rendezése céljából pápánk Callinicushoz az alábbi levelet írta :

«Szükséges lett volna, hogy Kegyelmességed megfontolja azt, hogy ama parancsban nem az volt parancsolva neked (hogy elhallgassam azt, ami törekvéssel elérhető), hogy az egyházba visszatérni kívánókat elutasítsad, hanem az, hogy azokat ne kényszerítsed, akik vonakodnak». ((Lib. VIII. ep. 9.)

Azután kéri az exarchát, hogy Justinust tanácsosai sorából távolítsa el, ha a szakadárságnak hátat nem fordít.

Egyszersmind Marinianus ravennai érseket is felkeresi levelével, barátságos támogatásra szólítja fel ; meghagyja neki, hogy a caorlei püspököt serkentse, hogy népével egyetemben térjen vissza az egyházba, mert

«ha vonakodni fog, helyébe szentelj más püspököt és a szigetet a saját tartományod egyházai közé számláld addig, míg Istria püspökei az egyház közösségébe vissza nem kerül-

nek. Az exarchát kérd meg, hogy a történekről a császárt értesitse. Különbzen az ügyek állását Anatóliusszal is közöltem». (Lib. VII. ep. 7.)

Mily tapintatos és kíméletes a szentatya eljárása a caorlei püspökkel szemben! A higgadt cselekvésnek található-e valahol szebb példája? A hívők kérését elodázza, hogy a püspököt megnyerje s az új főpásztor kinevezése által a még nagyobb hullámot nem verő állapotokat el ne mérgesítse. A számítással és diplomáciai körültekintéssel dolgozó poftikus tetteit szemlélhetjük itt. Igen, ő a szomszédos istriai szakadárokat is egyesíteni akarta. Békítő, szelid fellépése kétségtelenül jóhatással volt a kis félsziget lakosainak lelkére is.

Az istriaiak egyesítésének keresztülvitele érdekében Anatóliushoz intézett levelet, lelkére köti, hogy minden rendelkezésére álló eszközzel gyámolítsa azon férfiakat, kiket majd ő az istriai szakadárság megszüntetése végett Konstantinápolyba küld. A szomszédos tekintélyesebb férfiakat sem hagyta ki számításából. Irt Gularus langobard főúrhoz, a trevisói herceghez, még Romanushoz is, a szicíliai egyházi javak kormányzójához. (Lib. VII. ep. 68.). Szíves vállvetett munkára kéri fel őket, hogy nyújtssanak segítséget, ha valamely püspök az egyházzal egyesülni fog, s adjanak módot neki, hogy Rómába utazhasson. Tényleg az egyesülés műve megindult. Midőn az istriai hívők közül többen a schizmat elhagyták és Rómába jöttek, Gergely ajánlólevelet állított ki számukra az exarchához meg Ravenna érsekéhez, melyben figyelmezteti őket, hogy a hozzájuk érkezőket vegyék oltalmukba, hogy mások is hagyják el szakadárságukat, ha eddig félték, mert így látni fogják a hatalom védelmét. (Lib. VII. ep. 97., 99.)

Északi Itáliában Como város lakosai szakadtak el az egyház közösségétől. Mikor Constantius milanói püspök a papságot ösztönözte, hogy az egyházba térjen vissza,

170 A KERESZTÉNY VALLÁS TERJESZTÉSE

ez a néppel együtt azt felelte, hogy velük a katolikusok oly rosszul bántak, hogy a tapasztaltak után nincs többé hajlandóságuk a régi közösséget felújítani. Ellenvetették, hogy sokan a katolikusok közül javaikat igazságtalanul lefoglalták, a római egyház is megtámadta földjeiket.

A pápa Constantius leveléből tudta meg a dolgok mi-
benlétét. Válaszlevelében a következőket mondja :

«Ha azon földnek birtoklása őket illeti, akarjuk, hogy az nekik visszaadassék még az esetben is, ha az egyház közösségebe nem jönnek is vissza. Ha visszatérnek, ugyanazt nekik ajándékozuk, ha semmi jogon sem követelhetnék, hogy jóindulatunkkal az emberektől a szakadártságban való megmaradás okát minden oldalról kétszeresen eltávolítsuk». (Lib. VI. ep. 57.)

A visszatérés eredményes keresztülvitelét ugyanezen időpontra nem állapíthatjuk meg, de az bizonyos, hogy a pápa szavaira a visszaéléseket megszüntették. Esetünk bizonyosság arra, hogy milyen gyenge alapja volt a nép hitének ; csekély anyagi érdek, némi földkérdés képessé tette a szakadásra, ahelyett, hogy illetékes helyen sérelmére orvoslást keresett volna. A másik vonatkozást sem hallgathatjuk el ; meg kell állapítanunk, hogy az egyház szolgálói is megfélelkeztek olykor magasztos tiszt-ségükről, az anyagiasság erőt vett rajtuk és pedig épen a tulajdon híveik kárára és az egyház hátrányára.

Dalmáciában Maximus salonai püspök támasztott szakadást az egyház feje és a dalmáciai hívek között. A küzdelem megindult ellene s már négy éven át igyekeztek megszüntetni, de a hosszas fáradozás eredményre nem vezetett. Maximus felszólítására a nép a pápai levelet megsemmisítette, melyekkel őt az egyház feje a püspöki teendők végzésétől eltiltotta. A nem mindennapi vakmerő tény felett a pápa megbotránkozásának adott kifejezést, majd Konstantinápolyba, az akkor ott időző követéhez, Sabinianushoz ezen sorokat küldte :

«Igen jól tudod, hogy mily nagy bosszúság indít engem erre, mert inkább kész volnék nyomorban meghalni, mint azt elviselni, hogy szent Péter székét még életemben megálázzák. Ismeretes előtted az én egyéniségem és a balsors elviselésében megnyilvánuló hosszú türelmem; ebben azonban kifáradtam s elhatároztam, hogy egyszer már semmit sem fogok tovább tűrni a legvégső, veszedelmekbe is bátran belerohanok. Tudomásomra juttatták, hogy Maximus a papjai közül egyet elküldött előterjesztés végett, hogy Malcus püspököt a tartozását képező pénz miatt börtönbe vetették és megölték. Ezekre a császárnak csupán azt az egyet fogod mondani, hogy a langobard nép ma sem királyokkal, sem hercegekkel nem rendelkeznék, ha én kezeimet az ő vérükkel be akartam volna mocskolni. Malcus püspököt nem vetették börtönbe, sem rosszul nem bántak vele, hanem a felette kimondott ítélet napján, mellyel őt elmarasztalták, Bonifacius jegyző tudtomon kívül házába vezette, itt ebédelni asztalhoz ültek, tisztességesen bánt vele s azon az éjjelen hirtelen meghalt». (Lib. VII. ep. 1.)

Az idézet második fele arra mutat, hogy Maximus alacsony vádakkal sem átallotta előállani, hogy a pápát és környezetét a császári udvar előtt befeketítse, a hangulatot a lényegtől elterelve a saját ügyének kedvezőbb megoldására előnyösen használhassa fel. Számításában csalatkozott, ármánykodása napfényre jött, így szándékának ellenkezőjét érte el vele.

Midőn látta, hogy az önmaga készítette csapdából nem szabadulhat, egyelőre kifogásokkal állott elő. Gergely az újabb cseltevések szövevényén is átlátott; megelégette a kíméletet, egyenesen a saját ítélőszéke elé idézte a méltatlan püspököt, hogy személyesen adjon számot hitvány viselkedéséről. Maximusnak nem volt inyére, hogy Rómába kellett mennie. Bár engedelmeskedett, ám mégis egy közvetítő tervvel hozakodott elő. Ajánlatot tett a pápának, hogy küldjön talán követet Salonába, mert a tárgyalás ez a módja előnyösebb lenne.

172 A KERESZTÉNY VALLÁS TERJESZTÉSE

Igérte, hogy a követet meg fogja becsülni és előtte hibáit őszintén fel fogja tárni, végül teljes javulásáról fogadást tett. Kérése támogatására a császár tekintélyét is felhozta. Gergely a ravasz és állhatatlan embernek a következő feleletet adta :

«Semmi más parancs nem érkezett hozzánk azonkívül, hogy téged a mi ítélőszékünk elé idézzünk. Lehet azonban, hogy titkosan más valami okot vagy ürügyet hoztatok fel ; mindazáltal félelem nélkül fogjuk tenni azt, amit a kötelességünk sugalmaz, mert itt a császárnak buzgósága és irántunk, meg a törvényekkel szemben tanúsított tisztelete tekintendő. Hogy pedig ama bűnökért ne tőlünk vedd el a büntetést, amitől annyira félsz, t. i., hogy a mi beleegyezésünk nélkül szenteltek fel, ámbár eltérni nem szabad, megbocsátok neked mégis a császár meghagyása szerint, ha a jövőben erkölcsösnek fogsz mutatkozni. Más olyan dolgokat felőled nem terjesztettek hozzánk, amiket szükség volna a mi jelenlétünkben elintézni».

A pápa engedékeny eljárási módját nem érdemelte meg Maximus. Alig vette kezeihez a kegyes megbocsátás iratát, ismét régi bűnös életének iszapos hullámaiba vetette magát. A szentatya újra eltiltotta a szeplőtelen áldozat bemutatásától, valamint 30 napnyi időközön belül Rómába idézte.

Gergely most döntő lépésre határozta el magát, azért a salonai papsághoz, a nemességhez és a néphez is írt levelet, melyben Maximus züllöttsége felett csodálkozásának ad kifejezést :

«Csodálkozom azon, hogy a papság oly nagy számából és a népnek olyan tömegéből alig lehetett két férfit találni, kik Maximus közösségétől tartózkodnak és magukat keresztényeknek mondják, t. i. Paulinus püspököt és Honoratus archidiaconust. Mégis mivel irányotokban a legbensőbb jószívűséggel viseltetünk s tudjuk, hogy némelyeket erőszakkal kényszerített a vele való közösségre, kérjük a mindenható Istent, hogy titeket minden bűneitektől, sőt az ilyen bűnöktől is oltalmazzon meg». (Lib. V. ep. 26.)

A sokféle kínálkozó eszközökből íme a Szentszék azt használja fel, mely a régi fegyelemhez való ragaszkodásban és a szent Ágoston hagyományainak szemelőtt tartásában nyilatkozik meg.

Az említett leveleket 596-ban írta, de még ugyanezen év júliusában a zárai lakosokhoz szintén menesztett egyet a salonai ügyből kifolyólag. A zárai hívők egy része ugyanis Maximushoz csatlakozott, a másik fele pedig ellene fordult. Az első sorába tartozott maga Sabinianus püspök is, ki azonban utóbb meggondolta tettét s elhagyta Maximust. Hogy bűneitől szabaduljon, kolostorba akart vonulni a köteles vezeklés lerovására. A pápa nem engedte, hogy a szándékát végrehajtsa. Levelében tudomására juttatja, hogy visszaveszi az egyház közösségébe. Buzdítja, hogy nyájának atyja, hűséges pásztora legyen ; ne hagyja el azt, hanem tartson ki mellette és munkálkodjék, hogy azokat is teljes erejével visszavezethesse, akik még a tévelygés útján járnak. (Lib. VII. ep. 2.)

A tárgy érdekességénél fogva az összevetésre érdemes, hogy t. i. a pápa ismertetett kegyességével ellentétben Callinicus exarchának támogatása mellett mennyire megmaradt ravasz, alattomos makacosságában Maximus püspök. Mindjobban világossá lett, hogy az egyház fejével létesítendő jóviszony megteremtése helyett lelkében inkább ellenséges érzelmeket táplált. Természetes, hogy az exarcha ellenséges állásfoglalása fokozta vakmerőségge növekedett bátorságát. Állításunk világosan kitűnik az 598. évben Marinianus érsekhez küldött pápai levélből :

«Callinicus exarcha nem szünik meg hozzám írni, hogy Maximusnak bocsássak meg. Az ő gyakori leveleitől kifárasztva, mi mást tehettem, mint azt, hogy ezt az ügyet tehozzád tettem át. Ha tehát Maximus neked aláveti magát, úgy Honoratus is, azon egyház archidiaconusa a te ítélőszéked elé idéztessék, hogy alaposan megismerhessed, ha vajjon Maximus törvényesen kapta-e a felszentelést vagy

hogy simoniában. vagy a tisztátalanság bűnében nem vétke-e? vajjon elfeledte-e, hogy akkor misét merészelt mondani, mikor ki volt közösítve? Ha Isten előtt neked az lesz a meggyőződésed, akkor határozz felőle, minket pedig ítéletéről értesíteni el ne mulasszad. Ha pedig az exarchára gyanud volna, azon esetben a milanói püspököt, tisztelendő testvérünket, Constantiust hívjad Ravennába, hogy veled együtt törvényt üljön. Egyébiránt a legbiztosabbak lehettek, hogy én hozzájárulok ama véleményetekhez, melyet egyszer kihirdettetek». (Lib. VII. ep. 10.)

Az együttes elintézés közlésével kapcsolatosan Milánóba Constantiusnak is adott levéllel értesítést, hogy készen álljon, ha Marinianus meghívná a nevezett ügy döntő ítéletének kimondására. (Lib. VII. ep. 69.)

Marinianus vállalta a pápa megbízatását s Maximust Ravennába idézte. Midőn Maximus az érseki székhelyre érkezett, Gergely Castorius jegyzőt küldötte oda, ezen paranccsal:

«Ha Maximus a birái felszólítására Apollinaris szent teste előtt az ellene felhozott simonia és egyéb bűnök alól magát szent eskü pecsétjével tisztázza, majd engedetlenségeért bűnbánatot fog tartani, akkor vigasztald meg őt, add át neki a levelet, melyet neki írtunk. De leginkább azt sürgesse, hogy Sabinianus zárai püspök és Honoratus archidiaconus, meg mások ellenében lelke mélyén bosszút ne forraljon, mivel hogy ezek a Szentszék színe elé járultak panaszaikkal». (Lib. VII. ep. 81.)

A büntetés kiszabását Marinianus a belátása szerint eszközölte.

Mihelyst megérkezett, Castorius előadta megbízatását, küldetése célját, nemkülönben a magával hozott parancsot kézbesítette. Maximus az ítéletet be sem várta, hanem bűnbánatot tartott, kiáltozván: «Vétkeztem az Isten és Gergely pápa ellen!» Majd háromórai kemény vezeklés után az exarcha, a püspök és Castorius előtt beismerte hibáit és a bánatnak belső, őszinte jelét adta.

A megtartott vezeklés és vallomás után Apollinaris testénél ünnepélyesen megesküdött, hogy ártatlan ama vádakat illetőleg, melyeket ellene az asszonyok szeretése, továbbá a simonia miatt emeltek. Erre Castorius átadta neki a pápa megbocsátó levelét, utána megköszönte az exarchának a nem remélt jóindulatát, amellyel az ügy könnyebb lebonyolítása érdekében készségesen közreműködött. A Rómába visszatérő Castoriust elkísérték Maximus diaconusai, kik szavakkal előadtak mindent, ahogyan történt. A pápa a szívéből fakadó örömmel hallgatta a diaconusok beszédét, Maximusnak palliumot küldött s levélben felkérte, hogy mindazokkal a lehető szeretettel és őszinte vonzalommal bánjon, akik előbb a római egyház kebelébe visszatértek, mert önként egyesültek szerető anyjukkal. (Lib. VII. ep. 130.)

*

A kelet és nyugat közötti ellentétek legszembetűnőbben az eretnokségek terén nyilvánultak meg. Az eretnek tanok hazája e korban is, mint előbb, a kelet volt. Nyugat nagy részét a kereszténység utóbb hódította meg, amely tartományok korábban vették fel a keresztény vallást, azok lakosai ragaszkodtak az új vallásukhoz. Az eretnokségek hazájául azért is a keletet kell tekintenünk, mert itt alakult ki a kereszténység s itt jött ellentétbe a zsidóságon kívül a keleti sokféle, már többé-kevésbé kifejlett pogány vallási rendszerekkel. Egy másik oknak veendő a nép műveltebb állapota, nemkülönben figyelmünkre kell méltatnunk a lakosok nagyobb hajlandóságát az elmélyedő, elmélkedő életre. Nem hallgathatjuk el a görögség és a latinság közötti hatalmi súly kérdését, valamint a császárok időnkinti részrehajlását és kedvezését a már fellépett eretnekekkel szemben, ha politikai érdekeik így kívánták.

A császárok politikai érdeke tette hatalmassá az Arius-

176 A KERESZTÉNY VALLÁS TERJESZTÉSE

féle tant, melynek zavaros áradata a nyugatot majdnem elborította.

Arius tanításai mellett a kor legjelentékenyebb eretnekségei valának a nestorianizmus, donatizmus, manichaeizmus és a pelagianizmus. A küzdelem ellenük az egyházatyák meg a zsinatok részéről állandó, de még Gergely pápa idejében is oly erősek, hogy bátran szembe mernek nézni a keresztény katolikus egyházzal. Régi segítő-társaik voltak a pogány bölcselek, kik a Plato ideákra épített tanait felújították és a krisztusi tanításokkal összeegyeztetni törekedtek. A pogány bölcselet teremtette meg a gnosticizmust s ebből sarjadoszott ki idővel a legtöbb eretnekség.

Pápánknak a nagyobb eretnekségek elleni harcát az Anastasius konstantinápolyi pap téves tanai ellen való fellépése előzte meg. 593 elején értesült a vakmerő papról s már júliusban Sabinianus követét a patriarchához és a főbb világiakhoz szóló levelekkel elküldötte Konstantinápolyba. Később a patriarchához másik levelet írt, melyben erélyességre serkentette, mert a tan a szerzetesek és a nép közt is terjedni kezdett. János patriarcha nem látta sürgetőnek a bajt. Levelében azzal akarta a pápát megnyugtatni, hogy ő már gondosan utánajárt a dolognak, de semmit sem tudott kinyomozni. A különös feleletre a pápai válasz az alábbi volt :

«Feleletedet megütközve hallgattam és meglepődve olvastam, mert ha valóban nem tudod azokat, mi szánalomra méltóbb, mint az Isten szolgáit ilyen gyalázattal illetni s hogy a jelenlevő pásztor nem tudja ezt? Ha pedig tudomásod van róla, akkor mit szóljunk azokra, amiket írtál; a száj megöli a lelket, ha hazudik. Mit használna neked a bójt, mit a nagy önmegtartóztatás? Jobb lett volna húst enned, mint az, hogy hozzánk hamis levelet írtál, amellyel felebarátodat rászeded? Isten mentsen meg attól, hogy ez a felfogásom felőled sokáig megmaradjon. A levél felirata ugyan a te nevedet tartalmazza, de nem tudom eléggé meg-

győzni magamat arról, hogy azok a te tolladból eredtek volna. Ezeket — azt hiszem — azon ifjú írta, ki nálad van ; az isteni dolgokban járatlan, aki előtt ismeretlen az igazi szeretet mélysége, akit mindnyájan számos bűn elkövetőjéül vádolnak, akiről mondják, hogy naponkint az elhunytak végrendeleteit megsemmisíteni törekszik, titokban az örökség után leselkedik, akit ebben nem gátol meg sem az Istentől való félelem, sem az emberek iránti tisztelet. Hidd el nekem, tisztelendő testvérem, hogy semmi sem tartozik inkább a te gondodhoz, mint azt az embert megfenyíteni, mert ha nem szűnöl meg ennek a szavaira hallgatni, sohasem lesz béke közted és társaid között». (Lib. II. ep. 64.)

Az eretnekségről vádolt áldozópapok és szerzetesek ügyét szigorú megvizsgálás végett Sabinianusnak adta át ; a megbízólevél záradékaul e mondatokat iktatja oda :

«Óhajtom, hogy olyannak találjad, amilyenek én téged egykor Konstantinápolyban ismertelek». A Narses patricius-hoz küldött levélben így ír : «Akarom, hogy tudjad, miszerint egész erőmmel azon fogok dolgozni, hogy ezt az ügyet befejezzem. Ha látni fogom, hogy a szent törvényeket nem tartják meg akkor azt fogom tenni, amit nekem az Isten sugall a törvények megsértői ellen».

A keleti keresztények közt az eretnek tanok követői sok kellemetlenséget okoztak a katolikus hívőknek, de határozottan állíthatjuk, hogy a vallási egyenetlenségek a leghevesebben Északafrikában dühöngöttek. A vallási elfogultságtól tüzelt tömegek e helyütt durva és véres üldözésekre vetemedtek. Gergely pápa atyai gondját ennél fogva az északafrikai egyházak szomorú állapotai igen korán magukra vonták. A donatisták és manichaeusok fanatikus csapatai a legtöbb egyházmegye területén elkeseredett vallási harcokat idéztek elő. Annál inkább tehették, mert számuk rohamosan szaporodott. Püspökeik vetekedtek a katolikus főpásztorokkal sőt a buzgó és serény lelki munkában gyakran föléjük is kerekedtek. A pápai széknek valóban sürgős és mindenekelőtt cél-

szerű közbelépésre kellett magát elszánni, ha az egykor virágzó egyházak maradványait a tönkremenéstől meg akarta menteni.

Gergely lelkes munkakedvvel ragadott meg minden kínálkozó alkalmat a magasztos cél elérésére. Mindjárt pápasága első évében az afrikai kormányzóval, Gennadius patriciussal lépett levelezésbe. Levelében a kormányzót hadi dicsősége és a békében tanusított jámborsága miatt dicséretekkel halmozza el; buzdítja azután soraival, hogy mint jó katolikus, az eretnekségek felburjánzó hajtásait a rendelkezésére álló eszközökkel gyomlálgassa ki: «Az eretnekségek az összes kínálkozó alkalmakat felhasználják, hogy az egyház ellen fellázadjanak. Küldj valakit, aki megintse a katolikus püspököket, hogy az a falvakban és városokban forgolódván, a választottak sorából a korára és érdemeire nézve legméltóbbat primássá tegye s így ez a nagyobb tekintéllyel a donatistáknak ellen fog állhatni. Ha pedig valaki a numidiai püspökök közül a Szentszékhez akar utazni, engedj neki teljes szabadságot, óvd meg, hogy akaratának valaki gátat ne vessen». (Lib. II. ep. 25.) Numidiában ugyanis szokásban volt a primásválasztás. A méltóságra rendszeren a legrégebben felszentelt püspököt választották meg. Az említett szokás folytán megeshetett, hogy a választás a nem egészen érdemes egyént juttatta a tekintélyes méltóság birtokába. Pelagius ezért változtatást kívánt tenni, de a numidiai lakók kérték, hogy hagyja meg nekik ezen ősi szokásukat. Az engedélyt már Gergely adta meg, eltiltotta azonban, hogy a primásságra valamely donatista püspököt emeljenek. (Lib. I. ep. 75.).

A tévtanhoz az emberi gyarlóságból származó haszonlesés (simonia) bűne is vegyült. Argentius lamegói püspököt épen ilyen üzelve miatt vádolták be a Szentszéknel. Megtámadták, hogy a nevezett püspökséget pénzért

átengedte a donatistáknak. Argentius nem állott egyedül ; egy másik püspök is állítólag piszkos nyereség miatt megengedte, hogy székvárosában új donatista püspököt válasszanak. Ez az utóbbi püspök Maximianus volt. (Lib. II. ep. 82.). Felőlük a Columbus numidiai püspökhöz írt levélben találunk közléseket.

«Mihelyt Hilarius titkárunk hozzád érkezik, felhívunk tégedet, hogy általános zsinatot hívj össze, melyen ezek az ügyek vizsgálat alá vétessenek ; ha a valóság a tanubizonyítások által megerősítést nyer, úgy Maximianus késedelem nélkül tétessék le. Azt is tudomásomra juttatták, hogy a donatisták nap-nap után szaporodnak s a hívőknek adott pénzzel ezek közül sokakat az ő felekezetükhöz keresztelnek át. Mindezekből megértheted, hogy mily nagy bűn az, s mily nagy mértékben vétkezünk, ha mi pásztorok vagyunk s ennek dacára nemcsak Krisztus nyáját nem növeljük, de a ragadozó farkasok garázdálkodását nyíltan eltűrjük vagy magunk is előmozdítjuk».

Körülbelül ezen időben Dominicus karthagói püspök szintén levelet küldött a pápához, melyben kéri, hogy az egyháza számára már régebben engedélyezett kiváltságokat erősítse meg. A szentatya előtt ismeretes vala Dominicusnak az eretnekek ellenében kifejtett fáradságos munkája, miért is a következőket írta neki :

«Azt hiszem, tudod, hogy amiként a magunk jogait biztosítjuk, úgy minden alkalommal bármely egyháznak jogait és kiváltságait megvédjük».

593-ban Adeodatushoz, az ekkor választott numidiai primáshoz küldött levelet, nemkülönben Columbust, a tartomány egyik püspökét is felkereste soraival, kinek bölcsességébe nagy bizalmat helyezett. Columbus ugyanis megakadályozta, hogy fiatal emberek az egyház magasabb rendeihez járulhassanak ; továbbá a lehetőségig felügyelt, hogy a felszenteléseket simoniával be ne mocskolják. Felhívja, hogy az imént érintett zsinat eredményéről tudósítsa őt.

180 A KERESZTÉNY VALLÁS TERJESZTÉSE

Midőn még ugyanezen év őszén meghallotta, hogy Numidiában igen sok visszaélés harapózott el, Columhoz és Gennadiushoz ismét levelet írt, felkérte őket, hogy teljes erejükkel a lábrakapott hibák és visszaélések kiírtására buzgólkodjanak. (Lib. III. ep. 7.).

594-ben hírül hozták Rómába, hogy a donatisták újult erővel fogtak hozzá a katolikusok visszakereszteléséhez, miközben püspökeiket az egyházak éléről elűzik. A veszedelem gyors munkára készítette; azonnal Pantaleonhoz, Afrika praefectusához fordult, erősen serkentette, hogy a törvények megtartását szorgalmazza nemcsak azért, hogy ilyképen hírnevét megvédje, hanem mint illik, hogy majdan Isten előtt a lelkekről számot adhasson. A saját érdekében legyen rajta, hogy azok elvesztét akadályozza meg. (Lib. III. ep. 22.) Még Columbus és Victor püspököket szólította fel ekkor, hogy a keletkező bajokat csirájukban fojtsák el. (Lib. III. ep. 35.)

Dominicus a lábrakapott bajok ellen orvosszert alkalmazandó, főleg a donatisták ellen a világi hatalom nagyobb igénybevételére szánta el magát. Császári iratot szerzett, melynek erejénél fogva a császár elrendeli, hogy parancsait végre kell hajtani. A parancs értelméhez képest gyűlést tartott, melyen határozatba ment, hogy a püspökök az eretnekeket valamennyien üldözzék, a rájuk szabott büntetés pedig javaik és méltóságuk elvesztése legyen.

A Szentszékhez küldött határozatok vétele után a pápa a komoly férfiak eljárását megdicsérte; levelét azután így folytatta :

«De félek, hogy ama határozat más tartományok primásait meg fogja sérteni, mert amíg azokat megjavítod, akik az egyházon kívül vannak, gondoskodnod kell arról, hogy ezalatt belül a püspökök egyetértését megőrizzed. Így az eretnekek ellen egyesült erővel hatalmasabb leszesz». (Lib. IV. ep. 3.)

Kettős alap veendő itt figyelembe : az egyik az óvatosság, mellyel a túlzásbamenéstől félti a püspököket, a másik az egységes működés. Az utóbbi hangsúlyozása azért fontos, mert a karthagói gyülekezet csak részleges volt, már pedig egy ilyen gyűlés határozatait a többi püspökökre rákényszeríteni nem lehet.

A határozatok tényleg nem hozták meg a várt eredményt, a nép egy része a császári parancsnak sem engedelmeskedett. Afrikában továbbra is lehetett látni, hogy a klerikusok és más katolikusok gyermekeit, szolgálait a donatisták keresztelték meg. A donatisták arannyal mindent megrontottak ; Afrikában annyira ment a dolog, hogy a hit is eladó vala. Egyik-másik püspök Rómába utazott, panaszait a pápai szék előtt előadta ; ilyen volt Pál, kit társaival együtt Gennadius vett üldözőbe, mert a donatistákat nyomozta. A pápa nem akarván az ellenséges indulatot még jobban kiélesíteni, őt panaszával a császár ítélőszéke elé utasította. (Lib. V. 61, 63 ; VI. ep. 2.) A császár ugyanekkor viszont az egyik bűnnel vádolt alattvalóját, egy püspököt a canonok szerinti büntetés végett a pápához küldötte. Mivel a vádlott ellen igen előkelő személyek emeltek panaszt, a pápa nem akarta személyesen elintézni az ügyet, hanem alkalmat keresett, hogy a terhes feladattól megszabadulhasson. A nevezetes ügyben János syracusai püspökhöz írt :

« . . . Amit pedig mond, hogy magát a Szentszéknek aláveti, nem ismerék püspököt, aki ezen székek alája nem volna vetve, ha vétket vagy bűnt követett el ; ámbár ezt az esetet kivéve a püspökök az alázatosság törvényénél fogva mind egyenlők ». (Lib. VII. ep. 65.)

Az idézettel Gergely pápa a római püspök felsőbbségét határozza meg. Míg ugyanis a püspökök a canonoknak megfelelően teszik kötelelességeiket, a pápának valamennyien Krisztusban szeretett testvérei, vele valameny-

182 A KERESZTÉNY VALLÁS TERJESZTÉSE

nyien mindenben egyenlők, de mindnyájuk felett áll ez akkor, ha a törvények útjáról letérnek.

Az említettük Paulinus azt is jelentette, hogy a papok közül némelyeket gyalázásokkal és botbüntetésekkel illettek. A szentatya zokon vette a szomorú közleményt. Tapasztalnia kellett, hogy az eretnokségek az erkölcsöket is mily durvakká teszik. Columbushoz meg a numidiai püspökökhöz buzdító levelet írt, hogy vegyék a dolgot szigorú vizsgálat alá ; ha módjukban áll, akit a bűnöség terhel, azt kíméletlenül fenyítsék meg. (Lib. X. ep. 31., 33.) A keletrómai tartományba pedig az alábbi levelet küldötte :

«Dicséretes dolog az előljárók és felebbvalók iránti tisztelettanúsítás, de a bűneiket elhallgatni az Isten féelme tiltja. Clementinus primástokról már régen hoznak előnkbe híreket, melyeket a legmélyebb fájdalom érzetével fogadtam. A kötelességek sokféle tömege, a bennünket itt mindenfelől körülvevő ellenségektől való félelem eddig megakadályoztak, hogy ebben az ügyben a biztosabbat sikerüljön megtudnom. Mivel azonban az igen terhes vádakat elhallgatni nem szabad, serkentünk titeket, hogy ezen ügyben a legnagyobb gonddal és püspöki erélyességgel nyomozzatok ; illő dolog ugyanis, hogy testvérünk, ha valóban bűnös, úgy a törvények szigorú intézkedései szerint bűnhődjék, ha ártatlan, a becstelen gyanúsításoktól megszabaduljon. Ha valaki közületek ezen ügyben a hanyagságnak vagy felületességnek bűnét követi el, tudja meg, hogy önmagát teszi vétkessé s ama bűnök részesévé a mindenható Isten színe előtt». (Lib. X. ep. 36.)

A hit egységének megőrzését célozta az alább következő pápai nyilatkozat, melyet a római zsinaton kelt iratában közöl a többi, ott jelen nem volt püspökökkel. Kijelenti, hogy a hit dolgában teljesen egyetért velük. Felfogását megismétli az Eulogiushoz írt levelében :

«Mindazok, amiket olvastam, csodálatraméltók, mert a te tanításod a latin atyákkal annyira megegyező, hogy

tovább nem kételkedem és csodálkozom a felett, miszerint egykor ugyanaz a Szentlélek nyilatkozott meg különböző nyelveken». (Lib. VIII. ep. 41.)

Eulogius Alexandriában működött és mint kiváló tudással bíró egyházi férfiú, az eretnekek ellen írt több munkájával vonta magára a kortársai érdeklődő figyelmét.

Ugyanezen időtájban a Fekete-tengeren túl fekvő Iberia püspöke, Quiritius, ama kérdéssel fordult a pápához, vajjon a nestorianus eretnekségből megtért hívek újra megkeresztelendők-e vagy elégséges, ha a hitvallást leteszik. Gergely a kérdést tanulmány tárgyává tette s az alábbi választ küldötte :

«Atyáinktól vettük a tanítást, hogy azokat, akiket a tévhitben a Szentháromság nevében megkereszteltek, az egyház kebelébe vissza lehet venni a szentelt olajjal való megkenés, a kézfeltétel vagy csupán a hitvallás elmondásával. Az ariánusok keleten kézfeltétellel, nyugaton a szent kenettel, a *monophysiták* és mások csak a hitvallás letévése által vehetők fel. De keresztségben részesítendők azok a megtért eretnekek, kik a Szentháromság nevében nem voltak megkeresztelve, minők a *bonosianusok*, kik nem hiszik, hogy Jézus Krisztus valóban Isten ; a *cataphrygek*, kik azt hiszik, hogy a Szentlélek hegyilakó. Nem kell attól félni, hogy ezeknél ismétljük a keresztséget, mert azt sohasem vették fel. A *nestorianusokat* a Szentháromság nevében keresztelik meg, ennélfogva csak az ősi tanokban kell őket kioktatni, t. i. a megtestesülés tanában, hogy elhiggyék, miszerint ugyanaz a Jézus Krisztus Isten egyszülött Fia és az ember Fia s ezen igazságot nyilvánosan vallják meg. Nestoriusra és minden követőire átkot mondjanak, ígérjék meg, hogy az egyház által tartott zsinatokat elfogadják. Így azokat ne kételkedjél oda bocsátani, sőt egyházaikban állásaikat, tisztségeiket megtarthatják, melyeket addig betöltöttek, hogy e reményben bizva könnyebben visszavezethetők legyenek». (Lib. IX. ep. 61.)

A keresztény katolikus hitről a keleti négy patriar-

184 A KERESZTÉNY VALLÁS TERJESZTÉSE

chához írt levélnek tartalma a következő : A bevezetésben a pápasággal járó súlyos terhekkel foglalkozik és némi panaszt hallat. Majd a pásztorok kötelességeiről ír, magát azok imáiba ajánlja. Hitvallást tesz a négy evangéliumra, végül ezeket csatolja hozzá :

«Visszautasítom mindazokat, amiket a tiszteletreméltó zsinat visszautasít és elfogadom mindazokat, amiket ez elfogad és tisztel, mivel az egyetemes egyetértés megnyilatkozásán alapulnak. A hiú harag a zsinatok erejéből semmit sem vesz el, de önmagának árt az, aki a zsinatok által feloldottakat megköti vagy a már megkötötteket ismételten feloldani akarja». (Lib. I. ep. 23.)

Az előadottak során világosan kitűnik, hogy Gergely pápa sohasem mulasztotta el, hogy a mindenfelől igénybe vett idejéből, a sokoldalú elfoglaltsága dacára is az egyház kormányzásán kívül ennek terjedését, megszilárdulását különös gondozásába ne vegye. Szinte bámulatunkat hívja ki az a széleskörű tevékenység, az a körültekintő, mondjuk számító figyelmisség, az az lehetőségig elmenő engedékenység, mellyel a hit közvetlen érdekeit előmozdította. Honnan merítette ezt a józan bölcseséget és kitartást? A válasz egyedül az lehet kérdésünkre, hogy az Istenbe vetett bizalommal egyesített mély belátásból. Meg volt győződve arról, hogy a hit ellen intézett bármely támadás gyökerében rontja meg az egyház erősödő, üde lombosított fáját, melyet neki, a legfőbb kertésznek és pásztoroknak minden jelentkező baj és veszély ellen gondos szeretettel oltalmazni, ápolni és tisztogatni kell.

Elvállalt feladatát Isten és ember előtt jól végezte, a keresztény katolikus világ elismerő hódolatát kiérdemelte.

4.

I. Gergely szerepe a hitélet és az erkölcsjavítás terén.

A keresztény hitélet a hit megvallásán kívül a hitközséghez tartozáson alapult, amely hitközség vallásos gyakorlatait papjai vezetése alatt a vásár- és ünnepnapokon a közös istentisztelet alkalmával végezte el. A közös részvétel a szent titkok ünneplésében, a szeplőtelen áldozatban való egyesülés az Üdvözítővel még nem merítette ki a keresztség által az üdvösségre eljegyzett és hivatott hívők vallási kötelességét. A természetfeletti életre is kellett törekedniök; azért az Ige hirdetését szintén hallgatniok kellett, továbbá a krisztusi szeretetnek a magán és társadalmi életükben is meg kellett nyilvánulni.

A keresztény katakombák, majd a szabaddá lett vallás fényes vagy egyszerű templomai a maguk beosztásával ugyanezen célt szolgálták. Utasnak tekintették magukat Krisztus követői, kik e földi hazából az égi felé tartanak s oda igyekeznek jutni, mert a keresztény végcélja az örök boldogság. A keresztény élet az ima közvetítésével fenntartott állandó jóviszony Istennel.

A jóviszony ápolása minden hívő lelkiismereti kötelessége. A kor írói bizonyosságaink, hogy a hívők számosan a nap bizonyos óráiban magánájtatosságokat teljesítettek. A korai reggeli órákat és a napnyugtát követőket használták fel főképen. A buzgóbbaknál ezekhez járultak a nappali idő felosztása szerint a 3, 6, 9 órai imád-

kozások, ahogyan a szentiratok tanúsága szerint az apostolok egykor a saját ájtatosságukat felosztották.

Közelterjedtségnek örvendett a keresztvetés szokása, bár ekkor még inkább csak a homlok megjelölésével.

A templomi és magánhasználatra a meghatározott imaidőknek megfelelően határozott imádságaik voltak. Legkedveltebb imádság a *Miatyánk* vagy a hét kérés, az Úr imája, melyet minden rendű és rangú keresztény elmondott. Innen van, hogy az egyháztanítók legbehatóbb részletességgel ezt fejtegették és magyarázták, mint *rövid evangéliumot*, melyben a krisztusi tanítás lényege csaknem egyesítve található. Értékét emelte az, hogy maga Isten szerzette. Szívesen imádkozták, sőt énekeltek a *zsoltárokat* is; főleg kedvelték Dániel prófétának az égő kemencébe vetett három ifjúról szóló énekét (Benedicite omnia opera stb.), Zakariásnak szent Lukács evangéliumából vett hálaénekét (Benedictus Dominus) meg Simeonét, mikor a gyermek Jézust ölébe vette. (Nunc dimittis Domine stb.) A hívők imádkozás közben állottak felfelé emelt, kissé kiterjesztett karokkal. Ezt a helyzetet láthatjuk már az első századoktól fogva a katakombákban, melyet még utóbb hosszú időn át megtartottak.

A hívők erkölcsi élete a gyakori imádkozással mintegy magasabb szentelést nyert, mely az erkölcsi megújulásnak és a mindent átfogó keresztény művelődésnek hatalmas emeltyűjévé lett. Nincs semmi a pogányságban, amit ezzel külső és belső hatásában értékelni és összehasonlítani tudnánk. Az egy magasabb célra törekvő különböző népek és nemzetek összetartója, a testvéries érzés ápolója ez az állandó gyakorlat, mely nem gátolja, hogy újabb és újabb embertömegek felvételt nyerjenek, hiszen az evangélium útján mindenki hivatott az üdvözülésre, a Krisztusban való újjászületésre, akár tudat-

lan, műveletlen, akár művelt, tudós legyen bárki is ; itt ugyanis az üdvösséghez szükséges tudományt megszerezheti.

A keresztény vallás a béke, a kiengesztelődés ; az önzés és vagyonsóvárgás ellen állandó kötelék ; a vigasznak, a fájdalmakban az erőnek forrása. A fájdalom, a szenvedés pedig minden keresztény osztályrésze, mert Krisztus mondotta : «Ki engem követni akar, az vegye fel keresztjét». (Máté 10, 38, ; Márk 8, 34.)

A kereszténység erkölcsi ereje a hívők életében az imádságon kívül sokféle módon nyilvánult meg. Igen szembeszökő hatása a nő felemelése elnyomott helyzetéből. A házasság a pogányoknál és a zsidóknál elfajult, tisztaságát elvesztette, a nőt a férfi fajfenntartó eszközének tekintette, különben minden jogot megvont tőle. Krisztus tanítása e köteléket megnemesítette, egy férfi és egy nő életfogytig tartó kötelékének mondotta ki, melyet a házasságtörés sem bonthat fel s melyet a vallás áldásával erősít meg. A férfi és a nő a keresztény házasságban egyenlő jogú, írja szent Pál. (Kor. I. 7, 3—10.) A nő nem rabszolgája, hanem szerető segítője, élettársa férjének az élet minden viszontagságai között. Az özvegyek új házasságát szent Pál megengedi ugyan, de némely atyák nem ajánlják. A pogány és keresztény közötti házasság tiltott ; a pogány házastársak egyikének megtérése nem bontja fel előbbi frigyüket, ha a békés együttélés biztosított, ellenkező esetben a hívőt elválasztják. Az eretnekkel azonban a házasságot semmi szín alatt sem engedik megkötni.

Nagy volt a kereszténység átalakító hatása máskülönben is az erkölcsi életre ; a tévelygő küzdőket gyógyító erejével támogatta és a helyes útra igazította. A megtértek foglalkozásaikat a vallás sérelme nélkül megtarthatták. Engedelmesek voltak a világi hatalomnak, polgári kötelességeiknek eleget tettek, de ahol vallásuk-

kal ellenkezést találtak, itt inkább Istennek engedelmeskedtek, mint az embereknek.

Az egyház a felsőbb képzés és felfogás terjesztője is volt. A rabszolganak emberi méltóságát adta vissza, megszentelte a kézművességet, a szegényeket és gazdagokat testvérként egymás mellé állította. Megtanította híveit az előítéletek legyőzésére, az alázatosságra, a lemondásra, a haláltól való rettegés félelmét megsemmisítette.

Krisztus tanítása a felebaráti szeretetről egybe tudta olvasztani az előbb széttagolt társadalmi osztályokat és népfajtákat. Az elhagyottakat, szükölködőket, betegeket felkarolta, mert ugyanazon Atya fiainak tekintette.

Az egyház ily felséges működését a népvándorlás, az eretnokségek a VI. század folyamán elgyengítették. A pápák ezt korán észrevették, de az orvosszerrel is készen állottak. Megértették, hogy a lelkészkedő papságot kell hivatása magaslatán álló testületté alakítani. Ám a papság reformját nehezen tudták megvalósítani. Nem kizárólag rajtuk múlt a dolog, hanem az ellenszegülő papság nagy részén is. A reform életbeléptetésének módozatait sem találták el mindig szerencsésen. Erős-akarató, megalkuvást nem ismerő, a célra vezető módozatot megtaláló, türelmes pápára volt szükség. Mind-ezen feltételek megvoltak Gergely pápában. Habozás nélkül állíthatjuk, hogy a komoly szellemű papság megteremtésén nála senki sem fáradozott nagyobb eréllyel. Éles szemét a szerzetességre vetette. Jól átgondolta tervét. A papságot a kolostori erények szellemében kell megreformálni. A kolostorokba gyűltek össze azok, kik az egyház szolgálatára szentelték magukat, hogy a tudományokban és a valláserkölcsei életben gyakorolják magukat. Innen kerültek ki Anglia apostolai: Ágoston, Melitus, Justus, Paulinus, Rufinianus stb., kik új otthonukban új enemű intézeteket állítottak.

I. GERGELY SZEREPE A HITÉLET TERÉN 189

A mesterek buzgó tanulmányozása, szigorú életmódjuk követése javítólag hatott a többi Itálián kívüli népekre. Angliában és Hispaniában valának különösen a VII. században a leghíresebb nevelőintézetek, e két országban hozták a legtöbb javítást célzó zsinati határozatot. Galliába és Németországba ugyancsak e földekről jött át a vallás és a szorosabb fegyelem. Mindamellett, hogy elszaporodtak az egyházas, szigorú fegyelmet tartó papnevelőintézetek és kolostorok, a másik, a laza erkölcsű papság sokkal szélesebb körű teret foglalt le. A püspökök és a papok ahelyett, hogy a lelkek gondozása, kormányzása, erkölcsi javítása körül hivatásszerűen foglalkoztak volna, akadtak soraikban nem csekély számmal, kik megfeledeztek szent kötelességeikről, inkább a fegyvergyakorlatokra, háborúra, vadászatokra és más világi szórakoztató multságokra fordították idejüket. Könnyelműségeik számos panaszra adtak okot s az egyház részéről tiltó törvények alkotására vezettek.

Némely vidékeken a papság oly csekély kiképzésben részesült, hogy a *Hiszekegyen* és a *Miatyánkon* kívül legfeljebb még a legszükségesebb szentségek kiszolgáltatásához értett valamit, természetesen ezeket is csak hazai nyelven; latinul semmit sem tudott. Sokan valának, kik minden tudomány hiányával, tisztán simonia által jutottak a papi rendbe s a tilalom dacára kényük kedvük szerint ágyasságban (concupinatus) éltek. Engedelmisségről, önmegtartóztatásról hallani sem akartak.

A papságnak a bűnös fertőből való kiemelésén fáradozott már I. Leó, de minden ereje megfeszítésével tört e cél felé I. Gergely, mert szíven viselte s maga elé tűzte az egyház kiépítését. Mivel pedig minden az erkölcsi alapon épül fel, azért úgy a frankokkal, mint a többi népekkel meglevő jóviszonyát arra használta fel, hogy az egyházat a becsúszott bajjoktól megtisztítsa s különösen a püspököktől az egyházi visszaéléseket, a tiltott

püspök és papszenteléseket, a simonia és concubinatus megszüntetését követelje. A simonia gyorsan terjedt, melyet a pápa újeretnekségnek nevezett. Határozott fellépése dacára elismerte a püspökök jogait, tiszteletben tartotta hivatalukat, kimondván :

«Isten mentsen attól, hogy én bármely egyháznál elődeink rendeleteit a papságban testvéreim hátrányára megsértsem ; hiszen testvéreim jogainak illetően megsértésével csak magamat gyaláznám meg». Máskor meg így ír : «Az egyházi kiváltságokat illetően legyetek arról meggyőződve, hogy mi minden egyes egyháznak jogait épen úgy megőrizni törekszünk, mint a magunkéit». Majd tovább ezt mondja : «Szívemből óhajtom püspöktestvéreimet minden rendelkezésemre álló eszközzel támogatni és megfelelően tisztelni».

Mindazáltal a Szentszék tekintélyét az egész egyházra kiterjesztette, mert a hit és erkölcsök feletti felügyelet és ítélkezés jogát magának tartotta fenn. A püspökválasztásra felügyelt, vigyázott, hogy a püspökök kötelességeiknek megfeleljenek ; akik ellen alapos okok merültek fel, letette s minden méltóságuktól is megfosztotta. Egyébiránt az alsópapsággal szemben sem járt el enyhébben, főleg a tisztaság elleni bűnöket ostorozta. Olykor a világi egyének ellen is tesz kifogást, ha a jó erkölcsökről megfelelnek.

Számos idevágó intézkedései közül a legfontosabbak a következők : Az 594. év folyamán Januarius cagliari püspökhöz írt levelében panaszodik, hogy a világi eljáróság elnyomja a papságot, de máskülönben nem csodálkozik ezen, mert a papok erkölcsi állapota nagyon meglazult. Egy másik levelében eltiltja a püspököket attól, hogy a magán haragtól indítatva valakit az egyházból kiközösítsenek, továbbá, hogy a testiség bűnében leledzőket felszenteljék. Még akkor sem engedi meg ez utóbbit, ha azok bűnbánatot tartottak. Rendeletéhez még hozzáteszi : «Hogy az ilyenféle botrányoknak útját

I. GERGELY SZEREPE A HITÉLET TERÉN 191

vághassuk, alaposan megvizsgálandók azok, kik a felszentelésre bocsáttatnak, hogy az önmegtartóztatást éveken át gyakorolták-e? hogy az imádságban odaadók-e? alamizsnálkodók-e?

A szentségek kiszolgáltatását is megszorította, amennyiben a haldoklóknak szentelt olajjal való megkenését a püspöknek tartotta fenn (Lib. III. ep. 9.), csak sürgős szükség esetén engedte meg, hogy püspök nemlétében áldozópap is feladhassa a szent kenetet. (Lib. III. ep. 26.)

A római zsinaton az erkölcsökre azt határozták, hogy a püspökök vegyenek maguk mellé egyházi és világi férfiakat, akik az ő életüket láthassák és megtanulják, hogy miképen kell istenesen élni.

Az általános babonáság kiirtására célzott a következő levele:

«Hallottuk, hogy találkoznak köztetek némelyek, kik tévedéseket hirdetnek, t. i. hogy szombati napon tiltva van a munkálkodás. Ha a szombat megszentelésének parancsa betű szerint megtartandó, úgy épen a körülmetélés parancsa is, habár ezt szent Pál eltiltotta. Ma egyiket sem kell megtartani, hacsak a törvény szellemét tekintjük. Azt is mondják, hogy vasárnap nem szabad fürödni. Ha valaki fürödni az élvezet céljából akar, azt egy napon sem engedjük meg, ha pedig a szükség követeli, vasárnapon sem tiltjuk meg a mosakodást; másoknak azon a napon az arcukat sem szabad megmosni. Vasárnap tehát a szolgálai munkától tartózkodjunk, az imádsághoz folyamodjunk, hogy a más hat nap hibáit tőlünk telhetőleg a jó munkálásával megjavítsuk. (Lib. XI. ep. 3.)

Elrendelte a pápa, hogy a méregkeverőket és jósokat fogdossák össze. Rendeletében Adrianus jegyzőt serkenti legjobban s segítséget is adott neki, hogy az ilyen embereket nyomozza ki és szigorúan büntesse meg. Maximianus az említett kétféle bűnről vádolt embereket börtönbe vettette, de halállal nem sújtotta. Gergely az enyhe fenyítéket itt nem helyeselte, miért is Cyprianus

192 I. GERGELY SZEREPE A HITÉLET TERÉN

diaconushoz, a siciliai egyházi javak igazgatójához levelet intézett, melyben őt a szóban forgódolgok megfelelő ellenőrzésére hathatósabban ösztönzi :

«Akiket a nevezettekben vádlottaknak minősítenek, azokat küldd hozzám, ha az útra rávehetőek, mivel nem hiszem el, hogy ott helyben elég szigorú büntetést szabnak ki rájuk. Remélem, hogy ebben Libertinus praetor a segítségére fog lenni ; ha pedig a világi bíró ellenkeznek, ez esetben nem szükséges, hogy te engedj neki».

A pápai büntetések fokait az adatok hiánya miatt ismertetni nem tudjuk, valószínűleg nem lehetett más, mint szigorított fogság vagy börtönbüntetés.

Mikor Numidiából az egyik diaconus panasszal járult a Szentszék elé, hogy őt püspöke igazságtalanul letette (Lib. I. ep. 8.) s midőn a pápa másoldalról értesült, hogy a tisztátalanság bűne miatt tették le, levelével kereste fel Columbus püspököt, kinek fennhatósága alá ez az egyházmegye tartozott : «Ha vétkes, zárassék be és tartson bünbánatot ; ha ártatlan, tisztségébe helyeztessék vissza és a püspököt kell keményen megbüntetni». A szentatyának még több leveléből tűnik ki, hogy a testiség bűnébe merült papokat hivataluktól elmozdította s vissza nem egykönnyen helyezte. (Lib. IV. ep. 16., 17.; VII. ep. 25.)

A világiak megtévedéseivel szemben elfoglalt álláspontját világosan feltünteti a Venantiushoz írt levele ; Venantius eleinte szerzetes volt, ezt az életet önként elhagyta, később Itália kancellárja lett, A pápa barátai közé számította, de mikor hírt szerzett botrányos életmódjáról, egészen elfordult tőle. Nemtetszéséről a hozzája küldött levele világosít fel bennünket :

«Semmi sem képez akadályt közöttünk arra nézve, hogy veled ne beszéljek, habár alkalmatlan leszek, mivel az egész szívem mélyéből keresem a te javadat s a te vesztédnek részese nem akarok lenni. Bizonyára emlékszel még arra, hogy milyen ruhát viseltél és látod, hogy mily gyalázatos

állapotba sülyedtél? Gondold meg, hogy milyen szörnyű ítélet várakozik reád, te reád — mondom — ki jelentékeny pénzüsszeget vettél el szentségtörő kezdeddel Istentől; de én tégedet, aki a szerzetesi öltözettel felszenteltté, a szerzetesség érzésének oly heves fokával támadlak meg, hogy alig van bennem elégséges erőm az írásra, mégis elviselhetlennék látszanak neked, amiket írok; elpirulsz, szemeidet és orcádat elfordítod; pedig egyébként, ha nem akard elviselni az ember korholását, feddését, aki por és hamu, mondd, legkedvesebb testvérem, mennyire fogsz rettegni, mikor majd Teremtőd fog jönni feletted ítéletet mondani? Megkapván leveletemet, tudom, hogy összehívod barátaidat és tanácskozni fogsz a romlásodban részes emberekkel, kik megragadják a kedvező alkalmat, azt zengik, ami a füleidnek kellemes; kik inkább kincseidet szeretik, mint tégedet — ha ugyan lehet mondani, hogy tégedet valaha szerettek. Ha jótanácsot keressz, az enyémet fogadd el; senki sem adhat neked jobb tanácsot, csakis az, aki *tégedet* és nem a *tiedet* szereti. Ha az én buzgóságom nem érdemli meg, hogy tanácsomat elfogadd, akkor az egész anyaszentegyházat fogom véleményadásra felhívni, amit ez mond, azt fogom minden körülmények között követni». (Lib. I. ep. 33.)

*

A papi hivatalok megvásárlását — simonia — nem csekélyebb hévvel üldözte. Pápánk e visszaélésnél komolyabb munkát és büntetést követelt, mint az eretnekségnél. Az eretnekség *külső* betegség, melyet mindenki nyilván szemlélhet; a simonia a szervezet *belső* betegsége, mely elvéve jelentkezik, de belül észrevétlenül szélesebben harapózik el. A kárhozatos betegséget állandóan fürkészte s mihelyt felfedezte, azonnal az összes ellenszerekkel irtogatta.

A simonia kisebb arányokban mindenütt előfordult, Germániában, főleg azonban a Galliát alkotó országokban az uralkodó királyok és a főurak pártfogásával az egyházi elüljárók törvényes választását majdnem lehetlenné

194 I. GERGELY SZEREPE A HITÉLET TERÉN

tette. A tarthatatlan állapot megszüntetésére a galliai királyokhoz, királynékhoz, urakhoz és püspökökhöz számos levelet küldött. Brunnehildhoz a többi közt így ír :

«Kereszténységed buzgalma szorgalmasan örködjék és ne engedje senkinek sem, hogy az egyházi rendeket felvegye a pénzadományozás vagy bármely más személyek pártfogása által, avagy a rokonság jogára támaszkodva, hanem a püspökségre és más egyházi tisztségre azt válasszák meg, aki életével és jellemével magát arra méltónak mutatja, nehogy a papi tisztség eladó legyen ; hogy a *simonia haeresise*, melyet az első egyházból szent Péter intézkedésével eltávolítottak, ama részekben lábra kapjon, ami királyságotk erejét kisebbitse ; ez pedig távol legyen tőletek. Mindenesetre súlyosabb bűn az, mint amilyenek mondható, hogy a Szentlelket, mely mindeneket megváltott, most árúba bocsátják». (Lib. VII. ep. 5.)

Ugyanez évben Theodorich és Theodebert királyokhoz írván, a simoniáról következőleg nyilatkozik :

«Innen van az is, hogy a szegényeket és jámborokat a szent rendektől eltávolítják és ők lenézve visszavonulnak. És míg a szegények jámborsága nem tetszik, kétséget nem szenved, hogy amott a jutalom bűnökre ad alkalmat ; már pedig tudjuk, hogy ahol az arany tetszik, ott a bűn is tetszik». (Lib. VII. ep. 104., 105.)

A gyökeres orvoslás érdekében tanácsolja a királyoknak, hogy hívjanak össze gyűlést, melyen a Szentszék követe is jelen legyen, valamint a simonia bűnében leledzők is, továbbá azok a világiak, kik *per saltum* (ugrással) a papi tisztségekre emelkedtek. (Lib. VII. ep. 101. ; IX. ep. 50., 53., 54., 55.)

A felszentelendőktől semmiféle címen és célra sem enged pénzt elfogadni :

«Mivel Üdvözítőnknek szemei előtt azok az alamizsnák tetszenek, melyek nem a tiltott dolgokból vagy az ú. n. bűnökből erednek, hanem a megengedett dolgokért és a jól

végzett munkáért adatnak. És midőn az elvetemült vevő a szent helyre bocsáttatik, másokat is a saját módja szerint és a saját kényelmére rendel. Többet leront a rossz felszenteléssel, mint amennyit az építeni képes, aki tőle a pénzt a felszentelésért elvette». (Lib. VII. ep. III.)

Nem egyedül a felszentelésért, de a palliumért, a levelekért, sem a felszentelés után tartani szokott vendégségre nem engedte meg az ajándékozást :

«Szent Péter régi szabályát követve elrendelem, hogy a szentelésekért sohasem szabad valamit elfogadni, azonképen a palliumadásért vagy a kiváltságlevelekért sem ; sem pedig azért, amit az újabb nagyvavágyás létesített, az áldozati kenyér felajánlását. A püspök ugyanis a felszentelendőnek kezeit teszi a fejére, a diaconus az evangéliumi szakaszt olvassa, a megerősítő levelet a jegyző írja ; valamint a püspökhöz sem illik, hogy a kezét eladja, úgy a diaconus és a jegyző sem adhatja el a szentelésnél elmondott szavait és tollát. A felszentelésért, palliumért vagy a levelekért és az áldozati kenyérért egyáltalában eltultom, hogy úgy a felszentelő, mint a felszentelt valamit elfogadjon». (Lib. IV. ep. 44.)

Az előbbi levelek célját szolgálta az alábbi levél is, melynek címe : *Theodeberto regi Francorum*, azaz *Theodebertusnak, a frankok királyának*. A levél tárgyunkat illető lényeges része itt következik :

«Ennélfogva Kegyelmességték a mi Urunk Istenünk parancsaihoz ragaszkodván, kegyeskedjék odahatni, hogy a maga érdeme szerinti zsinat jöjjön össze, hogy azon a papoktól elkövetett valamennyi testi bűn és a simonia haeresise, mely az első egyházban a becstelen ambíció által keletkezett, hatalmatoknak fenyegető büntetésével és a gyűlés határozatával elháríttassék, végre megtörve gyökerestől kiirtassék». (Lib. XI. ep. 60.)

A most ismertetett levelekkel egyező tartalmúak a XI. könyv 61. és 63. számú levelei is.

A temetéseknel elterjedni kezdő ama rossz szokást

sem tűrte meg, hogy némely egyházakban a szertartás végzéseért pénzt követeltek, holott a pápa a temetést ingyen kívánta végeztetni. E tárgyban ír a massamaritimi püspökhöz, majd a már gyakran említettük Januáriushoz (Lib. I. ep. 4., 56.), ki egy előkelő gazdag asszonynak, Nereidának leányát temette el és a szolgálatért 100 solidust kért. A szentatya ily hangon feddi meg: «Mivel tulságosan súlyos meg a papnak tisztétől tulságosan távol áll, hogy a földön gyalázatosan pénzt keresen s hogy más gyászából hasznot akar húzni, ettől a követeléstől testvériséged tartsa magát távol . . . Miután a püspökség tisztét elfoglaltuk, ezt a bűnt mi egyházunkból végleg kiküszöböltük és semmi szín alatt sem engedjük meg, hogy a nevezett rossz szokást továbbra is gyakorolják; megemlékezzvén arról, hogy midőn Ábrahám fiaitól Henornak, azaz Seor fiának, Ephronnak jóvoltából azt kérte, hogy felesége sírját pénzért ássa meg és ennek testét temesse el, a pénzt elfogadni vonakodott, hogy oly látszata ne legyen a dolognak, mintha a hullából hasznot akarna szerezni . . . De ha valamikor valakit egyházatokban eltemetni megengedtek s annak szülei, rokonai vagy örökösei a gyertyák költségei fedezésére valamit önként fel fognak ajánlani, ezt elfogadhatjátok; kérni azonban vagy követelni semmi szín alatt sem engedjük meg, hogy a mi nagyon is vallásellenes volna, azt ne mondják, miszerint az egyház esetleg eladó — ami távol legyen — hogy olyannak látszatok, mintha az emberek halálának örülnének s azoknak holttesteiből iparkodnátok a magatok számára hasznot meríteni». (Lib. I. ep. 56.)

Utolsónak hagytuk hátra, hogy a keleti egyházakban lábrakapott vesztegetésekre, simoniára és a rokoni befolyásokra vessünk néhány pillantást. A kitérés igen szükséges, mert keleten bizonytalán elmondhatjuk, hogy sokkal jelentékenyebb mérveket öltöttek a szóbanforgó

bajok, mint nyugaton. Ámbár a keleti egyházak a saját külön patriarcháik alatt állottak, Gergely ennek dacára is — az egész kereszténység feje levén — 599-ben kénytelen volt beavatkozni, leveleket küldött e végből az antiochiai és jeruzsálemi patriarchákhoz. Az atyai jóindulatból fakadó szeretet sugallatával inti őket, hogy erejük megfeszítésével, következetes, buzgó tevékenységgel hassanak oda, hogy irtsák ki a káros visszaéléseket, ha tehetik, minél előbb, hogy az egyház továbbra is ne szenvedjen miatta. (Lib. VI. ep. 48. ; IX. ep. 40.) Törekvése tagadhatlanul nemes és önzetlen volt mindkét irányban, de határozottan nem állíthatjuk, hogy tényleges siker koronázta volna fáradozását. Az ellenokok közel találhatók : a császárok és királyok kegye, a főurak és kormányzók befolyása, a családi összeköttetések, leginkább a régi görög jellem gátolták a visszaélések kigyomlálását. Valamelyes sikert azonban még sem tagadhatunk meg fáradozásaitól.

5.

I. Gergely és a szertartások rendezése.

A vallásos élet felemelését, kifejtését és kimélyítését, a lélek magasabbra szárnyalását, a szent titkokba való elmerülését jelentékenyen előmozdítják a lényegnek megfelelő szertartások. Hogy egyebet ne említsünk, állításunkat bizonyítja már maga az a tény is, hogy a legtöbben csakis a helyes szertartások segítségével képesek egyes elvontabb eszméket, fogalmakat, hitigazságokat megközelíteni. A katolikus egyházat szertartásaiért a protestáns írók nem egyszer gáncsolták, e szertartásokat feleslegeseknek, üreseknek mondták. Mindkét állításuk nélküli az igazságnak még árnyékát is, mert szertartásainkat fokozatosan az élettapasztalat fejlesztette ki s mindannyi magasztos, kifejező; nagyrészüket az ószövetségből átvett, melyeket az Üdvözítő szintén használt. Más részüket a célszerűség hozta létre. Szertartásaink egyedül azoknak üresek, kiknek lelkei és szívei üresek vagy járatlanságuk miatt azok nagyszerűségét és a szent titkok kifejezésére való alkalmasságát felfogni nem tudják.

Különb a vallási és világi élet mindenféle viszonylataiban találkozunk szertartásokkal, melyeket vádlóink inkább kifogásolhatnának, ámde belőlük nem a gondolkozó ember komolysága szól, hanem a lélek egyik rút sajátos tulajdonsága, a gyűlölet.

Az egyház főpásztorai az első századtól kezdve azon célt tűzték maguk elé, hogy a hívők hitbeli megerősítését és vallásos életét megfelelő szertartásokkal fokozzák.

A pápák neve alatt több szertartásos könyv, Sacramentarium maradt fenn, sőt országoként is akadunk más-más, ugyanezen célt szolgáló gyűjteményekre. A sokféle szertartás némi zavart, esetleges visszaélést okozott, ezért Gergely elhatározta, hogy azokat egységesen rendezni fogja.

Gergely pápa a keresztény hívők üdvösségét rendkívül szívéen viselte. Legfőbb hatalmánál fogva nagyon is méltánylandó azon törekvése, hogy az egyházban, úgy az isteni tisztelet, mint a többi szertartások módozatait szorosan körülírta.

Az apostoli időktől fogva, szokásban levő bizonyos szertartásokat először Gelasius pápa foglalta össze; ugyanilyeneket alkottak a tartományi és általános zsinatok, de el kell ismernünk, hogy talán senki sem végzett e téren sikeresebb munkát pápánknál, kinek idejében az elterjedt eretnokségek újabb és újabb szertartásokkal háborították meg a népek elméjét. Gergely tehetségéhez és erejéhez mérten, a körülményekkel számolva, a téveseket irtogatni törekedett és oda iparkodott hatni, hogy az egyházi szertartásokat egyöntetűvé tegye, bár nem ellenezte olykor, ha, a valamely vidéken bevált szertartást terjesztették, ami kitűnik az angolok megtérítőjéhez, Ágostonhoz írt leveléből: «Ha valami alkalmas szertartást találsz ott, a hívek buzgóságának emelésére, azt használd fel».

A szertartások rendezésének első rendszeresebb nyomát az 599. évben fedezhetjük fel némely levelében azonban már előbb is feltűnik az, miként a sziciliaiakban láthatjuk :

«Sziciliából bizonyos férfiú érkezvén hozzánk, elmondotta, hogy barátai közül némely latin és görög nemzetiségű a védelem ürügye és színe alatt kigúnyolják a római egyház ama tisztségeit és szertartásait, melyeket én előirok és azt mondják, hogy Gergely arra kényszeríti a konstantinápolyi

püspököket, hogy göggyével hagyjon fel, midőn az ő egyházának szertartásait és szokásait elfogadja. Midőn utána-kérdezősködtem, hogy melyek volnának azok a szertartások, azt felelte, hogy előirtad, miszerint a husvéti idő kivételével a misében *Alleluját* mondjanak; meghagyta, hogy a subdiaconusok tunica nélkül lépjenek az istentisztelethez; azt akarod, hogy *Kyrie eleisont* énekeljenek, a canon után azonnal a *Pater noster*t imádkozzák. Megjegyzem, hogy én ezen dolgokban egy egyháznak a szertartásait sem követtem. Mondják, hogy Damasus pápa korában szent Jeromos hozott be ilyen szertartásokat, hogy t. i. a jeruzsálemi egyház szokása szerint *Alleluját* énekeljenek. Ennélfogva helyesebben mondatott volna úgy, hogy a görögöktől átvett szokásokat én eltávolítottam. A régi időben a subdiaconusok egyedül *albát* öltve vettek részt a szertartásokon, ami különben a ti egyházatok szokásából is kiténik, ezt bizonyára nem a görögöktől, hanem a római egyháztól, anyátoktól kaptátok. Püspökeink közül valaki azt akarta, hogy a subdiaconusok tunicát öltsenek. Nem mondunk *Kyrie eleisont* a görögök közönséges szokása szerint, mert nálunk ezt az imát mindnyájan mondják, ott ellenben csak a papok, a nép ellenben feleli rá az *Ament*. Mi *Christe eleisont* is kapcsolunk az előbbihez, amit a görögök mellőznek».

Már a közlöttek mutatják, hogy volt eltérés a szertartásokban a nyugati és keleti egyházban. Egyesek azon véleményt táplálják, hogy Gergely hozta be a *Kyrie eleisont* a latin isteni tiszteletbe; ez a vélemény nem felel meg a valóságnak, mert az egyház azelőtt régen használta, miről tanuskodik a vasoni zsinat 520 körül. A levél szövege tovább így szól:

«Az Úr imáját nyomban a canon után mondjuk, mivel az apostolok szokása is ez vala; nekem úgy látszik, hogy képtelenebb dolgot nem tehetnénk, mint ha valamely más tudós embertől szerkesztett imát használnánk az Úr imája helyett, esetleg bármily megfelelő lenne is az, mert az utóbbit maga az Údvizítő adta nekünk, kit az oltáron feláldozunk».

Több zsinat egybehangzó határozata arról győz meg

bennünket, hogy a szentmisében az Úr imáját nem minden nap mondták, hanem miként egynémely hispaniai város egyházában szokásos volt, vasárnap és a főbb ünnepeken. A levél folytatólag tárgyalja a kérdést.

«A görögöknél az Úr imáját az egész nép mondja, nálunk csakis az áldozópap. Miben utánoztuk tehát a görögök szertartását? Helyénvalónak találtuk, hogy a régi szokásainkat visszaállítsuk, de azt is, hogy olyan újakat hozzunk be, melyek nézetünk szerint hasznosaknak bizonyultak... Egyébiránt senki sincs, aki kételkednék azon, hogy a konstantinápolyi egyház a Szentszék alá vagyon rendelve, ugyanezt vallották mindig úgy a császár, valamint annak a városnak püspökei is. Mindazáltal, ha az az egyház vagy bármely másik üdvös szokásokkal rendelkezik, a jó dolgokban kész vagyok az alsóbb rendűeket is utánozni; azokban ugyanis, amelyek jóknak bizonyultak, ostobaság volna elsőséget megállapítani, mert gyakran az alsóbb tisztség birtokosai jobbakat alkotnak, mint a magas hivatalokban levők». (Lib. VII. ep. 64.)

Látjuk, hogy levelében újításokról beszél a pápa, kifejti azt az alapot, melyre, mint jogaalapra támaszkodik. Kérdés most már hogy minő reformokat és miféle szertartásokat léptet életbe? A legfontosabbaknak, legnélkülözhetetlenebbeknek kétségtelenül az isteni tiszteletre vonatkozókat kell tartanunk. Kiterjeszkedett azonban ő az egyházi ténykedés minden ágára. A legtöbb változtatást a régi szertartásos könyvekre támaszkodva eszközölte.

Gergely véleménye szerint a Gelasius pápától szerkesztett nagy *Missaleből* némely részeket el kellett hagyni, másutt pedig meg kellett bővíteni azt. A könyvnyebb kezelhetés céljából az egészet egy kötetbe gyűjtötte össze, melyet *Sacramentariumnak* nevezett. Régebben ugyanis az egyes részek külön könyvekbe voltak foglalva; megkülönböztettek *Antiphonalét*, *Lectioariumot*, *Psalteriumot*, *Ordo officii* stb. Gergely mind-

ezeket egységes műbe szedte össze s *Ordo Romanus*nak nevezte megkülönböztetésül a többi használatban levő liturgikus könyvektől.

A keresztény katolikus isteni tisztelet legkimagaslóbb része, a vallásos élet központja az Üdvözítőtől rendelt vérnélküli áldozat bemutatása, másszóval: a szentmise. Pápánk megkövetelte, hogy ez ne üres, léleknélküli lemorzsolása legyen a szertartások előírt rendjének, hanem a szent cselekménynél mi magunk is áldozatul hozzuk a fájdalomtól eltelt szívünket, mert «midőn szívünk szenvedésének titkát ünnepeljük, kell, hogy ugyanazt érezzük, amit ünneplünk. Akkor lesz a szentmise éretünk áldozat Isten előtt, ha magunk is áldozatot hoztunk». (Greg. Dialog. IV. 59.) A misét a szertartások szerint három osztályba osztotta. Az elsőbe a pontificalis misét helyezte, melyet egyedül a patriarchalis és püspöki egyházakban végeztek; a másodikba a plébániai misét sorozta, melyet a titularis templomokban mutattak be; a harmadikba az egyszerű misét helyezte, melyet az áldozópapok vagy a püspökök a templomokban és oratóriumokban, magán kápolnáknak mondottak el. Ezen időben már szokásba jött, hogy világi egyének is építették házaikban kápolnákat. Bizonyosságul felhozhatjuk erre János syracusai püspök megfeddését, kit a pápa megdorgált, mivel Venantius patriciusnak nem engedte meg, hogy a házi kápolnájában misét mondasson. (Lib. II. ep. 9.) Az isteni tiszteletre szánt ilyen szenthelyeket Gergely az alsóbb osztályú templomok sorába számította, tehát a misemondás megengedendő bennük. (Lib. V. ep. 42., 43.)

Meg kell említenünk, hogy Róma városában hét főtemplom volt, melyekben a bőjti időszak tartama alatt hetenként felváltva nyilvános ünnepélyes isteni tiszteleteket tartottak.

Az utóbb említett két osztályba sorozott misék tel-

jesen hasonlítanak a mai alakhoz, jóval szövevényesebb és ünnepélyesebb volt azonban a pontificalis mise szertartása, ahogyan ezt Gergely pápa megállapította.

A Sacramentariumban foglalt imákon kívül voltak kevésbé ünnepélyesek is, melyeket a miséző áldozópap vagy a mise előtt, vagy az áldozat bemutatása alatt végzett. A mise megkezdése előtt Gergely előkészületül igen sok imát mondott, de az öltözködés közben is imádkozott. Imádkozott, mialatt az oltárhoz járult s mihelyt odaérkezett, a segédlettel felváltva a *Confessiót* (Bűnvallomás) mondotta el, melyet a feloldozás követett. Más imádságokat végzett azalatt, míg a kar a Kyriét, Gloriát és Gradualét stb. énekelte. Imádkozott ismételten, mikor a felajánlott kenyereket és bort elfogadta. Ugyancsak imával kísérte a tömjén megáldását, úgyszintén a füstölés szertartását. A jelenlevő hívők imáiba is ajánlotta magát, mert hozzájuk fordulva felhívta őket: *Orate fratres!* Az áldozáskor úgy önmagáért, mint másokért könyörgött, végre Istennek hálát adván, körülbelül ugyanazt az imádságot mondotta el, melyet napjainkban mi szoktunk a mise befejeztével elmondani, t. i. a Dániel próféta három ifjának énekét az égő kemencében.

Az Isten nagyobb dicsőségére minden alkalmasnak kínálkozó eszközt felhasználó pápánk az *egyházi ének* nagyszerű hatását, a dallamoknak a lélek érzelmeit felmagasztosító erejét a maga teljes értéke szerint tudta méltányolni. E téren is elévülhetetlen érdemeket szerzett magának.

A keresztény isteni tisztelet ezen oldala az üldözések korában nem fejlődhetett ki a maga nagyszerűségében, mert sem helye, sem alkalma nem volt. Minden vidék népe a maga módja szerint fejezte ki az éneke segítségével vallásos lelkülete érzelmeit. A keresztény vallás felszabadulásakor négy főalakot különböztethetünk meg

az énekekben, ú. m. a syriait, alexandriait vagy egiptomit, avagy görögöt, a rómaid és a galliait. Nyugaton az utóbbi kettőt, keleten az első kettőt karolták fel különös előszeretettel. A keleti és nyugati egyházatyák lelkesedéssel igyekeztek az egyházi éneket és zenét tökéletesíteni, mert úgy tekintették, mint a lélek szárnyalását, belső érzelmeinek őszinte kifejezését.

A közös éneklés mellett a magán- és a karéneket egyaránt művészivé akarták fokozni. A harmadik századtól jeles énekiskolák voltak Alexandriában, Antiochiában, Milanóban, Rómában és Marseilleben. Legtöbbet tett szent Ambrus milanói érsek. Őt tekintik az egyházi műének és zene első megalapítójának. Ambrus éneke egyszerű, időmértékes tagoltságú. Gondoljunk a *Te Deum* fenséges és megrázó akkordjaira.

A római ének és zene csaknem ugyanezen eszközökkel dolgozik, ám különbség mégis van a kettő között, amennyiben a lágyabb és szélesebb kilengéseket kerüli, amely sajátsága könnyebbé teszi.

A nyugati alapok a népvándorlás germán, hun, avar, szláv stb. elemeinek befolyása következtében változásokon mentek keresztül. Az egy Istenhez méltó egységes éneket és zenét ennél fogva a pápai székek kellett megvalósítani. Ezt a többi elfoglaltsága között Gergely igen jelentős kötelességének tekintette, mit az új ének és zene neve, *Cantus Gregorianus* is igazol. Célul tűzte ki, hogy az egyházi karéneket átalakítja, nagyobb szabásúvá, rendszeresebbé, egyöntetűbbé és hatékonyabbá tegye. Első dolga volt, hogy összegyűjtette a szétszórt egyházi énekeket a dallamokkal együtt. Kisebb énekeskönyvek már eddig is voltak, minők a *Cantatorium* a szerpapok részére, az *Antiphonarium* az énekesek iskolájának karmestere számára stb. Gergely a gyűjteményt a saját szerzeményeivel is bővítette. A dallamok (melodiák) rögzítésére a négyvonalas rendszert hozta be, mely a termé-

szetes emberi hangrendnek legjobban megfelelt. A subdiaconusok és diaconusok karát eltörölte, mert sok visszaélésre adott alkalmat, továbbá mivel feladatuk végzésében az éneklés akadályozta őket. A régi, áldozópapokból összeállított karral is szakított, teljes reformra törekedett. Új intézkedéseit az iskola útján vitte keresztül. Elrendelte, hogy az énekesek csak az acolythusságig szentelhetők fel. Ezért iskolázásra a papi pályára készülő gyermekeket vette fel, kiket a saját költségén neveltetett és képeztetett. Rajta volt egyszersmind, hogy e nemes példája követőkre találjon. Ilyen szándékkal alapította meg tehát Rómában ama híres énekiskolát, mely 300 évig állott fenn. Az új iskolát ellátta alapítványokkal és házzal, mely a szent Péter templomától nem messze feküdt. Utóbb még egy másikat is adományozott e célra, mely szent Jánosnak a Lateránban levő temploma mellett állott; itt később nagy tisztelettel őrizték a tőle maradt emlékeket.

Az énekkar a gyermekeken kívül felnőtt férfiakból állott, mely a karmester vezetése alatt működött. A női karéneket a templomból kirekesztette. Maga a pápa is gyakran megjelent az énekesek iskolájában folytatott oktatásokon, hol műértő észrevételeivel igyekezett a kar szellemi értékét fokozni.

Midőn Ágoston az angolok megtérítésére utazott, 40 társa között ebből az iskolából vitt néhány énekest, akik a galliaiakat, valamint az angolokat is kiképezték a művészies egyházi éneklésben, habár nem épen könnyű szerrel, mert a gregorianus-ének lágysága erős ellentétben állott az akkori galliai és germán népek szilajságával és nyelvük durvaságával, mely a latin szavak kiértéséhez sehogy sem tudott igazodni.

*

Ani a szertartásokat illeti tovább, pápánk az egységesítés mellett nem zárkózott el attól, hogy a püpökök-

más, a lelki tökéletesedésre alkalmas szertartásokat meg ne honosítsanak. Bizonyosság erre az Ágostonhoz írt levele, melyet az oxfordi egyetem levéltárában találtak meg. Ebben így szól :

«Ha Galliában vagy másutt az Isten előtt inkább kedves szokást találsz, azt a még hitben új angol egyházba vedesd be. A dolgokat nem a helyért, hanem a jó dolgokért kell a helyet szeretnünk». (Lib. XII. ep. 31.)

Az idéztük levél folytatásában és a többi leveleiben is meg a Sacramentarium c. művében még igen sok utasítást ad a szentségekről és azok kiszolgáltatásáról, melyeket már a tárgyalásunk folyamán érintettünk. Ujat nem hozott be, de a régieket rendszerezte. A papságtól megkövetelte, hogy a szentségeket készségesen és komoly magaviselettel szolgáltassa ki. Legnagyobb szigorúságot a bűnbánat szentségénél kívánt. Ekkor már a fülgyónás által történt a bűnök megbocsátása, de az elégtételt az első századok nyilvános vezeklésével kötötte össze. Az igazi javulás sok nehézséggel jár. Hosszú időnek kell eltelni, míg a rosszindulatok, szenvedélyek megszűnnek. Sok erőt kell gyűjteni, hogy a megfékezés után ismét vissza ne essünk, hanem a felújult bűnöknek ellentálljunk.

Az egyház malasztot eszközlő szerei közt mindenkor az *Olláriszentség* volt a legfontosabb, melyet épen ezért az eretnekek a legtöbb támadásban részesítettek. Az eretnek tanításokkal szemben Gergely pápa álláspontja azon sarkallott, amit az egyház kezdettől fogva hitt és tanított, hogy Krisztus Urunknak valóságos teste és vére, tehát az isteni kegyelmek legteljesebb kútfeje. Jézus szavai szerint : «Aki nem eszi az én testemet és nem issza az én véretem, abban nem leszén élet ; aki pedig eszi az én testemet és issza az én véretem, az énbennem lakik és én őbenne, mert az én testem valóban étel, az én vérem valóban ital». (Ján. 6, 54—55.) Pápánk tanította, hogy az Üdvözítő semmivel sem mutatta ki úgy a

bűnös emberiség iránti szeretetét, mint azon tényével, mellyel a kenyér és bor színe alatt önmagát adta örök időkre lelkünk táplálására. Kimondja, hogy az üdvöt hozó cselekedetek egyedül a kegyelem segítségével esz- közölhetők, ezt a kegyelmet pedig az Oltáriszentségben jelenlevő Üdvözítő által nyerhetjük meg a legkönnyebben, mert csak azt kívánja, hogy Tőle alázatos lélekkel kérjük.

Hogy mennyire őszinte meggyőződéssel vallotta a pápa Krisztus Urunk valóságos jelenlétét az Oltáriszentségben, mutatja az alábbi kifejezése :

«Melyik hívő kételkedhetnék abban, hogy az áldozat bemutatása órájában a pap szavaira az ég megnyílik ; hogy az angyalok kara Jézus Krisztusnak ezen titkánál jelen van ; hogy itt a legmagasabb a legalacsonyabbal egybekapcsolódik ; hogy az égi a földivel egyesül és így a láthatóból meg a láthatatlanból *egy Egész lesz*».

Megkívánja ennél fogva, hogy a szentmiseáldozatot a papság a kellő áhitattal mutassa be, továbbá, hogy tiszta lélekkel vegye magához mindenki az Úr testét és véréit, figyelmeztetvén az apostol szavaira : «Mert aki méltatlanul eszik és iszik, ítéletet eszik és iszik magának, meg nem különböztetvén az Úr testét». (Kor. I. 10, 29.) A szentség kiszolgáltatására új szertartást nem írt elő.

Az utolsó kenet szentségénél a régi szertartásokat szedi rendbe, de elvárja a papoktól, hogy a betegeket szorgalmasan látogassák és lelki vigasszal enyhítsék fájalmukat.

A házasság szentségi jellegét a pogányok és eretnekekkel megértetni parancsolja, kifejti, hogy az egy férfi és egy nő kölcsönös megegyezésen alapuló felbonthatatlan szövetsége. Az egyik fél elhunytával a másik házasságra lépését nem veszi szívesen, mert csak az első jelképezi Krisztus és egyháza frigyét.

Az egyházi rend szentségénél már határozottan látjuk az alsóbb és felsőbb rendeket. Nem mindenkit szenteltek fel áldozópappá, sokan az alsó fokozaton maradtak

egész életükben. A szentség feladási helye a templom, felszentelő kizárólag a püspök. Püspököt három más püspök szentelhet : kettő tanu, egy a felszentelő. Kivételt egyszer Ágoston kedvéért tett, ki egyedül szenteltett püspököt, mert más püspök ott nem volt, de azért is, mivel a szerzetesek méltók voltak.

Uj szertartást itt sem ír elő, a régi kézfeltétel és a szentelt olajjal való kenés a leglénygeesebb.

Záradékuul fel kell említenünk, hogy a papszentelésért és a szentségek kiszolgáltatásáért semmiféle díjat vagy ajándékot elfogadni nem engedett.

A nyilvános istentisztelethez tartoztak már a korai századokban a litániák vagy közkönyörgések, melyek nevüket onnan kapták, mivel az imákat felváltva mondták. Általában kétfélét különböztettek meg : supplicatiót és rogatiót. Az elsőt rendkívüli alkalmakkor tartották, az utóbbi évenként meghatározott napon vagy napokon ismétlődött. Már aranyházú szent János említi ezen ájtatosságokat és kétfélét nevez meg, t. i. kis és nagy litániát. A nagy litánia szent Márk napjához volt kötve, a kisebbet pedig Urunk mennybemenetele előtt három napig tartották, hogy az isteni Felség haragját megengeszteljék. Rendesen ugyanis nagy csapások, szárazság, árvíz, tűzvész, döghalál stb. eltávolítására rendezték. A kisebb litániáról először Sidonius Apollinaris tesz említést (Lib. V. ep. 14.) Afrikában, honnan Manercus püspök Galliába hozta át 511-ben. Csakhamar Hispaniában is elterjedt.

A nevezett litániákat egységesen Gergely pápa rendezte. Hozzáfűződik a *litanía septiformis* szervezése is, melyet Rómában szervezett a hét hitközség bevonásával. A híveket hét karra osztotta fel s így vettek részt a körmenetben a Maria Maggiore-templomhoz, melyben a körmenet befejeződött. A litániát három napon át ismételték. Minden litániát bőjt előzött meg. (Lib. XI. ep. 2.)

6.

Az egyházi vagyon és I. Gergely bőkezősége.

A földi javak csekély értékűek az égihez viszonyítva az egyházra nézve, de a magasabb célok elérésére nélkülözhetetlenek. Az Údvözítő szavai : «Az én országom nem ezen világból való» (Ján. 18, 36.), úgy értelmezendő, hogy célja nem földi hatalom megalapítása, hanem az égi üdvösség elnyerésére való előkészítés már itt e földön. Az egyház ezen lelki feladatának elérésében rászorul az anyagiakra is, mert az anyagból való testben szunnyadó lelkét akarja az Isten országába vezetni. A mondott cél elérésére az egyháznak különféle forrásokból bizonyos mennyiségű fekvősége volt, melyhez ingó vagyon is járult. A kettős források kétségtelenül nem voltak egyebek, mint azon birtokok és értékek, melyek kisebb részben a császárok adományaiaként az egyháznak jutottak, nagyobb részben pedig az egyes magánhívók alapítványai és a püspökök saját családi birtokai, kik ezeket az egyház céljaira ajánlották fel. Találunk ennél fogva egyházi birtokot minden keresztény országban, legnagyobb terjedelmű javakat mégis inkább Itáliában, Sziciliában, Galliában, Afrikában ismerünk. A görög császárság területén szintén voltak jelentékeny birtokok. A római egyház közvetlen felügyelete alatt a közép- és alsóitáliai, valamint a szicíliai birtokok állottak, de ellenőrző befolyásuk kiterjedt a távolabb fekvőkre is. Szicília volt a birtokok középpontja, itt Péter subdiaconus rendelte-

tése az vala, hogy a pápa helyett a püspökök tanácsában részt vegyen. (Lib. I. ep. 3.) Ámbár a szentatya helyettest nevezett ki, ennek dacára sok elfoglaltságot okoztak neki a Sziciliában előforduló rendellenességek. A palermói apát ugyanis panasszal fordult hozzá, hogy a gyarmatosok az ő kolostorának összes távolabb fekvő birtokait elfoglalni töreksenek. Gergely helyettesének levelében megparancsolta, hogy utazzék azon helyre, tegye vizsgálat tárgyává a panaszolt dolgot, mert az eltulajdonítók kötelesek a kolostornak visszaadni az elvett birtokokat, ha azok már 40 éven át a kolostor háborítatlan tulajdonát képezték.

Mikor Péter átvette a szicíliai javak igazgatását, részletes jegyzéket küldött a pápához, melyben igen sok visszaélésről számolt be. A jegyzék áttanulmányozása után a pápa a következő választ közölte Péterrel :

«Az élénk terjesztett írásaidból világosan látjuk, hogy az egyház földművelőinek a bő termés idején a gabona árát leszállítjátok ; ezzel szemben az az akaratumk, hogy ez nekik minden évben a közönséges áron adassék. Nem akarjuk ugyanis, hogy a gabonában esett kárt, melyet a rossz időjárás okozott, a parasztok legyenek kénytelenek elviselni. Gondod legyen azonban arra, hogy a gabona alkalmas időben szállíttassék Itáliába. A méltányossággal ellenkezik, hogy a gabonát nagyobb mértékkel adják, mint azzal, mely az egyház csürében van. Megtiltjuk azt is, hogy a bérlők a szorosan vett kötelezettségeiken kívül valamit beszolgáltatassanak. Mindenben az egyezéshez tartásotok magatokat ; a piszkos üzelmeknek véget kívánunk vetni még azon esetre is, ha tőled az egyesektől kikötött járandóság elfogyna. Akarjuk, hogy halálunk után se terheljék őket új kötelezettségekkel. Most pedig rendelj egy irnokot, aki az egyesek meghatározott tartozásait összeírja és nyilvántartsa. Azt is akarjuk, hogy a birtok igazgatója által élvezett haszon ama járandóságokból kerüljön ki, melyeket szolgálmányokul te kapsz. Különösen szorgalmasan gondoskodjál, hogy a bérlők az adókat valami úton-módon el ne tagadják. A hamis

mérlegeket tiltsd el... a régieket töresd össze, készíttess újakat. Azonkívül értesülünk, hogy gyarmatosaink a járandóságainak első részét fizetendő, zaklatásoknak voltak kitéve, mivel azon időben a termést még nem adták el, így pénzt nem szerezhetvén, kénytelenek voltak uzsorásokhoz folyamodni. Ezért meghagyjuk, hogy az egyház kincstárából adját nekik annyit, amennyit az idegenektől kölcsönvenni akarnak s azt lassankint szedd be tőlük, amilyen részletekben visszafizetni tudják, nehogy az uroktól nekik elegendően juttatott gabonát olcsón eladják, ha a végrehajtók sürgetni fogják őket és azután a maradék kevés legyen az évi ellátásukra. Azt is megtudtuk, hogy tulságosan sokat követeltél a gyarmatosoktól, mikor házasságra léptek. Akarjuk, hogy ez a követelés a gazdagok házasságánál az egy aransolidust ne haladja felül s kevesebb legyen ennél, ha szegények». (Lib. I. ep. 42.)

Ezt az adónemet beszédték az összes világiaktól, még a félszolgáktól is, mert az egyház jövedelmeinek természetes járulékát képezte. Az egyház feje általánosságban ilyen utasítást adott Péternek: «nem akarjuk, hogy az egyház pénztárát piszkos nyereség bemocskolja». A pápa semmi fáradságot nem kímélt, hogy az anyaszentegyház anyagilag és szellemileg kielégítő állapotba jusson és abban a csapások ellenére meg is maradjon.

A Péterhez intézett második levele 593-ban hasonló körülményekről és szelid gondoskodásról tanuskodik. A levél legfontosabb részét az alábbiakban emeljük ki: «Hozd el a kilencedik és tizedik indictio járulékát». Intelmet ad Péter subiaconusnak, hogy ne mulassza el a helységekben a praefectusokat megajándékozni, majd tovább így folytatja: azt (az ajándékozást) azoknak a kezeivel tedd, akiket helyetteseidül visszahagysz, hogy a praefectusok jóindulata számunkra megszereztessek» és alább: «Ha valamely világi egyénekről tudomásod van, hogy istenfélők és méltók arra, hogy tonsurával (hajnyírat) megjelöltessenek és a birtokok igazgatója mellett mint

kormányzósági gondnokok, curatores legyenek, az ilyenek felkarolását nagyon is tudom helyeselni». (Lib. II. ep. 30.) Innen láthatjuk, hogy az egyházi vagyon igazgatására és gondozására csak az egyházi rendben levő férfiakat alkalmazott a pápa, de alsóbb rendűeket, akik felett felügyelőül a subdiaconus állott.

Arra a kérdésre, hogy miféle célokra fordították a pápák az egyházi birtokok jövedelmét, egyet-mást már a politikai részben is elmondottunk. Gergely levelei a többiekre is a legkimerítőbb feleletet adják. Nemcsak megfelelnek a levelek, de a legfényesebb bizonyosságul szolgálnak főleg arra nézve, hogy nem egyedül a kormányzás költségeit fedezték abból, hanem bőkezűen gyámolították úgy a szegényebb püspököket, kolostorokat, az alsóbb papságot, az apácákat, mint az elhagyott árvákat, szűkölködő özvegyeket, betegeket, nyomorékokat. Sok kellett a menekültek segélyezésére is. Az istentisztelet fényének emelése, a papnevelés, az énekiskolák szintén jelentékeny összegbe kerültek. A katonák zsoldja, a feldúlt templomok helyreállítása, a kolostorok újjáépítése stb. mind tetemes összegeket emésztettek fel. Az alimizsnáskodási hajlam annyira ki volt fejlődve pápánkban, hogy nem tűrte, ha más püspökök a jótékonyságot elhanyagolják. Erény ez, mely égi kincseket szerez az adakozó számára.

Épen nem állítunk valótlanságot, mikor kimondjuk, hogy a Gergely előtti és az utána élt pápák közül nem sokat találunk adakozóbbat. Önmagától megtagadott minden nagyobb igényt, hogy annál bővebben segíthesen. Nem volt egy sem, ki készségesebben adott volna a szűkölködő embertársainak, mint ő s ha ebből ellenségei hatalmi törekvést akarnak kimagyarázni, ezt a szándékot nem minősíthetjük másnak, mint a jószándékok és cselekedetek rosszakaratú elcsavarásának. Róma minden városrészében voltak gabonaosztók, kik

ingylen adták a szegény népnek az egyház birtokain termett gabona egy részét. Méltányos tevékenységét más városokban is gyakorolta, de nem a dologtalanság növelésére, hanem a munkanélküliek és a nyomorultak szűkölködésének enyhítésére.

Helyénvalónak találjuk, hogy a pápa számtalan jótéteményeinek sorozatából munkánkban a szembeszökőbbeket levelei nyomán felemlítsük.

Péter subdiaconusnak utasítást adott, hogy bizonyos Marcellus nevű embernek megfelelő segítséget adjon, mivel egy évi vezeklésre a palermói kolostorban van elhelyezve : «Adj neki annyit, amennyi az ő és egy szolga táplálására szerinted elégségesnek látszik s amennyit oda fogsz adni, azt én jóváhagyom». (Lib. I. ep. 18.) Egy másik levelében ugyancsak Péternek írja, hogy Godestaldus nemes családból származott szegény vak embernek évenként 24 véka gabonát, ugyanannyi babot és bizonyos mennyiségű bort adjon. (Lib. I. ep. 44.) Meghagyta Anthemius subdiaconusnak 591-ben, hogy a nolai apácáknak 40 darab aranyat küldjön, a következő években pedig 20—20 darabot. (Lib. I. ep. 23.) Ismét bizonyos Paulinus papnak 2 aranyat, más 2 aranyat a szent Mihály oratóriumában szolgáló 2 szerzetesnek rendelt. Egy más levelében Anthemiusnak írván, mondja :

«Mikor eltávoztál tőlem, intettelek, hogy a szegényeknek gondjukat viseljed ; emlékszem, hogy mikor neked írtam, ezt a tanácsot adtam s hogy mikor hozzám levelet küldesz, azokat jelöld meg, kik idegen segítségre szorulnak ; alig jelöltél meg mindazonáltal egy vagy kettőt. Elvárom, hogy mihelyest ezen parancsomat kézhez veszed, Pateria rokonoknak 40 aransolidust fizess, mellyel felruházhassák magukat, továbbá 400 véka gabonát is szállíts neki. Palatinának, Urbicus özvegyének 20 solidust és 300 vékát adj ugyanennyit Vivianának, Felix özvegyének. Összesen adni fogsz 80 solidust, melyeknek kifizetését helybenhagyom».

Egy későbbi levelében rendeli, hogy Palatina nemes asszonynak 30 aranyat juttasson, őt ugyanis a háború szerencsétlenségei erősen sújtották, majdnem koldusbotra juttatták. (Lib. I. ep. 57.) Egy alábbi újabb levelében meghagyja, hogy egy bizonyos Pastor nevezetű embernek és családjának 23 véka gabonát meg 11 mérő gondosan válogatott babot küldjön, hogy éhséget ne szenvedjenek. (Lib. I. ep. 65.) Utóbb levelében Péter subdiaconust arról értesíti, hogy Marinianus apát kolostorában szűz Mária tiszteletére oratóriumot szentelt fel, ennélfogva

«mivel pedig ama ház szegény, a fenntartásához nekünk is hozzá kell valamivel járulnunk; ezen okból akarjuk, hogy 10 aransolidust, 30 amphora bort, 200 véka gabonát, 2 kád olajat, 12 kappant, és 100 tyúkot adj át. Ha ezeket kiszolgáltatód, helybenhagyom». (Lib. I. ep. 54.)

Némely özvegyeket a püspökök oltalmába ajánlott, kifejtette nekik, hogy az elhagyott egyének védelme is a papi tisztséghez tartozik. Luminosa özvegy nőt a civitavecchiai püspök figyelmébe ajánlotta, mondván:

«Ugyszintén a papság kötelessége, hogy az özvegy és férjes nőket vigasztalják. Vigasztalást tartoztok nyújtani azért, hogyha már ezen a világon az emberi segítségtől megfosztva vannak, legalább az egyház oltalmában találjanak enyhülést». (Lib. I. ep. 13.)

Egyéb levelei folyamán Catellát és Pomponiát Januarius cagliarii püspöknek (Lib. I. ep. 60., 61., 62.), Alexandrát Anthemius subdiaconusnak (Lib. V. ep. 37.), Theodorát szintén ennek, Adeodatát, kit anyja minden támogatástól megfosztott, mivel szent életet folytatott, igen őt a lunii püspöknek, Venantiusnak ajánlotta:

«A helyes gondolkozás szerint a méltányosság szavai követelik, hogy a püspöknek kötelessége a megtértekhez bizalommal lenni. Serkentjük tehát leveleinkkel testvérségedet, hogy az említett anyát magához hívassa; csendes,

buzdító szavakkal tanácsolja neki, hogy önként ne szűnjön meg cselekedni azt, amire a helyes észjárás is rávezeti. Ha pedig ő a ti intelmeteket elhárítani akarná, az előbb nevezett szerzetesnőnek, Adeodatának az ellen védelmet nyujtsatok és őt a birák előtt vagy bármely alkalom követelné, másutt vizsgáztatásaitokkal serényen támogassátok». (Lib. VII. ep. 28.)

Élete végeig számos levél szól az ő könyörületessége és bőkezűsége mellett. Isauria apátja, Illés, kérte Gergelyt, hogy számára 50 arany segítséget rendeljen (Lib IV. ep. 30.), de tartott attól, hogy esetleg sokat talál kérni egyelőre csak 40 darabot akart. A pápa meggyőződve a szükségéről meg az apát szerénységéről, három részletben 72 aranyat küldött neki. Midőn megtudta, hogy Felix porticii püspöknek nincsen szolgája, egy 18 éves ifjút küldött hozzá. (Lib. X. ep. 52.) Egy másik püspöknek ruhákat küldött, hogy a tél hidegétől megmentse testét. (Lib. X. ep. 53.)

Hasonló körülményekkel gondoskodott az idegenekről Rómában és a vidéken egyaránt. Az örökvárosba a langobardok elől nagy számmal menekültek. Ezek közül 12 személyt naponta asztalához hívott meg. Míg tehát ő a hozzája folyamodók közül mindenkit a legbőszé-
sebben megajándékozott, addig ő maga a saját szemé-
lyére senkitől sem fogadott el ajándékokat. Erről a messinai püspökhöz, Felixhez így ír :

«Eltávolítottuk azokat a szokásokat, melyek az egyhá-
zakra terhesek valának, nehogy ezen a helyen, ahonnan
maguknak is kapniok kell, a sajátjukat is felajánlani kény-
szerüljenek. A szokást más egyháziakat illetőleg is tartsd
meg ; küldj nekik amint a szokás kívánja ; részünkre pedig
nem akarjuk, hogy ezután bármit is küldj, mert az ajándéko-
kat elfogadni vonakodunk, jöllehet a tőled kapott pálmákat
szívesen vettük, de eladatjuk azokat, az árukat meg neked
visszaadjuk». (Lib. I. ep. 64.)

Ravennából történetesen azt a hírt hozták Rómába,

hogy Marinianus érsek nem igen gyakorolja az alamiználkodást. Az épen ott időző Secundinus apáthoz erről a megütközés hangján ír :

«Ébreszd fel testvérünket, Marinianust, mert azt hisszük, hogy alszik. Férfiak jöttek el hozzánk és közöttük idős koldusok is, akik nekem a hozzájuk intézett kérdésekre elmondották azoknak neveit, kik útközben alamizsnában részesítették őket. Mikor pedig különösen azt tudakoltam, hogy Marinianus mit adott nekik, azt a feleletet adták, hogy ők ugyan kértek tőle alamizsnát, ez azonban semmit sem adott nekik, még kenyeret sem, ámbár az ő többi egyházaiban szokás szerint, ha mást nem, de kenyeret mégis adtak, bárki kérte azt. Csodálom, hogy épen ő semmivel sem rendelkezik, amit a szegényeknek adna, holott neki sok ruhái, arany-, ezüstedényei, élelemmel telt kamrái vannak. Ennélfogva magatok közt intsd meg őt, hogy a szeretet lelkét vegye magára ; ne higyje, hogy elégséges, ha valaki olvas, imádkozik, szereti az egyedülletet, bőjtől, hanem igenis szükséges, hogy a szegények irányában bőkezűek legyünk, a nyomort enyhítsük, a jócselekedeteket kezeinkkel felhalmozzuk, amelyek, ha hiányzanak, hiábavaló maga a püspöki név is». (Lib. V. ep. 22.)

Az isteni tiszteleten szokásos alamizsnaosztást a római zsinaton összegyűlt atyák ama határozatukkal rendelték el, mely szerint az egyházi segédkezők ne az énekarban vegyenek tekintélyes számban részt, hanem ahelyett az alamizsnát osszák ki a szegények és elhagyatottak közt. Hogy ezen tisztüknek nagyobb buzgalommal és sikeresebben felelhessenek meg, ha szükség kívánja, még az epistola és az evangelium olvasásától is vonuljanak vissza.

Alkalmoszerűnek látszik, hogy itt megjegyezzük, hogy kiket kell az egyházi segédkezők neve alatt értenünk. Az egyházi segédkezőkhöz a zsinat szerint a diaconusokat kell számítanunk, mert ezek teljesítették esetleg más alsóbbrendű társaikkal egyetemben a szegény nép segélyezését.

I. Gergely irodalmi működése.

Gergely pápa a valóban példás és szent életén kívül nemkülönben használni törekedett irodalmi téren is az anyaszentegyháznak. Szent életéért az egyház legkiválóbb fejei, köztük VII. Gergely, mintaképül állították maguk elé, irodalmi tevékenységével minőségre és mennyiségre azonban utánzója nem igen akadt. Az egyházi irodalomban kifejtett munkásságával felmutatott és elért sikereit, eredményeit az évek hosszú sorozatának felszaporodott századai nemcsak nem csökkentették, hanem ellenkezőleg a napjainkig eltelt 14 évszázaddal jelentékenyen gyarapodtak. Munkái a keresztény katolikus vallás szempontjából, a bennük felhozott erkölcsi elvek és a védett tanok tekintetében örök érvénnyel bírnak. Sokféle írásai minden időben a legalkalmasabbak lesznek arra, hogy az utókor fiai beható tanulmányozás tárgyává tegyék, a bennük foglalt lelki irányításokat, vallásosságtól duzzadó utasításokat megszívleljék, életük módjával és tetteikkel kövessék, megvalósítsák.

Gyenge egészségi állapotát és széleskörű elfoglaltságát figyelembevéve, biztosan állíthatjuk, hogy szent Péter utódai közül többet és értékesebbet az irodalomban egy sem mutatott fel Gergelynél. Ő a világi tudományokban képzett patriciusi ifjú az egyházi pályán, sőt előbb a kolostorban olyan theológiai, közelebbről szentírási és a szent atyák irataiban való jártasságra tett szert, melyet könyveiben csodálkozás nélkül nem olvashatunk.

Habár ily nagyszerű irodalmi munkásságot fejtett

ki, mindamellettszerénysége határtalan maradt, nem vette szívesen, sőt sértette az, ha valaki műveit emlegette.

Munkái kétségtelenül roppant értékesek, amit az utókor úgy fejezett ki, hogy szent pápánkat a képes ábrázolatokon úgy festették le, mintha a Szentlélek galamb alakjában fülébe mondotta volna a mély tudományra való szent ismereteket. Másfelől az a körülmény is bizonyítja kiválóságukat, hogy azokat már életében nagyra becsülték; egyes szakaszaikat a kortársak némely templomokban az isteni tisztelet alatt felolvasták. Határozottan tudjuk ezt a ravennai egyházzól. Midőn pápánk meghallotta, hogy a Jób könyvéhez írt Commentárjait (Magyarázatok) Marinianus ravennai érsek az éjjeli karimáknál felolvastatja, követe útján levelet küldött hozzá, melybem tiltakozásának és rosszalásának ad kifejezést:

«Az t a művet nem a nép számára írtam; a tudatlanoknak inkább árthat, mint használhat». Mondd meg neki: «Helyesebben fog tenni, ha a zsolttárokhoz írt commentárokat fogja olvasatni, mert ezek valamivel alkalmasabbak a nép erkölcsének alakítására». (Lib. X. ep. 22.)

Hogy melyik zsolttármagyarázatokról beszél, nem állapítható meg, mert ő a bűnbánatiakon kívül más zsolttárokot hiteles tudásunk szerint nem értelmezett.

Nem szabad azonban hinnünk, hogy mindenki elismeréssel adózott e műveknek. Akadtak már kortársai között is egyesek, kik műveiben gáncsolásra alkalmas helyeket kerestek. Az efféle férfiak sorából való Claudius apát, ki a Gergely műveit, nevezetesen azon Magyarázatait, melyeket állítólag a *Közmondásokhoz*, az *Énekek énekéhez*, a *Prófétákhoz* és a *Királyok könyveihez* írt, támadta meg. A pápa sem maradt tétlen, erélyesen kikelt Claudius ellen, tiltakozott, hogy akárki az ő szavait félremagyarázza. Ezért Claudius halála után elrendelte, hogy az apát mindenféle iratait Rómába szállítsák.

A tudósok végzett kutatásait összegezve a megállapított eredmény az, hogy Gergely a következő műveket hagyta hátra: 1. *A Jób könyvéhez írt erkölcsi Commentárok* öt könyvben, 2. *A Liber Pastoralis*, 3. *Az Ezechiél könyveihez írt 22 homília*, 4. *Az evangéliumokhoz írt 40 homília*, 5. *A Dialogusok négy könyve*, 6. *Levelei*, melyeknek száma 840—960 közt ingadozik a kritika enyhébb vagy szigorúbb ítélete szerint. A Levelek 12 könyvre oszlanak vagy az indictiók (pápai adóév) alapján 14-re, mert a második és hetedik két részre tagolódik.

Az eddigi általánosabb meggyőződés, hogy műveiből semmi sem veszett el. Bebizonyítottnak látszik továbbá, hogy az ő munkáinak kell tekintenünk az *Antiphonariumot* és részben a *Sacramentariumot* is, mert ennél nehezen lehet megjelölni, hogy mi az övé és mi elődeié vagy utódeié.

Gergely stílusáról itt annyit jegyzünk meg általánosságban, hogy korának egyszerű, népies, közvetlen vonásait mutatja. Különben ő maga bevallotta, hogy *méltatlannak találja Isten igéjét a nyelvtani formák szigorú szabályaihoz alkalmazni*.

A némelyektől kétségbe vont, de mindenesetre tőle el nem vitatható első jelentékenyebb munkáját, névleg a Jób könyvéhez írt Commentárokát szent Leandernek, egyik legjobb s hozzá legméltóbb barátjának kérésére írta még fiatalon, mikor Konstantinápolyban pápai követ gyanánt szerepelt. Leanderen kívül más, a környezetében levő vallásos férfiak is ösztönözték. Gergely engedett kéréseiknek; először csak előszóval adott elő nekik egy-egy részt, majd pedig az egészet írásba foglalta és öt könyvben 35 fejezetre osztva egy művé alakította. Ezt a munkát *moralis erkölcsi műnek* nevezik, mert a Jób könyve magyarázatait a könyv erkölcsi értékét tartva szemelőtt méltatta. Másrészt azért is nevezik így, mert benne és általa az erkölcsök javítását célozza előmozdítani.

A szentírási szöveget illetőleg a szent Jeromos fordítását követi, de nem mellőzi el a régebbi fordítások szövegének idézését sem, mert — miként mondja — *az egyház más fordítások szövegeit is használja könyveiben.*

Hogy valóban Gergely írta a *Liber Moraliū* magyarázatait a Jób könyvéhez, ezt Pateriuson kívül bizonyítja Isidorus Hispalensis, aki e tárgyban a többek közt így ír: «Leander sevillai püspök kérésére telve a Szentlélek adta tudományokkal, a Jób könyvét *mystico-morali sensu*, azaz átvitt erkölcsi értelemben magyarázta és az egészet 35 részben az ékesszólás bő forrásával kifejtette. Megmutatta, hogy azokban a szentségeknek mily nagy titkai tárulnak elénk, hogy az örök élet iránti szeretetre az erkölcsi parancsok mily nagy gazdagsága foglaltatik bennük».

A szerzősége János diaconus ezeket mondja: «Gergely sokaknak, főleg Leander sevillai püspöknek kérésére írta a nevezett művet. Leander a nyugati gótok követe volt akkor Konstantinápolyban, Gergely ugyanakkor a Szentszék részéről időzött, mint követ a görög fővárosban. Mivel maga is szeretettel csüggött Jób könyvén, a kérést nem tagadta meg».

A későbbi írók, mint Ado Viennensis, Sigebertus Gemblacensis, Johannes Trithemius és mások mindnyájan a fentieket erősítik meg.

Elbeszéli a munka történetét is. A kész könyveket Leander Hispaniába vitte Sevillába. Leander halála után testvére, Isidorus lett a város püspöke, kinek elhunytával a *Libri Moraliū* úgy eltűntek, hogy egész Hispaniában nem lehetett rájuk akadni. A toledói zsinat atyái panaszkodtak a hanyagság miatt, mire a király a saragossai püspököt egy levéllel Rómába küldötte, hogy itt a pápánál az elveszett könyveket kutassa fel. Tagio saragossai püspök sokáig sürgette küldetése célját, de midőn az már-már eredménytelennek látszott,

a pápától azt kérte, hogy a szent Péter templomában imába merülve egy éjet átvirraszthasson. Kérését a szentatya megengedte. A püspök buzgón imádkozva töltötte az éjet, esedezett Istenhez, hogy juttassa őt a szóbanforgó könyvek nyomára. Éjjélkor hirtelen nagy fényesség támadt a templomban, amelyet hófehér ruhába öltözött férfiak követtek párosával a szent Péter oltárához. Roppant félelem szállotta meg püspökünket. A fehérruhás férfiak közül kettő hozzája közeledett s az egyik őt kedvesen üdvözölte, majd megkérdezte, hogy miért jött és miért virraszt? Utja és virrasztása célját bátran előadta. A kérdező most ujjával mutatva így szólt: «A szekrénykében vannak a könyvek, amelyet ott látsz». Megkérdezte, hogy kik a fehérruhás emberek? «Az apostolok és utódaik» — volt a felelet. A menet ezután elvonult s a végén szent Ágoston lépkedett. Azt is megkérdezte, hogy ki az, aki vele beszél? A kérdezett felelte: «Én Gergely vagyok, kinek könyveierő a hosszú út fáradságait magadra vállaltad».

A kedves legenda jelenete kettős értékű: elsősorban a Gergely szerzősége mellett szól, másodsorban a könyvnek különös jelességét s az ebből származó nagyrabecsülését igazolja a pápa halála utáni századból.

A Liber Moraliium szerkesztése Gergelyé, ám a leírást nem mindig maga végezte, mert az írásban betegsége akadályozta. Maga beszéli a bevezető részben, hogy különösen a második felét tollba mondotta s később az egészet átjavította.

A kidolgozásban a következő eljárási módot követte: Hármasszemponthoz tűzött maga elé, először a történeti alapot vetette meg, azután a typicus jelentések által az észhez közelebb hozta a hit erőssége által, az eképen emelt épületet végül az erkölcsiség kedvéért színnel vont be.

A stílus tekintetében a könnyebb érthetőség lebeg

előtte. A nehéz tartalom miatt nem mellőzi a barbár, közönségesen használt kifejezéseket. Azt tartja, hogy a nagy választékosság sokak előtt az értelem rovására megy. Az égi igéket Donatus tudálekos nyelvtani szabályaira nem vonja, annál kevésbé szorítja. Azért sem teszi, mert a többi szentírásértelmezők sem cselekedtek másként. Mivel nem illik, hogy a gyermek anyjától eltérjen, ő is a Szentírás szavaihoz és stílusához alkalmazkodik. A felosztás szerint az öt könyv a 35 részt a következő arányban tartalmazza: Az első könyv öt részből, a második szintén öt részből, a harmadik hat részből, a negyedik hat részből, az ötödik két szakaszban hat, illetőleg hét részből áll.

Gergely második műve valamivel később jelent meg azon időtájban, mikor a pápai székre megválasztották s az egyház vezetését kezeibe vette. Ez a munkája a *Liber Pastoralis*. A név maga feltűnteti, hogy mily tartalmú lehet a könyvünk. Az új pápa elhatározta, hogy a lelkipásztori teendőket egy könyvben meg fogja írni. Munkája csakugyan páratlan és az egyházban a legnagyobb hírnévnek örvend. Igen e művét az összes iratai közt a legtöbbször becsülik és becsülték már a saját korában is. Nem más ez, mint a lelkipásztorkodás művészetének tudománya rendszeres előadásban; szellemi felfogását tekintve a pápa kétségtelen nagy hitbuzgalmának és kötelességtudásának eredménye. Utmutatás a püspököknek, valamint egyéb, a lelkek vezetésével foglalkozóknak a helyes módok és eszközök megválogatására, felhasználására azon célból, hogy a lelkeket az igaz hit számára megnyerjék, a megnyerteket a helyes ösvényen megtartsák, s az örök üdvösség elérésére alkalmasakká tegyék. Anyagát tekintve régi, kiválóan hasznos könyv, mert az egyház előbbi gyakorlataiban bevált, a zsinatok és egyháztanítók által szentesített inkább gyakorlati, sem mint elméleti megállapításokat ad elő.

A tapasztalat vezette Gergelyt e munkája elkészítésében. A papság nélkülözött egy általános vezérfonalul szolgáló kézikönyvet, mely a hívek néme és életkora szerint irányította volna őket.

A keletkezési ideje a fentiek szerint megelőzte a legtöbb munkáját. Pápasága küszöbén írta, mintegy megjelölni akarván vele azt az útat, melyen a legfelsőbb egyházi hivatalában haladni fog. Kiviláglik állításunk igazsága Gergely leveleiből; számos levele ad ugyanis részletes utasításokat püspöktársaihoz, melyek a Pastoralisban lefektetett elveinek bővebb magyarázatai. Bizonyság még az is, hogy e tárgyban jelesebb munkája nincsen. Sokra becsülték az egész nyugati és keleti egyházban; mutatja ezt, hogy Leander Hispaniában, Ágoston Angliában honosította meg; később Nagy Alfréd király angolra fordíttatta. Galliában a fenntmaradt számos példányon kívül a zsinatok tanusítják elterjedtségét. Keleten Mauricius császár terjesztette el, ki Anastasius antiochiai patriarchával görögre fordíttatta. A fordításban Anatolius diaconus segédkezett. Az utóbb tartott zsinatok, főleg az aacheni, a rajnai egyházakra tette kötelezővé; a mainzi és rheimsi zsinaton felolvasták, hogy a püspökök ennek utasításai szerint kormányozzák az egyházmegyéiket.

Hogy mily viszonyok hatottak közre a nevezetes könyv megírására, erre a munka maga felel meg. Az alkalmat János ravennai érseknek ama dorgálásszámba menő vádja adta meg, mellyel Gergely ellen fordul és meggondolatlanul azzal gyanúsítja meg, hogy a pásztor gondjainak súlya elől elmenekült és rejtve maradni akart, habár a főkormányzói szék betöltésére felette alkalmas.

A gyanúsító vádat a pápa visszautasítja; hogy pedig megmutassa, miszerint tudatában van a feladatoknak, melyek reá vártak, összefoglalta mindazon kötelessége-

ket, melyek a papságnak, a püspököknek és a pápának osztályrészül jutnak az egyház kormányzása, az isteni igék hirdetése, elsajátíttatása, végül a keresztény erkölcsök által a tökéletesség elérésére szükséges dolgokat illetőleg. Rámutatott ezáltal a papi, a püspöki és pápai tisztségek méltóságára.

Ő a lelkészek munkáját a következőleg határozta meg: *Ars artium et scientia scientiarum est hominem regere*, azaz «A művészetek művészete, a tudományok tudománya az emberiség kormányzása». Forrásul felhasználta Aranyszájú szent János e tárgyú művét: *De sacerdotio libri sex*.

A Regula Pastoralis négyrészre tagolódik, a részek pedig címeikkel ellátott fejezetekre. A bevezetésben mentegeti magát, megokolni igyekszik, hogy a választáshoz miért nem akart hozzájárulni. Kifejti azon felfogását, hogy nagyon terhesnek tartja a pápai méltóság viselését, mert «nagy feladat önmagunkat üdvözíteni, de kimondhatatlanul nagyobb felelősséggel jár az, hogy az egész keresztény világ üdvösségéről gondoskodjunk». Az első rész II fejezetben az egyénekről szól, vagyis, hogy kik legyenek és kik ne legyenek pásztorok. Kimondja, hogy kényszeríteni senkit sem szabad. A lelki vezetésre egyedül az alkalmas, ki a tanultakat életmódjával is követi, tehát a reá bízottaknak önmagát állítja oda követésre-méltó például.

A papi, különösen a püspöki tisztség fenséges hivatal; akit ezen magas tisztségre meghívnak, az előbb a legbensőbb lelkiismeretességgel vizsgálja meg önmagát, hogy miféle lelki tulajdonokkal rendelkezik; vajjon meg van-e az a tudományos felkészültsége, melyet a magas hivatal úgy a hit, mint a kormányzás körül megkövetel; van-e erényes előélete, hogy valaki a multját szemére ne vethesse. Rendelkezik-e feltétlen lelkibátor-sággal, mivel nemcsak hívőket kell vezetnie, hanem a

hitet a nemhívők előtt is meg kell vallania. Állhatatos-e a hit igazságaiban? Aki ugyanis csak színleg vallja a hitet, tetteivel és beszédeivel azonban ellenkező egyénisége tárul el, az jó pásztor nem lehet. Tevékenynek is kell lennie nem egyedül a hit fenntartásában, hanem annak terjesztésében egyaránt ; a hit védelmében ugyancsak kitartó harcosnak kell bizonyulnia. Az Üdvözítő mondja : «A jó pásztor életét adja juhaiért». (Ján. 10, 11.) Meg kell fontolnia, hogyha előélete mentes volt is a bűnöktől, azoktól a jövőben elég erős lesz-e tartózkodni? Testi alakja megfelelő-e? Ez régi törvény volt s a nem megfelelőt kizárta a főpapi méltóság elnyeréséből.

Kijelenti, hogy a tudatlanokat nem szabad az egyház kormányzására megválasztani :

«Semmi mesterséget se merészeljen valaki tanítani, mielőtt azt gondos munkálkodással meg nem tanulta. Következésképpen a tudatlanoktól az erővel elfoglalt pásztori vagy főpásztori hivatal elveendő, mert a művészetek művészete voltaképpen nem más, mint a lelkek kormányzása». A balsorsot hasznosabbnak mondja az üdvösségre, mint a jószerencsét : «A hivatalban a balsors iránt a szív a fegyelem alatt nem érez, de ha felszabadul s a hatalom magaslatára jut, a dicsőség élvezése által megváltozik». A vezetés elfogadása az ész sok irányban foglalkoztatja, úgy hogy «a külső dolgok elintézésével foglalkozván, a saját dolgai felől csaknem tudatlan marad. Aki sokakról gondoskodik, az önmagáról megfeledkezik».

Korholja azokat, kiknek nagy erényeik vannak ; amíg a saját szemlélődésükre nagy gondot fordítanak, addig felebarátjaiknak jólétéről és Isten nyájának őrzéséről gondoskodni vonakodnak :

«Ugyan milyen alakban fog az a jövőben felebarátja előtt tündökölni, aki a mások hasznánál a saját előnyét többre becsüli, holott maga az Örökatyának egyvülött Fia, hogy másoknak hasznára lehessen, az Atya kebeléből eljött a mi érdekünkben?»

Aki valóban aláztatos és mégis vonakodik a kormányzás elfogadására, mikor ezt neki parancsolják, az makacs nem lehet, de igen, ha már a szükséges tudományokkal is el van látva, melyekkel másoknak használhat. A prófétákra, Izaiásra és Jeremiásra hivatkozik, hogy az még nem mondott ellen, minden erejével nem szegült ellen, aki vonakodott :

«... Akik azt akarják, hogy küldjék ki őket, a szent titkok megünneplése előtt magukat a bűnbánattal és a szentáldozás által tegyék alkalmassá vagy vonuljanak félre, hogy másokat ne akadályozzanak meg, kiket az isteni kegyelem kiválasztott».

Mivel nehéz dolog, hogy valaki önmagát felismerje, hogy meggyőződjék a testi és lelki tisztaságáról, figyelmezteti azokat, kik az egyházi tisztségekre óhajtanak lépni, hogy a saját akaratukról le kell mondaniok, sok ellenkezést, sérelmet kell eltűrniök. Kimutatja, hogy nagyon csalódnak, akiknek csak szándékukban van jótetteket gyakorolni s ígérik, hogy nagy dolgokat fognak véghez vinni, ha a püspökségre jutnak :

«Gyakran ugyanis önmagáról önönmagának azt hazudja az ész, hogy a jótetteket szereti és ezt el is képzeli, holott nem szereti ; a világ dicsőségéről azt mondja, hogy nem szereti s ellenkezőleg épen ez után rajongva törtet ; amit kíván, ahhoz félénk, de ha elérte, akkor vakmerő lesz. Megtanít arra is, hogy milyennek kell lenni a papnak, ha az egyház kormányzója akar lenni. Szerinte okvetlenül szükséges, hogy az ilyen a test minden szenvedélyeinek ellenállhasson, vagyis ezekre nézve meghaljon s már egyedül szellemileg éljen ; kell, hogy a világ előnyeit megvesse, semmi kellemetlenségtől vissza ne rettenjen stb.»

A püspökségre jelölteknel tulajdonképen a Mózes *Leviticum* című könyvében említett szabálytalanságokat és kifogásokat tartja alkalmazandóknak, mert ott minden fontos, jelentékenyebb kifogás, rendellenesség,

szabálytalanság testi és erkölcsi fogyatkozás fel van sorolva.

A második rész ugyancsak 11 fejezettel a lelkipásztor tulajdonságait részletezi. Elősorolja, hogy milyennek kell lenni a törvényesen megválasztott, hivatásos pásztornak. Megkívánja, hogy legyen gondolkozásmódjában tiszta ; munkálkodásában kiváló ; a hallgatásban kitartó ; az imádságban buzgó ; beszédében szerény ; megjelenésében és viselkedésében rokonszenves, megnyerő ; hasson alázatosságával a jókra ; a bűnösökkel szemben az igazság szigorát buzgósággal kösse össze ; a nép oktatásában kifogyhatatlan türelmű ; a belső és külső elfoglaltságában kitartással állhatatos ; a belsőt a külső érdekében ne hanyagolja el, sem emezt amazért ; ne az emberek tetszéséért tegye kötelességét, hanem az Istenért, mert az könnyen bűnre vezetheti. A szent törvények felett lehetőleg naponként elmélkedjék.

Megköveteli, hogy az elhagyottakat gyámolítsa ; beszédeit a szomorodottak vigasztalására fordítsa ; mások szenvedéseit rokonérzésével kísérje ; a vizsgálódásaiban mindenre figyelmes, a jócselekedeteiben az alázatosság által társ legyen. A jócselekedetekkel foglalkozva ne lássék olyannak, mintha a világtól idegen lenne ; ezt a látszatot az embernek az önmaga iránti szeretet adja meg.

Szükséges mindazáltal, hogy a kormányzókat az emberek szeressék ; hogy választásuk által mintegy útnak tekintsék, melyen át szíveiket a Teremtő szeretetére vezessék. Alattvalóik bűneit néha okosan el kell hallgatniok, máskor ellenben nyíltan meg kell ismerniök ; sőt épen el kell tűrniök, tudniillik, ha kevésbé kínálkozik alkalom arra, hogy nyilvánosan megjavíthatók legyenek. Van eset, mikor titokban utána kell nyomoznick, hogy bizonyos előforduló jelekből a kormányzó alattvalóinak eszéből mindazokat megismerjék, amik ott rejtve lap-

panganak. Olykor szeliden kell vádolnia, tudniillik, ha a bűn nem gonoszságból, hanem tudatlanságból vagy gyengeségből eredt.

Mindezeket kötelességévé teszi és azt, hogy naponkint elmélkedjék a felett, hogy összes tetteiben a szabályoknak megfelelően járt-e el? Mert végelemzésben azt akarta, hogy a püspök mintaképe legyen a hívő kereszténynek, kit ennek nemcsak tisztelnie kell, hanem utánozni is.

A harmadik rész 40 fejezetből áll az előszóféle bevezetés nélkül. E részben megmagyarázza és bizonyítékokkal támogatja, tehát igazolja az előbbi fejezetekben elmondottakat. Kifejti azután, hogy mennyi különféle szempontot kell figyelembe venni például csak az oktatásnál is : a nemzet, a kort, az életmódot, a polgári állást, foglalkozást, de mindenekelőtt a műveltséget. Részletesen ráutal arra, hogy a lelkipásztornak nem lehet mindig ugyanazt a módszert alkalmazni, mivel nem ugyanaz mindenkinek a jelleme. Valamint minden betegnél nem használhatjuk ugyanazt az orvosságot, szintűgy másként kell az igét hirdetni a férfiaknak és a nőknek, más módon a gyermekeknek, ifjaknak, serdült leányoknak, férjes nőknek, öregeknek. Másként tanítandók a szegények és gazdagok, a vígkedélyűek és szomorúak, ellenkező vezetést kívánnak az alattvalók és a felebbvalók ; más eszközökkel oktatjuk a világ bölcseit, másokkal a tudatlanokat ; más utat követünk az egészségeseknél és a betegeknel ; másként kell kezelni a resteket, másként a serényeket stb. Különös eljárást igényelnek a durva és érzékenylelkűek, a hallgatagok és beszédesek, a szelidek és lobbanékony természetűek, az alázatosak és fennhéjázók, a makacsok és állhatatlanok, a mértéktelenek és mértékletesek, az adakozók és elidegenítők, a máséi után sóvárgók és fősvények, a civakodók és békések, a szentiratokban járatosak és a járatlanok, a felfuvalkodottak, az igét alázatosan hallgatók és felületesek,

kik engedékenyek és a keménynyakúak, a házasok és nőtlenek, a testiség bűnében leledzők és az ettől mentesek, a véghezvitt bűneiket siratók és a közömbösek, a bánkódók és nem bánkódók, a rosszat titokban és a jót nyíltan cselekvők vagy az ellenkezőleg tevők, a mindent kezdők és semmit be nem végzők.

Magáról a szentbeszédről is szól. Más beszédet tartunk egy egyénnek, mást a köznek. Az elmebetegnek nem szabad magasabb szónoklatot mondani. Végül a beszédek szerkezetéről és a szavak megválasztásáról közöl hasznos felvilágosításokat.

A negyedik rész egy fejezetből áll. Az író elsősorban magával a szónokkal foglalkozik és pedig a beszéd előtt, a szónoklás alatt s miután a helyes szónoklatot befejezte és az emelvényről vagy a szószékről távozik.

Rámutat végül annak szükségességére, miszerint a lelkek gondozója életét a saját lelkének megjavítására is fordítsa, azaz szálljon önmagába s főként az alázatosság erényében gyakorolja, tökéletesítse magát. Nem azokat kell tekintenie, amiket helyesen cselekedett, hanem azokat, amelyeket elmulasztott megtenni, hogy amíg a szív a gyarlóság meggondolásától elszorul, az alázatosság által az erényre annál inkább vonzassék.

Könyvét az alázatosságban soha felül nem mult pápa így zárja be :

«Ime, jó férfiú, a megfeddetésemnek szükségességétől üzelve míg gondoskodom arról, hogy milyennek kell lenni a pástornak, az emberi szövetséget szépen leírtam ; másokat a tökéletesség partja felé irányítottam én, aki mindeddig a vétkek hullámaiban hanykolódtam. De kérek, hogy ezen élet veszélyében a te imádságod erejével tartsd fel lelkemet és testemet, hogy megkönnyebbüljek vétkeimtől, melyeknek súlya nagyon is lenyom».

Az író előadása könnyen folyó, egyenletes, az érdeklődést mindvégig leköti, úgyhogy elfogultság nélkül mond-

hatjuk művét kedves olvasmányának. Külön nyomtatásban először Strassburgban 1496-ban jelent meg.

A Jób könyvéhez írt magyarázatokkal közeli rokon az *Ezechiél prófétához* írt homiliáinak két könyve. Ámbár igen betegeskedett, mégis az isteni tisztelet alatt a hívőknek tartott beszédeit a jegyzők hiányos feljegyzéseiből összeszedette közel nyolc évvel később, mint amikor elmondotta. Célja az volt, hogy egységes, írott alakban átvizsgálva adja a papság kezébe. A két könyvet Marinianus ravennai érseknek ajánlotta és küldötte el. Az első könyv 12 homiliát tartalmaz, a második 10 darabot. Bámulatraméltó az a kitartó buzgalom, mellyel e munkálkodását végezte. A pusztulás és pusztítás tárul egész Itáliában mindenfelé szemei elé, a népet ennél fogva vigasztalni és lelkesíteni kellett. Ugy látszik, ez adott lelkének oly erőt, hogy szinte kimerült a fájdalomtól és fáradalmaktól, mégis csüggedés nélkül munkához fogott. Mily siralmas volt a láthatár bármerre tekintett. Szépen rajzolja e szomorú képet a második könyv hatodik homiliájában :

«Mindenütt gyászon pihen meg tekintetünk, mindenütt sóhajokat és jajgatásokat hallunk. Feldúlt városok, szétrombolt várak, szétszórt táborok, elpusztított szántóföldek ; a teljes züllés sötétsége von be mindent. Megöltek, megcsonkítottakat, fogságba hurcoltakat látunk. Ilyenek kerülnek szemeink elé egész Itáliában, mely alól Róma sem képez kivételt. Mindenfelől kardok vesznek körül, mindenünnen a halál félelme rettegtet».

Mindezek nem gátolták, de inkább sarkalták papánkat, hogy művét elkészítse. Akkora készültséggel dolgozott, hogy Ezechiél leghomályosabb részeit is eléggé sima stilussal kellő világosságú magyarázattal látta el. Nagy munkát végzett Gergely ; valóban szüksége volt a Szentlélek felvilágosítására, mert e próféta látomásai maguknál a zsidóknál is a legnehezebben értelmezhető részeknek

tűntek fel. A leírást János diaconus végezte, pápánk neki tollba mondotta.

Hogy szerzőnk mennyire becsülte a szentatyákat és hogy önmagát mily csekély értékűnek minősítette, bizonyítja ezen néhány sora, melyet műve előszavában mond :

«Kedvességed kérte, hogy ezeket olvasás végett küldjem át ; nagyon is méltánytalannak tartottam, hogy a lenézett vízből merítsen, akinél tudva van, hogy inkább módjában áll szent Ágoston és Ambrus atyánknak forrásaiból, ennek mély és tiszta hullámaiból állandóan inni. Másfelől azonban, midőn meggondolom, hogy a naponkint előforduló bőségben a silányabb ételek is izlenek, még pedig kellemesen, átküldöttem az olvasásra legkevésbé alkalmasakat, hogy míg a durvább ételt mintegy fáradtsággal fogyasztják, a finomabb lakomákhoz annál kíváncsiabban visszatérjenek».

A homiliák stilusa egyszerű ; a szent tanító nem merült el a tudományos magyarázatok száraz fejtegetéseibe, ellenkezőleg a köznép értelmi fokához ereszkedett le és ennek igényeit ki is elégítette. A leírás 592-ben történt, midőn Agilulf Rómát körülzárta és ostromolta.

A következő műve Gergelynek az *evangéliumok* felett tartott 40 homiliájának sorozata. A homiliákat összeszedette és két könyvben egybefoglalta. Mindegyik könyv 20—20 beszédet tartalmaz. Az evangéliumokhoz szerzett homiliáit pápasága első idejében készítette, közvetlenül a pápai trón elfoglalása után. Célja volt velük az eretnekek elleni harc, az igaz katolikus tanítás megszilárdítása. A Fiúisten megtestesülése, a Nestorius, Eutyches és Arius tanai ellen védelmet talál ; az angyalokról, a gyónásról, a papi feloldozásról stb. nyújt tanulságos magyarázatot. Az erkölcsi értelmet és a tanulságot is levonja az egyes szakaszokból. Előadási módja itt is közvetlen, szeretetteljes, egyszerű, megnyerő. A legtöbbjét nem ő maga adta elő, hanem udvari papjai, jegyzői. Ennek dacára oly kedveltekké váltak homiliái, hogy a római egyházakban rendszeresen felolvasták, utóbb a

papi karima (Breviarium) szerves részeivé lettek és mai napság is azok.

Még azt kívánjuk megemlíteni, hogy Secundinus taorminai püspöknek ajánlotta művét.

Az evangéliumok magyarázataiból és az Ezechiel commentárjaiból nemsokára kivonatokat készítettek. Az ó- és újtestamentumi magyarázatok kivonatát a pápa tanítványa, Paterius szerkesztette három részben: az első rész 13 könyvben a világ teremtésétől a bölcsesség könyvéig, a második rész 12 könyvben a zsoltárokról, a harmadik rész nyolc könyvben az evangéliumokból és szent Pál leveleiből. Alulfus a négy evangéliumi homiliákat kivonatolta ugyanennyi könyvben, melyekhez az Apostolok cselekedeteit, az apostoli leveleket és a Titkos jelenések könyvét csatolta.

A *Lieber Dialogorum* a következő nevezetes munkája Gergely pápának, melyet azonban többen nem neki tulajdonítanak. Sokan azt a fölfogást erősítették, hogy II. Gergely a szerzője, kik a görögök Dialogos melléknévvel tüntettek ki. Cedrenus (Kedrenos) a latin nyelvben járatlan görög író kezdte a támadást, kihez néhány eretnek tudós szegődött. Örömről szolgálhat, hogy ez a vélemény régebben és újabb időben is a komoly tudósok részéről cáfolatot nyert. Nagy Gergely írta a kérdéses művet, még pedig az önmaga által alapított kolostorban töltött szerzetesi élete alatt kezdette meg, miről a tárgyalás folyamán többször szó esik. Az egykorú püspökök és kortársai szintén az ő munkájának gyümölcséül tekintették. Pápánk szerzősége kiviláglik mindenek előtt a saját leveleiből (pl. Lib. II. ep. 50.); másodszer homiliáiból, melyekben említést tesz róla; harmadszor az is bizonyítja, hogy benne II. Pelagiust elődjének mondja, mit II. Gergely nem mondhatna. Szóba hozza Autharis langobárd királyt, kit egyik levelében is megnevez. (Lib. I. ep. 17.); negyedszer elbeszéli a konstantinápolyi tár-

tózkodását, midőn t. i. II. Pelagius követéül küldötte oda. Végül az is feltétlenül mellette tanuskodik, hogy amiket a második könyvben szent Benedekről ír, azokra megjegyzi, miszerint nem harmadkézből tudja, hanem valamennyit ezen szent férfiúnak négy kiváló tanítványai közül ama kettőtől hallotta, akik még életben vannak.

A felhozottakból eléggé kézzelfoghatóan kitűnik, hogy a Dialogusok I. Gergelytől származnak és semmi esetre sem II. Gergelyéi, ki egyébként 150 évvel később ült a pápai trónon. Ide veendőek továbbá a későbbben élt írók bizonyágtételei, mint Gergely tanítványáé, Pateriusé, ki a Dialogusokat szórul-szóra pápánk művének jelenti ki; Taus saragossai püspök, ki 630 körül élt, hasonló értelemben nyilatkozik; a középkor valamennyi kimagasló tudós férfiai Gergely mellé sorakoznak. A szerzőséget elvitatni akaró ellenfelek a stilusra is hivatkoznak; erre azonban már igen sokan megfeleltek, hogy nagyon csekély bizonyító erőt meríthetni belőle, mert oly kedves és közvetlen, mintha a nagy pápa egyéb munkáit olvasnánk.

Felhozzák a bírálók, hogy a Dialogusokban némely dolgot másként tanít, mint a Jób könyvéről írt művében. A gehenna tüze nézve ugyanis egyszer azt állapítja meg, hogy testi, máskor, hogy a testnek nem ártó tűz. Ide vonatkozólag idézik a Dialogusokból a negyedik könyv XXIX. fejezetét, valamint a Jób könyvéről írt Commentárok tizenötödik részének XVII., majd X. fejezetét: «El fogja azt nyelni a tűz, melyet nem gyujtanak meg». Hátrább a gehennát röviden meg akarván határozni, mondja: «mert testi tűz és testi táplálékokra szorul, hogy valóban tűz legyen» . . . «Ellenben a gehenna tüze, mivel a testnek nem ártó tűz, a beléje bocsátott gonoszokat testileg kiégeti; sem emberi fáradsággal nem gyujtják meg, sem fával nem táplálják». Az ellenvetésre csak az lehet a feletünk, hogy a másolások alkal-

mával rosszul olvasták el, mert vannak olyan kodexeink is, hol mind a két hely megegyezik. Szent Tamás szerint a helyes szöveg így hangzik: «A gehenna tüze testnélküli, az az a testnek nem ártó». Akik ismerik a szöveg-másolás nehézségét vagy járatosak a kéziratos művek összehasonlításában, azok ily bizonyítékokra nem is gondolnak.

Állítják, hogy sok hitelt nem érdemlő adatot, történetet jegyez föl. A közölt adatokat, dolgokat, történeteket és személyeket javarészeiben személyesen látta, illetve átélte a pápa vagy hiteltérdemlő egyénektől hallotta. A csodák természetesen némely emberek előtt hihetetlenek; ők azokat lehetetleneknek tartják, megfelelkezésén, hogy Isten hatalmával igen is lehetségesek; figyelmüket elkerüli az Írás szava: «Semmi sem lehetetlen az Isten előtt». A saját tapasztalataiból írásba foglaltakat úgy nem is támadják, mint a másoktól hallottakat, melyeknél megengedhető, hogy olykor jámbor hiszékenységgel járt el az egyház feje. Egyébiránt nem oknyomozó történetet szándékozott írni, ő maga sem tartotta művét minden szempontból kifogástalannak, sőt ő is ad szabályokat, útmutatásokat, melyek felhasználásával az igazmondó történészeket a másik csoporttól meg lehet különböztetni: «Az első törvény az emberek megbízhatóságából és becsületességéből vétessék. A történészek könyveiben levő dolgokat vagy személyesen látták ők és így önmaguk a bizonyító tanúk vagy másoktól kapták, aminők nagy számmal vannak az egyházatyák leveleiben, szent Ágoston műveiben, a *De civitate Dei*-ben vagy Gergely Dialogusaiban. Eme kiváló egyházi férfiak valóban jámbor életet éltek, megbízhatók s fel sem lehet róluk tételni, hogy valótlan, hamisat leírtak volna

Arra a kérdésre, hogy mily alkalomból és miért írta szerzőnk Dialogusait, ő maga felel meg a Maximianus syracusai püspökhöz írt levelében:

«Testvéreim, akik velem bizalmas viszonyban élnek, kitartó rábeszéléseikkel mindenképen ösztönöztek, hogy szedjem össze és írjam le azon atyák csodatit, kik Itáliában éltek». (Lib. II. ep. 50.)

Ime tehát papjai, szerzetestársai és a vallásos érzelmű világiak óhajának engedett, midőn Itália szentjeinek életét és csodatetteit egységes egésszé feldolgozta. Másutt az okot a következő alakban tudatja olvasóival :

«Bizonyos napon, midőn a legalkalmatlanabb volt reám nézve, némely világi és egyéb emberek hozzám jöttek s bizonyos dolgok színe aláburkolva olyanokat kívántak tőlem, amiket nem engedhettem meg ; félrevonultam tehát, hogy lelkem nagyobb szabadságával fontoljam meg, amik nekem a saját életmódomban és működésemben nem tetszetek.» . . . «A visszavonulásom a római szent Andrásról nevezett kolostorba történt.»

Előadása egy más részében folytatólagosan elbeszéli :

«Itt ültem hosszasan, csendben, lelki szomorúságtól megbetegedve, mellettem egyedül Péter diaconus volt, a legkedvesebb barátom, valamint a Szentírás tanulmányozásában társam. Mikor a szomorúságtól lehangolt kedéllyel látott, megkérdezte, ha vajjon nincs-e valami új okom a szomorodásra? — Feleltem : «Régi az én fájdalmam, mert előbb öltöttem fel a fájdalom köntösét, de némileg új is, mivel naponkint növekedve gyarapszik. Emlékezem, a szerzetesi házban mennyire boldog volt a lelkem felülemelkedve a világ dolgain ; mikor az égiekkel foglalkozott, édes szemlélődéssel testének börtönéből kiemelkedett, a halált kívánta, melytől igen gyakran rettegett ; azt hitte ugyanis, hogy büntetés az ; szerette is különben, mint új élet kezdetét és az elmúlt szenvedések jutalmát. Most pedig a lelkek irányában elvállalt gondoskodás miatt a világi dolgok kötnek le. Minthogy a külső téren kell munkálkodnom, az emberek alkalmatlankodására is kell valamit adnom, ezért gyengén és nem egész emberként vonulok vissza a belső élethez. Kincstárimnak súlya és elveszett boldogságomnak emléke visszajő, folyton aggaszt ; alig emlékszem ama javakra

vissza, mert lelkem mindig visszatér a régi boldogsághoz, melyet élvezett és azon erényekhez, melyeket gyakorolt, így utoljára is teljesen megfélelkezik. A fájdalomnak nem csekély részét kölcsönzi az is, hogy eszembe jut a szent férfiak élete, kik a világtól egészen elfordultak.

Midőn a szentéletű férfiaknak alázatosságát szemlélem, világosabban a lelki szemeim elé tárul az, hogy milyen jelentékeny az én hanyatlásom». Péter diaconus felel: «Nem tudom, mely férfiakról beszélsz, hiszen sohasem hallottam, hogy Itáliában léteztek férfiak, kiknek szentsége mások közönséges jámborsága felett kiemelkedett volna, olyanokra sem emlékszem, kik csodákat tettek volna». — Gergely imígyen válaszolt: «Hiányoznék számomra a szükséges idő, ha megkisérelném elbeszélni azokat, amelyeket magam láttam vagy amiket megpróbált jámborságú és hívó tanuktól hallottam.» Péter kérte, hogy ama tettek közül némelyeket soroljon el azok hasznára, «akik inkább példákából és tettekből s nem annyira tanítás vagy szavak által okulnak».

A pápa beleegyezett. A diaconushoz fordult e szavakkal: «Hogy minden kételkedés megszűnjön, bizonyos tetteknek szerzőit meg fogom nevezni, akiktől azokat tanultam. Némelyeknek a szavait is elmondom, másoknak előadásai-ból csak az értelmet, nehogy a parasztos kifejezések az olvasót megsértsek».

Gergely Dialogusait Péterrel együtt írta meg, adatokat püspöktársai szintén közöltek vele, akiket ezért levelével meg is keresett. Maximianus syracusai püspököt felszólította, hogy közölje, ha valamit tud vagy hallott a készülő műbe felvehető személyekről vagy cselekedeteikről.

A Dialogusokban papánk azt a tervét valósította meg, hogy amiket a Regula Pastoralis könyvében a papságnak előadott, azokat az itáliai püspöknek és más papoknak, szerzeteseknek a multban tanúsított szent életével beigazolja és általuk a lelkészeknek világos példákat adjon.

Az iratási időre a szent szerző ad tájékozódást, mert azt írja, hogy a Tiberis kiáradása előtt három évvel készítette, azaz 593-ban. Megjelenésekor nemcsak Itáliában,

de az egész keresztény világban nagy örömmel fogadták. Görögre Zachariás fordította le magyarázó szöveg kíséretében. A mű jelessége mellett szól, hogy a görögök felette nagyra becsülték; a saját ellenfeleikkel folytatott vitáikban nem egyszer bizonyítékokat merítettek belőle. Utóbb számos fordítást készítettek e derék, erkölcsnemesítő műből, melynek záradéka a lélek halhatatlanságáról tanulságos értekezés.

A szent író könyvét négy részre tagolta. Az első rész fejezeteiben helyezte el Honoratus, Libertinus, Hortulanus, Equitius, Constantius, Marcellinus, Nonnosus, Anastasius, Bonifacius, Severus és más hitvallók, szerzetesek élettörténetét; számuk 12.

Honoratustól indul ki tehát, ki 550 körül halt meg s 12 szerzetes felett volt apát.

A második részt a maga teljességében szent Benedeknek szenteli. Harmincnyelc fejezetben nagyszámú csodát és csodálatos dolgot örökít meg e jeles, összes kortársait felülmuló szent életéből.

A harmadik részben ismét a szentek élettörténeteinek felsorolásával foglalkozik; röviden, de elég kimerítően tárgyalja: Nolai Paulinus, János pápa, Agapitus pápa, Dacius, Sabinus, Cassius, Fundai András, Constantius, Frigidianus, Piacenzai Sabinus, Cerbonius, Fulgentius, Herculanus, Isaac, Eutyichius és Florentinus, Martinus, Benedictus, Stephanus presbyter, Theodorus, Abundius, Arianus, Hermenegildus, Eleutherius, Amantius, Maximianus, Sanctulus, Redemptus, Mena szerzetesnő és más egyházi és világi szerzetesek életrajzait. Az életrajzok 33 fejezetre terjednek, a 34-ikben a lelki összeszedettség fajait ismerteti meg az érdeklődőkkel.

A negyedik rész 60 fejezetet ölel fel. A fejezetek a lélek örökéletéről és halhatatlanságáról meg a túlvilági sorsáról szólnak. Célja vele az egyház kebelében megnyilatkozott néhány kételkedő aggályainak eloszlatása. Tételét előbb

a Szentírásból bizonyítja: «Mit tud többet a bölcs az ostobánál és mit a szegény, hacsak azt nem, hogy elmegy oda, hol az élet van?» Felhossa, hogy a lélek a test halála után már sokaknak megjelent. Az érintett fejtegetések után áttér a *Purgatorium*nak létezésére és mibenlétének megmutatására.

A befejező rész fejezetenkénti átnézete a következő: Az első fejezet megokolja, hogy a lélek halhatatlanságát a testiek miért nem hiszik? A második fejezet tanítása, hogy a hit nélkül a hitetlen sem él. A harmadik a három teremtett élő szellemről szól. A negyedik fejezet Salomon azon mondását taglalja, hogy az embereknek és az állatoknak egy a haláluk. Az ötödik a lélek láthatatlan távozásáról értekezik: A hatodik a lélekről a testben és azonkívül az örök életben tárgyal. A hetedik a lélek elkülönüléséről tanít. A 8—57-ik fejezetek más-más életviszonyok közt elhunyt egyének halálával foglalkozik. Az 58-ik fejezet a jócselekedetek és a szentmiseáldozat üdvösségét állapítja meg. A két utolsó a leki összeszedettségről, a mások bűneinek megbocsátásáról győz meg bennünket, hogy a magunkéi is bocsánatot nyerjenek.

Mauricius görög császár és más előkelőségek kedves kötelességüknek tekintették, hogy pápánknak e munkája sikeréhez üdvözlétüket és jókívánataikat kifejezzék. Paulus Diaconus később élt langobard történetírónak könyvében pedig azt olvassuk, hogy Gergely a Dialogusokat tisztelete jeléül megküldötte a langobard királynénak, Theodelindának. Vannak számosan, kik épen ezen ténynek messzemenő, fontos következményeket tulajdonítanak. Ama következmények alatt nem kell más érteni, mint azt, hogy a jámborságáról híres királyné az itáliai szentek példáin felbuzdulva, azokból lelkesedést merítve annál elszántabb szívvel-lélekkel fogott hozzá az eretnység kódében tévelygő népének a keresztény katolikus egyház kebelébe való térítéséhez. Akár

hatottak a királynéra a Dialogusok szentjeinek példái, akár nem, az kétségtelen, hogy a hittérítő munkát a szilaj nép között a várakozáson felüli siker koronázta. Arius tévtana megingott és erőtlenül összeomlott. A régi, katolikus hitükhöz ragaszkodó s emiatt oly sok üldöztetést szenvedett őslakosságnak többé a langobardok fegyvereitől nem kellett rettegniök.

A Dialogus címet e munka onnan kapta, mivel az író a túlnyomó részben a beszélgető, párbeszédese alakot használta. A beszélgetés az író és Péter diaconus közt folyik le.

Az előadott szent dolgokon kívül a Dialogusok sokféle történelmi eseményeket, társadalmi viszonyokat is közölnek, így érdekességüknél fogva fokozottabb mértékben lekötik figyelmünket. A keresztényeknek azon korban dívó hitéletére és a szerzetességre adott tudósításaival mindenesetre kortörténeti jelentőségűvé válik és az általános népvándorlás erkölcsaire forrásmunka lett.

Kiseb és úgy látszik nem eredeti művei Gergelynek az *Antiphonarium* és a *Sacramentarium*. Ezt a nézetet erősíti meg János diaconus is az első műről, különösen a *De vita Gregorii Magni* c. könyvében, hol az életrajz második könyvének 6-ik fejezetében így ír: «Az Antiphonariumot énekelteni akarván, az énekesek számára iskolát alapított az igen bölcs Salamon mintájára... s az Antiphonariumot az énekesek részére tulságos buzgalommal összeszerkesztette».

Megjegyezzük, hogy e szerkesztés csak annyiban pápánk munkája, amennyiben a tartalmát képező anyagot a különféle kodexekből összegyűjtögette, osztályozta, rendezte, átjavítgatta, a kevésbbé megfelelő alkalmassal pótolta, végül a saját céljának elérésére új alakba öntötte.

Advent első vasárnapjától kiindulva e könyv ének-

és hymnus-szövegeket foglal magában az egyházi év napjaira, melyeket az isteni tisztelet alatt az énekesek karban énekeltek és pedig felváltva a kérdés megfelelet alakjában. Innen a könyv neve is. A Liber Sacramentorumban felvett misék mindegyikér e találunk benne énekszöveget, a halotti misék sem tesznek kivételt.

Az Antiphonariummal közvetlenül összefügg a *Liber Responsalis sive Antiphonarius*, melynek régebben külön neve nem is volt. Ugyancsak az egyházi év beosztása szerint adventtől kiindulva Antiphonákat és Responsoriumokat sorol fel, de már a papi karima részére is.

A könyv végére van elhelyezve a pápa által szerzett nyolc hymnus, melyek közül kettő a vasárnapi Nocturnumra vonatkozik, t. i. a *Prima dierum omnium* és a *Nocte surgentes* kezdetűek; egy a Laudesre készült, az *Ecce iam noctis* című; a *Lucis Creator optime* a Vesperasra vonatkozik. A nagybőjti Nocturnumhoz tartozika a *Clarum decus ieiunii*, a Vesperásra az *Audi benigne Conditor* kezdetű. Virágvasárnapját dicsőíti a *Magno salutis gaudio*, Feketevasárnapot a *Rex Christe factor*-hymnus.

Másik műve a Liber Sacramentorum. A könyv nevét onnan kapta, mivel a szentmisére és főleg az Oltáriszentségre vonatkozó imákat tartalmazza. Nem eredeti munka; köztudomás szerint Gelasius pápa kodexéből állította össze. A régi, nem egészen megfelelő imákat elhagyta, helyettük új imádságokat illesztett be, néhány Praefatiót is csatolt hozzá. Az eképen kibővített munka előbbi címét meghagyta, habár a bővítések valamilyes részben megváltoztatták a tartalmát.

A könyv a szentmiseáldozattal kezdődik, melynek részei, mondhatjuk, általában ugyanazok, mint napjainkban. Áll ez különösen a Canon nevű középső részre, mely annyi század után is teljesen összevágó szövegű a pápánkéval.

A mise után az év napjaira elosztott imák következnek Karácsonytól, helyesebben Karácsony vigiliájától kiinduló sorrendben. Az imák részben a papi zsolozsmának alkotórészei, másfelől a szent áldozattal vannak összefüggésben, minők az Oratiók és Praefatiók. A papi zsolozsma részeiből a Tertia, Sexta, Nona, a Vesperások, a Completorium és a Benedictiók szerepelnek, de a Matutinumok, Nocturnumok, Laudesek, Primák Oratiói sem hiányzanak.

A mondottakból világos, hogy e könyvből alakította ki a *Breviarium* nevű papi imakönyvet és a *Missale Romanumot* vagyis a római misekönyvet.

A naponkénti felosztáshoz sorakoznak az alkalmi imádságok, a bűnökért való könyörgések, valamint a naponkénti imádságok, melyek rövid, fohászszerű esedezések a nap változatos szakaszaira. Folytatólag a misék imádságai jönnek a bűnökért, háború ellen, békéért, üldözések ellen, halandóság esetén, esőért, derült időért, zivatarok ellen, utazó testvérekért, útrakelőkért, papjelöltért, gyónóért, elhunyt püspökért, elhunyt papéért, halottért, a temetés napjára halottért, évfordulón a halottért, halottakért. Az imákat felváltják a sokféle áldások, melyeket nyomon követnek az egyházi rend fokozatainak imádságai. Találunk még más alkalmi imákat is, ezeket felváltják ismét a misék könyörgései a püspökért, a gyülekezetért, a papért magáért, az élőért, családtagokért, királyért, békéért, betegekért.

Függelékül egyes régi miseszövegek és misék járulnak a könyvhöz Rátold corbeii apát, Tilian, a Vernon melletti ágostonrendiek fejének tollából. A királylakenés csatlakozik a záradékhoz úgy, ahogyan a frankoknál szokásban volt ugyanazon Rátold apáttól. Befejezi a királyné megáldása és a házasság szentségének kiszolgáltatási szertartása.

Korunkig számos kiadása ismeretes, melyek egymás-

tól eltérnek. Az eltérések arra engednek következtetni, hogy az előttünk fekvő könyvecske nem az eredeti; az eredeti szöveget a másolók többszörösen kibővítették, egyes helyeken talán nem tudatosan, de megváltoztatták.

A *Commentarius ad libros Regum* című munka szintén vitás. A vele foglalkozó tudósok két pártra oszlanak; mindkettő hevesen küzdött már korábban is a saját felfogása mellett. A kisebb rész véleménye a felett tör pálcát, hogy e magyarázatok Gergely művei. A többség oly irányban nyilatkozott, hogy a helyes ítélet mást nem enged meg, csakis annyit, miszerint ismeretlen szerzők vagy gyűjtők tévedésből illesztették a pápa szerzeményeihez, mert azok nem ismerik, akik legelőször pápánk iratait összegyűjtötték, pl. Paterius a római egyház jegyzője, Secundicerius Gergely tanítványa, Isidorus, Péter diaconus és mások. A pápa levelében ily munkát említ ugyan (Lib. X. ep. 22.), de csak általános kifejezéseket használ; nem emeli ki jelentékenyebb nyomatékkal, sem részletes felvilágosítást nem közöl róla. Figyelembeveendő, hogy a munka írója következetesen a Vulgata-fordítás szövegét idézi, míg Gergely — már fennebb is hivatkoztunk rá — az itáliai és más szentírási fordításokból is használ közléseket. Még szembezőköbb az a jelenség, hogy gyakoriak e dolgozatban az olyan idézetek, melyek a pápa többi irataiban egészen eltérő szöveggel fordulnak elő. A stilus sem mutatja a szentatya szerzőségét, mivel egyik művének írásmódjával sem hasonlítható össze. Legvalószínűbb ennél fogva, hogy a szerző valamely szerzetes lehetett, aki az általa nagyrabecsült kolostorokról és az azokban folyó életről igen sokat beszél. A kérdés biztos megoldását az nehezíti meg, hogy Gergely mondott ugyan beszédeket a Királyok könyveinek egyes részeiről, azoknak leírásában azonban a mindinkább elhatalmasodó betegsége megakadályozta.

A *Commentarius in Psalmos Poenitentiales* című irata ismeretlen vala kortársai előtt. Hogy tényleg pápánk munkája-e vagy más valaki írta, mindeddig a kérdés tudomásunk szerint végleg tisztázva nincsen. Annyi mindenesetre világos, hogy a sajtó alá rendezők hiányos töredékeket találtak, midőn az újkor első felében Nagy szent Gergely műveit először nyomtatásban közrebocsátották.

Még egy önmagában egységes egészet képező munkát tulajdonítanak Gergely pápának; ez a *Commentarius in Cantica Canticorum*. Az itt nevezett műről azonban ma az az általános meggyőződés, hogy nem származik pápánktól. Az ellenbizonyítékok közül a legnyomósabb az, amely arra hivatkozik, hogy a legjobb kodexekből hiányzik; továbbá, hogy Paterius jegyző hallgat róla, holott neki e mű létezéséről is tudni kellett volna. Az imént érintettük művekkel kapcsolatban arról is számot kell adnunk, hogy Gergely a latin nyelven kívül a görögben jártassággal birt-e? E kérdésekre kijelenthetjük, hogy görögül nem tudott. Kijelentésünket annál nagyobb határozottsággal tehetjük, mert ő maga írja leveleiben, hogy a görög nyelvet el nem sajátította, bár fiatal korában szándéka volt e nyelv megtanulása is. (Lib. VI. ep. 29.; IX. ep. 69.)

Gergely számos levelet hagyott az utókorra, melyek pápasága egész történetébe széleskörű bepillantást engednek vetni épen úgy, mint ahogyan magánéletét is megismertetik. Sajnálattal kell megállapítanunk, hogy levelei közül a tudományos kritika többről azt a nézetét szögezte le, hogy a másolások következtében éles, nyilvánvaló ellenmondások és ellentétek kerültek beléjük, melyek nemcsak értelmi zavart, hanem a szavak elferdítésével a tartalom teljes tárgyi ellentétét eredményezték. Vannak levelei, amelyekről bebizonyíthatónak vélték, hogy nem pápánktól valók. Bátorságukat ezirány-

ban növelte az a körülmény, hogy a gyűjteményekben igen eltérő számú levélcsoportokat találunk. A levélgyűjtemények eltérő tartalma és különböző terjedelme alkalmat ad nekünk meg egyszerismind okot is, hogy a pápa leveleivel kissé behatóbban foglalkozzunk. Segítségünkre vannak e tekintetben az újabb kor legjelesebb kritikusai, Waitz, Perz, főleg azonban Jaffe. A legbehatóbban leveleinkkel az utóbbi foglalkozott.

Gergely előtt egyáltalán, utána is alig van pápa, akinek ily nagymennyiségű levele maradt volna hátra. A leveleket nagyszámuk miatt nem volt könnyű összegyűjteni. Igaz, hogy a római Lateránban sokat őriztek közülük, nem állíthatjuk azonban, hogy e levéltárban mindnyáját meg lehetett volna találni. Sok, egymástól távol fekvő levélgyűjteményeket kellett rendkívüli türelemmel átkutatni, mert a szétszóródott levélpéldányokat másként lehetetlen lett volna megmenteni, az elkallódástól megóvni. Állításunk helyességét támogatja az a tény, hogy már 100 év múlva a collectio megkezdésekor hasztalan kutattak utánuk Rómában; csak egy kis részt találtak meg itt, a többinek nyomára sem akadtak. Beda és János diaconus a cél elérésére többféle összeköttetést létesítettek ama helyekkel, ahová Gergely leveleit intézte, hogy a címzettek és utódaik közreműködésével a minél teljesebb gyűjteményt megszerkeszthessék.

A legteljesebb régi gyűjtemény (registrum) a *Hadrianus*-féle, mely a különböző kodexekben szétszórt levelekből összeszedegedett 686 darabot tartalmaz az indictiók sorrendjében. Gyűjteményünk levelei a pápa egész működését felölelik, ám vannak olyanok is, melyek kisebb terjedelműek és csupán a belső viszonyokra vagy pápasága első, esetleg második korszakára terjeszkednek ki. A szűkebb tartalmú collectiók nem okozhatnak semmi megütközést, mert Hadrianus pápa maga is

Gergely leveleit két csoportba osztotta be. A későbbi másolók ennél fogva hol az egyik, hol a másik felét írták le. Az első rész a IX—XIV. indictio levelezését adja; összesen 393 levelet sorol fel. A második az I—VIII. indictiókból valókat közli, szám szerint 293 példányt. A gyűjtés gondosságát az a körülmény igazolja, hogy mindkét rész a könnyebb kezelhetés céljából tárgymutatóval van ellátva.

A második helyen említik a *Collectio ducentarum epistolarum* című csoportot, melyben, mint neve is mutatja, 200 levél van és nem külön, hanem a legtöbb kodexben egy másik gyűjteménnyel együtt szokott előfordulni úgy, hogy ez utána következik az előbbinek. Sehol sem találjuk annak nyomát, hogy e gyűjteményt a laterani könyvtár leveleskönyveiből kiegészítették volna. Mi sem tarthatjuk onnan eredetteknek, mert sem címei, sem feliratai nem megbízhatók, számos esetben meg hiányosak is. A gyűjtő neve, személye, a hely és idő épen úgy ismeretlen, mint a cél, amelyre a fogyatékos registrum készült.

Sorban harmadik a Paulus-féle levélgyűjtemény, mely nevét bizonyos Pál (Paulus) nevű paptól kapta. A felsorolt levelek száma alig 53—54 darabra rúg. Pál tulajdonképpen nem mondható a kis gyűjtemény összeszedőjének; ő a már kész anyagot másolta le. A gyűjtést egy ismeretlen nevű más valaki eszközölte, amit eléggé világossá tesz a corbeii apáthoz írt levél. Az itt jelzett levél a kis collectio bevezető részében olvashatjuk. Vita tárgyát képezte a tudósok körében, hogy Pál nem azonos személy-e a nevezetes Paulus Diaconus nevű történetíróval, ki a langobardok történetét írta meg. A kérdést mai napig sem sikerült véglegesen eldönteni. A valószínűbb felfogás mégis az, hogy a két író nem ugyanaz a személyiség, mert sehol sincs utalás az egyik műről a másikra. A *Historia Langobardorum* szövege az idéze-

tek bőségével sem erősíti meg a Paulus Diaconus gyűjtői munkásságát. A kodexben sem fedezhetjük fel nyomát annak, hogy a lateráni könyvtár készletéből került volna ki vagy hogy a langobardokhoz való viszonyra különös gonddal lett volna.

Az előbbieken felsorolt és a későbbi kodexeknek is alapul szolgáló fontosabb gyűjtemények egymástól nem egyedül a külső terjedelemre nézve különböznek, hanem a levelek érdekességét, a dátumokat, az év, hó és napok megjelölését illetőleg is feltűnő ellentéteket tárnak elénk. A legutoljára ismertettük *collectio* meg maga is épen e szempontból két egymástól élesen elkülöníthető csoportra tagolható, amennyiben az egyik pontosan nyújtja a meghatározásokat, míg a másik rész csaknem teljes hijával van ennek.

Bőven rendelkezünk továbbá az olyan levélgyűjteményekkel, melyekben a nevezett három gyűjtő munkája egymással többé-kevésbé összekeverve jönnek elő. Ilyenek a *Collectio 715 epistolarum*, a *Collectio 557 epistolarum* és a *Collectio 705 epistolarum*. A felsoroltakban, valamint a nagyszámú kisebb kodexekben összeszedett levelek amellet, hogy különböző számban jönnek elő, még az idő sorrendjét sem követik; az egyikben nagyobb a zavar és összevisszaság, mint a másokban. A zavart kuszáltságot előmozdítja, hogy ugyanazon szám alatt több, egymással ellentétes tartalmú levelet találunk beiktatva.

A könyvnyomtatás elterjedésével a kéziratos gyűjteményekből igen korán rendeztek kiadásokat. Az első enemű vállalkozások jobbadán a szorgalmas búvárkodás és kitartó utánjárás eredményeinek vehetők, kritikai értékük számba alig jöhet. A régi kiadásokat ezért mellőzzük. Munkánkban a fontosabbakra és az újabbakra térünk ki. Megemlékezünk a Migne-féle *Patrologiae cursus completus*ról, melynek tárgyunkhoz a latin soro-

zatú 75—79. kötetei tartoznak. Ujabb kiadása Paris, 1851. A szentbenedekrend francia tagjai kiadták a nagy pápa összes művei keretében *Gregorii Magni I.: Opera*, Paris, 1705. ívrétű négy kötet, majd Venezia 1768—76-ban 16 nyolcadrétű kötetben. Német fordításuk a leveleknek Augsburgban az 1807. év folyamán került ki a sajtó alól hat kötetben. A Jaffé szerkesztette *Monumenta Germaniae Historica* című vállalatban Ewald és Hartmann *Epistolae Gregorii Magni I.* bő és alapos kritikai jegyzetekkel és részletes tárgyi magyarázatokkal tették közzé a nagy főpap 928 darabból álló levelezését, mely két kötetet, illetőleg négy részt foglal magában.

A levelek számára, kritikájára, nemkülönben egyéb körülményeire nézve legyen szabad hivatkoznunk a Hartmann-féle összefoglaló fejtegetésekre, melyek a fent nevezett mű második kötetéhez illesztett második rész elején találhatók.

Az irodalmi művek folyamán említettük, hogy egyesek a pápa stílusát gáncsolással illetik, hogy ezáltal érdemeiből valamit levonhassanak. Mintha előre megérezte volna a nagy egyházatya a késői epigonok enémű szándékát, nem késett megelőzni őket és ő maga ad felvilágosítást számunkra. Az önérzetes férfiú, a céltudatos író számolt olvasóközönségével; nem a tudósoknak, hanem az átlagembereknek és a népnek szerette műveit. A gyönyörködtetés hiú célja helyett a lelkiépülés lebegett szemei előtt. Az Űdvözítő mondotta: «Boldogok, kik hallgatják az Isten ígését és megtartják». Gergely szintén így fogta fel írásának stílusát. Egyszerűsége törekedett, hogy mindenki megértse és meg is tartsa. A Dialogusaiban így szól: «Ámbár az előbbi munkámat más stílusban kellett írnom, ennek a változtatásnak okát a mű komolysága tette szükségessé». Valamivel később ugyanott ezt jegyzi meg: «Kedves olvasóm! a változtatást fogadd nyugodt lélekkel, mert akik ugyanazon ételt gyakran

eszik, azoknak a főzet változása jól esik». Másszóval bevallja, hogy az erkölcsi tartalmú munkáját más stílussal készítette, mint a megszokott egyéb könyveit. Menetegeti magát, hogy az olvasó ne rója meg s ezért a kedves, a mindennapi életből vett hasonlatra hivatkozik.

Nem állítjuk, hogy a cicerói hamisítatlan latin nyelvet használta. A kor sokat változott s vele a lefolyt öt század alatt a latin nyelv szintén sok görög és barbár kifejezést, szókincsent vett föl. Értekezései és levelei olvasása közben sok idegenszerűséggel, de sok közvetlenséggel is találkozunk. A fellengző szónokiasság hiányát dúsan pótolja szerintünk a melegséget lehelő, lebilincselő, értelmes előadás, mely néhol a szelidséggel gúnyt vagy korholást is mutat fel. Az idegenszerűséget önmaga mentegeti azzal, hogy az ilyenek leginkább az idegenektől vett idézeteiben jönnek elő.

Mindent összevéve, Gergely művei arról győznek meg bennünket, hogy az egyszerű, könnyen áttekinthető, dísz nélküli világos előadási módot szerette. Gyakran hangzottatta, hogy az írónak az legyen irányítója, miszerint az igazságot kell elmondania, ezt pedig az értelem megkönnyítése céljából keresetlen stílusban tegye. Ide vonatkozólag a szent Leanderhez írt levelében mondja :

«Azt az előadási módot, melyet a világi külső hivatalokban használnak, mindenkor megvetem, mert amiként ezen levelemnek hangja és alakja is mutatja, nem a betűk összehatalálkozását vagy ismétlődését mellőzöm, nem a barbarizmus zavaró hatását kerülöm, sem a feltételek elhelyezésének különféleségét nem mérlegelem, sőt még az esethasználatot sem tartom meg, mert *nagyon is illetlennek vélem, hogy az égi jóshely szavait a Donatus szabályaiba szorítsam*. A nevezett szempontokat ugyanis eddig a Szentírás értelmezői közül egy sem vette tekintély gyanánt».

A levelek stílusára nézve el nem hallgathatjuk azon észrevételünket, hogy a tárgyak és a tartalom roppant

változatossága mellett a dicséretes egyszerűséget a nyugodt hangmenettel mindvégig sikerült pápánknak megtartani. A stilus elevenségére már a későbbi leveleknél meg kell jegyeznünk, hogy hanyatlást észlelhetünk. A hanyatlás jeleit, az egyhangúságot nehézség nélkül meg tudjuk magyarázni Gergely öreg korából vagy talán támaszpontot nyújt gyenge testalkata és hosszas, állandónak mondható betegeskedése. A sok panaszos kifejezéseket is elítélik bírálói. Kétségtelen dolog, hogy valamelyes igazság rejlik bírálatukban, de a panaszok csüggedésbe nem mennek át, ennélfogva az olvasó kedélyét sem hangolják le oly fokra, hogy emiatt a művek vagy a levelek olvasását abbahagyná.

I. Gergely magánélete és halála.

Tárgyalásunk folyamán megismerkedtünk Gergely pápa egyházpolitikai és belső hitéleti tevékenységével. Rámutattunk az előadottak menetében az ő széleskörű, az akkor ismert egész világon élő keresztény katolikus, valamint az eretnekeket és szakadárokat is felölelő elfogultságára : tekintsük meg már most az ő otthoni szűkebb életét. Többször említettük, hogy Gergely különös vonzalmat érzett a szerzetesi élet iránt. Ez a mélyen benne rejlő sóvárgás vitte a kolostor falai közé. Midőn a közszeretet és az egyház érdeke a pápai székre emelte, valóban joggal mondhatta el, hogy a legkedvesebb köréből mozdították ki.

A Mindenható rendelkezésében megnyugodott lelke hamar számot vetett önmagával. Eltökélte, hogy továbbra is kitart a régi szellemi foglalkozása mellett, ámbar a saját üdvösségének munkálásán kívül a keresztény világ, sőt a pogányság lelki üdvét is magára kellett vállalnia. Röviden szólva : hivatásánál fogva a nagy világ előtt a kereszténység feje volt, a maga szűkebb körében pedig szerzetesnek érezte magát.

Magaviseletét, életrendjét nemcsak a megszokás hatalmának engedve tartotta meg, de egy magasabb szempont is vezette, tudniillik azon lelke minden részecskéjét átfogó gondolkozásmódja, hogy neki a szigorú életrendjével példát kell adni a kor a szabadosabb hajlamú papsága és a hívők számára. Minden tetteivel azon fáradozott ugyanis, hogy egykorú testvérei előtt élete nyitott könyv

legyen s tényleg velük együtt a kolostori szabályok rendelkezései szerint élt. Tudatában volt annak, hogy a laza erkölcsöket, a szilaj pogányokat nem ékes beszédekkel lehet megnyerni és megjavítani; tettek, példák kellene e célra. Ismerte a latin közmondást: «Verba volant, exempla trahunt», azaz «A szavak elröpülnek, a példák vonzanak». Ki adjon példát a tökéletesebb, a pogányságénál helyesebb életre és erkölcsökre, ha nem a legfőbb tanítója a Krisztus szeretetre oktató tanának? Igen, pápánk ilyen magasztos elvből indult ki. Szent Benedek igaz tanítványaként az *Ora et labora* irányítását követve nap-nap után az imádság, a hivatalos teendők végzése, irodalmi munkálkodás, önképzés, lelki olvasmány, elmélkedés és a szegények istápolása közt osztotta meg idejét. Naponként zarándokokat, szegényeket hívott magához, kiket bőségesen megvendégt, miután előbb az Üdvözítő példájára személyesen kezeiket és lábaikat megmosta. Az ételek felszolgálatát tisztán megalázkodásból ő maga teljesítette.

Alázatos és fáradhatatlan tevékenységű volt, ámbár a sok munkát, virrasztást, önsanyargatás, böjtölést teste utóbb már nem igen bírta elviselni. Egészsége megrendült, a fájdalmak gyakran háborgatták, sőt napokon át kínosan gyötörték.

«Testem annyira kiaszott — írja önmagáról — mintha már a sírban feküdnék; nem tudok felkelni; ha a köszvénynek az általatok jól ismert testemre ily nagy hatása lehetett, mi történik majd tiveletek, kik már előbb is oly lesóványodott testtel éltétek szerzetesi napjaitokat.»

Valamivel később a ravennai érsekhez, Marinianushoz írt levele a hangnemet tekintve a fentitől nem sokban különbözik:

«Én már régóta nem kelek fel többé; majd a köszvény fájdalmai marcangolnak szét, majd kínos láz terjed szét összes tagjaimban, mely minden erőimtől megfoszt.»

252 I. GERGELY MAGÁNÉLETE ÉS HALÁLA

A rettentő szenvedések dacára zúgolódó panaszt nem ejtenek ki ajkai. Istenbe vetett törhetetlen bizalommal szívében megnyugszik a Mindenható rendelkezésin; érinti a nevezett érseket is egy másik levelében, melyben magához hívja Rómába, mivel értesülése szerint erős vérhányásban szenvedett:

«Itten orvosaink tanácsát gondosan kikértük; tudatjuk veled, hogy azok véleménye a következő: Mindenekelőtt hallgatásra és nyugalomra van szükséged, ezeket pedig ott a székhelyeden aligha találod meg... neked tehát még a nyár beállta előtt ide hozzám kell jönnöd, hogy én javulással foglalkozhassam és nyugalmad öre lehessenek, ámbar magam is igen nyomorúságos állapotban vagyok. Orvosaim ugyanis azt mondják, hogy a veszély különösen nyári időben igen nagy... szükséges pedig, hogy teljesen meggyógyulva térj vissza egyházadhoz. Én a halálhoz nagyon közel állok, azért óhajtanám, hogy a te kezeidben végezzem be földi pályámat, ha Isten végtelen tetszése előtted szólítana ki e földi élet bilincseiből».

Két dolog köti le az idézett szövegben figyelmünket, az egyik a barátságos szeretetnek ritka szép megnyilatkozása. Egy önmagával is úgyszólván tehetetlen főpap oly aggodalommal viseltetik barátjával szemben, hogy kész az önmaga csekély életerejét áldozatul hozni a barátja jóléteért. A másik dolog a pápa lehangolt kedélye. Nem csodálatos, hogy a kedélye ennyire lehangolt s az sem, hogy ily béketűrő odaadással nyilatkozik meg, hiszen e földi világtól nem vár semmit; másfelől fájdalmai sem csillapultak, ellenkezőleg gyakran inkább a legnagyobb mértékben fokozódtak. Az évek számának növekedtével a betegség testét egészen hatalmába kerítette.

A 600. év júliusában az Eulogiushoz írt levél így szól:

«Csaknem két esztendő mult el azóta, hogy az ágyhoz vagyok szegezve. A köszvény gyötör és oly heves fájdalom járja át lábaimat, hogy ünnepnapokon alig vagyok képes

három óra hosszat fenn lenni és a misén szolgálatot teljesíteni». (Lib. VII. ep. 35.)

Az általa behozott új pontificalis mise előírt szertartásai valamivel hosszabbak valának, mert az egész ünnepélyes, fentebb vázolt isteni tiszteletet értették alatta.

Az isteni tisztelet bevégzése után ismét azonnal ágyba kellett feküdnie, mert noha időnként bizonyos fokú könnyebbülést érzett, máskor fájdalma annál kegyetlenebbül támadta; teljesen meg nem szűnt, de halálosan sem kínozte.

Néhány hónap elteltével Venantiushoz írt, kit szintén a köszvény gyötört:

«Mi van hátra, mit cselekedjünk ezen fájdalmak közepette, ha azt nem, hogy bűneink sokaságáról megemlékezzünk és hálát adjunk Istennek, mivel az annyi vétékkel berúttított testet csapásaival tisztítja? Ha a jelenben a büntetéssel megjavít bennünket, azáltal a jelenben vége lesz a bűnnek, különben pedig a bekövetkező büntetésnek lesz indítóoka. Ennélfogva főleg attól kell óvakodnunk, hogy az egyik büntetésből a másikba ne sodródjunk. Fontoljuk meg az Isten kegyességét, a fenyegető halált, melyet megérdemlünk; annak a kegyességét, aki azt eltávolíthatja, hogy ítéletei iránt belénk üdvös félelmet öntsön. Hány szerencsétlen, a bűneinek fertőjébe süllyedt bűnös ember maradt meg haláláig a bűnben, még csekély fejfájás sem figyelmeztette, hanem hirtelen halállal multak ki és a pokol lángjaira vettettek». (Lib. VIII. ep. 118.; IX. ep. 25.)

Igy érez és gondolkozik pápánk, midőn ő maga és barátja a betegség kínjai miatt szenvednek. Az isteni igazságszolgáltatás büntetését látja a bajokban, tehát másokat is bűnbánatra ösztönöz.

Mikor arról vett értesítést, hogy Venantius baja halállossá vált, a János syracusai püspöknél lakó barátjára vonatkozólag a püspökhöz levelet küldött, melyben Venantiust az elhagyott szerzetesi ruha felvételére ser-

kenti (Lib. IX. ep. 31.) s egyúttal felébredvén szívében a megbocsátás és a jótékonyság nemes indulata, megígéri, hogy barátja két leányát mindenkor atyai pártfogásában fogja részesíteni. (Lib. IX. ep. 30.)

A 601. év januárjának utolsó napjaiból, a saját egészségi állapotáról az alábbi sorokat találjuk levelei egyikében :

«Már jóideje eltelt, hogy az ágyból nem kelhetek fel, mert a köszvény a tagjaimat annyira kínozza és bizonyos tűz a legnagyobb fájdalommal járja át összes ereimet, hogy a kínoktól eszméletemet elveszítem. Más betegségeimnek szintén akkora a száma, hogy azokat felsorolni és leírni nincs megfelelő erőm. Kevés szavakkal azt mondom, hogy a rossz nedvek tagjaimat annyira átjárták, miszerint emiatt unom az életemet. Várom és kívánom a halált, mint bajaimnak egyetlen orvosságát». (Lib. IX. ep. 27.)

Majd egy Rusticina nevű előkelő nőhöz ezeket írja :

«Félek, hogy a tulságos fájdalomtól a te eléggé formás tested elpusztul. Tudod, hogy milyen voltam, mégis a lelki szomorúságtól, a folytonos búslakodástól, nemkülönben a köszvény kegyetlen fájdalmaitól olyan sovánnyá lettem, hogy a testem teljességgel kiszáradt, miként a hullák a sírban. Alig kelhetek fel csak valamikor is az ágyból. Ha tehát a köszvény az én testem tömegét meg tudta emészteni, mi lesz a te tested soványságával, minthogy már korábban is alig tartottak a csontjaid». (Lib. IX. ep. 38.)

A közölt levélrészlet szövege a leghatározottabban bizonyítja, hogy a pápa fiatalabb korában erős, jól megtermett, testes férfiú volt, de most annyira lesorvadt, hogy az élethez nem sok reménye van. Minden iratai közül a Marinianushoz írt leveléből tükröződik vissza a legszembeszökőbbben kedélyállapota, amely levélről már megemlékeztünk ; teljesség kedvéért még egyszer rátérünk és itt a maga egészében leközzöljük, mert a főszólyt erre kívánjuk helyezni :

«Midőn nem a legnagyobb szomorúság nélkül mások révén

arról értesültem hogy vérhányásban szenvedsz, tanácsadás végett összehívtam az orvosokat, akik itt a legkiválóbbak közé tartoznak ; hogy ezek mit határoztak, azt neked levélben megküldöm. Mindnyájan csendet és nyugalmat írtak elő számodra ; ám tartok tőle, hogy te azt megtarthassad, ha a saját egyházadban maradsz. Ezért tanácsolom neked, hogy rendelj férfiakat, kik misét mondjanak, az egyházmegye ügyeit elintézzék, a vendégeket és a jövővényeket fogadják, a kolostorokat kormányozzák. Te pedig még a nyár előtt jöjj ide hozzám, hol amennyire tehetem, én magam fogom egészségednek gondját viselni. Az orvosok még azt is állítják, hogy az efféle betegségnek a nyári idő nagyon ártalmára van. Igen sok embernek érdeke, hogy ép erőben térj vissza egyházadba vagy ha Isten másként határozott feletted, legalább barátaid karjai között hajtsad fejedet örök nyugalomra. Én pedig azt kívánom, mivel halálom közelségét jól tudom, ha engem Isten a te jelenlétben a testnek ezen élő műhelyéből kiszólít, hogy karjaid között leheljem ki lelkemet. Ha jönni fogsz, kevés szolgát hozz magaddal, mert a püspöki hajlékban velem fogsz lakni s egyházam a segítségét meg fogja neked adni, amennyiben arra szükséged leszen. Egyébiránt nem buzdítalak, hanem egyenesen megparancsolom, hogy szünjél meg böjtölni, mivel azt mondják az orvosok, hogy az étlenség a bajodat csak növeli. Nem akarom, hogy évenként ötszörnél többet böjtölj, t. i. a legfőbb ünnepek előtt. A virasztásoktól is távol tartsd magad, sőt a gyertyák megáldását és az evangélium fejtegetését, melyet a püspökök szoktak a husvét ünnepén végezni, rendeld el, hogy mások eszközöljék helyetted». (Lib. IX. ep. 28.)

Amit nemes lelkében sejtett a jólelkű pápa, arra nem sokáig kellett várakoznia ; közel volt az, közel az ajtón kopogtatott. Mindjobban erőt vett rajta a súlyos betegség. A kor által különben is erejét veszített, megrendült testet lassanként egészen elsorvasztotta, megemésztette. Már két év múlva a gyengeség annyira uralomra jutott felette, hogy érezte, miszerint földi napjai meg vannak számlálva, a végpercei közeledtek.

256 I. GERGELY MAGÁNÉLETE ÉS HALÁLA

A Mindenhatóval való kiengesztelődésre minden pillanatban készen volt. Most azonban, felülemelkedve a földieken, testben és lélekben megújulva, a legodaadóbb fiú alázattal készült az örökhazába való átköltözésre. Valóban bámulatraméltó az a nyugalom, mely lelkét, egész lényét elárasztotta. Jóllehet a súlyos betegség utolsó lehelletéig kínozta, mégis a legnagyobb csendben hunyta le szemeit az örök álomra a 604-ik évnek március 11-én, miután az anyaszentegyházat, kiváló bölcseséggel, 13 évig, 6 hónapig és 10 napig a keresztény világ üdvének előmozdítására, az igaz hit terjesztésére, az eretnokségek és szakadárságok megszüntetésére sok sikerrel és dicsőséggel kormányozta.

A 64 éves korában elhunyt nagy főpap földi maradványait a szent Péterről nevezett ősi bazilikában helyezték örök nyugalomra, hol már dicső előde, I. nagy szent Leó porai is szunnyadoztak. A holttestet egy emberöltő után gondosan megvizsgálták, akkor t. i. mikor a boldogult egyházfejedelmet a sírjánál történt nagyszámú csodák alapján, a szentek sorába iktatták.

Életmódjának szigorúsága, vezeklése a legnagyobb szentekével vetekedik. Hogy gyenge testi szervezete a sanyargatásokat annyi éven át elviselhette, már ezt is csodának, Isten különös kegyelmei bőségének kell tulajdonítanunk. Sokkal csodálatosabb azonban pápai tevékenysége, melytől senki sem vonhatja meg bámulatát s azon véleményét, hogy ily roppant tevékenységet egy, a legmagasabb fokú önsanyargatástól elcsigázott ember egyedül Isten csodája által fejthetett ki.

Kortársai maguk siettek elismerni az elköltözött működésének eladdig s azután is példátlanul tündöklő érdemeit. Sírja fölé ezen valóban hozzáillő, életének legjelentékenyebb mozzanatait magában foglaló *epitaphiumot* vagyis *síriratot* helyezték, hogy sokáig buzdító példa gyanánt szolgáljon az utókor késő ivadékainak :

I. GERGELY MAGÁNÉLETE ÉS HALÁLA 257

«Suscipe terra tuo corpus de corpore sumptum,
Reddere, quod valeas, vivificante Deo.
Spiritus astra petit, leti nil iura nocebunt,
Cui vitae alterius mors magis ipsa via est.
Pontificis summi clauduntur hoc membra sepulchro,
Qui innumeris semper vivit ubique bonis.
Esuriem dapibus superavit, frigora veste,
Atque animas monitis textit ab hoste sacris.
Implebatque actu, quidquid sermone docebat,
Esset ut exemplum, mystica verba loquens.
Ad Christum Anglos convertit pietate magistra
Adquirens fidei agmine gente nova.
Hic labor, hoc studium, haec tibi cura, hoc pastor agebas,
Ut Domino offeres plurima lucra gregis.
His que Dei Consul factus laetare triumphis;
Nam mercedem operum iam sine fine tenes.
Hic requiescit Gregorius papa, qui sedit annos
XIII, menses VI, dies X, Depositus IV. Idus Martias.

Magyarul a Hegedüs István fordításában adjuk:

«Mostan a testet vissza te vedd, föld, azt, mi tied volt,
Ámde az Ur, ha lehel, vissza is add te megint.
Szelleme mennybe repült, többé nem árt a halál sem,
Sőt ez egy új élet ösvénye lett nekie.
Itt eme hant földi egy főpap tetemét, de a sok jó
Tett nem enyészhetik el, élni örökre fog ő.
Éhesnek kenyeret s aki fázott, ad vala öltönyt,
Üldött léleknek szent szava volt a paizs.
Tett követé nyomon azt mindig, amit ajka beszéllett,
Példát ő mutatott, ajka, ha monda csodát.
Anglia általa tért meg, mestere volt a kegyesség,
Új nép, új nyáj lett pásztori botja alatt.
Munkád, buzgalmad vala mindig, gondod a nyáját,
Mint hű pásztornak, mind gyarapítani még.
Isten Consulaként cselekedtél, most diadalt ülsz,
Munkád díja örök, vége se lesz sohasem.
Itt nyugszik I. Gergely főpap, Ki székelt XIII évet
VI hónapot, X napot. Eltemették március 12-én.

258 I. GERGELY MAGÁNÉLETE ÉS HALÁLA

A megdicsőült főpásztorról szent Ildefons így nyilatkozik: «Felülmulta szent életével remete szent Antalt, ékesszólásával szent Cyprianust, bölcsességével szent Ágostont». Az ekkora szeretettől és ily kiváló tisztelettől körülvelt pápának hamvai nem nyugodhattak a nevezett bazilika előcsarnokában, mert 225 évvel később IV. Gergely pápa, Gregorovius szerint, 729-ben felvette onnan és a bazilika belsejébe vitette át, hol szentünk segítségül hívása közben oltárt állíttatott, majd szentelt neki, amely alá el is temettette. Az új oltárt ezüstlemezekkel ékesíttette, alul pedig aranyalapon mozaikokkal díszítette. A nép úgy nyugaton, mint keleten rajongva vetélkedett az iránta tanusított tiszteletének kinyilvánításában. A holttest átvitelét János diaconus írja le, ki ugyanabban az évszázadban élt. Rajta kívül egy másik tanunk is van, Anastasius, a római pápai könyvtár gondozója. Anastasius művében aprólékos pontossággal leírja azon fülkét és oltárt, melyben IV. Gergely ismét nyugalomra helyezte a szent földi maradványait. II. Pius pápa bolygatta meg ezután a szent ereklyéket 1464-ben, midőn a szent Gergely nevére címzett kápolnából a jeles hamvakat a vele átellenben levő fülkeszerű kápolnába helyeztette át. Itt pihentek az adatok szerint, míg nem felépült a ma is világcsodás szent Péter-templom, melyben VIII. Kelemen pápa új, külön kápolnát díszíttetett fel számára. Ezen új sírhelyére V. Pál pápa szállíttatta a sokszor háborgatott szent hamvakat 1606 január 8-án.

Egyébiránt Rómában három templomot neveztek el Gergely pápánkról: egyet a Caelius-halmon, szentünk cgykori házában; a másikat a Ponte quattro capi plébánia területén, illetőleg magát a plébániai templomot; a harmadikat a Ripetta városrészben, hol a benedekrendiek szent Mór társulata védőjeül tiszteli.

Forrásaink másik része az előadottakkal homlok-

egyenest ellenkező tudósításokat nyújt. Némely francia Martyrologiumban és egyes krónikás történetíróknál azt olvassuk, hogy szent Gergely Soissons mellett a szent Medárdról címzett kolostorban pihen. Hogy miként került ide, erre a krónikás azt feleli, hogy állítólag úgy lopták el Rómából több más ereklyékkal, miután előbb az örököt pénzzel megvesztegették. Az utóbb említett lopást és sírhelyet közlő szerzetes a temetést 826-ra teszi. Ezzel mindenképen ellenmondásban van a IV. Gergely-féle adat. Ellene szól továbbá, hogy a sensi érsek, Ansegius 876-ban, VIII. János korában Rómába utazott, hogy onnan Gergely és Leó pápák ereklyéiből kérjen. A pápa egy ólomfoglatban Gergely fejét és Leó egyik karját adta át neki. Már pedig ha a lopás tényleg megtörtént volna, úgy ez az adományozás nem mehetett volna végbe. De ezzel a megállapítással még nincs tisztázva a dolog. Vannak elég nagy számmal, akik állítják, hogy Gergely feje az ő birtokukban van. Ám minden furfangjukkal és erőlködésükkel sem tudják kétségtelenül kimutatni, hogy miként jutottak hozzá. Ilyen helyek: Konstanz, Sens, Prága, Köln, Lissabon. A kiváló ereklyék ma Európa legkülönbözőbb városaiban vannak elszéledve, ami mindenesetre amellet bizonyít, hogy a tisztelet a századok forgása alatt fokozódott mértékben fordult feléjük. A hamvak nagyobb részei még mindig az említett kápolnában pihennek, hol azokat gondosan őrzik. A kisebb testrészekből az egyik ujj Kölnben van a szent Pantaleon templomában, egy fog és két csontocska a karthausiaknál lelhető fel, a belga kánokoknál és karthausiaknál egy karcsontot és egy nagyobb bordát szemlélhetünk, a lissaboni jezsuitáknál volt több ruhadarab, a cisztercieknél egy karcsontot találunk. Még állítólag Pozsonyban is őriznének a káptalani kincstárban egy tőle való ereklyét, még pedig egy ujjperacet.

A szent legenda ugyancsak felemelte Gergely dicső

alakját, mert a Szentlélekkel hozta összeköttetésbe. Péter subdiaconus és pápánk titkára esküvel bizonyította, hogy több ízben saját szemével látta a Szentleket fehér galamb alakjában a műveinek írásával elfoglalt pápa feje felett röpködni és azt is, hogy csőrével fülébe bocsátotta a magasztos eszméket.

A korábbi sírjainak jelei az idők mostohaságai következtében elpusztultak; az a márványszobor, mely a Vatikán grottájában van, nem a nagy pápa valamelyik sírjáról került oda, tehát őt híven nem is ábrázolja. Eredetét tekintve késői idegen mű a renaissance korából; VIII. Ince pápa éttermének, díszét volt hivatva előbb emelni. Egyedüli biztos emlék róla a közölt sírírát, melyet Beda és más életírói másoltak le és mentettek meg számunkra.

Valamint szent Gergely életében szellemével átkarolta az egész akkori művelt világot, úgy testének maradványai is Rómából Európának minden nevezetesebb országaiba, illetőleg ezek jelentékenyebb városainak templomaiba eljutottak. A megkülönböztetett tiszteletnyilvánítás iránta a középkor vallásosságát felváltó újkori századok folyamán sem csökkent; növekedett inkább és gyarapodni fog a komolyan gondolkozó nemkatholikusok előtt is, míg az igazán közért dolgozó, őszinte és önzetlen nagy jellemeket a világ meg tudja érteni s amíg a katolikusok eszméiért, a katolikus egyháznak felvirágoztatásáért, ily nem mindennapi, anyagiás, de fenséges célért lelkesülni, meleg szívvel hevülni fognak.

I. Gergely méltatása.

A keresztény katolikus egyház sohasem szűkölködött a benne rejlő vallási és erkölcsi erőknél fogva a legkiválóbb főpásztorok nélkül. A számos jeles férfiak sorából joggal emelhetjük ki Gergelyt, mint olyan személyiséget, aki úgy a külső, mint a belső fényes tulajdonait véve tekintetbe, a pápák legkimagaslóbbjainak díszes csoportjából ama kevesek közt foglal helyet, amelyeneket nem minden évszázad hoz napvilágra.

Ha elfogadjuk is azt a felfogást, mely szerint a kor-szellem teszi nagygyá az őt megértő vagy vele ellenkező embereit, ennek dacára sem szabad haboznunk egy per-cig sem annak a bátor kimondásával, hogy e felfogás mellett is kiemelendő, a köznapiasságot felülhaladó tehetségekkel kell rendelkeznie azon személynek, ki a kor-szellemet megérti és hívó szavát követve vezérlő szerepre küzdi fel magát és a hatalmába vett szerep gyeplőit kezeiben meg tudja tartani. Ellenségei kénytelenek el-ismerni, hogy Gergelyben a kor kívánta tehetség és tudomány bőven megvoltak. Bizonyításra nem szorul e tehetség és tudomány kimutatása, de néhány megjegyzést tennünk kell, mert egyesek olyan dolgokat tulajdoni-tanak neki s nemes törekvéseiben megnyilatkozó buzgal-mát oly ferde irányú magyarázattal látták el, hogy azok a már általuk annyira feldicsért nagyságot lealacsonyí-tani, eltörpíteni vannak hivatva.

Illó és kötelességünk ennél fogva, hogy megadjuk a császárnak ami a császáré, az Istennek pedig, ami az

Istené. Fel kell tüntetnünk pápánk kiváló érdemeit a tárgyilagosság alapján, egyszercsmind el kell itélnünk, le kell rontanunk ama ferde, visszás következtetéseket, fonák állításokat és a belőlük levont megállapításokat, rosszakaratú ráfogásokat, melyek a tények helyett az egyéni, szubjektív felfogásokon épültek fel, melyeknek gáncsokodásra hajló alapjai már a priori megvoltak, mert az illető íróknak, bírálóknak vallási vagy faji, társadalmi elkülönözöttségében, befolyásoltságában, egyoldalú képzettségében gyökereznek.

Gergelyt az egyház szentjei közé emelte, a történelem Nagy melléknévvel ruházta fel. E ritka főpásztor külső testalkatára nézve a fenmaradt képe, az egykorú íróknak egybenhangzó tudosításai alapján, de a saját leveleiben tett nyilatkozatai szerint is tekintélyes termetű férfiú volt. Ő maga írja, hogy fiatal korában jól megtermett, erős, vállas, kövér vala. Adataink azt mondják, hogy arcának körvonalaiban egyesítette atyjának komoly és anyjának barátságos, szelid vonásait. Külső arckifejezését jellegzetessé tette a rövid szakál, a félig fekete, fürtös haj ; fején széles hajkoronát viselt ; mivel azonban feje teteje korán megkopaszodott, csak két oldalt és hátul volt haja. Homloka nem széles, de magas és nyílt, arckifejezése bátor, szabad és előkelő, melyről a belső szívjóság, az alázatosság meg a nyájasság tükröződik le. Így ábrázata, amellet, hogy szigorú tekintetet mutat, másfelől megnyerő modora által magához édesget. Fellelése határozott, beszéde higgadt, megfontolt, hangja inkább lágyan zengő, mint érdes.

Ilyen külső burok alatt egészen természetes, hogy csak nagy szellem lappanghat. Valóban csodálatos, hogy ámbár teste a szigorú önsanyargatások miatt, valamint a súlyos betegségek következtében lefogyott, megváltozott életereje folytán szellemi frissesége, nagysága, kiváló lelki ereje mindvégig megmaradt. Hatalmas szel

lemi erejével, mely a szorgalmas önképzés által élesbült, bő tapasztalatok útján és a szemlélődő elmélkedésekkel megedződött, átölelte az egész akkori világot oly időben, mikor az ő jeles tehetségeire, kitartó akarateréjére, csüggedést nem ismerő munkakedvére a legnagyobb szükség mutatkozott. Figyelme kiterjedt az Atlanti-óceántól be egészen Ázsia homokpusztáinak térségéig, valamint a Szahara kopár tájaitól fel a germán és szarmát síkságok középső részeig. A jelzett határokon belül lakó népek valódi atyjának tekintette magát, felettük szerető gondossággal, odaadó áldozatkészséggel, törhetlen munkássággal őrködött, miként a sas vigyáz a sziklára rakott fészke fiókái felett éber szemmel.

Bár az egész kereszténységet gondjai szárnya alá vette, mindazáltal e magasabb lekötöttsége nem volt akadály, hogy az egyszerű, köznapi eseményeket éles tekintetével meg ne lássa.

Magas állásában is jámbor, leereszkedő, alázatos, megközelíthető, a szegényeket gyámolító, rendkívül megalázkodó lelkű férfiú maradt, de a túlkapások, visszaélések ellen épen oly kérlelhetetlen, szigorú bírónak ismerjük. A nagy felsőbbiség érzete, a hivatalának méltóságával járó teher kezdetben bizonyos panaszos hangokat fakaszt ajkain, ám ezek szerintünk inkább az alázatosság hangjai, mert utóbb megnyugszik az Isten bölcs rendelkezésében.

Az embert eszköznek tekinti az Isten kezében, de olyan értelemben vett magyarázó felfogással, hogy a Mindenható szelid irányítással hat a lelkekre, hogy az Ő magas céljait előmozdítani igyekezzenek. Innen származik következetes kitartása, a veszélyektől soha vissza nem rettenő bátorsága, törhetlen akarateréje. Annyira tudatában volt a felelősségének, hogy a legkisebb ellentőrekvést is figyelmére méltatta és meghíúsította. Az egyház nagy érdekeinek felismerése és az ezek megvaló-

sítására szükséges eszközök céltudatos felhasználása adják meg eljárásához a kulcsot. Hogy miképpen fogta fel helyzetét, mily szempontok irányították s mily határtalan kötelességérzet töltötte el egész valóját, igen szépen mutatja egyik levele a konstantinápolyi követéhez: «Te eléggé tudod, hogy mit gondoltam és azt is tudod, hogy inkább meghalnék, hogysen eltünném, megengedném azt, hogy szent Péter széke az én életemben tekinélyéből valamit veszítsen. Ismersz engem : sokáig türok, de ha egyszer elhatároztam magamat, hogy tovább nem fogok tünni, akkor örömet szembeszállok mindenféle veszedelemmel». A levél közölt szakasza abból az időből való, mikor Constantia császárné szent Pál apostol fejéreklyéjét Rómából Konstantinápolyba akarta vitetni, hogy a két egyház, a keleti és nyugati egyenrangúsága ez úton is kifejezésre jusson. A ravaszul kieszelt aknamunkát, az egyház egységének megbontására irányzott alattomosan előkészített támadást sikerült megghiúsítania.

Nyilatkozatai, fellépései nagy önismeretéről tesznek bizonyosságot ; talán erre kell a legnagyobb nyomatékok helyezniünk, mert épen az önismeret az, amely tulajdonságot a legtöbb nagyember is nélkülözi. Önismerete képesítette őt arra, hogy az embereket szintén a maguk értéke szerint mérlegelje. Az emberi hiúság hályoga, az önámítás ebben nem akadályozta. Gergelyben tehát a legritkább erény volt meg ; Istenben bízott, Tőle várta ügye támogatását. Nem törődött azzal, hogy a császárt vagy bárki mást maga ellen ingerli, haladt a maga útján ; elsőnek kötelességét tartotta és eme kötelességérzet volt ama legbővebb forrás, melyből, mint kútfőből, bizalmát, erejét, bátorságát és kitartását merítette.

A zavaros kor közepette ilyen pápára nagy szükség volt. Az eretnekségek, szakadárságok gombaszerű elszaporodása mellett az Arábia partjain megalakulóban

levő mohamedanizmus sötét, méhében kiszámíthatatlan vihart rejtő felhője emelkedett az égre, melynek távoli villámai már cikázni kezdtek, zúgó vízőzönének árja pedig egy emberöltővel később elárasztotta és elsodorta a keleti keresztény egyházak túlnyomó részét. A virágzó kereszténységnek pusztá romjai mutatták, hogy ama helyeken egykor a krisztusi tanok szelleme irányította az emberek lelki világát.

Megismervén Gergely egyéniségét, lássuk már most őt a közélet terén ; méltassuk, mint a nyilvánosság küzdő harcosát. Önként érthető, hogy a másfél évtizedre terjedő pápaságát többféle szempontból tehetjük méltatásunk tárgyává. Leginkább kiemelendő azon tevékenysége, melyet a hit és erkölcsök reformátoraként az egyházi téren fejtett ki. Nem csekélyebb jelentősége azonban a társadalmi, szociális téren felmutatott működésének sem. Mintaképpen állhat előttünk mint emberbarát és hazafi épen úgy, amiként politikus és diplomata tevékenységét is utánozni lehet. Utánozták is számosan az egyházfő pásztorai közül, nevezetesen IV. és VII. Gergely stb.

A hitet és az egyházi fegyelmet különös gondozásában részesítette. Ellenzett minden afféle kísérletet, törekvést vagy merőben pusztá szándékot, ami e téren a hitközönynek, esetleg a hitetlenségnek, a tévtannak és szakadár-ságnak, végül az erkölcsi züllésnek elhatalmasodását bármiként is előmozdította volna.

Az *utolsó egyházatya* írásaival körvonalazta a keresztény katolikus hit és erkölcs tanításait ; írásaival és szavával az eretnkségeket meg a schismát egyazon hévvel iparkodott megszünteni, aminővel a hit és erkölcs terjesztésén lankadatlanul fáradozott. A fegyelem lazulását, az egyház kormányzásába becsúszott hibákat szeretettel párosult türelemmel és szigorúsággal nyesegette. A hitélet emelését, mélyítését az isteni tisztelet

rendezésével, az egyházi ének (Cantus Gregorianus) felkarolásával és kifejlesztésével, az erkölcsök tisztítását és tökéletesítését a saját példáján kívül a szerzetesség felkarolásával, nemkülönben a Szentírásban ajánlott üdvös és célszerű utasításokkal, szelidebb vagy szigorúbb rendszabályok alkalmazásával szándékozott elérni.

Bátor harcosa volt a papi nőtlenségnek is. (Coelibatus.) A régebbi zsinatok idevágó határozatait megerősítette, kiterjesztette. Elve és meggyőződése arra készítette, hogy a felsőbb rendek viselőit a házas élettől távoltartsa. Át-*hatva szent Pál apostol szavaitól, melyek szerint a házas férj főgondjának a családjára kell irányulni*, a papi nőtlenséggel azt célozta, hogy a lelkészkedő papság egészen az egyházá legyen. A zsinatoknak az alsópapságot illető házassági engedélyét egészen meg ugyan nem szüntette, ám ezirányú törekvésének kifejezést adott. Kimondotta, hogy a papság magasztos, majdnem emberfeletti feladatra van hivatva, de ezt még a saját papi életük kifejlesztésével is össze kell kötniök. A papnak világító szövétnekül kell fénylenie hívei előtt ; a pap az a gyertya, melyet nem véka alá kell rejteni, hanem a gyertyatartóra tenni, hogy világítson a körülötte levőknek. A papság a föld sava, mely csak addig hatékony, míg tiszta, mert, ha erejét veszti, félredobják.

Hogy a papság igazán só és világítószövetnek lehessen, hogy a hívők kedélyére és elméjére hathasson, tudományos színvonalát a szellemi kiképeztetéssel, a tudásuk és erkölcsi érzékük magasabb fokra emelésével mozdította elő.

Megkülönböztetett szeretettel karolta fel a szerzetesi intézményt úgy a férfi, mint a női rendeknél. Az ebben az irányban maga elé tűzött eszméje volt, hogy a kolostorokat függetlenítse a püspöki és világi befolyástól. Az apáti szék betöltésénél kijelenti, hogy az apátot a kolostor lakói függetlenül választják. Erkölcsüket ellen-

örizte. A szerzetesség roppant horderejét, egyházi jelentőségét, erkölcsi, társadalmi befolyását, tudományos és művészi hatását minden tekintetben felfogta, átértette; már ő az egyház harcos katonáit látta bennük.

A társadalmi téren sem kicsinylendő fáradozása, mert kifejtett munkássága elég szép eredményeket hozott létre. Abban az időben, mikor az itáliai földek termését a langobardok lovai legelték le vagy a megérett termést maguk a vad harcosok emésztették fel, miáltal éhség dühöngött a félsziget lakosai között, a pápa lett védőangyala, táplálója nyomorgó népének. Gergely jó szíve megesett, elszorult a szükség láttára, melynek elviselhetetlenségét az is tetézte, hogy az ellenség a városokat feldúlta. Az éhes, lerongyolódott, hajlékavesztett nép ide-oda kóborolt, segítséget mástól alig remélhetett volna, mint pápánktól, aki meleg szívvel segíteni igyekezett rajtuk, amily mértékben a rendelkezésére álló források megengedték. Gergely annyit tett, hogy vele összevethető esettel kevésbé találkozunk. Sziciliából, Afrikából és egyéb helyekről az egyház birtokairól hajókkal szállította a gabonát, melyet ingyen vagy csekély díjért osztatott szét a nép között nem egyedül Rómában, hanem a távoli vidéken is. A kérő, sürgető szerepére is vállalkozott e célból; a császárt és környezetét, az egyes püspököket hasonló cselekedetekre, a nyomorgók támogatására hívta fel s mint tudjuk, nem eredmény nélkül.

Nagyban pártfogolta az egyházi birtokokon élő földműveseket. Nem rabszolgáknak, szabadoknak tekintette őket. Elrendelte a kormányzóknak, hogy a szerződésben kikötötnél nagyobb szolgálatokat ne követeljenek tőlük, sem adót a törvényesen megállapítottnál magasabbat ne szedjenek; viszont szorult helyzetükben nem engedte őket az uzsorások kezébe, hanem felszólította a praefectusokat, hogy az egyház pénztárából adjanak kölcsö

nöket a népnek, természetesen kamat nélkül, amelyeket ezek kisebb részletekben térítsenek vissza.

Emberbaráti nemes hajlamát követve a jótékonyságot a legmagasabb fokban gyakorolta. Rómában és másutt felkutatta a betegeket, árvákat és szemérmes szegényeket; leveleket írt hozzájuk, közbenjárt érdekükben, vigasztalta őket, anyagi és erkölcsi segítségével állandóan gyámolította őket. Hasonló cselekedetekre buzdítja a püspököket is, ha elhanyagolják gyakorolni a jótétemények érdemszerző munkáját. A rabszolgaságot ugyan meg nem szüntette, de legalább a rabszolgákat védelmébe fogadta; a püspököknek pedig megparancsolta, hogy vegyék föl valamennyit az egyház kebelébe. Arra is van példa, hogy egyik diaconusát elküldötte Afrikába, hogy ott a rabszolgákat a pogányok és eretnekek kezei közül váltsa ki. Szeretetéből a zsidókat sem rekesztette ki, sőt egyes helyeken védelmét nyújtotta nekik.

Politikai működését véve szemügyre, legfőbb elve az volt, hogy a világi hatalom birtokosaival, a császárral, valamint más népek királyaival szemben az egyháznak függetlenségét, a pápai székek tekinélyét sértetlenül megőrizze. A királyokkal ápolt jó viszonyát arra használta fel, hogy közreműködésükkel alattvalóik között a keresztény vallást terjessze, ahol pedig már megvolt, ott a vallásnak erős alapot kölcsönözzön s ezen alapon a művelődés útját előkészítse.

A császárnál tevékenységét fontosabb és következményeiben hatékonyabb okok vezették. Politikai tapintatával, ügyességével itt is célt ért, mert ha kellett, az áldozatok hozatalától sem riadt vissza. A császárok hatalmi túlkapásait, a helytartók hatalmaskodásait, önkényes garázdálkodásait, alattomos ármánykodásait nem nézhette tétlenül, sem e két tényezőnek nemtörődömségét, ha az ellenségek Itáliát vagy a szomszédos szigete-

ket széltében pusztították. A bölcs és körültekintő eljárásával elérte, hogy a nép megszokta továbbra is Rómát tekinteni fővárosának; a császár helyett a pápát ismerte el valóságos atyjának, ahonnan és akitől hitét, törvényei védelmét, ellenséges veszély idején, anyagi szorultságában hathatós oltalmazását nyerte. A nyugati királyságokban az efféle szerepkör mellett az uralkodóknak némi befolyást engedett az egyházi tisztségek betöltésénél, ámde felügyelt, hogy a kiváltságos jog kezelése visszaéléssé ne fajuljon.

A helyi szokásokat sem kárhoztatta feltétlenül. Örömet fejezte ki a felett, ha valamely a hitéletet előmozdító szertartást vagy szokást tudomására juttattak.

Ilyen politikai felfogásával, működésének ilyen irányával lett Gergely a keresztény középkor megalapítójává. Ő vetette meg tehát alapját a pápai politikának, melyen a későbbi századok folyamán az egész nagy épület a maga nagyszerűségében felépült és befogadta falai közé Európa, majd a többi világrészek lakosait.

Politikájának keresztülvitele nem választható el hazafiúi tevékenységétől. Kétségkívül ezen oldalról is a legőszintébb elismeréssel kell adóznunk neki, mert hazájáért és népeiért annyit és oly lángoló szeretettel áldozott, mint a történelem tanúsága szerint kivüle csak igen kevesen. E szempontból véve ugyancsak mintaképül lehet őt odaállítani bármely kor gyermekei elé.

Gergely az egész egyház feje volt, szívében, lelkében ennek dacára mindig olasznak érezte magát. Egyedüli volt pápánk ama korban, aki az elnyomott, zaklatott olasz nép érdekeiért lelkesedett, szerencséjüknek jobbrafordulását szíven viselte, balsorsuk miatt pedig aggódott. A langobardok vad csapatai ellen a hon és nemzetvédő tiszttét töltötte be. Mikor a császár tehetetlen volt, az exarcha várába zárkózott, Gergely alkudozott a langobardokkal, s a nagyobb pusztulásoktól megmentette

hazája jelentékeny részét. Szóval, tettel, anyagi támogatásokkal védte Rómát és Itáliát; az utóbbiakkal a langobardok, az elsővel a helytartók ellenében. A saját személyét érő sérelemeket nem tekintette, az alacsony vádakon felülemelkedett a magasabb cél érdekében. Érthető ennélfogva, hogy népe részéről kivívta magának a jól megérdemelt *a pápa az első olasz* megtisztelő címet. Errre célozva írja Gregorovius: «Harc, éhség, dögvész által összegyötörve, Róma Byzanccal csak egy hivatalnok által volt összekötve; Ravennától a langobardok elszakították; az exarcha alig ügyelt fel a közállapotokra, hadilag pedig nem védelmezte; Róma tehát Gergely pápában egy nemzeti és önmaga által választott fejet nyert».

Összegezve a fentiekben részletezett méltatás legfontosabb adatait I. Gergelyről, megállapíthatjuk, hogy az egyház tekintélyét, a pápai szentszék méltóságát sem előtte, sem utána egyik római pápa sem emelte nála magasabbra. Az egyház tanítása és kormányzása ellen irányuló tévtanokat, szakadár mozgalmakat szelidebb vagy keményebb eszközökkel részben elnyomta, más részében az utat készítette elő a sikerre vezethető elnyomási munkálkodás biztosítására.

Megkezdette és erélyes kézzel folytatta az összes nyugati egyházaknak a pápai főhatóság alatt való szorosabb egyesítését. Ahol ellenszegülést tapasztalt, ott a világi hatalom segítségét sem mulasztotta el igénybe venni. Tudott várakozó, elnéző, türelmes lenni más téren, itt azonban kérlelhetetlennek és határozottnak mutatta magát. Akaratereje e kérdésben megalkuvást nem tűrt.

Az egyház számára egészen új területeket hódított meg. A hit világának továbbterjesztését kötelességének, de püspöktársai hivatásának is tekintette.

Az egyházi politika belső és külső irányelveit meg-

határozta és oly helyes irányt jelölt ki, hogy azon utódai hosszú évszázadokon át bizton haladtak.

Kortörténetileg nézve szereplését, mindenütt a béke apostola volt; de elsősorban Itáliára vonatkozólag fogadható el állításunk, mert a békét a császár akarata ellenére is megkötötte a langobardokkal és semmiben sem gátolta a császári megfeddés.

Általában bölcs mérséklet, gyors átfogó képesség, higgadt számítás vezette a császárral szemben. Óvatos és engedékeny a lehetőség határáig, de a maga elé tűzött nagy egyházi célt egy percig sem téveszti szeméi elől. Nyíltan kimondja nekik is rosszaságát, nemtetszését; fedd, korhol, dicsér, ellenőriz, felügyel, kér, serkent, buzdít, ösztönöz, sürget, ahogyan épen a célja megkívánja.

Az egyéni fennhéjázást, nagyralátást, az önző, simoniával párosult történetést, a túltengő ambíciót a saját személyiségének megalázásával ellensúlyozza. A *Servus servorum Dei* általa felvett címet nem üres névnek kell vennünk, mert ő életével mutatta meg, hogy az Üdvözítő szavait szószerint értelmezte, példáját követte. Krisztus mondotta: «Aki első akar lenni közületek, az kell, hogy felebarátjainak szolgája legyen». (Máté 20, 27.) Nyitott könyv volt élete, bárki tisztán olvashatott belőle; azt akarta, hogy mások is az egyenesség útjain haladjanak.

Mint legkiemelkedőbb főjellemvonásai kidomborodnak az Istenbe vetett feltétlen bizalma, semmi bajtól vissza nem rettenő bátorsága, kitartó állhatatossága, gyakorlati érzéke és értelme, az adott helyzetek tiszta látása és gyors felfogása s az ily alapon levont következtetések helyessége, alapossága, körültekintő okossága, cselekvési higgadtsága, diplomáciai éleselméjűsége, néha inkább leleményességgel egyesült találékonysága, fáradhatatlan tevékenysége, komoly munkakedve,

az egyház kis és nagy ügyeiről való szorgos gondoskodása, társadalmi érzéke, mely a legmagasabb és legalacsonyabb rangú férfiakkal és nőkkel szemben a kellő módon nyilvánult meg; a társasági érintkezés kedvelése, az igazságosság feltétlen szeretete, jótékonysága; önmaga irányában az igénytelensége, önmegtagadása, egyszerűsége, felvilágosult vallásossága, de amelyben a belső, szellemi kereszténységet a szertartásoknak különféle külső vonásaival elegyíti talán a szükségesnél valamivel nagyobb mértékben is úgy, hogy a tiszta látást nehezebbé teszik.

Írói jeles és gazdag működésével a négy nagy latin egyházatya mellett méltán foglalja el a megérdemelt helyét. Theológiájában a szent Ágoston püspök elveit követi. Azt tanítja, hogy a hit tanításai az emberi ész által megközelíthetők, de fel nem foghatók. Ezért helyesen jegyezhetjük meg, hogy inkább nagyobb értelmességével és józanságával tüntette ki magát, sem mint eszméinek mélysége és fennkölt emelkedettsége által.

Az erkölcsi oldal az, melyen pápánk egyedül és párját nem találva áll. Szigorú szerzetesi felfogásával az egész tanító és tanuló egyházat reformálta. Itt egy lépést sem engedett hátrafelé. A liturgiát rendezte; a vallásos élet eszközei közül a lelket felmagasztosító éneket karolta fel a legbuzgóbban. A *magister Choralium*-ot kifejlesztette, az isteni tisztelet lényeges részévé tette az éneket; bár nem ő hozta be, mégis a kimélyítése és állandóvá meg általánossá tétele az ő elvitázhatatlan érdeme.

Erkölcsi életének azonban legfényesebb erénye és tetteinek rugója az alázatosság volt. Az alázatosságban való tökéletesedése hozta magával, hogy önismerejét csodálatosan kifejlesztette. Folyton figyelte önmagát és hibáit irtogatta, de mások észrevételeit is szívesen fogadta, sőt köszönettel vette. A helyes tökéletesedésben példát mutatott s maga tárta hívei elé azon ér-

nyek követését, melyek a keresztényt az üdvösség elérésére képessé teszik.

A tárgyalásunk során előadottak kétségkívül bőségesen hozzájárulnak ahhoz s a pápánkkal foglalkozókat meggyőzik arról, hogy Gergelyt kora első politikusának, az egyház első és legkiválóbb szervezőjének, reformátorának, legátfogóbb képességű főpapjának, elsőrangú, legtermékenyebb írójának, legmunkásabb püspökének, életét mérlegelve pedig legnagyobb szentjének tekintsük és ismerjük el, kinek emléke iránt részünkről csak tisztelet és nagyrabecsülés fakadhat s kihez hő kebellet fohászkodhatunk, hogy az általa szeretett Üdvözítőnél hathatósan eszközölje ki imáink meghallgatását az egyház felvirágoztatásáért, valamint mindnyájunk e földi és égi, mennyei boldogságáért.

TARTALOM.

Előszó	3
Források és szakművek	275—276

I. RÉSZ.

1. A kereszténység alakulása és a római birodalom állapota Nagy szent Gergely előtt	4—12
2. I. Gergely származása és fiatal évei	13—26
3. I. Gergely a pápai székre jut... ..	27—32
4. I. Gergely és a langobardok	33—54
5. I. Gergely és a keletrómai császárság	55—77
6. I. Gergely és a frankok... ..	78—89
7. I. Gergely és a nyugati gótok	90—98
8. I. Gergely és az angolok	99—114

II. RÉSZ.

1. I. Az egyház szervezete és I. Gergely	115—141
2. A szerzetesség és I. Gergely	142—157
3. A keresztény vallás terjesztése és védelme I. Gergely alatt	158—184
4. I. Gergely szerepe a hitélet és erkölcsjavítás terén	185—197
5. I. Gergely és a szertartások rendezése	198—208
6. Az egyházi vagyon és I. Gergely bőkezősége	209—216
7. I. Gergely irodalmi működése... ..	217—249
8. I. Gergely magánélete és halála	250—260
9. I. Gergely méltatása	261—273
Tartalom	274

Források és szakművek.

- Acta Sanctorum II. kötetéből : *Johannis Diaconi : Vita S. Gregorii Magni ; Pauli Diaconi : Vita s. Gregorii Magni.*
Alexander Natalis : Historia ecclesiastica etc. Paris, 1730, 8 köt., későbbi kiadás Bingen, 1785—91, 4 kötet.
Allzog : *Kirchengeschichte.* Mainz, 1872, 2 kötet.
Anonymi : *Vita s. Gregorii Magni. Can. lect. ant. VI.* 461. s köv. 1.
Clausier Edv. : *St. Grégoire le Grand pape et docteur de l'église,* Paris, 1886 és 1891.
Dudden F. : *Gregory the Great. His Place in History and Thought.* London, 1905, 2 kötet.
Fleury : *Historia ecclesiastica.* Paris, 1699—1720, 20 kötet ; ide a VI. tartozik.
Gfrörer : *Geschichte der christl. Kirche.* Stuttgart, 1841, 7 kötet ; ide az I—II. tartozik.
Gnizel : *Die kanonische Lebenswesen der Geistlichen.* Regensburg, 1851.
Gombos F. A. : *Paulus Diaconus : Historia Langsbar-dorum ; magyarul Brassó, 1901.*
Gregorii Magni : Opera omnia. Paris, 1705, 4 kötet folio ; *Velence, 1768—76, 8 kötet.*
Gregorovius-Hegedús : *A pápák síremlékei.* Budapest, 1886.
Hefele : *Conciliengeschichte.* Ravensburg, 1855—74, 7 kötet.
Henrion : *Allgem. Geschichte der Mönchsorden.* Tübingen, 1845.
Hergenröther-Kirschs *Handbuch der allg. Kirchengeschichte.* Freiburg im Br. 1911, I. kötet.

- Jaffé: *Epistolae Gregorii Magni I.* Berlin, 1877—82, 5 kötet.
- Karcsú A.: *A római pápák története.* Pest, 1870, 8 kötet; ide a III. tartozik.
- Lau: *Gregor I. der Grosse nach seinem Leben und seiner Lehre.* Leipzig, 1845.
- Lingard J.-Salis: *Geschichte von England.* Frankfurt a. M., 1828, 20 kötet; ide az I. tartozik.
- Marggraff: *De Gregorii I. Magni vita.* Berlin, 1845.
- Migne: *Gregorii Magni: Opera.* Paris, 1862—65.
- Migne: *Patrologiae cursus completus.* Paris, 1844—66, 387 kötet; ide a 75—79. tartoznak.
- Pfahler: *Gregor der Grosse und seine Zeit.* Frankfurt a. M., 1852.
- Pingaud: *La politique de s. Grégoire le Grand.* Paris, 1872.
- Riffel: *Kirchengeschichte.* Mainz, 1891, 2 kötet.
- Szentimrei M.: *Szent Benedek élete és hatása.* Komárom, 1880.
- Szent Benedek Rendszabálya. Győr, 1895.
- Traducci T.: *Storia di Gregorio Magno del suo tempo,* Róma, 1909.
- Tusinianus Petrus: *Gregorii M. I.: Opera.* Róma, 1850, 2 kötet.
- Ullstein-Pflugk-Harttung: *Weltgeschichte,* Berlin, 1909, 6 kötet; ide a II. tartozik.
- Wolfsgruber: *Gregor der Grosse.* Ravensburg, 1897.
- Zsihovits: *Szentelek élete.* Eger, 1866; ide a II. tartozik.
- A felsoroltakon kívül használtuk Balanyinak a szerzetesekről írt művét, továbbá Cantu, Marczali, Schlosser, Weber, Weisz világtörténeteit.
- Térképek: Droysen: *Handatlas,* Kiepert: *Atlas antiquus* és Werner: *Katholischer Kirchenatlas.*

SZENTEK ORSZÁGA SOROZATÁBAN

EDDIG MEGJELENT KÖTETEK:

1. **BABURA L. dr.:** Szent Ágoston élete. 150 lap.
 2. **BALANYI GY. dr.:** Calasanzai szent József élete. 127 lap.
 3. **DUNARICH K.:** Szent Domonkos élete. 288 lap.
 4. **DOMBI M.:** Szent Gábor passzionista szerzetesnővendék élete. 44 lap.
 5. **LEPOLD A. dr.:** Szalézi szent Ferenc válogatott levelei a szent életrajzával. 124 lap.
 6. **STOLCZ A.:** Magyarországi szent Erzsébet élete. 304 lap.
 7. **REGNIER A.:** Szent Márton élete. 198 lap.
 8. **KARÁCSONYI J. dr.:** Szent Gellért csanádi püspök és vértanu élete. 172 lap.
 9. **BABURA L. dr.:** Szent Ambrus élete. 153 lap.
 10. **LACZIKA F.:** Boldog Vianney János arsi plébános élete. 1786—1859. 172 lap.
 11. **BALANYI GY. dr.:** Assisi szent Ferenc élete. 176 lap.
 12. **SAMASSA DÉSY ANNIE:** Barat szent Magdolna Zsófiának élete. 96 lap.
 13. **BÖLCSKEY Ö.:** Capistranói szent János élete. 220 l.
 14. **BABURA L. dr.:** Szent Jeromos élete. 144 lap.
 15. **KARÁCSONYI J. dr.:** Szent László király élete. 152 lap.
 16. **MESZLÉNYI A. dr.:** Néri szent Fülöp élete. 192 lap.
 17. **BARNA L. dr.:** Nagy szent I. Gergely pápa. 590—604. 276 lap.
-

Kaphatók a Szent István-Társulat könyvkereskedésiben: Budapest, Szeged, Pécs, Cegléd, Balassagyarmat, valamint minden más könyvkereskedésben.